

Denetim ve Güvence Hizmetleri

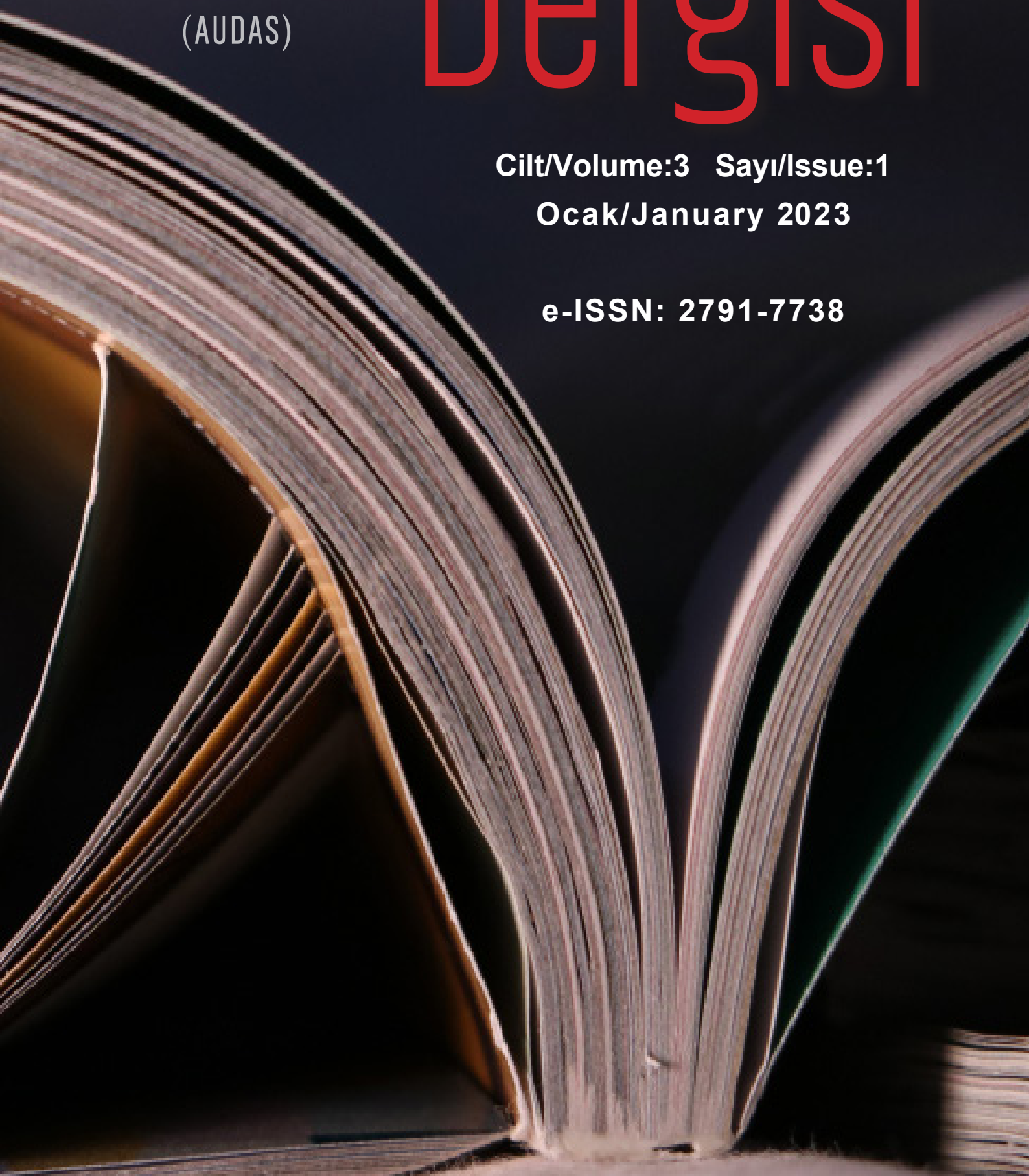
Journal of Auditing and
Assurance Services
(AUDAS)

Dergisi

Cilt/Volume:3 Sayı/Issue:1

Ocak/January 2023

e-ISSN: 2791-7738

Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi Journal of Auditing and Assurance Services (AUDAS)

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 1
(31 Ocak/January 2023)

Yayıncı / Publisher
Denetim ve Güvence Hizmetleri Derneği, Ankara, Türkiye

Yayın Dili / Language of Publication
Türkçe ve İngilizce - Turkish and English

Yayın Türü / Publication Type
Yaygın Süreli/Periodical

Yayın Periyodu / Publishing Period
Altı ayda bir Ocak ve Temmuz aylarında yayımlanır.
Biannual (January and July)

Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi ift-krleme hakemlik süreci yürüten uluslararası akademik bir dergidir.
Journal of Auditing and Assurance Services (AUDAS) is a double blind peer-reviewed international academic journal.

Yayımlanmak üzere dergimize sunulan her makale iThenticate programı kullanılarak benzerlik kontrolünden geçirilmektedir.
All submissions are screened by a similarity detection software (iThenticate).

Tarandığı İndeksler / Indexed by
Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing, ASOS Index

İletişim / Contact
E-mail: audasjournal@gmail.com
Web: <https://journal.guvencehd.org.tr/>

Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi

Journal of Auditing and Assurance Services (AUDAS)

Sahibi / Owner

Denetim ve Güvence Hizmetleri Derneği

Editorial Board

Baş Editor / Editor-in-Chief

Ahmet Fethi DURMUŞ, Ph.D

İnönü University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Malatya/Türkiye, ahmet.durmus@inonu.edu.tr

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Yasemin ERTAN, Ph.D

Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Bursa/Türkiye, yasertan@uludag.edu.tr

Ömer Faruk GÜLEÇ, Ph.D

Kırklareli University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Kırklareli/Türkiye, omerfarukgulec@klu.edu.tr

Yasin ŞEKER, Ph.D

Hitit University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Çorum/Türkiye, yasinseker@hitit.edu.tr

Yabancı Dil Editörü/English Language Editor

Ömer Faruk GÜLEÇ, Ph.D

Kırklareli University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Kırklareli/Türkiye, omerfarukgulec@klu.edu.tr

Bilim Danışma Kurulu / Scientific Advisory Board

Ali ALAGOZ, Ph.D, Selçuk University, aalagoz@selcuk.edu.tr

Durmuş ACAR, Ph.D, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, durmusacar@sdu.edu.tr

Ali İhsan AKGUN, Ph.D, Yıldırım Beyazıt University, ihsan.akgun@ybu.edu.tr

Doğın ARGUN, Ph.D, Marmara University, dargun@marmara.edu.tr

İsmail BEKÇİ, Ph.D, Isparta Süleyman Demirel University, ismailbekci@sdu.edu.tr

Seyhan ÇİL KOÇYİĞİT, Ph.D, Ankara Hacı Bayram Veli University, seyhan.cil@hbv.edu.tr

Hüseyin DALGAR, Ph.D, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, hdalgar@mehmetakif.edu.tr

Ali DERAN, Ph.D, Tarsus University, alideran@tarsus.edu.tr

Engin DİNÇ, Ph.D, Karadeniz Technical University, edinc@ktu.edu.tr

Hayrettin USUL, Ph.D, İzmir Katip Çelebi University, hayrettin.usul@ikcu.edu.tr

Halil Emre AKBAŞ, Ph.D, Yıldız Technical University, eakbas@yildiz.edu.tr

Sezer BOZKUŞ KAHYAOĞLU, İzmir Bakırçay University, sezer.bozkus@bakircay.edu.tr

Ayşe Nilgün ERTUĞRUL, Ph.D, İstanbul Medeniyet University, anertugrul@gmail.com

Soner GOKTEN, Ph.D, Başkent University, sgokten@baskent.edu.tr

Fevzi Serkan ÖZDEMİR, Ph.D, The Grand National Assembly of Türkiye, fsozdemir@gmail.com

Tasarım-/ Design

Yasin ŞEKER Ph.D

Hitit University, Faculty of Economics and Administration Sciences, Department of Business Administration, Accounting and Finance, Çorum/Türkiye, yasinseker@hitit.edu.tr

Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi, Creative Commons Atf-Gayri Ticari-Aynı Lisansla Paylaş 4.0 (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Journal of Auditing and Assurance Services (AUDAS), is licensed by Creative Commons Attribution-Non-Commercial-No Derivatives 4.0 (CC BY) licence

Editörün Notu

Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi (AUDAS) Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki defa online olarak yayınlanan uluslararası ve hakemli bir dergidir. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergi, muhasebe, denetim ve güvence hizmetleri konusunda alana katkı sağlamak için hazırlanan kavramsal, kuramsal ve uygulamalı makaleleri yayınlamayı amaçlamaktadır.

AUDAS Bilimsel ve etik kuralları önceleyerek muhasebe, denetim ve güvence hizmetleri konularına özgü yayın yapan az sayıda ancak önemli dergiler arasında yer almak hedefindedir. Bu hedef doğrultusunda dergimizin Ocak 2023 sayısında (Cilt 3, Sayı 1) 7 makaleyi sizlerle buluşturmaktan mutluluk duymaktayız. Bu sayıda makaleleri bulunan değerli yazarları bu vesileyle tebrik ederim.

Dergimiz Index Copernicus, Directory of Research Journals Indexing, ASOS Index tarafından taranmaktadır. TR Dizin'de ise izleme/değerlendirme süreci devam etmektedir.

Dergimizin siz değerli araştırmacılar ve okuyucuların katkısı ile Muhasebe, Denetim ve Güvence hizmetleri alanlarında önemli bir dergi olması için yoğun bir şekilde çalışmalarımızı sürdürmeye devam ediyoruz. Çalışmalarınızı dergimizde değerlendirilmesi için audasjournal@gmail.com adresine iletebilirsiniz.

Son olarak, bu sayıda hakemlik değerlendirmeleriyle destek olan hocalarımıza ve sayının oluşumunda emeği geçen tüm ekip arkadaşlarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Doç. Dr. Ahmet Fethi DURMUŞ

Editör

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

MAKALELER/ARTICLES

Göksel YÜCEL	1-10
Parasal Kazanç (Monetary Gain) Kavramı Anlaşılardan Enflasyona Göre Düzeltilmiş Finansal Tablolar Anlaşılabilir	
Inflation Adjusted Financial Statements Can Not Be Understood Without Understanding the Concept of Monetary Gain	
Fatih KONAK, Yasemin AYDIN	11-35
Sürdürülebilirlik ve Sosyal Finans: Sosyal Etki Tahvilleri Üzerine Bir Araştırma	
Sustainability and Social Finance: A Research on Social Impact Bonds	
Nevzat GÜNGÖR	36-47
Sürdürülebilirlik Raporlarında Döngüsel Ekonomi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma	
Circular Economy in Sustainability Reports: An Investigation in Borsa Istanbul	
Gülçe YAZGAN	48-60
Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Gelir Çeşitlendirme Derecelerinin Herfindahl-Hirschman (HHI) Endeksi ile Ölçülmesi: 2012-2021 Dönemi	
Measuring the Income Diversification Degrees of Deposit Banks in Turkey with the Herfindahl-Hirschman (HHI) Index: 2012-2021 Period	
Oğuz Yusuf ATASEL.....	61-87
Uzaktan Eğitim ile Alınan Muhasebe Dersine Yönelik Bir Araştırma: KTÜ İİBF Örneği	
A Research on Accounting Course Taken with Distance Education: KTU FEAS Example	
Olca AKÇİN	88-106
7352 Sayılı Kanun Kapsamında Yabancı Para Mevduatların Türk Lirasına Çevrim Uygulamaları ve TFRS Finansal Tablolarına Etkileri	
Conversion Practices for Foreign Currency Deposits into Turkish Lira Under Law No 7352 And Their Effects on TFRS Financial Statements	
Saime DOĞAN.....	107-128
Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Görüşleri: Kırklareli Üniversitesi'nde Bir Uygulama	
Opinions of Students on the Use of Technology in Accounting Classes: An Application at Kırklareli University	

Parasal Kazanç (Monetary Gain) Kavramı Anlaşılmadan Enflasyona Göre Düzeltilmiş Finansal Tablolar Anlaşılamaz

Göksel YÜCEL¹

Özet

Türkiye’de doksanlarda iç raporlama amaçlarıyla kullanılan, 2000’lerin başlarında resmi uygulaması olan enflasyon muhasebesi 2021 yılı sonunda maalesef geri dönmüştür. Henüz resmi uygulaması olmasa da yönetim ve grup içi raporlamalarda kullanılmaya başlanmıştır. Enflasyon muhasebesi düzeltmelerinin iki parçası vardır. Geçmiş tarih rakamlarının indeksle güncelleştirilmesi ve parasal kazanç (veya kayıp) rakamının hesaplanması. Bu ikinci aşamadaki rakam çoğunlukla anlaşılammakta ve bu da tabloların yorumlanmasına engel teşkil etmektedir. Bu makalenin amacı parasal kazanç (veya kayıp) rakamının ayrıştırılarak (parçalanarak) reel (gerçek) faiz gelir ve giderlerinin nasıl hesaplanabileceği ile ilgili bir öneri getirmektir.

Anahtar kelimeler: Enflasyon muhasebesi, UMS 29, parasal kazanç/kayıp, faiz gelirleri/giderleri

Inflation Adjusted Financial Statements Can Not Be Understood Without Understanding the Concept of Monetary Gain

Abstract

In Turkey, in the nineties, the first practices in inflation accounting reporting started for managerial purposes. At the beginning of the 2000s regulations made inflation adjusted reporting compulsory for Turkish companies. Unfortunately, hyperinflationary conditions returned at the end of 2021. Although it is not an official application yet, it has started to be used in management and in-group reporting. There are two main steps of inflation accounting adjustments. Restatement of the historical figures with a price level index and calculating the monetary gain (or loss) figure. The figure in this second step is often incomprehensible, hindering the tables’ interpretation. The purpose of this article is to suggest how the real interest income and expenses can be calculated by splitting the monetary gain (or loss) figure.

Keywords: Inflation accounting, IAS 29, monetary gain/loss, interest income/expenses

1. GİRİŞ VE BİR ANEKDOT

Doksanlı yılların sonlarında, bu satırların yazarı ile ülkemizin büyük bankalarından birinin üst düzey yöneticisi ile ayaküstü bir sohbetten kesittir:

“Hocam, biz bankanın mali tablolarını enflasyona göre düzelttik ve tabii yurtdışındaki ortağımıza da gönderdik. Ancak bizim gelir tablomuzda ‘**monetary loss (parasal kayıp)**’ diye bir satır var. Yurtdışından anlamamışlar, doğrusu ben de anlamamıştım. Cevap veremedim. Tabloları hazırlayan denetim şirketine sorduk. Onlar da bir açıklama yaptılar, ancak tatmin olmadık. Sizi bulmuşken sorayım, nedir bu ‘monetary loss’?”

Bu olay, tüm yer ve isimler yazarda saklı olmak üzere tümüyle gerçektir.

Bu kısa sohbetin ve samimi öğrenme arzusunun analizi ise biraz geniştir. Öncelikle mesleki yeteneğinden kuşku duymayacağımız bir yönetici, kendi kurumunun mali tablolarını ve dolayısıyla kâr rakamını anlayamıyor, çünkü

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 26.12.2022

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 30.1.2023

¹Prof. Dr., Türk-Alman Üniversitesi, gokselyucel@istanbul.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-1940-8789>

Atıf (Citation): Yücel, G. (2023). Parasal kazanç (monetary gain) kavramı anlaşılmadan enflasyona göre düzeltilmiş finansal tablolar anlaşılammaz. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi* 3(1), 1-10.

tabloları kendileri hazırlamamışlar. Yurtdışındaki ortağın anlamaması ise çok normal, çünkü o ülkede enflasyon muhasebesi uygulaması hiç yapılmamış. Tabloları denetim şirketinin hazırlaması ise tabii çok büyük yanlış, bu onların görevi değil... Ancak denetledikleri kurumda bu konuda yeterli eleman olmayınca, mecburen kendileri üstlenmişler. Yaptıkları hesaplamalardan endişe duymak mümkün değil, ama karşılırdakine anlatamadıkları ortada...

Ancak bu kısa anekdotun en önemli tarafı ‘**parasal kazanç** (veya bu örnekte olduğu gibi kayıp)’ rakamı anlaşılmadan bir kurumun enflasyona göre düzeltilmiş kâr rakamı anlaşılmaz, yorumlanamaz ve mali tabloları düzeltmek için verilen emekler amacına ulaşamaz.

Bu yazının amacı, enflasyon düzeltmelerinin ayrıntılarına inmek değildir (Bkz: Yücel, 1995). Ancak yazarının geniş gözlemi doksanlı yıllardan itibaren ülkemizde yönetim (iç raporlama) ve yurtdışı raporlama amacıyla hazırlanan tabloların ve daha sonra 2001-2004 arasında önce Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), sonra Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tebliğleri ve sonunda 2004 yılında Vergi Usul Kanunu (VUK) düzenlemeleri ile resmiyet kazanan enflasyon muhasebesi düzeltmelerinde bu satırın anlaşılabilmesi nedeniyle yeterli verimi sağlanamadığı biçimindedir. Bu amaçla yazar tarafından kaleme alınan makale ise günümüzden hayli öncesine aittir (Yücel 2000: 7-13).

2005 yılından itibaren, enflasyonun düzeltme gerekmeyen bir seviyeye düşmesi nedeniyle bu resmi uygulamalara son verilmiş ve bu konu raflardaki yerini almıştır. Ancak maalesef 2021 yılı sonunda enflasyonun ulaştığı nokta, bu düzeltmeler yapılmadan mali tabloların kullanılamayacağını ortaya koymuş, bununla birlikte VUK ülkede enflasyon muhasebesi koşulları oluşmuş olmakla birlikte, bunun uygulanmasını 2023 sonuna ertelemiş (Vergi Usul Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 7352 Sayılı Kanun, 29.01.2022 Tarih ve 31734 sayılı Resmi Gazete) Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının dilimize çevrilmesi ve yaygınlaştırılması ile görevli olan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ise 2021 sonu itibariyle düzeltmeye gerek olmadığı kararını vermiştir. KGK, 20.1.2022 tarihli duyuru) Aralık 2022 itibariyle bu konularda resmiyet kazanmış bir değişiklik yoktur. Oysaki Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Üretici Fiyatları Endeksine göre (TDK’ye göre indeks) Ekim 2021-Ekim 2022 dönemi bir yıllık artış oranı %157 olarak Cumhuriyet Tarihi rekoruna ulaşmıştır. Aynı dönemdeki Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) artış oranı ise %86’dır. Aradaki farkın bu kadar açık olmasının yorumu ise bu yazının amaçları arasında değildir.

2. ENFLASYON DÜZELTMELERİNİN AŞAMALARI

Mali tablo rakamlarının enflasyon dikkate alınarak düzeltilmesinde iki safha vardır:

- 1) *Mali tablolardaki geçmiş tarihli veya döneme ait rakamların, genel bir fiyat indeksi ile bilanço tarihindeki satınalma gücü üzerinde ifade edilmesi,*
- 2) *Parasal kazanç ya da kayıp rakamının hesap edilmesi.*

Parasal kazanç veya kayıp (monetary gain/loss) ifadesi için başka terimler de kullanılmaktadır. Satınalma gücü kazancı veya kaybı (purchasing power gain/ loss), net parasal pozisyon kazanç veya kaybı (gain or loss on net monetary position) bunlardan bazılarıdır. UMS 29 bu son terimi tercih etmiştir. (International Accounting Standard)IAS 29=, Financial Reporting in Hyperinflationary Economies, 1989, (reformatted 1994): 27), (IAS 29’un Türkçe çevirisi olan Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 29’da bu ifadeye “Net Kârdaki Kazanç veya Kayıp” denmiştir.) VUK ise 2004 yılında bunu Enflasyon Düzeltmesi Karları (648 no.lu hesap) veya Enflasyon Düzeltmesi Zararları (658 no.lu hesap) olarak isimlendirmiştir. Günümüzde son dört yıldır Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS) 29 uygulaması yapan Arjantin’deki bazı örneklerde bu anlamda “inflation effect (enflasyon etkisi)” ifadelerine rastlanmaktadır (Örnek olarak bkz: Adiloğlu, 2022). Bu yazıda ise parasal kazanç ifadesi tercih edilmektedir.

İlk safhadaki düzeltmelerin anlaşılması kolaydır. Bu düzeltmeler, teknik olarak zahmetli olmakla birlikte çoğunlukla anlaşılma sorunu oluşturmamaktadır. Konunun özü, mali tablolardaki rakamların ait oldukları tarih veya ortaya çıktıkları dönem dikkate alınarak, enflasyonu ifade eden uygun bir fiyatlar genel seviyesi indeksi ile

güncelleştirilmesi işlemleridir. Ancak parasal kazanç (ya da kayıp) ifadesinin gerek tanımlanması gerekse sunulması, tüm tabloların anlaşılmasını ve kullanılmasını güçleştiren, hatta engelleyen özellik taşımaktadır. Yazarın bu kanaatini destekleyen iki örnek (Tablo 1 ve 2) bunun için iyi bir kanıttır²:

Tablo 1. Enflasyona Göre Düzeltilmiş Gelir Tablosu (Bir Kamu İktisadi Teşebbüsü)

ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMİŞ GELİR TABLOSU	
(Bir Kamu İktisadi Teşebbüsü, 1997 yılı, UMS'ler ve UMS 29 uygulanmıştır. Tablo özetlenmiştir.)	
Satış hasılatı	332 trilyon lira
Satışların maliyeti	(250)
Faaliyet giderleri	(17)
Faiz giderleri(net)	(105)
Diğer gelirler (giderler	3

Vergi öncesinde zarar	(36)
Kurumlar Vergisi	(55)
Parasal kazanç	145

Net kâr	54

Fark edileceği gibi, kuruluş 1997 yılında vergi öncesinde 36 trilyon lira zarara uğramış, ancak vergi mevzuatı bu tablo üzerinden vergilendirme yapmadığı için 54 trilyon lira vergi hesaplanmasından sonra zarar artmış, ancak hayli büyük olan (145 trilyon lira) parasal kazancın etkisiyle kuruluş dönemi 54 trilyon kâr ile sonuçlandırmıştır. Parasal kazanç tutarı, anlaşılmadan geçilecek önemsizlikte bir tutar değildir. Satışların yarısı civarında olan bu rakam anlaşılmadan kuruluşun 54 trilyon lira tutarındaki kâr rakamını yorumlamak mümkün değildir.

Tablo 2. Enflasyona Göre Düzeltilmiş Gelir Tablosu (Bir Özel Banka)

ENFLASYONA GÖRE DÜZELTİLMİŞ GELİR TABLOSU	
(Bir özel banka, 1998 yılı, UMS'ler ve UMS 29 uygulanmıştır. Tablo özetlenmiştir.)	
Faiz gelirleri	62 trilyon lira
Faiz giderleri	(16)
Faiz haricindeki gelirler	6
Faiz haricindeki giderler	(20)

Vergi öncesindeki kâr	32
Kurumlar vergisi	(4)
Parasal kayıp	(26)

Net kâr	2

Bu örnekte, bahis konusu banka dönemi 2 trilyon net kârla noktalamıştır. Tablo 1'den farklı olarak burada parasal kayıp vardır. Kaybın tutarı bankanın faiz giderlerinden dahi daha fazladır. Keza burada da parasal kayıp rakamı anlaşılmadan bu tablo kullanılamaz, yorumlanamaz.

² Örnekler orijinaldir, isimler gizlenmiştir. Günümüzde kamuya açıklanan enflasyon düzeltmeli 2021 veya 2022 ara dönem tabloları olmadığı için örnek bulmak zordur. Ancak iyi arşivlerde 2001-2004 dönemine ait tablolarda bunların sayısız benzerine rastlamak mümkündür.

3. PARASAL KAZANÇ (VEYA KAYIP) KAVRAMININ TANIMI

“Hiperenflasyon Koşullarında Finansal Tablolar” başlıklı UMS 29 numaralı standardı, parasal kazanç (kayıp) kavramını, satınalma gücü kazancı (kayıbı) olarak ifade etmekte ve şöyle tanımlamaktadır.:

IAS 29) “Enflasyon döneminde parasal (monetary) borçlarından daha fazla parasal varlık bulunduran işletmeler satınalma gücü kaybına uğrar. Parasal borçları parasal varlıklardan çok olan işletmeler ise satınalma gücü kazancı sağlarlar”

Yukarıdaki tanımın benzerleri için çok sayıda referans vermek mümkündür. Bu ifade özetle şunu vurgulamaktadır: “Enflasyon ortamında nakit ve alacakları fazla olanlar satınalma gücü kaybına uğrar, borçları daha fazla olanlar satınalma gücü kazancı sağlar”. Anlaşılabilirlik, bu noktadan itibaren ortaya çıkmaktadır. Kazanç olumlu bir ifade tarzıdır, kayıp ise olumsuz anlam taşır. Bu ifadeyi, kredi borçları altında zorluk çeken birine aktarınız. Yüksek borçlanmadan ötürü bu kişi veya kuruluş büyük çaplı “parasal kazanç” elde etmiş olur. Bu kişi veya kurumun duruma şaşıracağı kesindir. Ya da aynı biçimde, nakit tutarını yüksek faizle değerlendiren biri de büyük tutarlarda parasal kayba uğramış olacaktır.

Bu çelişkinin temel nedeni, UMS 29’daki tanımın (ve benzeri biçimde yapılan tüm tanımların) faiz ve kur farkı kavramlarını kapsamamasıdır. “Kazanç” sağlamak ifadesi ile “parasal kazanç (satınalma gücü kazancı) yaratmak” birbirinden farklı kavramlardır. Anlaşılabilirlik, bir hesaplama tekniği ve sunuş biçiminden doğmaktadır. Ancak bu durum, muhtemeldir ki enflasyona göre düzeltilmiş mali tabloların anlaşılabilir şekilde görünmesine neden olmaktadır.

Yüksek enflasyon ortamında yaşayan hemen herkes gayet iyi farkındadır ki, nakit ve alacak bulundurmaktan gerçek bir kayıp (servet erimesine) oluşup oluşmadığı, bunlardan sağlanan faiz geliri (ya da kur farkı geliri) ile enflasyon oranı arasında oluşan fark tutarına göre şekillenir. Enflasyon oranından daha yüksek bir getiri sağlayabilen nakit ya da alacakları bulunan bir kişi veya kuruluş “kazanç” sağlar, kayba uğramaz. Benzer şekilde, ancak enflasyon oranından daha düşük bir maliyetle (düşük faiz oranı, ya da enflasyonun altında seyreden kur farkları ile) borçlananlar “kazanç” sağlayabilir. Çok yüksek bir faiz oranı ile borçlanan biri dahi yukarıdaki tanıma göre “parasal kazanç” sağlar. Ancak o yüksek faiz oranı onu çok büyük finansal güçlükler içine düşürür.

Bahsedilen bu şaşırtıcı sunuş biçimi aşağıda basit bir örnekle açıklanmıştır:

Örnek A: Yılın başında (örneğin 1.1.2022) 1000 TL’si olan bir kişinin, bu tutarı %70 faiz oranıyla bir yılına bir finans kurumuna yönlendirdiğini varsayalım. Yılın bitiminde serveti 1700 TL olacaktır. Bununla birlikte yıllık enflasyon oranının %80 olarak gerçekleştiğini düşünelim. Kolayca farkedileceği gibi 31.12.2022 tarihinde bu kişi 100 TL zarara uğramış olur. Yılın bitiminde, yıl başındaki servetini aynı güçte tutabilmek için 1800 TL’ye sahip olması gerekirken kendisinin 1700 TL’si vardır. Diğer bir ifadeyle bu kişinin serveti 100 TL erimiştir, servet kaybı mevcuttur. Bu hesaplamayı yapmak için konunun uzmanı olmaya gerek bulunmamaktadır.

2022 yılına ait fiyat indeksleri:

Yıl başlangıcı 100

Yılın ortalaması 150

Yılın sonu 180

Bir yıllık enflasyon oranı: %80

Yukarıdaki sözlerle ifade edilen hesaplama, mali tablolara aktarıldığında finansal tablolara yansıtıldığında aşağıdaki durumla karşılaşılacaktır.

Gelir tablosu
(Enflasyona göre düzeltilmemiş)

Faiz geliri 700 TL

Dönem kârı 700 TL

Gelir tablosu
(Enflasyona göre düzeltilmiş)

Faiz geliri 840 TL

Parasal kayıp (940)

Dönem zararı (100) TL

Enflasyona göre düzeltilmemiş gelir tablosunun gerçeği ifade etmemesi, bu tabloyu tenkit etmenin temel nedenidir. Bununla birlikte, enflasyon dikkate alınarak düzeltilmiş tablonun sonucu doğru, fakat sunuş biçimi şaşırtıcıdır. Bu kalemlerin hesaplanması ise mevcut yaklaşımlarda aşağıdaki biçimde yapılmaktadır³.

Faiz gelirinin güncellenmesi:

Fiyat indeksi ile güncelleme

$$700 \text{ TL} * (180/150) = 840 \text{ TL}$$

Parasal kaybın hesaplanma biçimleri:

Parasal kayıp değişik yaklaşımlar kullanılarak hesaplanabilir (Yüksel 1997 ve Yücel, 1995). Aşağıdaki hesaplama biçiminde, parasal kazanç yılın başında mevcut olan net parasal varlıklardaki değişimin ele alınması yolu ile hesaplanmıştır.

	<u>Düzeltilmiş değerler</u>	
Dönemin başındaki parasal varlıklar	1000 TL	*(180/100) = 1800 TL
Faiz geliri	700	* 180/150 = 840
	-----	-----
Dönemin sonundaki parasal varlıklar	1700 TL	2640 TL
		1700

	Parasal kayıp	(940 TL)

Özetle, enflasyona dikkate alınarak yenilenmiş gelir tablosu kısaca *“yapılmış yatırımdan getiri sağlanamamış, tam tersine 100 TL servet kaybı oluşmuştur”* demek yerine, *“paramın bugünkü satınalma gücüyle 840 TL faiz geliri elde edilmiş, fakat bunun yanı sıra 940 TL’lik bir parasal kayba uğranılmıştır”* demektir. Bu zor anlaşılır sunuş biçimi, mali tablo kullanıcıları tarafından büyük ihtimalle anlaşılmayacaktır. Bir kişi, uğranılan zararın bu kadar dolambaçlı şekilde açıklanmasını beklemeyecektir.

Verilen örnekte, düzeltilmiş gelir tablosunun sonucu 100 TL’lik zararı (dolayısıyla gerçeği) açık biçimde göstermekte ise de, gerçek bir gelir tablosunun ayrıntılı kalemleri ile parasal sonuç arasındaki bu ilişki kolaylıkla kurulamaz.

Ayrıntılı bir gelir tablosunda yer alan parasal kazanç (ya da kayıp) ifadesi, aslında içinde nakit ve alacaklardan kaynaklanan parasal kayıp ile borçlardan kaynaklanan parasal kazancın net sonucudur.

Bu kavramın faiz gelirleri ve giderleri, ve bunun yanı sıra kur farkları ile bir arada sunulmasının mümkün olduğuna yönelik rastlanabilecek belki de tek ifade UMS 29’un 28 numaralı paragrafında bulunan, **“parasal kazancın tabloda ayrı bir kalem olarak takdim edilebileceği gibi, faiz ve kur farkları ile beraber de sunulabileceği”** biçimindeki oldukça genel bir anlatımdır. Ancak bu sunuş biçimi de anlaşılabilir sorunu çözmez. Bu durumda faiz gelir, faiz gideri, kur farkı geliri, kur farkı gideri ve sadece net sonucu gösteren parasal kazanç (ya da kayıp) rakamı gelir tablosunda bir arada takdim edilecek, ancak anlaşılabilirlik devam edecektir. Halbuki **parasal kazanç veya kayıp faiz ve kur farkları ile net hale getirilemez ise** tek başına mana taşımayan bir rakamdan başka bir şey olmayacaktır. Mesele, **ayrıntılı bir gelir tablosunda sunulan faiz geliri, kur farkı geliri, faiz gideri ve kur farkı gideri gibi dört farklı rakam ile tek bir parasal kazanç (veya kayıp) satırının nasıl alakalandırılacağıdır. Diğer bir deyişle ise mesele, parasal kazanç veya kayıp rakamının bu alakanın kurulması için nasıl bölümleneceği, parçalanacağıdır.**

³IAS 29’un önerdiği hesaplama biçimidir. Ancak, fiyat indekslerine göre düzeltme yapan benzer kaynaklardan da çok sayıda örnek verilebilir.

4. PARASAL KAZANÇ (veya KAYIP) SATIRININ BÖLÜMLENMESİNE YÖNELİK BİR ÖNERİ

Enflasyon muhasebesi ile ilgili kaynaklarda bu rakamın bölümlenmesi gereğine ve özellikle bir hesaplama yöntemi önerisine literatür ve uygulamalarda rastlanmamaktadır. Bunun temel nedeni gelişmiş ülkelerde enflasyon düzeltmelerinin genellikle yapılmaması, yapılan ülkelerde ise bir süre sonra ekonomik koşullarının değişmesi ile düzeltmelere son verilmesi ve konunun arka plana atılması olabilir. Oysa, bu konuda aşağıdaki hesaplama biçimiyle, anlaşılması kolay mali tablolar elde etmek mümkündür.⁴ Önerilen yaklaşım, aşağıda Örnek B kapsamında açıklanmıştır.

Örnek B

Bu örnekteki hedef, faiz giderleri ile alakası olan parasal kazanç ve faiz gelirleri ile ilgili parasal kayıp tutarlarını hesaplamak ve net hale getirmektir. Bu amaçla, enflasyona göre düzeltilmemiş bilanço ve gelir tablosu burada sunulmamış; sadece düzeltilmemiş bilançodaki parasal varlık ve borçlar ile gelir tablosundaki faiz gelir ve giderlerinin aşağıdaki hesaplamada gösterilmesi ile yeterli görülmüştür. Düzeltilmeye tabi tutulmamış gelir tablosundaki faiz gelirleri 1200 TL, faiz giderleri ise 3100 TL tutarındadır.

Hesaplamayı incelerken, 2022 yılı fiyat indeksi sayılarının, yılın başında 100, yılın sonunda 180 olduğunu ve yıllık ortalama indeks rakamının 150 olduğunu kabul ediniz. İndeks değerleri dışında kalan rakamların birimi “TL”dir.

Parasal kazanç hesabı:

Birinci yol

	<u>Düzeltilmemiş değerler</u>	<u>Düzeltilme katsayısı</u>	<u>Düzeltilmiş değerler</u>
<i>Parasal değerler:</i>			
<i>1.1.2022</i>			
Nakit 500			
Alacaklar 2000			
Borçlar (4200)	(1700)	180/100	(3060)
<i>Parasal değerlerdeki hareketler:</i>			
Satış hasılatı	5000	180/150	6000
Faiz geliri	1200	180/150	1440
Parasal maliyetler	(3800)	180/150	(4560)
Faiz gideri	(3100)	180/150	(3720)
<i>Parasal değerler:</i>			
<i>31.12.2022</i>			
Nakit 720			
Alacaklar 3280			
Borçlar (6400)	(2400)		(3900)
			(2400)
		Parasal kazanç	1500

“Birinci yol” olarak isimlendirilen bu hesaplama biçimi, parasal kazanç rakamını 1500 TL olarak hesaplamakta, bununla birlikte ne kadarlık bir tutarının faiz geliri, ne kadarlık bir tutarının faiz gideri ile ilgili olduğunu açıklamamaktadır.

⁴ Bu öneri Yücel (2000) tarafından yayınlanmıştır.

İkinci yol**Bir yıl süresince mevcut net borç 1700**

$$1700 * 180/100 = 3060$$

1700**1360 parasal kazanç****Yıl süresince net borçtaki artış**

$$2400 - 1700 = 700$$

$$700 * 180/150 = 840$$

700**140 parasal kazanç**

$$1360 + 140 = 1500 \text{ parasal kazanç}$$

Bu "ikinci yol" da aynı şekilde, parasal kazanç tutarına ulaşmakta, ancak içindeki parçaların ne kadarlık bir kısmının faiz gelir ve giderleriyle ilgili olduğunu açıklamamaktadır. Ancak bu yaklaşımdan, yani "ikinci yol"dan aşağıda belirtilen biçimde yararlanılarak söz konusu bölümlenme sağlanabilir.

Parasal kazanç (veya kayıp) rakamının faiz gelir ve giderleri ile ilişkisine göre bölümlenmesi için önerilen yöntem

a) Parasal varlıklar ile ilgili parasal kaybın hesaplanması**Yıl süresince mevcut nakit ve alacaklar: 2500**

$$2500 * 180/100 = 4500$$

2500**(2000) parasal kayıp****Yıl süresince nakit ve alacaklardaki artış**

$$4000 - 2500 = 1500$$

$$1500 * 180/150 = 1800$$

1500**(300) parasal kayıp**

$$(2000) + (300) = (2300) \text{ parasal kayıp}$$

Parasal varlıklara (nakit ve alacaklar) sahip olmaktan doğan parasal kayıp tutarı 2300 TL'dir. Bu değer, faiz gelirinin indekslenmiş 1440 TL'lik rakamıyla netleştirilirse, gerçekte faiz gelirinin negatif 860 TL olduğu, başka bir ifadeyle 2022 yılında reel bir faiz geliri elde edilemediği, tam tersine 2022 sonu rakamlarıyla 860 TL'lik bir servet erimesi olduğu hesaplanır. (Örnek A'da da benzer durum mevcuttur.)

b) Parasal borçlar ile ilgili parasal kazancın hesaplanması**Yıl süresince boyunca mevcut olan borç: 4200**

$$4200 * 180/100 = 7560$$

4200**3360 parasal kazanç****Yıl süresince borçlardaki artış**

$$6400 - 4200 = 2200$$

$$2200 * 180/150 = 2640$$

2200**440 parasal kazanç**

$$3360 + 440 = 3800 \text{ parasal kazanç}$$

Parasal borçlardan doğan 3800 TL tutarındaki parasal kazanç, faiz giderinin indeksle güncellenmiş rakamı olan 3720 TL ile net hale getirilirse, reel faiz giderinin eksi 80 TL olduğu hesaplanmış olur. Taşıdığı anlam, 2022 yılsonu rakamlarıyla kuruluşun reel bir faiz giderinin oluşmadığı, tam tersine servetini 80 TL yükselttiği şeklindedir. Değişik dönemlerde bankacılık sektörünün mevduata enflasyonun altında bir faiz ödeyerek gerçekte bir gidere katlanmadıkları, düşük faizle borçlanmaktan ötürü gelir sağladıklarını gözlemlenmektedir.

Ulaşılan sonuçlar:

Yapılmış olan ayırıştırma işleminin sonuçlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

	<i>İndekslenmiş rakamlar</i>	<i>Parasal kazanç (kayıp)</i>	<i>Gerçek (reel) rakamlar</i>
<i>Faiz geliri</i>	<i>1440</i>	<i>(2300)</i>	<i>(860)</i>
<i>Faiz gideri</i>	<i>(3720)</i>	<i>3800</i>	<i>80</i>
<i>Zarar</i>			<i>(780)</i>

Özetle, faiz geliri elde edildiği zannedilirken reel (gerçek) anlamda 860 TL servet erimesi mevcuttur. Faiz gideri doğmuş zannedilirken, aslında gerçekte 80 TL tutarında bir servet artışı sağlanmıştır. Sonuçta 780 TL zarar ortaya çıkmıştır. Bu yöntem uygulanırsa, enflasyona göre düzeltilen gelir tablosunda, yalnızca yukarıda “gerçek (reel) rakamlar” olarak belirtilen tutarlar sunulacak, bu değerler paranın yılın sonundaki satınalma gücüyle işletmenin gerçekteki faiz rakamlarını gösterecek ve böylelikle zihin karıştırıcı nitelikteki parasal kazanç (ya da kayıp) satırı gelir tablosundan yok edilmiş olacaktır.

Eğer bu yöntem uygulanmazsa, başka bir ifade ile parasal kazanç ayırıştırılmazsa düzenlenecek olan gelir tablosu aşağıdaki gibi olacaktır ve nitekim böyle olmaktadır:

<i>Faiz geliri</i>	<i>1440</i>
<i>Faiz gideri</i>	<i>(3720)</i>
<i>Parasal kazanç</i>	<i>1500</i>
<i>Zarar</i>	<i>(780)</i>

Bu yaklaşım kullanılmadığı takdirde de, yukarıda Tablo 1 ve 2’de sunulan örnekler ve sayısız benzerlerindeki anlaşılma güçlüğü sürecektir. Benzer ayırıştırmanın kur farkı doğuran parasal kalemler ile de yapılması gerektiği açıktır, ancak konunun özünü açıklamak için kur farkları bu örneğin kapsamı dışında bırakılmıştır. Orada düzeltme yapılması için de kur farkı doğuran parasal kalemler ile kur farkı gelir ve giderinde de aynı yaklaşımın uygulanabileceği tabidir.

5. SONUÇ

Özünde, faiz gelir ve giderlerini reel hale getirmek için hesaplanmakta olan bir rakamdan başka bir şey olmayan “parasal kazanç (ya da kayıp)” ifadesinin kazanç (ya da kayıp) kelimelerini içermesi büyük bir şanssızlıktır. Bu satır, enflasyona göre düzeltilmiş gelir tablolarından önerilen yöntemle yok edilmediği takdirde, enflasyona göre düzeltilmiş kâr rakamlarının anlaşılma olanağı çok düşüktür. Önemli olan faiz ve kur farkı kalemlerinin reel tutarlarını görebilmektir.

Aslında finansal tablolar yalın ve kolay anlaşılır tablolardır ya da öyle olmalıdır. Meselenin temelinde, bu tabloları geniş kitlelerin kullanabileceği hale getirmek isteğinin bulunup bulunmadığı yatmaktadır. Bu satırların yazarı, bilimin gereğinin insanlara fayda sağlamak olduğuna ve eğer muhasebe bir bilimse bunun gereğinin de öncelikle herkesçe kolay anlaşılır tablolar yapmak olduğuna inanmaktadır.

Bütün bunların yanısıra esas göz ardı edilmemesi gereken enflasyonun toplum üzerinde yarattığı tahribattır. 1919-1923 yılları arasında Almanya’da yaşanan Dünya’nın en büyük enflasyonunun ardından Merkez Bankası (Reichbank) Başkanlığına getirilen Hjalmar Schacht’ın şu sözleri ibret vericidir. “Enflasyon zamanının hatırlattığı para değersizliği, o zamanı bilenler için serveti olanların varlıklarının erimesi, büyük, orta ve küçük burjuva sınıfının fakirleşmesi, hükümet ve memur çevrelerinde suistimal, halkta beslenme yetersizliği, bir takım ne idüğü belirsizlerin birden zenginliğe yükselmeleri demektir. Bunların hepsi ve daha birçok şeyler enflasyon kelimesinin muhtevası olmuştur.” Dünya’da döneminin para sihribazı olarak tanınan Dr.Schacht’ın yıllar sonra kaleme aldığı kitabındaki (Schacht, 1968:79) bu ifadeleri bizden sonraki nesillerin tekrar etmemesi gereklidir. Toplumsal tahribat yanında, finansal tabloların gördüğü zarar çok hafif kalmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Göksel Yücel (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Funding: The author received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Göksel Yücel (100%)

KAYNAKÇA

Adiloğlu, Burcu (2022). Yayınlanmamış etüdler.

AES (2022). AES Argentina Generación S.A, Consolidated Statement of Comprehensive Income For the nine-month period ended as of September 30th, 2022, Erişim adresi: www1.aesargentina.com.ar/es/inversionistas.

IAS 29, Financial Reporting in Hyperinflationary Economies, 1989, (reformatted 1994).

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2022). Türkiye Finansal Raporlama Standartları, Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı Kapsamında Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlamanın Uygulanması 20.1.2022 tarihli duyurusu.

Schacht, H. (1968). *Paranın sihri*. İstanbul: Ak Yayınları.

Vergi Usul Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 7352 Sayılı Kanun, 29.01.2022 Tarih ve 31734 sayılı Resmi Gazete.

Yücel, G. (1995). *İşletmelerde ve bankalarda nakit akış tablosu ve enflasyon düzeltmeleri*. İstanbul.

Yücel, G. (2000). Parasal kazanç (monetary gain) gerçekten bir kazanç mıdır?. *Yönetim Dergisi (İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü)*, 11(37), 7-13.

Yüksel, A. (1997). *Enflasyon muhasebesi*. İstanbul: Literatür Yayınevi.

SUMMARY

The aim of the financial statements is creating useful financial information for the users about the financial position and financial performance of the companies. Unfortunately, under hyperinflationary conditions in an economy the local currency unit cannot be used and financial data must be restated.

Like developed countries of the World the big or quoted companies of Turkey must use the International Financial Reporting Standards by disclosing financial information. The translation of these standards is called as Turkish Accounting Standards. International Accounting Standard 29 is related how to restate the figures under hyperinflationary economies. This restatement procedures have two critical areas. The first one is about how to adjust the historical figures in the financial reports. In this step the numbers of a general price index can be used. Items such as monetary items that are already stated at the measuring unit at the balance sheet date are not restated. Other items are restated based on the change in the general price index between the date those items were acquired or incurred and the balance sheet date. Understanding of these restatements creates no difficulties for the financial statements' users. But the second part of the restatement procedure which is about the definition of monetary gain or loss causes difficulties for understanding. This concept is called also purchasing power and gain or sometimes as inflation effect. The monetary gain or loss can be calculated as the difference between the historical cost amounts and the result from the restatement of non-monetary items, shareholders' equity, items in the statement of comprehensive income and the adjustment of index-linked items to year end purchasing power.

The definition of the gain or loss on net monetary position is made in International Accounting Standard 29 in a period of inflation; an entity holding an excess of monetary assets over monetary liabilities losses purchasing power and an entity with an excess of monetary liabilities over monetary assets gains purchasing power to the extend the assets and the liabilities are not linked to a price level.

Turkey has a long story about inflation started in 1970s. Especially in 1990s it could be observed that restatement techniques of inflation accounting were implemented in Turkish companies for managerial uses of financial statements. At the beginning of the 2000s regulations made inflation adjusted reporting compulsory for Turkish companies, tax accounting. Unfortunately, hyperinflationary conditions returned at the end of 2021. Although it is not an official application yet, it has started to be used in management and in-group reporting. There are two main steps of inflation accounting adjustments; restatement of the historical figures with a price level index and calculating the monetary gain (or loss) figure. The figure in this second step is often incomprehensible, hindering the tables' interpretation. The purpose of this paper is to suggest how the real interest income and expenses can be calculated by splitting the monetary gain (or loss) figure.

Sürdürülebilirlik ve Sosyal Finans: Sosyal Etki Tahvilleri Üzerine Bir Araştırma

Fatih KONAK¹

Yasemin DEMİR²

Özet

Sadece bugünün koşullarını veya imkanlarını dikkate alıp hareket etmektense, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da düşünerek yaptığımız tüm fiilleri bir bütün halinde ele almak şeklinde tanımlayabileceğimiz sürdürülebilirlik, herhangi bir şeyin sürdürülebilir olması için devamlılığının ve yenilenebilirliğinin olması anlamına da gelmektedir. Bu kavram içerisinde veya paralelinde göz önüne alabileceğimiz sosyal finans ise, sosyal ve çevresel ihtiyaç duyulan alanlarda oluşan zorlukları odak noktasına koyarak sosyal bir amaca ulaşmak için fon sağlanmasını amaçlayan finansal hizmetlerdir. Sürdürülebilirlik ve sosyal finans hem finansal hem de sosyal getirileri bir araya getirmektedir. Bu çerçevede, araştırmanın amacı, sürdürülebilirlik ve sosyal finans bağlamında sosyal etki tahvilleri üzerine kavramsal bir inceleme yapmak ve var olan durumu, sosyal etki tahvilleri özelinde, detaylı şekilde tespit ederek geleceğe yönelik atılacak adımlara bilgi seti oluşturmaktır. Yapılan incelemeler neticesinde, farklı uygulama alanları olan sosyal finans kavramının, son yıllarda giderek yaygınlaştığı görülmüştür. Özellikle, sosyal etki tahvil ihracının 2013 yılında bu yana sürekli bir artış gösteriyor olması tespitinin yanında, COVID-19 sürecinde, spesifik olarak 2021 yılında, sıçrama yapışı dikkat çekmektedir. Bu durumu, salgın sürecinin ihtiyaçları, tedarik alanında yaşanan sıkıntılar ve küresel ölçekli ekonomik sorunların yaşattığı etkilerin giderilmesi amacıyla hizmet etmek olarak ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sosyal Finans, Sosyal Etki Tahvilleri

Sustainability and Social Finance: A Research on Social Impact Bonds

Abstract

Sustainability, which we could define as taking into account all of human activities collectively and the requirements of future generations rather than simply today's conditions or possibilities, also implies that for something to be sustainable, there must be continuity and renewability. By concentrating on the challenges that occur in the areas of social and environmental need, social finance, which we may consider inside or in conjunction with this idea, refers to financial services that endeavor to provide funds to accomplish a social purpose. Social and financial gains are integrated in sustainability and social finance. In this context, the research's goals are to conceptually analyze social impact bonds in the context of sustainability and social finance, to thoroughly assess the current situation, particularly with regard to social impact bonds, and to establish a data set for the future decisions that will have to be taken. Throughout the examinations, it was observed that the idea of social finance, which has several application areas, has gained prominence subsequently. Particularly noticeable are the steady increases in the issuing of social impact bonds since 2013 and the jump in the COVID-19 pandemic period, particularly in 2021. It is reasonable to describe this condition as striving toward the eradication of the requirements of the pandemic situation, the issues encountered in the area of supply, and the results of large-scale economic difficulties.

Keywords: Sustainability, Social Finance, Social Impact Bonds

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 27.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 30.1.2023

¹Sorumlu Yazar, Doç. Dr. Hitit Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Çorum/Türkiye, fatihkonak@hitit.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-6917-5082>

² Dr., Hitit Üniversitesi, LEE, İşletme ABD Doktora Mezunu, Çorum/Türkiye yaseminaydndmr@hotmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-7383-5541>

Atıf (Citation): Konak, F. ve Demir, Y. (2023). Sürdürülebilirlik ve sosyal finans: sosyal etki tahvilleri üzerine bir araştırma. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 11-35.

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirliğin sağlanması ve korunması dünyada olduğu gibi Türkiye için de üzerinde durulması elzem olan bir konudur (Büyükmihçi ve Kılıç, 2015: 125). Sürdürülebilirlik “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yetisine zarar vermeden karşılamak” olarak ifade edilmektedir (United Nations, 1982 aktaran Özkaraca ve Halaç, 2022: 206). Başka bir tanımda sürdürülebilirlik, günümüz kuşaklarının yaşam kalitesi ile gelecek kuşakların yaşam kalitesinin birbiriyle bağlantılı olduğu ve bugün yaşayan kişilerin gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarının olduğundan bahsetmektedir (Yıldırım ve Akkaya, 2020: 24). Sürdürülebilirlik birçok anlamda kullanılsa da son yıllarda “gelecekte çalmama” kavramı üzerine inşa edilmiştir (Topkaraoğlu, 2021: 100). Sürdürülebilirliğin en önemli sac ayaklarından biri olan ‘sosyal finansı’, ekonomik kazanımların yanında sosyal etkileşimi de dikkate alan para yönetim yaklaşımı olarak ifade etmek mümkündür. Sosyal finans bakış açısının hüküm sürdüğü kuruluşlara, kooperatifleri, sosyal girişimleri, hayır kurumlarını ve diğer kar amacı gütmeyen yapıları örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca, bu kavram, mikrofinansı, sosyal etki tahvillerini, topluluk yatırımlarını, sosyal girişim kredilerini, sosyal açıdan sorumlu ve sürdürülebilir işletmelere yatırım yapmayı içermektedir (Wikipedia, 2022). Diğer taraftan, sosyal finans alanının hem çevresel-sosyal ve finansal getiri sağlayan multi milyar dolarlık bir yaklaşım olduğu hem de giderek yaygınlaşan araştırma, geliştirme ve uygulama olanağı bulduğu gerçeğinin yanı sıra sosyal finans veya sosyal yatırımların birer hibe veya bağış olarak değerlendirilmesi kesinlikle yanlış bir beklentiye de beraberinde de getirmektedir (Abduh, 2019: 192).

Sürdürülebilir ekonomi ve sürdürülebilir finans konularına olan ilgi göz önüne alındığında, bu modellerin geleneksel versiyonları genellikle karmaşık sosyal sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Sürdürülebilirlik için sektörler arası ortaklıklar, geleneksel modellerin başarısızlığını hafifleten yeni bir paradigma olarak kabul edilmiştir. Etki yatırımı ve özellikle sosyal etki tahvilleri, sürdürülebilir finans için günceli yakalayan iş modellerinde ilginç bir araştırma alanını temsil etmektedir (Torre ve diğerleri, 2019: 1). Sosyal etki tahvilleri, kamu, özel ve kar amacı gütmeyen kuruluşların sosyal hedeflere ulaşmak için işbirliği yapmasında yenilikçi bir yoldur. Bu sistemin özetle çalışma mekanizmasına baktığımızda, fonlar, daha iyi sosyal sonuçlar için sosyal etkiye sahip yatırım arayan yatırımcılardan toplanmakta, sosyal etki tahvilleri ile yatırımcıların sermaye sağlanmasını takiben sosyal sonuçların başarılı bir şekilde elde edilmesi neticesi ile yatırım yapanlara geri ödeme sağlanmaktadır (Biancone ve Radwan, 2019: 3). Aynı zamanda bu tahviller, girişim hayırseverliği, kitle fonlaması, finansal kurumların sosyal sorunları çözmedeki ve ekonomik kalkınmayı sürdürmedeki rolünü yeniden tanımlayan mekanizmalar olarak da ifade edilmektedir (Andrikopoulos, 2020). Terminolojik olarak tahvil kavramını içinde barındıran sosyal etki tahvillerinin gerçek manada bir tahvil olarak değerlendirilmesi uygun değildir. Şöyle ki, bu tahviller özel yatırımcılara yalnızca kar sağlama hedefi gütmekzen, sosyal programların finansmanını, değerlendirilmesini ve planlanmasını üçüncü taraflara dış kaynak sağlama amaçlarını kendi bünyesinde birleştirmektedir. “Başarı için Ödeme Tahvilleri” veya “Sosyal Fayda Tahvilleri” olarak da adlandırılan sosyal etki tahvillerinin kullanımı geniş bir coğrafyaya yayılmakla birlikte İngiltere’ den ABD’ ye, Avustralya’ dan Kanada’ ya kadar kullanılmaktadır. Bu program çerçevesinde gerçekleşen projelerin çoğu hapisanede rehabilitasyona, erken çocukluk eğitimine-bakımına ve evsizlik konularında uygulanmıştır. Bununla birlikte, unutulmamalıdır ki bir SIB (Social Impact Bond)' nin başarısı dikkatli uygulamaya, değerlendirmeye ve izlemeye bağlıdır (Nazari Chamaki, Jenkins ve Hashemi, 2018: 1; Tabletalk, 2016: 2).

Sürdürülebilirlik ve sosyal finans üzerine yönelimin giderek artması, bu konuların geçmişe kıyasla daha fazla dikkate alınması ister kavramsal isterse de uygulama boyutunda kullanım alanının yaygınlaşması araştırma konusunun belirlenmesinde itici güç olmuştur. Bu çerçevede çalışmanın amacı, sosyal finans bağlamında geliştirilen sosyal etkili finansal enstrümanlar hakkında detaylı bilgi sağlamak ve bu kapsamda oluşan piyasa hakkında durum tespiti yapmaktır. Araştırma içeriğinde, sürdürülebilirlik, sosyal finans ve sosyal etkili finansal enstrümanlar, bu tahvillerin nasıl bir gelişim süreci izledikleri, sosyal etki tahvillerinin çalışma prensipleri ile sağladıkları avantaj-dezavantajlara detaylı bir şekilde değinilmiştir. Ayrıca, sosyal etki tahvillerinin piyasa büyüklüğüne ithafen güncel rakamlar dikkate alınarak farklı boyutlarda temel analizler yapılmıştır. Araştırma, genel değerlendirme ve konunun amacı doğrultusundaki önemi çerçevesinde öneriler ile sonuçlandırılmıştır.

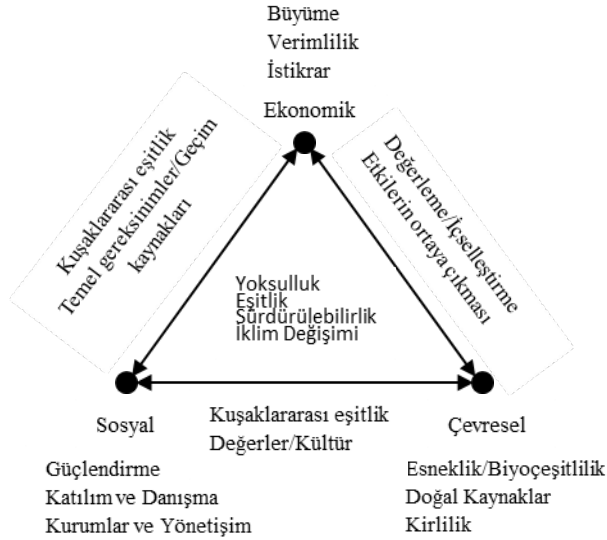
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ve SOSYAL FİNANS

Sürdürülebilirlik kavramı çok boyutlu olması sebebiyle konu üzerinde yapılan çalışmalarda farklı bilim dalları, farklı yaklaşımlar ve farklı tanımlar yer almaktadır (Yeni, 2014: 181). Sürdürülebilirlik, düzenli bir şekilde sürecin devamlılığını sağlayabilmektir (Gazibey, Keser ve Gökmen, 2014: 514). Bu tanımdan yola çıkarak sürdürülebilirliğin bugünün ihtiyaçlarının karşılanması, gelecek nesillerin yaşam kalitesinin ve refahının güvence altına alınması ve mevcut büyümenin sürdürülemezliği olarak üç içeriğinin olduğundan bahsedilmiştir (Aksu, 2011: 14 aktaran Yıldırım ve Akkaya, 2020: 25). Ayrıca, sosyal sorunların ortaya çıkması ve kamu harcamalarının kısıtlanması, sosyal finansın yenilikçi ve alternatif yollarını keşfetmeyi gerektirmiştir (Biancone ve Radwan, 2018:1). İnsan merkezli, fayda esaslı ve sosyal bir amaca ulaşmak için uygulanan bir finans modeli olan sosyal finans, hükümet ve hayır kurumları için önemli olan aynı zamanda kar amacı güden işletmelerin özel bir finans alanı ve odak noktası haline gelmiştir (Birevim, 2022; Wikipedia, 2022). Bu çerçevede, çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilirlik ve sosyal finans kavramlarından bahsedilirken, ilgili yazında karşımıza çıkan araştırmalara değinilecektir.

2.1. Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir kelimesi Latince “subtenire” kelimesinden gelmekte, İngilizce “sustainability” kelimesinin karşılığı olarak Türkçeye geçmiş “aşağıdan desteklemek” veya “tutmak” anlamlarına gelmektedir (Muscoe, 1995; Saraç ve Alptekin, 2017: 21). Sürdürülebilirlik medyada çevre odaklı kullanımının yaygın olmasından dolayı “yeşil çevre” olarak idrak edilse de görünenin ötesinde anlamları bulunmaktadır (Oçak, 2020: 1). Ratiu (2013)’ e göre sürdürülebilirlik “zarar verici özelliği olmayıp, desteklenebilir, savunulabilir ve uygulanabilir yöntemlerle iyi olarak ifade edilen unsurların korunabilmesidir” (Ratiu, 2013: 127). Bosselmann (2016) sürdürülebilirlik kavramının ilk defa Hans Carl Von Carlowitz tarafından 1713 yılında Saksonya bölgesindeki ormanların zarar görmesi hakkında kullanıldığını ifade etmiştir (Bosselmann, 2016 aktaran, Turguttopbaş, 2020: 269). 1982 yılında Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından kabul gören “Dünya Doğa Şartı” belgesinde, “canlıların yaşamlarını tehlikeye atmadan doğal kaynakların uygun şekilde kullanımlarını sağlayan kaynak yönetimi” şeklinde tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı, dünya üzerinde yer alan kaynakların gelecekteki nesiller düşünülerek verimli kullanılmasını, miktar ve özelliklerinin iyi analiz edilmesini gerektiren bilinçli yönetim sistemidir (Kayıkçı, Armağan ve Dal, 2019: 77; Özbakır ve Nurtanış Velioglu, 2010: 72-73, Mengi ve Algan, 2003 aktaran, Yazar, 2006: 3-4).

Sürdürülebilirlik kavramında kabul gören ilk tanım ise, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development: WCED)’ nca hazırlanan Brundtland Raporu’nda “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama imkanlarını azaltmadan kalkınmanın sağlanması” şeklinde yapılmıştır (Meadows ve diğerleri, 1972; Aksu, 2011: 6; Helen, 2000: 5). Sürdürülebilirlik kavramını geniş bir ölçekte ele aldığımızda, sosyal, ekonomik ve ekolojik sistemin ihtiyacı olan değerleri koruma; sosyal eşitliğin sağlanması; ekosistem işleyişinin kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımla tüketilmeden ya da ana kaynaklara aşırı yüklenilmeden sürdürülebilmesi; oluşan atıkların doğa tarafından yok edilebilecek miktarda olması ve doğaya zarar vermeyecek özellikte olması gibi benzer perspektiflerde tanımlar ileri sürülmüştür (Daily ve Erlich, 1996: 992; Maclaren, 1999; Kaypak, 2010: 98; Kuduz, 2011: 165). Bu kapsamda, sürdürülebilirlik kavramı sosyal, çevresel ve ekonomik olarak bütünleşik bir bakış açısının öne çıkmasını sağlamaktadır (Schoenmaker, 2017: 71).

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni

Kaynak: Munasinghe, 2009, s.34

Sürdürülebilirlik kavramı çok boyutlu olduğu için dengeli bir işleyiş gözlemleyebilmek adına Munasinghe tarafından ortaya konan sürdürülebilir kalkınma üçgeni Şekil 1 'de gösterilmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının yanı sıra aralarındaki bağlantı ve etki alanları da şekilde görülmektedir. Bu boyutların ortak sorunları üçgenin ortasında (yoksulluk, eşitlik, sürdürülebilirlik ve iklim değişikimi) yer almış, geçiş yerlerinde de ortak hedeflere yer verilmiştir. Böylece her bir boyutta birinin egemenliği yerine üç boyutun ortak ve dengeli çalışması sonucunda sürdürülebilirliğin sağlanabileceği savunulmaktadır (Yeni, 2014: 185-186). Sürdürülebilir kalkınma üçgeni içerisinde, *çevresel sürdürülebilirlik*: doğal kaynakların insanlar tarafından yenileyebilecekleri oranda tüketilmesi, çevreyi ilgilendiren tüm sistemin dengede tutulabilmesi ve ekolojik bütünlüğün korunmasını; *ekonomik sürdürülebilirlik*: toplumu oluşturan bireylerin ekonomik olarak bağımsızlığını koruyabilmesi ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ihtiyaç duyduğu tüm kaynaklara erişebilmesini; *sosyal sürdürülebilirlik*: yaşam kalitesi yüksek, kültürel farklılıklara saygı duyulan, ayrımcılığın olmadığı, özel ve çalışma hayatında haklarının korunduğu bir yaşam tarzını hedeflemektedir (Uplifers, 2021; Munasinghe, 2009: 34-35).

2.2. Sosyal Finans

Sosyal finansa sosyal kelimesi, finansal yatırımın nesnesini, yoksulluğu azaltmaya çalışan sosyal malları ve programları ifade etmektedir (Rosenman, 2017: 2). 2008 küresel finans kriziyle popülerlik kazanan sosyal finans, farklı kişiler tarafından yönlendirilmekte, farklı şekillerde ve biçimlerde gelişme göstermektedir. İlk olarak sosyal finans, sosyal girişimlerin finansal ihtiyaçlarında yardımcı olmak amacıyla oluşturulmuştur. Sosyal Finans, sosyal ve finansal değer oluştursa da sosyal girişimlerin yüksek risk taşımasından dolayı bazı durumlarda farklı finansal piyasalara erişimlerde zorluklarla karşılaşmaktadır (Wikipedia, 2022; Baumli ve Jamasb, 2020; Di Domenico, Haugh ve Tracey, 2010; Gundry ve diğerleri, 2011; Huybrechts ve Nicholls, 2012; Urmanaviciene ve Arachchi, 2020). Sosyal finansın büyüme potansiyeli ve olasılığı kabul edilirken, doğrudan ve dolaylı yoldan yapılan yatırımlarla veya sosyal finans piyasalarını kolaylaştıracak özel politikalar geliştirilmesiyle sosyal finansın gelişim süreci desteklenmektedir. (Martin, 2020). Ayrıca, sosyal finans Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), finansman ve bankacılık sektöründe yer alan firmaların büyümesi ve talep-arz dengesi için mükemmel bir zemin hazırladığı iddia edilebilir (Barigozzi ve Tedeschi, 2015). Diğer taraftan, tek amacı finansal getiri olmayan piyasa katılımcıları tarafından 'dünyanın daha iyi bir yer haline getirilmesi' mottosu altında sosyal finans enstrümanları veya bakış açısı daha cezbedici nitelik kazanmaktadır (Nicholls, 2010a; Nicholls, 2010b). Bir diğer ifadeyle, sosyal finansı, finansal kaynakların sosyal ve çevresel getirileri ve bazı durumlarda finansal getiri için konuşlandırılması şeklinde ifade etmek mümkündür (Moore, Westley ve Nicholls, 2012: 116; Nicholls ve Pharoah, 2007: 2; Hangl, 2014: 68).

Chertok, Hamaoui ve Jamison (2008) sosyal finansın tanımlarını özetlemek için finansal ve sosyal getirilere yapılan vurguyu birbirinden ayırmaktadır. Yazarlara göre, kar amacı gütmeyen yatırımlar yelpazenin bir ucundayken, geleneksel finans diğer ucunda ve sosyal finans ise ortada yer almaktadır. Bu nedenle sosyal finansın temelde farklılaştığı nokta, finansal ürün ve hizmetleri toplum, çevre ve sürdürülebilir kalkınma üzerinde olumlu bir etki elde etmenin bir yolu olarak kullanılmasıdır (Chertok, Hamaoui ve Jamison, 2008: 46-47; Meehan, Kilmer ve O'Flanagan 2004; Weber ve Duan, 2012: 162).

Sosyal finans, sosyal bankacılık, etki yatırımı ve mikrofinans olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır. **Sosyal Bankacılık;** 1970'lerden itibaren gündeme gelemeye başlayan sosyal bankacılık kavramı, geleneksel bankaların temel amacı olan hissedar değerinin artırılması veya kar maksimizasyonu algılarının ötesinde sosyal ve çevresel etkileşimi daha fazla dikkate almaktadır (Weber, 2014: 266). Sosyal bankacılık, sosyal, alternatif veya etik bankalar, kısmen de kooperatif bankaları ve kredi birlikleri tarafından yürütülmektedir. Bu tür bankalar genellikle yenilenebilir enerji projeleri, sosyal konutlar ve sosyal işletme kredileri gibi sosyal bankacılıkla ilgili ürün ve hizmetler sunan kurumlardır. Geleneksel bankaların aksine, sosyal ve çevresel fayda oluşturmak amacıyla kredi sağlamaktadırlar (Edery 2006; da Silva 2007 aktaran Weber ve Duan, 2012: 162; Weber, 2011: 3). Sosyal bankalar kendilerini, "vicdanı olan bankalar", şeffaf, dış aksaklıklara karşı dirençli, kendi kendini idame ettiren ve uzun vadeli olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2014: 265). Sosyal bankacılık sosyal, çevresel ve etik gündemlerini desteklemeye, dezavantajları fırsata çevirmeye ve topluma yatırım yapmaya odaklanmaktadır (Benedikter, 2011). Kaufer (2020) sosyal bankacılığı "zamanımızın en acil sorunlarından bazılarını ele almak" şeklinde özetlemektedir. Weber ve Remer (2011) sadece para yaratma temelinde örgütlenmeyen sosyal bankacılığı insan, çevre ve sosyal yaşam üzerinde pozitif etkisi olan, bir nevi, bankanın kültürel yönünü ifade etmektedir (Weber, 2014: 266). Özetle sosyal bankacılık aşağıdaki 3 özelliği bünyesinde barındırmaktadır:

- Sosyal, çevresel ve sürdürülebilir etkiler üzerine odaklanır.
- Tüm faaliyetlerini sosyal, çevresel ve sürdürülebilir pozitif etkiler çerçevesinde gerçekleştirir.
- Finansal enstrümanları ve hizmetleri kullanarak harmonize olmuş bir getiri elde eder.

Bunların dışında sosyal bankaların görevleri arasında; yenilenebilir enerji finansmanı, sosyal ekonomi finansmanı, ekolojik yapı uygulamalarını desteklemek, üye ve toplum refahını garanti altına almak, yüksek ekolojik, sosyal ve ekonomik performansa yatırım yapmak ve etik ilkelere uyum gösterilebilir (Weber, 2014: 266).

Etki Yatırımları; yatırımcılar için finansal getiri sağlarken, sosyal ve çevresel zorlukları da çözmeyi amaçlamaktadır (Weber, 2014: 266). Etki yatırımı, the Canadian Task Force on Social Finance (2010) ve the Global Impact Investment Network (GIIN) tarafından finansal getirinin yanı sıra olumlu ve ölçülebilir sosyal veya çevresel etki yaratma amacıyla yapılan aktif yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Care, 2021). Söz konusu bu yatırım hem kar amacı güden hem de hayırsever yatırımcılar tarafından yürütülürken, yatırımcılar çoğunlukla sosyal girişimlerin veya hayır kurumlarının öz kaynaklarına yatırım yapmaktadırlar (Weber ve Duan, 2012: 162). Monitor Institute (2009)' ye göre etki yatırımı, "finansal getirinin yanı sıra sosyal ve çevresel değer üreten yatırımlar yapmak" olarak ifade edilmektedir. Benzer şekilde Jones (2010) "sosyal ve çevresel sorunları çözmek için kar amacı gütmeyen yatırımın kullanımı" şeklinde tanımlamıştır. Etki yatırım türlerinden bazıları geleneksel yatırımlarla karşılaştırılabilir finansal getiriler yaratabilirken, bazıları ise herhangi bir finansal getiri yaratmamakta veya finansal geri dönüş sağlamamaktadır (Weber, 2014: 266). Ayrıca, parasal kar ve olumlu sosyal değişim, etki yatırımlarının değerlendirilmesinin temel unsurlarıdır (Andrikopoulos, 2020).

Mikrofinans; sosyal finansman türlerinden biri ve en çok bilineni olan mikrofinansın öncüsü ve 2006 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Muhammed Yunus, mikrofinans ile yoksullukla mücadelede yardımseverliğin yerine, küçük ölçekli kredi vererek yoksullara kendi gelirleri için iş kurabilme imkanını öne çıkarmıştır. Geçmiş 1970' li yıllara dayanan mikrofinans uygulamaları, 1980' li yıllardan itibaren daha yaygın kullanılmaya başlamış ve kurumsallaşması hızlanmıştır. Mikrofinansta temel hedef olarak, okur-yazar olmayan, elde edilen geliri yatırıma dönüştürmeyi bilmeyen, daha çok kadınları baz alacak şekilde toplumun yoksul kesimlerine ulaşmak belirlenmiştir. Aslında yapılmak istenen, güvene dayalı olarak verilen "mikro kredilerle düşük gelir - düşük

tasarruf - düşük yatırım kısır döngüsü kırılarak, düşük gelir - kredi desteği - yatırım - daha yüksek gelir - daha yüksek yatırım - daha yüksek gelir” şeklinde bir döngü oluşturmaktır. Weber (2014) mikrofinansı, mikro krediler ve mikro sigorta gibi diğer mikrofinans ürünleri aracılığı ile yoksulluğu azaltmak şeklinde özetlemiştir. Rhyne (2009) a göre ise mikrofinans “mavi okyanus” fırsatı olarak sınıflandırılmaktadır, Çünkü gelişmekte olan ülkelerde çoğu insan kendi gelirlerini oluşturmak için gerekli sermayeye erişememektedir (Weber ve Duan, 2012: 162; Gür, 2012: 94; Weber, 2014: 266; Kim ve Mauborgne, 2004 aktaran Weber ve Duan, 2012: 162). Daha genel bir ifadeyle, dar gelirli kişilere bağış ya da yardım yerine bankalar gibi resmi mali sistem unsurları aracılığı ile bu kişileri üretime sevk edecek düşük miktarda kredilerin kullanılmasını ve diğer finansal hizmetlerin sağlanması olarak ifade edilen mikrofinansman, yoksullukla mücadele için etkili olan popüler yaklaşımlardandır (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 1).

2.3. Literatür Taraması

Sosyal finansın son yıllarda giderek artan önemi ve kullanım alanının gelişmesine paralel olarak, akademik yazında bu konu hakkında yapılan çalışmaların sıklığının artacağı ön görülmektedir. Bu öngörü ile birlikte ilgili yazında karımıza çıkan belli başlı çalışmalardan bazılarını bu bölümde değinilmektedir.

Gür (2012), Türkiye’ de yer alan başlıca sivil toplum kuruluşlarının kurumsal sosyal sorumluluk anlayışıyla gerçekleştirdiği mikro finansman faaliyetlerini ele almış, aynı zamanda bu faaliyetlerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini incelemiştir. Mikro finansmandan yararlanmak isteyen kesimin hepsine ulaşamamış olması ile birlikte genel eğilimin finansal destek için büyük ölçüde bağışlara dayandırıldığı görülmüştür. Bu çerçevede, proje yürütücüsü mikro kredi talebinde bulunan kişiler üzerinde güven tesis etmiş ve böylece kredi kullanım talebinin artmasıyla proje başarıyla sonuçlanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlarda göre, gerçekleştirilen mikro finansman projeleriyle, proje uygulanan bölgelerde istihdam oluşturulmuş ve kadın girişimciliği desteklenmiştir. Ayrıca, Bayraktutan ve Akatay (2012), kentsel yoksulluğun mikro kredi uygulamaları ile azaltılabileceğini saptamak amacıyla Kocaeli ilinde 102 kadına yapılan anket sonuçlarına göre, mikro kredi kullanarak ekonomik faaliyette bulunan kadınların gelir düzeyleri ile birlikte harcamalarının da tasarruflarının da arttığı saptanmıştır.

Lehner ve Nicholls (2014), sosyal finans alanındaki bireysel oyuncuların istek ve ihtiyaçlarını araştırdıkları vaka çalışmasında, sosyal finans piyasasının oluşturulamama nedenlerine dair kendine göre engelleri tanımlamakta, bireysel oyuncuların güçlü ve zayıf yönlerinin uyumlu bir eylemle nasıl dengelenebileceğini örnek bir şemada incelemişler ve paydaşlar için ilave bilgi seti ortaya koymuşlardır. İlaveten, Rizzi, Pellegrini ve Battaglia (2017) gelişmekte olan sosyal finansı incelemek, sosyal finans için önemli olan SIB’ leri açıklık getirebilme amacı güttükleri çalışma neticesinde, Galler, İtalya ve İngiltere örnekleri üzerinde durulmuş, sosyal finansın ticari finans alternatif olarak hızla geliştiğinin altını çizilmiştir. Andrikopoulos (2020), sosyal finansın, sosyal ve çevresel etki arayışını değerlendirdiği araştırması sonucunda orta çıkan savlar şu şekildedir; sosyal finans kurumları, sürekli değişen iyilik yapma ve kar elde etme karışımlarına karşı dikkatli olmalı, finansal performansları, sosyal misyonlarının yanlış yerleştirilmesi pahasına sürdürülmemeli, çevresel sorunların ele alınmasında özel sektör ile kamu sektörü arasındaki sınırları tanımlamalı, Küresel ekonominin sürdürülebilirliği için vatandaşların, şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı artmalıdır. Secinaro ve diğerleri (2021) sosyal finans ve bankacılıkla ilgili durumun bibliyometrik analizini yaptıkları çalışmada, ana konuları tanımak ve gelecekteki araştırma zorluklarını belirleyebilme amacını dikkate almışlardır. Çalışmada, sosyal finans ve bankacılığın farklı seviyelerde olmadığı, bankacılığın sosyal etki elde etmek için pratik araçlar sağladığını gösterilmektedir. Mathew ve Sivaprasad (2022)’ın araştırmaları, sürdürülebilir tahvil ihraç ederek, firmaların çevresel ve toplumsal faydalara olan bağlılıklarını gösterdiklerini ve böylece borsa tepkisinden olumlu şekilde yararlandıklarını göstermektedir.

Sosyal etki tahvilleri ile ilgili literatüre baktığımızda, Jackson (2013), 2011-2013 yıllarında Rockefeller Vakfı’nın Etki Yatırım Girişimi (5 yıllık 40 milyon dolarlık küresel hibe verme programı) değerlendirmiş ve toplanan verilerle, sosyal etki tahvillerinin sonuçlarını ölçmedeki yenilikleri, olasılıkları ve zorlukları öne çıkarılmıştır. Diğer taraftan, Burand (2013), sosyal etki tahvilleri ve sosyal etki tahvil benzeri yapıların kamu ve özel paydaşlara sunabileceği temel zorlukları ve fırsatlarına, aynı zamanda SIB’leri gelişmekte olan ülkelere götürmek için neyin gerekli olduğuna odaklanmıştır. Ancak SIB’ leri en faydalı olabilecekleri ülkelere götürmek, özellikle bu ülkeler

zayıf yönetim yapılarından ve liderlikten muzdaripse, kolay olmayacağını, buna göre, yeni SIB yapılarının ve aktörlerinin tanıtılması gerekeceğini, SIB risklerini ve getirilerini paylaşmak için yaratıcı düzenlemelerin müzakere edilmesi gerekeceğini, SIB veya SIB benzeri yapılarla ilerlemenin maliyet ve faydalarının düşünceli değerlendirmelerinin yapılması gerekeceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Nicholls ve Tomkinson (2013) yaptıkları çalışmada, İngiltere’de Peterborough (SIB’lerin ilk uygulama örneği) projesini incelemişlerdir. SIB’lerin sosyal kurumların performanslarını nasıl etkileyeceği, nasıl geliştirilebileceği, sözleşme vadeleri gibi konulara açıklık getirmişlerdir. Denoël (2013), SIB’lerin Belçika’da ki gelişimi ve uygulanabilirliği, yatırımcılar için uygunluğu ve işleyişi ile ilgili bilgi verirken, Taraktaş (2015) ile Ergen ve Durak (2016), sosyal etki tahvillerinin işleyiş mekanizmasına, aktörlerine, zayıf ve güçlü yönlerine ve pilot uygulama örneklerine değinmiştir. Bunlardan farklı olarak Taraktaş (2015) Türkiye üzerinde uygulanabilirliğinden de bahsetmiştir. Benzer şekilde Aydın (2017), ilk olarak İngiltere ve ABD’de kullanılan SIB’lerin gelişimi, işleyiş mekanizması gibi konulara değindikten sonra sosyal etki tahvilleri ile ilgili örneklere ve bilgilere yer vermiştir.

Kandır ve Yakar (2017), sosyal etki tahvillerinin işleyişinden bahsetmiş ve Türkiye’de yeşil tahvil piyasalarının gelişiminde yenilenebilir enerji alanına yatırım yapanlar için önemli finansman aracı olacağını açıklamışlardır. Fischer ve Richter (2017) ise, sosyal etki tahvillerinin kısa dönemde sağladıkları getirileri, ortak noktaları ve farklılıkları incelemiştir. Sosyal etki tahvillerinin sosyal proje sonuçlarına odaklı uzun dönemli bir yatırım aracı olduğunu iddia etmişlerdir. Edmiston ve Nicholls (2017), yaptıkları çalışmada İngiltere’de yapılan dört SIB projesini incelemişler ve bu projelerde sosyal ölçümlerin, sosyal problemlerin çözümünde büyük etkiye sahip olduğunu ve yatırımcı için sosyal etki tahvillerinin büyük risk taşıyan bir fırsat olduğu üzerinde durmuşlardır. Zhou ve Cui (2019) yeşil tahvil ihracının şirketlerin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini araştırmış, sonucunda sadece şirketlerin hisse senedi fiyatları, operasyonel performansı ve şirketlerin karlılığı üzerinde değil, inovasyon kapasitesi üzerinde de olumlu sonuçlar getirdiğini saptanmışlardır. Schinckus (2015a) sosyal etki tahvillerinin değerlemesiyle ilgili yaptığı çalışmasında SIB özellikleri, belirsizliği, ve bu belirsizliği ortadan kaldırmak için SIB’lerin nasıl değerlendirileceği, aynı zamanda değer tespitinin nasıl yapılacağına dair kurduğu model ile açıklamıştır. Schinckus (2015b) sosyal etki tahvillerinin 2008 krizinden sonra ortaya çıkan finansal bir yenileşim olduğunu, iyi bir finansman kaynağı olacağını ve sosyal problemlerin çözümünde devletin yükünü azaltacağını vurgulamıştır. Ayrıca, Cooper, Graham ve Himick (2016), Londra’da gerçekleşen evsizlik sorunuyla ilgili örnek bir olayla SIB’nin işleyişini açıklamış ve sosyal sorunların çözümünde etkili bir araç olduğunu vurgulamışlardır. Benzer şekilde, Fraser ve diğerleri (2016) yüksek gelire sahip ortamlarda ortaya çıkan sosyal etki tahvil literatürünü gözden geçirmek amacıyla yaptığı araştırma neticesinde, SIB’lerin farklı ortamlarda potansiyel risklerini, dezavantajlarını, faydalarını ve alternatiflerini dikkate almak için daha ampirik araştırmalar gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bunlara ilave olarak, Torre ve diğerleri (2019) tamamen iş birliğine dayalı bir ortaklık olarak, düşük iş birliğine dayalı bir ortaklık olarak ve kısmen iş birliğine dayalı bir ortaklık olarak üç farklı sosyal etki tahvil modelini ortaya koymuşlardır. Elde edilen bulgulara göre, SIB’nin düşük iş birliğine dayalı bir ortaklık olarak tasarlandığı zaman müdahale başarısızlığına maruz kalabileceğini, tam işbirliğine dayalı bir modelin ise işbirliğine dayalı süreçlerin tasarımı yoluyla SIB başarısızlığı riskini azaltabileceği iddiasını getirmişlerdir.

3. SOSYAL ETKİ TAHVİLLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı doğrultusunda, sürdürülebilirlik ve sosyal finans bağlamında sosyal etki tahvilleri üzerine bir inceleme ve araştırma yapılarak, var olan durum, sosyal etki tahvilleri özelinde, detaylı şekilde tespit edilerek geleceğe yönelik atılacak adımlara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Ekonomik ve finansal krizlerin etkisi ve devletlerin yeni politikalar benimseme zorunluluğunu baş göstermesi ile birlikte birçok ülke bütçe açıklarını ve kamu borçlarını azaltma eğilimini hızlandırmış bulunmaktadır. Devlet harcamaları üzerindeki baskı, krizin ve ardından yaşanan durgunlukların neden olduğu durumları hafifletmek için tasarlanmış hizmetler de dahil olmak üzere çoğu durumda sosyal müdahalelerin yetersiz finanse edildiği anlamı karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, sosyal hizmetler için yeni finansman ve dağıtım mekanizmalarının bulunma ihtiyacı hiç olmadığı kadar önem arz eder hale dönüşmüştür (Davies, 2014: 2). Bu perspektifte ele alınabilecek olan sosyal etki tahvilleri (Social Impact Bonds, SIB), gerçek anlamda bir tahvil olmasalar da bunların altında yatan fikir, özel yatırımcıların pozitif getirisi olan sosyal hizmet programlarına yatırım yapmalarını cazip hale

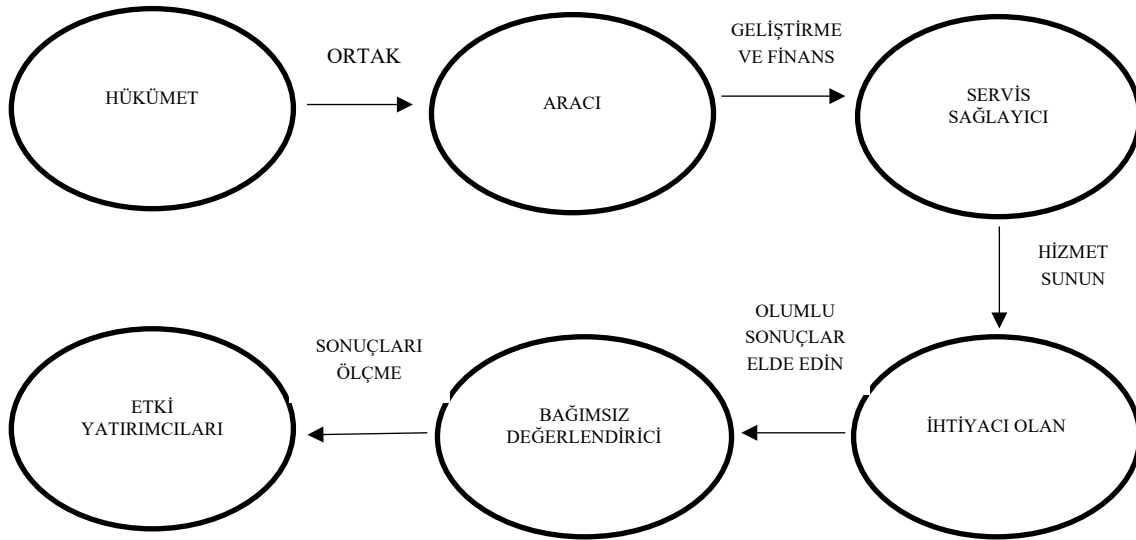
getirmektir (Warner, 2013: 304). Aslında sosyal etki tahvilleri (SIB) adlarını yatırımcıların sadece yatırımlarının finansal getirileri ile ilgilenmediği, sosyal etkileri ile de ilgilendiği gerçeğinden almaktadır. SIB yatırımcı, hizmet sağlayıcı, kamu otoritesi ve bir aracı kuruluş arasında düzenlenmektedir (Davies, 2014: 3). Başarı karşılığı ödeme finansmanı olarak da adlandırılan SIB'ler ticari anlamda tahvil olarak nitelendirilmemektedir. Daha ziyade hükümetler tarafından tutulan sözleşmelerden doğan yükümlülüklerdir. Başka bir ifadeyle bu tahviller, bir sosyal hizmet kuruluşu, yatırımcı ve hükümet arasında sosyal fayda sağlamak için yapılan sözleşmeler olarak bilinmektedir. Geleneksel yatırımların aksine, yatırımcılara yapılan geri ödemeler program gelirlerinden yapılmamaktadır. Bunun nedeni sosyal programların genel olarak para kazanmamasıdır. Bu durumda yapılan geri ödemeler, bir müdahalenin yarattığı devlet tasarruflarından gelmektedir (Jackson, 2013: 611; Centers for Disease Control and Prevention, 2022: 4; Barclay ve diğerleri, 2013 aktaran Hangl, 2014: 68). Aslında sosyal etki tahvili kendi başına bir tahvil olarak değerlendirilmemesinin nedeni, geri ödeme ve yatırım getirisinin (ROI), istenen sosyal sonuçlara bağlı olmasıdır. Elde edilmek istenen sonuçlara ulaşılamazsa, yatırımcılar ne getiri ne de anapara geri ödemelerini alamamaktadırlar (One, 2022; Faia, 2014: 1; Chen, 2022; Centers for Disease Control and Prevention, 2022: 4; Liebman, 2011: 11; Ergen ve Durak, 2016: 38; Memorandum, 2020: 1).

İngiltere 2010 yılında ilk sosyal etki tahvilini tasarlamak için Social Finance Ltd. ile ortaklık kurmuştur (Disley ve diğerleri, 2011). Social Finance Ltd. tarafından ihraç edilen dünyanın ilk sosyal etki tahvili, Peterborough Hapishanesi'nde tekrar suç işlemesini azaltmak için tasarlanmış bir programdır (Social Finance, 2022; Von Glahn ve Whistler, 2011, aktaran Warner, 2013: 304). İlk kez İngiltere' de uygulanan bu yöntem Kanada, İrlanda, ABD, Avustralya gibi ülkelerde de uygulanmış olan, Avrupa Komisyonu incelemelerine dayanarak üye ülkelere kullanım tavsiyesinde bulunan finansman aracıdır (Ergen ve Durak, 2016: 38). Arena ve diğerleri (2016) için SIB'ler, sonuca dayalı bir sözleşmeye dayanarak önleyici müdahaleleri finanse etmeyi amaçlayan bir mekanizmadır (Arena ve diğerleri, 2016: 2). Benzer şekilde, Aydın (2017), sosyal etki tahvilini yeniden suç işleme, evsizlik gibi toplumsal sorunları finansallaştırmak için geliştirilmiş yenilikçi bir girişim olarak ifade etmiştir (Aydın, 2017: 916). Sosyal etki tahvilleri sürdürülebilirlik için yenilikçi bir ortaklığı temsil etmekte ve etki finansmanı mantığını içeren kamu-özel işbirliğine ve sonuca dayalı bir sözleşme olarak tanımlanmaktadır (Odaro, Mignano ve Peeters, 2020: 2; Torre ve diğerleri, 2019: 2).

En bilindik sosyal etki tahvil örneklerinden bir kaçını özetlemek süreç ve amaç hakkında daha fazla bilgi verebilecektir. **Peterborough Örneği**; Bu program, Eylül 2010 yılında 17 yatırımcı tarafından desteklenmiş olan bu program, 18 yaşını geçmiş, 12 aydan az ceza almış olan erkek mahkumların (kadın mahkumlarda mevcut olmasına rağmen erkek mahkumlar tercih edilmiştir) yeniden cezaevine dönme oranını düşürmek için tasarlanmıştır. Projeye 5 milyon sterlinlik bir yatırımla başlanmış, hedef olarak 8 yıllık bir süre belirtilmiştir (Disley ve Rubin, 2014: 9-10 aktaran Taraktaş, 2015: 41; Aydın, 2017: 923; Ergen ve Durak, 2016: 44; Jolliffe ve Hedderman, 2014: 5; Denoël, 2013: 11). Programın maddi getirisi kapsamında, yeniden suç işleme oranı en az %7,5 oranında azalır ise yatırımcılar proje sonunda %2,5 oranında geri ödeme almaya hak kazanırken, bu oranda daha fazla düşüş olması durumunda yatırımcılar daha çok geri ödeme almaya hak kazanacaklardır. Geri ödeme limiti ise, devlet tarafından toplamda 8 milyon Euro olarak sınırlandırılmıştır (Dorsett, 2017, Aydın, 2017: 923-924; Nicholls ve Tomkinson, 2013: 9). Proje kapsamında ödemeler 2016 yılında yapılırken, ilk grubun gösterdiği performansa bağlı olarak yatırımcılar yatırdıkları sermayeye ilaveten pozitif bir getiri almayı beklemekteydiler (Social Finance, 2014: 1). **Rikers Island Örneği**; Amerika' da Ağustos 2012 yılında Goldman Sachs Bankası'nın Kentsel Yatırım Grubu (UIG) aracılığı ile 9,6 milyon dolarlık bir yatırım ile başlatılan bu projede, Rikers Adası Hapishanesi'ndeki yaşları 16-18 arasındaki mahkûmların tekrar suç işleme oranının azaltılması için iyileştirici hizmetler sunulmuştur (Olson ve Phillips, 2013: 97; Aydın, 2017: 924). Anlaşma gereği New York Hapishane Departmanı beklenen seviyede azalma olması durumunda yatırımcılara geri ödeme yapacaktır. MDRC (İnsani Güç Kanıtama Araştırmaları Derneği), Bloomberg Hayırseverlik Girişimi ve Goldman Sachs arasındaki bu kamu ve özel sektör ortaklığı, New York Şehri Yönetimi, Osborne Derneği bir araya gelerek güçlü bir toplumsal çaba ortaya çıkarmıştır (Olson ve Phillips, 2013: 97). Ancak, Vera Institute araştırma kuruluşu 2015 yılında projenin başarısız olduğunu duyurmuş ve aynı yıl Ağustos ayında da proje sonlandırılmıştır (Aydın, 2017: 924). **Utah Örneği**; 2013 yılında ABD'nin Utah Eyaletinde Goldman Sachs ve J. B. Pritzker ortaklığı ile 3500 çocuk kapsamında (3-4 yaş aralığı) başlatılan proje için ihraç edilen 7 milyon \$ nominal değerli - 7 yıl vadeli sosyal etki

tahvil programında amaç, düşük gelirli ailelerin çocuklarına daha iyi okul öncesi eğitim vererek onları okula hazırlamak ve özel eğitime olan ihtiyaçlarını azaltmaktır. Proje sonunda okul öncesi eğitim programına dahil olan çocuklara test yapılacak ve ortalamanın altında puan alan çocuklara özel eğitim desteği sağlanmaya çalışılacaktır. 2015 yılında Goldman Sachs tarafından ilk grupta programa katılan 110 çocuğun 109'unun başarılı olduğu duyurulmuştur (Goldman Sachs, 2015 aktaran, Aydın, 2017: 924; Griffiths ve Meinicke, 2014: 30; Ergen ve Durak, 2016: 45-46).

Şekil 2'de sosyal etki tahvillerinin çalışma prensipleri öz itibarıyla ifade edilmektedir. Süreci genel olarak ele aldığımızda, vakıf gibi aracı kuruluşlar, programla ilgili tasarım ve proje teslim işlerini koordine etmek için hükümetle ortaklık kurar. Aracı, tahvili anında proje sermayesi sağlayan vakıflar, bankalar, emeklilik fonları ve/veya sigorta şirketleri olabilecek bir veya birkaç yatırımcıya ihraç eder. Aracı, verilen hizmet alanında yenilikçi dağıtım yaklaşımlarına sahip, başarılılığı kanıtlamış kar amacı gütmeyen bir veya birkaç hizmet sağlayıcıyla sözleşme yapar. Bu hizmet sağlayıcılara sonuçları en üst düzeye çıkaracak hizmet sunmak için peşin ödeme yapılır. Proje sonuçlarının doğrudan SIB sözleşmesindekilerle uyumluluğunu denetlemek için bağımsız bir değerlendirici işe alınabilir. Bağımsız değerlendirici, proje etkisini önceden saptanmış sonuç metriklerine göre ölçmektedir. Hizmet projesi hedeflediği sonuçlara başarılı bir şekilde ulaşırsa, aracı kuruluş devletten aldığı ödemeye üzerinde anlaşmaya varılan getiri oranı ile geri ödeme yapar (Ainsworth, 2011, Loxley, 2013, Von Glahn ve Whistler, 2011 aktaran Joy ve Shields, 2013: 40-41; Schinckus, 2015a: 2; Nicholls ve Tomkinson, 2013: 3; Fox ve Albertson, 2011: 397; Warner, 2013: 305; Callanan, Law ve Mendonca, 2012: 14).

Şekil 2. Sosyal Etki Tahvilleri Nasıl Çalışır?

Kaynak: Social Finance, 2022; Warner, 2013: 305; Callanan, Law ve Mendonca, 2012: 14

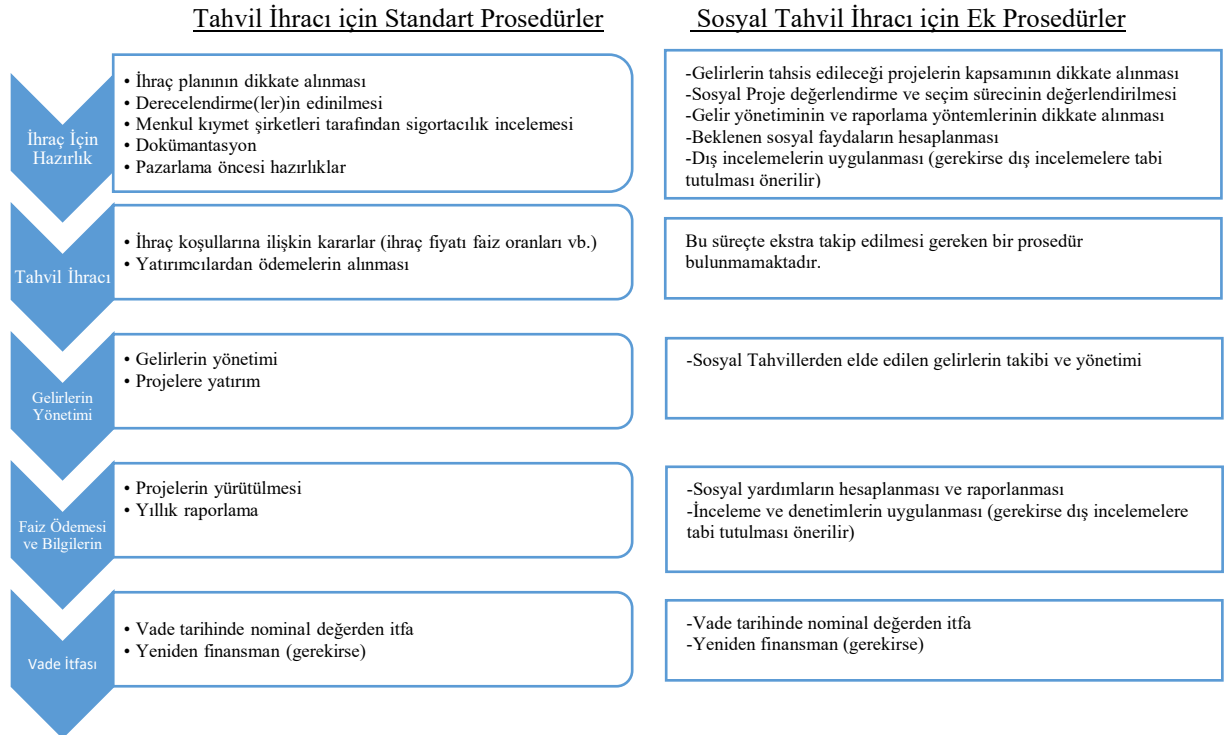
Sosyal Tahvil piyasasında yatırım yapmayı planlayan veya aktör olarak hali hazırda bu piyasaya dahil olan yatırımcıları dört farklı kategoride ele almak mümkündür. Şekil 3'te sosyal tahvil piyasasının yatırımcıları gruplar halinde gösterilmektedir. İlk kategori ve en büyük alanı sosyal ve yeşil tahvillerin bulunduğu çevresel ve sosyal faydaları dikkate almadan tamamen finansal getiri arayan yatırımcıların bölgesidir. İkinci kategoride "kendini adanmış" olarak ifade edilebilecek, ESG kriterlerini yapacakları tüm yatırımlar için bir baz noktası olarak dikkate alan piyasa katılımcılarının bulunduğu alandır. Üçüncü kategoride ise, yeşil ve sosyal tahvillerinin yoğunlukla ihracının yapıldığı aracılar (underwriters) bulunmaktadır. Piramidin son bölümünde, belirli iş sektörlerini hariç tutan veya kendi iş sektörlerinde en iyi ESG puanı alan kuruluşlar arasından yatırımları seçmek için "sınıfının en iyisi" yaklaşımını benimseyen tematik ESG fonlarını yöneten SRI yatırımcıları yer almaktadır (Impact Invest Lab, 2018: 11-12).

Şekil 3. Sosyal Etki Tahvil Yatırımcıları Üzerine Bir Gruplandırma

Kaynak: Impact Invest Lab, 2018: 11

Geleneksel bir tahvile benzer nitelikler taşısa da temelinde farklılıklar barındıran Sosyal Etki Tahvilleri ihraç edenlerin geleneksel tahvil ihraç süreçlerine ilave olarak ek prosedürleri de dikkate alması gerekmektedir. Bu noktada, ekstra gerekli olan prosedürler Şekil 4'te ifade edilmektedir.

Şekil 4. Geleneksel ve Sosyal Tahviller için İhraç Prosedürleri

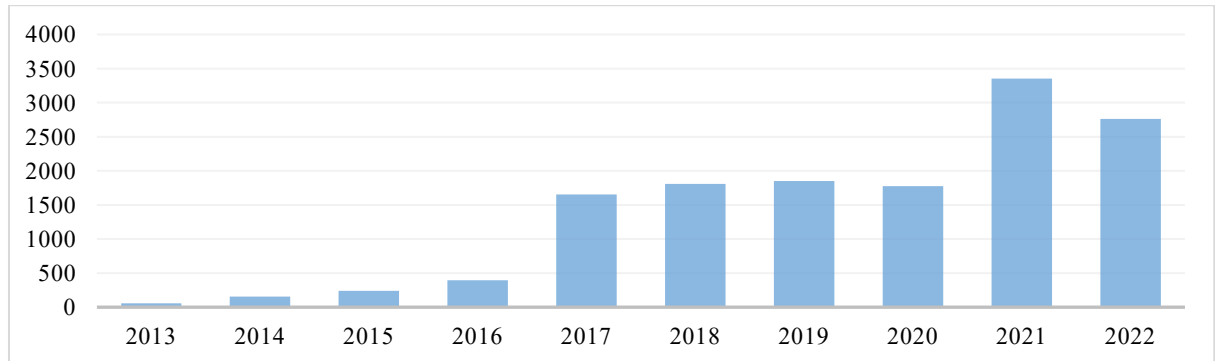
Kaynak: Financial Services Agency, 2021: 11

Temel çalışma prensipleri, ihraç süreçleri ve ilgili paydaşlar dikkate alındığında, Liebman'a (2011) göre sosyal etki tahvillerinin sadece aşağıdaki özelliklere sahip projeler için çalıştığı savunulmaktadır. Bunlar (Liebman, 2011: 3-4);

- *Müdahalelerin yeterince yüksek net faydaları olmalıdır*; SET'lerin işe yaramasının önündeki en önemli engel, yatırımcıların elde etmek istediği getiri oranı ile gerçek faydaların açıkça tanımlanabilir olmasında yaşanan zorluklardır. Örneğin, devlet tarafından finanse edilen sosyal programların etki değerlendirmelerinin geçmişine bakıldığında, yeterli düzeyde başarı elde etmek zorluğu ve değerlendirmelerdeki sıkıntılar dikkat çekmektedir.
- *Müdahalelerin ölçülebilir sonuçları olmalıdır*; performansa göre yapılan ödeme planları tanım gereği, sadece güvenilir performans ölçümleri çerçevesinde değerlendirilebilecek programların finansını ifade etmektedir. Bu incelemeler, bir programın sosyal net faydalarının kapsamlı bir değerlendirmesiyle yüksek oranda ilişkilendirilmelidir.
- *İyileştirme yapılacak sosyal alan detaylı şekilde tanımlanmalıdır*; sosyal etki alanı hizmet sağlayıcı tarafından manipüle edilemeyecek ve net bir şekilde tanımlanmışsa, program etkilerini değerlendirmek ve performansa dayalı bir sözleşmeyi müzakere etmek çok daha kolay olacaktır. Bunun en iyi pilot uygulaması İngiltere' de verilmiştir.
- *Etki değerlendirmeleri güvenilir olmalıdır*; bir programın başarısını değerlendirmek için sadece ölçülebilir sonuçlara değil, aynı zamanda program başarısız olduğunda sonuçların ne olacağını değerlendirmenin başka bir yoluna da ihtiyaç vardır. SET'lerin hedeflerine ulaşması için ödemelerin ve program etkilerinin güvenilir bir değerlendirmeye dayanması gerekir.
- *Başarısız performans aşırı zarara neden olmamalıdır*; tahvil sahipleri, performans hedeflerine ulaşamayacağını ve ödeme alamayacaklarını anlaması halinde, operasyonları kapatma konusunda inisiyatifte sahip olabilirler. Operasyonların kapatılması, hizmet verilen nüfusu etkileyebilir ve bu nedenle tüm SET sözleşmeleri, performans ve finansman başarısızlıklar için acil durum planlaması yapmak zorundadır.

Bu bahsi geçen değerlendirmeler ışığında, sosyal etki tahvillerinin avantajları arasında koruyucu faaliyetlere odaklanılma, finansal sermayenin yeni kaynaklar yaratma kapasitesi artırılması, riskin daha çok kâr amacı güden ama bir yandan da sosyal hizmet sorumluluğuyla hareket eden yatırımcılara aktarılması, kamu ve özel sektör arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi ve servis sağlayıcılarının ölçeklerini büyütme katkı sağlaması yer almaktadır. Bu avantajların aksine sosyal etki tahvillerinin başarısızlık nedenlerinden (dezavantajları) bazıları ise; bazı müdahalelerin riskini karara bağlamak isteyen bankaların/yatırımcıların yüzleştiği zorluklar, yatırım ölçüğü ve işlem maliyetleri, kapsamlı idari maliyetler ve kar güdüsüdür (Mulgan, Reeder, Aylott ve Bo'sher, 2011: 6; Barajas ve diğerleri, 2014: 17).

Sosyal etki tahvillerinin yoğun olarak tercih edime arzusunun belirginleşmesi gerçeği altında, son 10 yıl içerisinde bu yatırımların gelişim süreçleri Şekil 5'te gösterilmektedir.

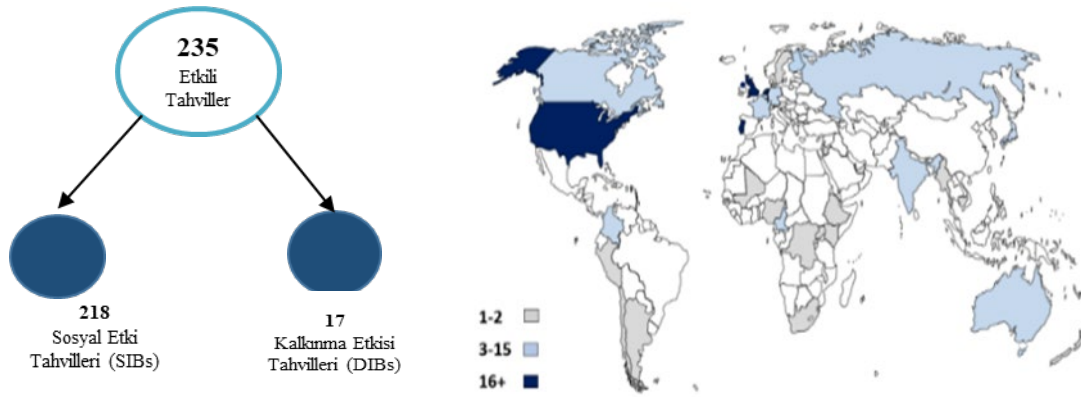

Şekil 5. Sosyal Etki Tahvillerinin 10 Yıllık Süreçte Toplam Piyasa Değerleri

Kaynak: Environmental Finance Data, 2022 (Veriler 26 Kasım 2022 tarihine aittir.)

Şekil 5'te yer alan bilgilere göre, 10 yıllık süreçte sosyal etki tahvillerinin piyasa büyüklüklerinin giderek arttığı söylenebilmektedir. 2017-2020 yılları arasında neredeyse satabil bir seyir izlenmesine karşın, 2021 yılında ihraç edilen SIB'lerin piyasa büyüklüğü sıçrama meydana gelmiştir. 2022 yılı verileri ise henüz yıl tamamlanmadığı için bir önceki yılın gerisinde görünse de en kötü ihtimalle bir önceki yıl performansına ulaşabileceği iddia edilebilir. Rakamsal boyutta 10 yılda piyasa değeri en yüksek yıldan en düşüğe doğru sıralama yaptığımızda, 3,360 Milyar \$ ile 2021, 2,763 Milyar \$ ile 2022, 1,851 Milyar \$ ile 2019, 2018 (1,809 Milyar \$), 2020 (1,775 Milyar \$), 2017 (1,656 Milyar \$), 2016 (395 Milyar \$), 2015 (242 Milyar \$), 2014 (158 Milyar \$) ve 2013 (59 Milyar \$) olarak sıralanmaktadır.

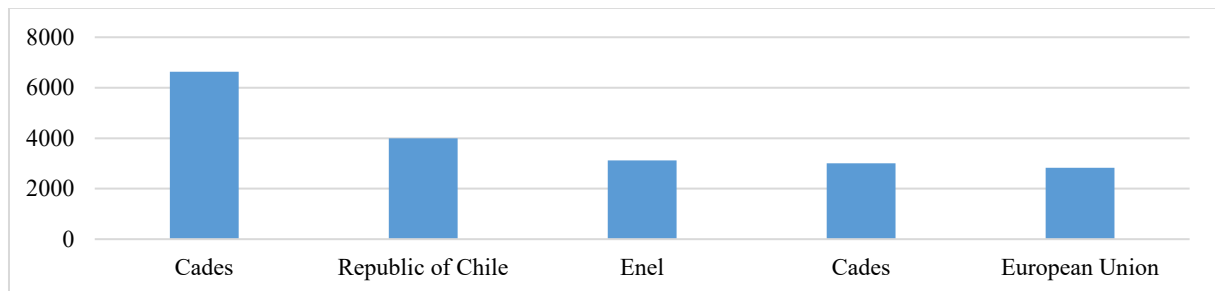
2022 yılı özelinde, sosyal etki tahvillerinin ihraç edildiği para birimleri ve yüzdesel dağılımlarını incelediğimize, sırasıyla en çok kullanılan para biriminin, USD 1,494 (milyar) ile %58, EUR 497 (milyar) ile %19, KRW (Won) 253 (milyar) ile %10, JPY (Japon Yeni) 195 (milyar) ile %8 ve son olarak CNY (Yuan) 142 (milyar) ile %5'i olduğu görülmektedir (Environmental Finance Data, 2022). Ayrıca 2022 yılında (Kasım ayı verileri dahilinde) tüm dünyada 235 etki tahvilinin 38 ülke tarafından ihraç edildiği görülmektedir. Bahsi geçen 235 tahvilin 218'i sosyal etki tahvillerinden oluşurken, 17'si ise kalkınma etkisi kapsamında oluşturulan tahvillerdir. Şekil 6 global düzeyde etki tahvillerinin 2022 yılın dağılımlarını göstermektedir.

Şekil 6. Global Düzeyde Etki Tahvilleri

Kaynak: Brooking, 2022 (Veriler 26 Kasım 2022 tarihine aittir.)

Ayrıca, 2022 yılında ihraç edilen ve ABD \$ değerine piyasa büyüklüklerine göre sıralanan ilk 5 sosyal etki tahviline ait gösterim Şekil 7'de ifade edilmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, ilk üç Cades (6628,26 Milyon \$), Republic Of Chile (4000 Milyon \$) ve Enel (3123,7 Milyon \$) olarak sıralanmıştır. Diğer taraftan, 2022 Kasım verileri dikkate alınıp, en yeni ihraç edilen sosyal etki tahvillerinden ilk 5'ini settlement tarihine göre incelediğimizde, IFC (sosyal tahvil), Korea South-East Power (KOSEP) (yeşil tahvil), PacifiCorp (yeşil tahvil), Korea Asset Management Corporation (sosyal tahvil) ve Korea Western Power (yeşil tahvil) tarafından ihraç edildiği görülmektedir (Environmental Finance Data, 2022). Ayrıca, ilk 5 içerisinde sürdürülebilir tahvil olmasa dahi, yedinci sırada yer alan Mediobanca (sürdürülebilir tahvil) tarafından ihraç edilen tahvil göze çarpmaktadır.

Şekil 7. 2022 Yılı'nın En Büyük Tahvilleri (Milyon \$)

Kaynak: Environmental Finance Data, 2022 (Veriler 26 Kasım 2022 tarihine aittir.)

Ayrıca, güncel olarak belediyeler veya yerel otoriteler dışında son 12 ay içerisinde (Kasım 2022 öncesi) ihraç edilen sosyal etki tahvillerinin lider yönetici kurumları Tablo 1’de gösterilmektedir. İlgili tahvil türünde son 12 ayın lideri olarak JP Morgan şirketi görülürken, BNP Paribas, Credit Agricole CIB, HSBC ve Citigroup kendilerine ilk beşte yer bulabilmiştir.

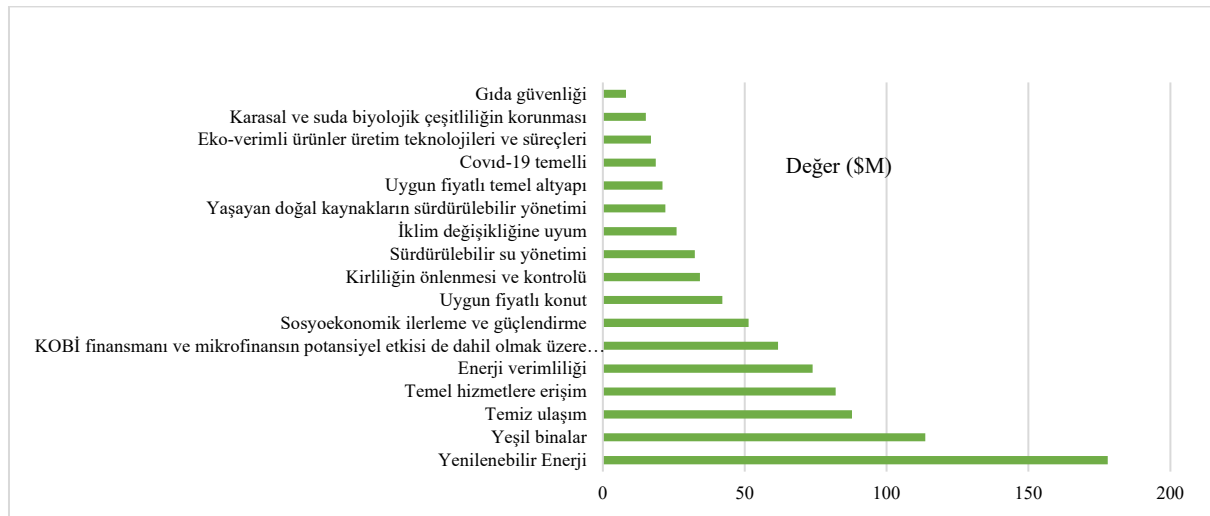
Tablo 1. Lider Yöneticiler (Belediyeler Hariç)

İhraççı	Tahvil Sayısı	Tutar (\$M)
JP Morgan	200	43,347
BNP Paribas	204	38,575
Credit Agricole CIB	173	34,825
HSBC	183	31,952
Citigroup	191	31,905

Kaynak: Environmental Finance Data, 2022 (Veriler 26 Kasım 2022 tarihine aittir.)

3.1. Sosyal Etki Tahvil Türleri

Sosyal etki alanları dikkate alındığında, en çok öne çıkan Yeşil, Sosyal ve Sürdürülebilir tahviller, diğer sabit getirili menkul kıymetlere benzer şekilde sermaye piyasası ve finansal düzenlemeye tabi tutulmuş araçlardır. Aynı zamanda bu tahviller, sadece uygun çevresel ve sosyal projelere uygulanan finansal enstrümanlardır (ICMA, 2018). Yeşil tahviller, iklim tahvilleri taksonomisine göre sınıflandırılırken, sosyal ve sürdürülebilir tahviller sürdürülebilir kalkınma hedefleri yelpazesinde fon sağlamaktadır (Akbulak, 2021). Bu üç tahvilin ortak özelliği de Green Bond Principles (GBP) - Social Bond Principles (SBP)’ nin dört temel bileşeni (gelirlerin kullanımı, proje değerlendirme ve seçim süreci, gelirlerin yönetimi ve rapor) ile uyumu ve gelirlerin önceden belirlenmiş kullanımınıdır (ICMA, 2018). Yeşil tahvillere nazaran sosyal ve sürdürülebilir tahvil çıktılarının somut olmaması ve dolayısıyla piyasa ilgisinin azlığı bu tahvillerin gelişim sürecini sektöre uğratmaktadır. Covid-19 öncesinde yatırımcıların sosyal ve sürdürülebilir tahvilleri bildikleri söylenemezken, salgının getirmiş olduğu sosyoekonomik nedenlerden dolayı bu tahviller etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Euronewsport, 2021). Örneğin, Çin’ de salgından dolayı yeşil tahvil piyasasında gerileme yaşanmasıyla birlikte sosyal ve sürdürülebilir tahvil ihracı 2020 yılı itibarıyla yeşil tahvil ihracını geçmiştir. ICMA (2021) verilerine göre; yeşil tahvil ihraççısı 650, sosyal tahvil ihraççısı 90 ve sürdürülebilir tahvil ihraççısı 170 organizasyon bulunmaktadır. Bunlar arasında yerel yönetimler, yerel veya uluslararası bankalar, hükümetler, enerji, gıda, ulaşım gibi farklı birçok sektörde faaliyet veren şirketler yer almaktadır (ICMA, 2021 aktaran Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 54). Sosyal etki tahvillerinin 2021 yılı piyasa büyüklükleri ve farklı etki alanlarına göre dağılım Şekil 8’de gösterilmektedir. En yüksek payı Yenilenebilir Enerji (177,936 M\$) üzerine ihraç edilen tahviller alırken, onu Yeşil Binalar, Temiz Ulaşım, Temel Hizmetlere Erişim ve Enerji verimliliği üzerine yazılanlar takip etmektedir. Listelenen alanlar içerisinde en düşük pay ise Gıda Güvenliği (8,112 M\$) kapsamında oluşturulan tahviller almaktadır.

Şekil 8. 2021 Yılı Sosyal Etki Tahvillerinin Piyasa Büyüklüğü ve İhraç Alanları

Kaynak: Environmental Finance, 2022

Yeşil Tahviller (Green Bonds); Bu tür tahviller vasıtasıyla sağlanan fonlar, yenilenebilir enerjiye kapsamında çevresel veya iklim projelerine aktarılmaktadır (Chase, 2021; Odaro, 2021). Jun, Kaminker, Kidney ve Pfaff (2016) yeşil tahvili, yeşil projelere finansal kaynak sağlamak için ihraç edilen ve çevresel yarar sağlayan borçlanma araçları olarak ifade etmişlerdir (Jun, Kaminker, Kidney ve Pfaff, 2016: 4). Spesifik olarak yeşil tahviller; kirliliğin önlenmesi, enerji verimliliği, temiz ulaşım, su ve karasal ekosistemlerin korunması, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir su yönetimi, balıkçılık ve ormancılığa yönelik projeleri finanse etmektedir (Akbulak, 2021; Segal, 2022). Yeşil tahviller iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak, çevresel zararları en aza indirmek gibi bazı konularda ortaya çıkan zorlukları ele almak için önemli bir araçtır (Kocabaşoğlu, 2021). Yeşil tahvillerin sağladıkları temel faydalar şu şekilde sıralanabilir (Yapıkredi, 2022); yatırımcıların risk ve gelir dengelerini çevresel faktörlere göre sağlar, yatırımcı tabanı büyür ve tahvil talebinin dalgalanması azalır, fon kullanımlarının düzenli olarak raporlanmasıyla tüm işlemlerin nerede, nasıl kullanıldığı izlenebilir ve sürecin işleyici bakımından yatırımcıya güven verir. Günümüzde Standart Yeşil Temalı Tahvil, Yeşil Gelir Tahvili, Yeşil Proje Tahvili ve Yeşil Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve İpotek Teminatlı Tahvil olmak üzere dört farklı yeşil tahvil türüne rastlanmaktadır. (ICMA, 2021 aktaran Şimşek ve Tunalı, 2022: 26); **Standart Yeşil Temalı Tahvil:** standart tahvil ile aynı özelliklere sahip yükümlülükleri içermektedir. **Yeşil Gelir Tahvili:** tahvildeki risklerin ipotekli nakit akışlarına bağlı olduğu ve gelirlerin yeşil projeleri yürütmek için kullanıldığı tahvil türüdür. **Yeşil Proje Tahvili:** yatırımcıların proje riskine doğrudan katıldığı bir veya daha fazla yeşil projeyi kapsayan tahvillerdir. **Yeşil Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve İpotek Teminatlı Tahvil:** varlığa dayalı menkul kıymetler gibi menkul kıymetlere dayandırılmış, yeşil projeler tarafından teminat altına alınmış, geri ödemesinin varlıklardan sağlanan nakit akışına bağlı olduğu tahvillerdir.

İlk yeşil tahvil 2007 yılında toplam 600 milyon avro ile enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji sektöründeki projeleri finanse etmek için Avrupa Merkez Bankası (ECB) tarafından çıkarılan “İklim Farkındalık Tahvilidir.” 2008 yılında 440 milyon dolarlık ikinci yeşil tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. Bu tahvil “İskandinav emeklilik fonlarının iklim odaklı projeleri destekleme amaçlı talebine yönelik” Dünya Bankası tarafından çıkarılmıştır. İlk belediye tahvilini 2012 yılında Fransa ihraç etmiş, ardından İsveç (Gothenburg) ve ABD (Massachusetts) takip etmiştir. 2013 yılında yeşil tahvil piyasasında az sayıda işlem gerçekleşmiş, fakat ilk kurumsal yeşil tahvillerin EDF, Vasakronan ve Bank of America tarafından ihraç edilmesi piyasadaki likiditenin artmasını sağlamıştır. 2016 yılında ise Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) tarafından düşük karbonlu ekonomiye geçişi teşvik etmek için 7 bankanın koordinatörlüğünde 5 yıl vadeli 300 milyon dolarlık ilk yeşil tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. TSKB gerçekleştirdiği ilk ihracın gördüğü ilgiden güç alarak, 2017 yılında dünyada bir ilke imza atarak Sermaye Benzeri Sürdürülebilir Tahvil ihraç etmiştir. Sürdürülebilir finans alanında inovatif ürün ve iş birliklerinin önem kazandığı 2021 yılında üçüncü sürdürülebilir tahvil ihracı gerçekleştirmiştir (Cochu ve diğerleri, 2016: 27; Euronewsport, 2021; Ünlü, 2016; TSKB, 2021: 53). 2012 yılında 2,6 milyar dolar yeşil tahvil ihracı söz konusuysa, 2014’ te 37 milyar dolara, 2019’ da 267 milyar dolara ve 2021 yılı itibarıyla uluslararası kurumlar, hükümetler ve şirketlerin ihraçları ile birlikte 1,5 trilyon dolara kadar yükselen bir pazarı temsil etmektedir (Akbulak, 2021; Maino ve Fellow, 2022: 2; Euronewsport, 2021). 2021 yılında yeşil tahvil ihraç eden en büyük ülke ABD olurken, Çin Fransa’ yı yerinden ederek ikinci büyük ülke olmuş, Almanya’ da üçüncü sırada yerini almıştır. Peşinden Fransa ve Birleşik Krallık takip etmiş ve ilk beş büyük ülke bu şekilde sıralanmıştır (Environmental Finance, 2021).

Sosyal Tahviller (Social Bonds); yukarıda söz edilen yeşil projeler çevresel etkilere pozitif yaklaşırken bu tahvillerin sosyal konularda katkı sağlaması sınırlı kalabilmektedir. Sosyal tahviller ise, çevresel etkileşime ilave olarak, işsizliği azaltan, gelir eşitsizliğini gidermeye çalışan, altyapıyı iyileştiren, topluma önemli sosyal etkileri bulunan projeler vasıtasıyla oluşturdukları sosyal etkiyle birlikte çevresel etkiyi de azaltmaya yönelik katkıda bulunabilmektedir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 52). Bu tahviller sosyal tahvil ilkelerinin dört temel bileşeni ile çerçevelenen, olumlu sosyal etkiye sahip olacağı öngörülen, mevcut ya da yeni sosyal projeleri finanse veya refinance etmek için kullanılacak olan bir tür tahvil aracıdır (ICMA, 2021: 2; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 51-52). Başka bir ifadeyle sosyal tahviller, özel şirketler, finans kurumları ve yurt dışı sosyal projelere fon sağlamak için ihraç edilen borçlanma araçlarıdır (Euronewsport, 2021; Financial Services Agency, 2021: 8). Bu projelere örnek olarak, sağlık ve eğitim benzeri temel hizmetlere erişim, işsizliği önleyici projeler, temiz içme suyu

ve kanalizasyon gibi temel altyapı hizmetleri, temel hizmetlere erişim, gelir eşitsizliğinin azaltılması, esnek tarım uygulamaları, gıda güvenliği ve sürdürülebilir gıda sistemi, mikro finansman sağlaması gösterilebilir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 51; Euronewsport, 2021). Sosyal tahvil çeşitleri Standart Sosyal Temalı Tahvil, Sosyal Gelir Tahvilleri, Sosyal Proje Tahvilleri ve Sosyal Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve İpotek Teminatlı Tahviller olarak 4 ana başlık altında toplanabilir (ICMA, 2021: 9).

2017 yılında sosyal tahvil ilkelerinin yayımlanması sosyal tahvilleri giderek daha popüler sabit gelirli bir ürün haline getirirken, COVID-19 salgının başlaması sonucunda öngörülemeyen ekonomik ve sosyal aksaklıkları gidermek için yeni finansman yollarına duyulan ihtiyacın artması sosyal tahvillerin popülerliğini daha da hızlandırmıştır (Peeters, Schmitt ve Volk, 2020: 1). ICMA veri tabanında 2019 yılında toplam 16,72 milyar dolarlık sosyal tahvil ihraç edildiği görülmektedirken, bu rakam 2020 yılında 58,09 milyar dolara ulaşmıştır (Euronewsport, 2021). Bunlara ilave olarak, 2021 yılında sosyal tahvil ihraç eden ve piyasa büyüklüğü en yüksek olan beş ülke sırasıyla, Fransa, ABD, Şili, Japonya ve Kore' dir (Environmental Finance Data, 2021).

Sürdürülebilir Tahviller (Sustainability Bonds); Bu tahviller, yeşil ve sosyal tahvillerin bir karışımını ihraç etmek için uygulanan ve STİ' nin dört temel bileşeni ile uyumlu olan tahvillerdir. Kumar (2022) sürdürülebilir tahvillerin, sosyal ve yeşil tahvillerin bir kombinasyonunu finanse ettiğini ifade etmektedir (Kumar, 2022: 1). Sürdürülebilir tahvillerde amaç fon sağladığı kaynağın hem çevresel hem de sosyal alanda olumlu katkılarda bulunmasıdır (Financial Services Agency, 2021: 11; Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 51-53; Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, 2021: 36; Euronewsport, 2021; Chase, 2021). Sürdürülebilir tahvillerin gelirleri, çevresel ve sosyo-ekonomik faydalar sağlamak için projelerin finansmanında kullanılmaktadır (Mathew ve Sivaprasad, 2022). Sürdürülebilir tahviller, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerjinin yanı sıra, sosyal etki oluşturan kredilerin finansmanında da kullanılabilir (Para Analizi, 2022). Birleşmiş Milletler (BM)' in açıkladığı Sürdürülebilir Kalkınma İçin Finansman Raporu'nda, "2021'de sürdürülebilir tahvil ihracının ikiye katlanarak 1 trilyon doların üzerine çıktığı ve sürdürülebilirlik temalı fonların 2020'ye göre yüzde 62 büyüdüğü belirtildi". Aynı zamanda sürdürülebilir tahvil ihraçlarının ilerleyen dönemde daha da önem kazanmasının beklendiği açıklanmıştır (Para Analiz, 2022). 2021 yılında sürdürülebilir tahvil ihraç eden en büyük ülke ABD olarak görülmüştür. Fransa ve Birleşik Krallık ikinci ve üçüncü sırayı alırken, Japonya ve İspanya da ilk beş ülke arasına girmiştir.

Mavi Tahviller (Blue Bonds); Mavi tahviller adından da anlaşılacağı üzere okyanusla ilgili projeleri desteklemek için yeşil tahviller gibi finansal araçlardan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Temeli pozitif, çevresel ve ekonomik etkiye sahip olabilecek okyanus ve deniz temelli projelerde fon toplamak için ihraç edilen bir borçlanma aracıdır (Finance Management, 2022). Aynı zamanda sürdürülebilir balıkçılığı, deniz kirlilik kontrolünü, kıyı restoranını ve deniz biyoçeşitliliğini finanse etmek amacıyla ihraç edilen tahvillerdir (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021: 51). Bu tahvillere en güzel örnek Seyşeller Cumhuriyetidir (The Republic of Seychelles). Ekonomisi büyük ölçüde okyanusa ve balıkçılığa bağlı olan Seyşeller Cumhuriyeti için turizm ve balıkçılık en önemli sektördür. Seyşeller Cumhuriyeti 2018 yılında Seyşel Adaları' nın mercanla çevrili 115 adasını kurtarmak amacı ile ilk mavi tahvili ihraç etmiştir (Finance Management, 2022; González, 2020).

Çevresel Etki Tahvili (Environmental Impact Bond); Dünyada çevresel zorluklardan bazılarını ele almanın önünde en sık görülen engel, finansman eksikliğidir. Çevresel proje finansmanı büyük ölçüde hayırsever ve kamu kaynaklarından gelmekte, ancak bu mevcut ihtiyaçları karşılamamaktadır. Hükümetin sektörler arasında artan koordinasyonu ve işbirliği, çevresel finansman zorluğunun ele alınmasına yardımcı olabilmektedir. Yeni finansal araçlar ve stratejiler bu geçişi sağlayabilmekte ve yenilikçi çözümlerin alınmasını kolaylaştırabilmektedir. Böyle bir mekanizma olan Çevresel Etki Tahvili (EIB), çevresel finansman ortamını dönüştürme potansiyeline sahip gelişmekte olan bir finansal araçtır. EIB, bir projenin çevresel faydalarından kaynaklanan finansal faydaları kullanarak anaparayı ve faizi geri ödeyen çevresel projeler için bir finansman mekanizmasıdır. EIB'ler, anaparanın paydaşlar tarafından yatırımcılara zaman içinde faizle geri ödeme vadiyle ödünç alındığı geleneksel tahvillere benzer şekilde yapılandırılmıştır. Bununla birlikte, EIB'ler ve geleneksel tahviller arasındaki temel fark, geleneksel tahvillerin genellikle ihraççıdan elde edilen genel gelirlerle geri ödenmesi, mutlaka finansman faaliyetiyle ilgili olması gerekmezken, EIB'lerin özellikle yatırımın finansal getirisini müdahalenin başarısına ve bu başarıyla ilgili

elde edilen gelir ve / veya maliyet tasarruflarına bağlanmasıdır (Nicola, 2013: 14; Hall, Lindsay ve Judd, 2017: 5). Bazen, bu finansal model, sosyal etki tahvilleri ile sosyal hizmetler sektöründe ortaya çıkan bir kavram olan “sonuçlara dayalı finansman” olarak da adlandırılır. Brand ve diğerleri (2021), bugüne kadar sadece üç EIB yayınlanmış olsa da (kümülatif olarak 43 milyon dolar değerinde), şu anda geliştirilmekte olan birçok EIB’nin önerilmekte olduğunu belirtmiştir (Brand ve diğerleri, 2021: 3).

Kalıcı Orman Tahvili (Permanent Forest Bond); bu tahvillerin temeli, performans için ödeme sözleşmelerine dayanan EIB fikrine dayanmaktadır. İlk olarak 2013 yılında David Nicola tarafından bir raporda yayınlanmasına rağmen, Hall, Lindsay ve Judd (2017) bu kapsamda henüz bir tahvil ihraç edilmediğini, fakat geliştirilmekte olan örnekler bulunduğunu söylemiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde Blue Forest Conservation tarafından Ormana Dayanıklılık Tahvili (Forest Resilience Bond-FRB) için bir pilot proje yürütülmektedir. Bu tahvil, Rockefeller ve Packard Vakıflarından hayırsever fonlarla desteklenen Encourage Capital ve Dünya Kaynakları Enstitüsü ile ortaklaşa geliştirilmektedir. FRB’ nin amacı, ABD’ deki ulusal ormanları, özellikle şiddetli orman yangını ve kuraklık riskini azaltmak için orman çöplerini kaldırarak iklim değişikliğine karşı daha dayanıklı hale getirmektir. Bu, başta ABD Orman Hizmetleri olmak üzere, gelecekteki yangın olasılığının azaldığından emin olması durumunda gelecekteki yangınla mücadele için planlanan harcamaları azaltabilecek çeşitli paydaşlar için değer yaratmaktadır. Kalıcı orman tahvili savunmasız arazilerde orman kurmanın veya kurmamanın uzun vadeli maliyetlerini ve faydalarını sıralamak için uygundur (Hall, Lindsay ve Judd, 2017: 5-7).

4. SONUÇ

Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını dikkate alarak, var olan kaynakların etkin ve verimli kullanımı ile birlikte bugünün gereksinimlerini giderebilmeyi hedef edinen sürdürülebilirlik olgusu en önemli konulardan biri haline dönüşmüştür. Sosyal finans ise hem ekonomik kazanımların hem de sosyal etkileşimin birlikte değerlendirildiği yeni bir bakış açısını ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik ve sosyal finans kavramlarını birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olarak incelediğimizde, finansal ve sosyal getirileri bir araya getiren geniş bir yelpazenin varlığından söz etmek mümkündür. Hem sosyal ve çevresel sorunlarının çözülmesi odağı da hem de özellikli yatırımlar için parasal olarak destek sağlamak amacıyla tercih edilen sosyal finans, sürekli artış gösteren nüfusun, belki de, ihtiyaçlarının bir göstergesi olduğu iddia edilebilir. Sosyal ve çevresel faktörlerde iyileştirmenin yapılmasında en çok öne çıkan kurum olan devlet, hem yapılacak projelerin sayısal olarak artışını hem de finansal boyutta kaynakların etkin ve verimli kullanımının başlıca sorumlu aktörler arasında yer almaktadır. Son yıllarda bu konularla ilgili örneklerin artmasıyla ortaya çıkan sonuçlar ve kazanılan deneyimlerin sayısı da fazlaşmaktadır.

Bu perspektifte araştırmanın temel motivasyonu ve amacı, sürdürülebilirlik ve sosyal finans bağlamında sosyal etki tahvilleri üzerine kavramsal bir inceleme yapmak ve var olan durumu, sosyal etki tahvilleri özelinde, detaylı şekilde tespit ederek geleceğe yönelik atılacak adımlara bilgi seti oluşturmaktır. Çalışmada sürdürülebilirlik ve sosyal finans ile ilgili kavramsal çerçeve sunulmuş, konuyla ilgili eksikliğin giderilmesi adına da literatür taraması yapılarak piyasa hakkında güncel durum değerlendirilmiştir. Sürdürülebilirlik ve sosyal finans hakkında yapılan çalışmalara önceki yıllara oranla daha çok yer verilmesi bu konunun oluşmasında rol edinmiştir. Sosyal finans içeriğinde, mikrofinans, etki yatırımları ve sosyal bankacılık uygulamalarına öz itibarıyla değinilmişken, sosyal etki tahvillerinden detay şekilde bahsedilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, farklı uygulama alanları olan sosyal finans kavramının, son yıllarda giderek yaygınlaştığı görülmüştür. Özellikle, sosyal etki tahvil ihracının 2013 yılında bu yana sürekli bir artış gösteriyor olması tespitinin yanında, COVID-19 sürecinde, spesifik olarak 2021 yılında, sıçrama yapışı dikkat çekmiştir. Bu durumu, salgın sürecinin ihtiyaçları, tedarik alanında yaşanan sıkıntılar ve küresel ölçekli ekonomik sorunların yaşattığı etkilerin giderilmesi amacıyla hizmet etmek olarak ifade etmek mümkündür. Ancak, sosyal etki tahvillerinin COVID-19 salgınından önce neredeyse bilinmiyorken, pandemide ortaya çıkan finansal ihtiyaçların artmasıyla birlikte artış göstermiş, fakat bu artışın yerini daha stabil ve aynı seviyede piyasa hareketine bıraktığı görülmüştür.

Araştırma kapsamında, sosyal finans yaklaşımının giderek piyasada kendine yer bulabileceği gerçeğinden hareketle, sosyal etki tahvili gibi özellikli finansal enstrümanlarda artış olacağı öngörüsünde bulunmak gerçeklikten uzak olmayacaktır. Tüm dünyada kendini farklı alanlarda gösteren bu enstrümanların Türkiye

açısından piyasa genişliği ve derinliği oluşturuvcu etkiler yaratacağı ön görülmektedir. Gelecek çalışmalarda sosyal etki tahvilleri özelinde veya sosyal finansın genel bakış açısı çerçevesinde ampirik çalışmaların yapılması, vaka analizlerinin irdelenmesi ve uluslararası örneklerin bölgesel simülasyonlarının kurulmasının fayda sağlayabileceği öneri olarak sunulabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Fatih Konak (%50), Yasemin Demir (%50)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Fatih Konak (50%), Yasemin Demir (50%)

KAYNAKÇA

Abduh, M. (2019). The role of islamic social finance in achieving sdg number 2: end hunger, achieve food security and improved nutrition and promote sustainable agriculture. *Al-Shajarah: Journal of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC)*, 24, 185-206.

Akbulak, Y. (2021). Yeşil tahviller ve yeşil tahvil ilkeleri. Erişim adresi: https://legal.com.tr/blog/genel/yesil-tahviller-ve-yesil-tahvil-ilkeleri/?ysclid=19okdz26tv129683887#_ftn2

Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı, Erişim Adresi: sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre.pdf (duzce.edu.tr)

Andrikopoulos, A. (2020). Social finance: an outline. *International Review of Financial Analysis*, 70, 1-11. doi: 10.1016/j.irfa.2020.101519

Arena, M., Bengo, I., Calderini, M. ve Chiodo, M. (2016). Social impact bonds: blockbuster or flash in a pan?. *International Journal of Public Administration*, 39(12), 1-13. doi: 10.1080/01900692.2015.1057852

Aydın, O. (2017). Sosyal etki tahvilleri: sosyal sorunların menkul kıymetleştirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 916-931. doi:10.20491/isarder.2017.365

Barajas, A., Barajas, L., Burt, K., Harper, T., Johnson, P. Jr., Larsen, E., ... Yeh, C. (2014), Social impact bonds, a new tool for social financing, Princeton University Domestic Policy Workshop Raporu. Erişim Adresi: <https://docplayer.net/5739651-Social-impact-bonds-a-new-tool-for-social-financing.html>

Barigozzi, F. ve Tedeschi, P. (2015). Credit markets with ethical banks and motivated borrowers. *European Finance Review*, 19(3), 1281-1313. doi: 10.2139/ssrn.1928503

Baumli, K. ve Jamasb, T. (2020). Assessing private investment in African renewable energy infrastructure: a multi-criteria decision analysis approach. *Sustainability*, 12(22), 9425. Doi: 10.3390/su12229425

Bayraktutan, Y. ve Akatay, M. (2012). Kentsel yoksulluk ve mikro finansman: Kocaeli örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 1 – 34.

Benedikter, R. (2011). Social banking and social finance. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/248388393_Social_Banking_and_Social_Finance_Answers_to_the_Economic_Crisis

Biancone, P. P. ve Radwan, M. (2018). Social finance and unconventional financing alternatives: an overview. *European Journal of Islamic Finance*, (10). doi: 10.13135/2421-2172/2818

Birevim (2022). Sosyal Finans. Erişim Adresi: <https://www.birevim.com/sosyal-finans/>

-
- Brand, M. W., Quesnel Scipp, K., Saksa, P., Ulibarri, N., Bombliès, A., Mandle, L., Allaire, M., Wing, O., Tobin-de la Puente, J. ve E A Parker, E. A. (2021). Environmental impact bonds: a common framework and looking ahead. *Environ. Res.: Infrastruct. Sustain.* 1, 023001. doi: 10.1088/2634-4505/ac0b2c
- Brookings (2022). Social and development impact bonds by the numbers. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/research/social-and-development-impact-bonds-by-the-numbers/>
- Burand, D. (2013). Globalizing social finance: how social impact bonds and social impact performance guarantees can scale development. *N. Y. U. J. L. & Bus.* 9, 447-502.
- Büyükmıhçı, G. ve Kılıç, A. (2015). Tarihi dokuda yeni yapı uygulamaları; yasal ve eylemsel sınırlar. *9th. International Sinan Symposium, BOUND-ARY*, 125-132.
- Callanan, L., Law, J. ve Mendonca, L. (2012). From potential to action: bringing social impact bonds to the US, McKinsey & Company. Erişim Adresi: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/from%20potential%20to%20action%20bringing%20social%20impact%20bonds%20to%20the%20us/from%20potential%20to%20action%20bringing%20social%20impact%20bonds%20to%20the%20us.pdf>
- Care, R. (2021). Developing social impact bonds to tackle emerging social needs and promote social welfare. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/351125482_Developing_Social_Impact_Bonds_to_Tackle_Emerging_Social_Needs_and_Promote_Social_Welfare
- Centers for Disease Control and Prevention (2022). An introduction to impact investing in public health. Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/nccdphp/dch/pdfs/impact-investing-public-health.pdf>
- Chase, M. (2021). Simplifying sustainable finance – explaining green bonds, green loans, sustainability-linked loans and bonds and more. Erişim Adresi: <https://www.sustainalytics.com/esg-research/resource/corporate-esg-blog/simplifying-sustainable-finance-green-loans-vs-green-bonds-vs-sustainability-linked-loan-and-more>
- Chen, J. (2022). Social impact bond (SIB). Erişim adresi: Social Impact Bond (SIB) Definition (investopedia.com)
- Chertok, M., Hamaoui, J. ve Jamison, E. (2008). The funding gap. *Stanford Social Innovation Review*, 6(2), 44–51. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/the-funding-gap-by-michael-chertok-jeff-hamaoui-and-eliot-jamison-stanford-socia>
- Climate Bonds Initiative (2022). Sustainable debt market summary Q1. Erişim Adresi: https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_susdebtsum_q12022_01f.pdf
- Cochu, A., Glenting, C., Hogg, D., Georgiev, I., Skolina, J., Eisinger, F., Jespersen, M., Agster, R., Fawkes, S. ve Chowdhury, T. (2016). Study on the Potential of green bond finance for resource-efficient investments, European Commission Report.
- Daily, G. ve Ehrlich, P. R. (1996). Socioeconomic equity, sustainability and earth's carrying capacity. *Ecological Applications*, 6(4), 991-1001. doi: 10.2307/2269582
- Davies, R. (2014). Social impact bonds: private finance that generates social returns. *European Parliamentary Research Service*, 1-8.
- Di Domenico, M., Haugh, H. ve Tracey, P. (2010). Social bricolage: Theorizing social value creation in social enterprises. *Entrep. Theory Pract.* 34(4), 681–703. doi: 10.1111/j.1540-6520.2010.00370.x
- Disley, E., Rubin, J., Scraggs, E., Burrowes, N ve Culley, D. (2011). *Lessons learned from the planning and early implementation of the social impact bond at HMP Peterborough*. London: Rand Europe.
- Dorsett, R. (2017). HMP Peterborough social impact bond - learning exercise. London: National Institute of Economic and Social Research . Erişim Adresi: HMP Peterborough Social Impact Bond - learning exercise : WestminsterResearch
-

-
- Denoël, N. (2013). Developing social impact bonds in Belgium (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erişim adresi: http://www.philosophie-management.com/docs/2014/Nicolas_Denoel_UCL_Developing_S_IBs_in_Belgium.pdf
- Edmiston, D. ve Nicholls, A. (2017). Social impact bonds: the role of private capital in outcome-based commissioning. doi: 10.1017/S0047279417000125
- Environmental Finance (2021). Sustainable bonds insight 2022. Erişim Adresi: <https://www.environmental-finance.com/assets/files/research/sustainable-bond-insight-2022.pdf>
- Environmental Finance Data (2022). Latest bonds. Erişim Adresi: <https://efdata.org/>
- Ergen, Z. ve Durak, B. (2016). Bazı sosyal problemlerin çözümünde alternatif bir finansman kaynağı: sosyal etkili tahvil programları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 36-54.
- Euronewsport (2021). Sürdürülebilir finans. Erişim adresi: <http://euronewsport.com/surdurulebilir-finans/>
- Faia, E. (2014). Frontiers of sustainable finance in Europe: The social impact bond, SAFE Policy Letters 24, Leibniz Institute for Financial Research SAFE.
- Financial Services Agency (2021). Social bond guidelines. Erişim Adresi: 001.pdf (fsa.go.jp)
- Finance Management (2022). Blue bonds—meaning, challenges, and uses. Erişim Adresi: <https://efinancemanagement.com/sources-of-finance/blue-bonds>
- Fischer, R. L., ve Richter, F. G. C. (2017). SROI in the pay for success context: are they at odds? *Evaluation and Program Planning*, 105-109. doi: 10.1016/j.evalprogplan.2016.11.012
- Fox, C. ve Albertson, K. (2011). Payment by results and social impact bonds in the criminal justice sector: new challenges fort he concept of evidence-based policy? Erişim Adresi: <http://crj.sagepub.com/content/11/5/395.full.pdf+html>
- Fraser, A., Tan, S., Lagarde, M. ve Mays, N. (2016). Narratives of promise, narratives of caution: a review of the literature on social impact bonds. *Social Policy and Administration*, 52(1). doi: 10.1111/spol.12260
- Gazibey, Y., Keser, A. ve Gökmen, Y. (2014). Türkiye’de illerin sürdürülebilirlik boyutları açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(3), 511-541. doi: 10.16987/ausbf.93938
- Giráldez, J. ve Fontana, S. (2022). Sustainability-linked bonds: the next frontier in sovereign financing. *Capital Markets Law Journal*, 17(1), 8-19. doi: 10.2139/ssrn.3829946
- González, J. (2020). What are blue bonds?. Erişim Adresi: <https://www.bbva.ch/en/news/what-are-blue-bonds/>
- Griffiths, A. ve Meinicke, C. (2014). Introduction to social impact bonds and early intervention. Erişim adresi: <https://www.eif.org.uk/files/pdf/introduction-to-social-impact-bonds-and-early-intervention.pdf>
- Gundry, L. K., Kickul, J. R., Griffiths, M. D. ve Bacq, S. C. (2011). Creating social change out of nothing: the role of entrepreneurial bricolage in social entrepreneurs’ catalytic innovations. *Adv. Entrep. Firm Emerg. Growth*, 13, 1–24. doi.org/10.1108/S1074-7540(2011)0000013005
- Gür, B. (2012). Sürdürülebilir kalkınma, kurumsal sosyal sorumluluk ve Türkiye’de mikro finansman uygulamaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(21), 87-106.
- Hall, D, Lindsay, S. ve Judd, S. (2017). Permanent forest bonds: a pioneering environmental impact bond for Aotearoa New Zealand, Institute For Governance And Policy Studies Working Paper.
- Hangl, C. (2014). A literature review about the landscape of social finance. *ACRN Journal of Finance and Risk Perspectives*, 3(4), 64-98.
- Harris, J. M. (2000). Basic principles of sustainable development. Global Development and Environment Institute Working Paper 00-04 Tufts University. Erişim Adresi: <https://sites.tufts.edu/gdae/files/2019/10/00-04Harris-BasicPrinciplesSD.pdf>
-

-
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2021). Kamu borç yönetimi raporu. Erişim Adresi: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/09/2021-KBYR-Turkce-20210901.pdf>
- Huybrechts, B. ve Nicholls, A. (2012). *Social entrepreneurship: definitions, drivers and challenges*. In *Social Entrepreneurship and Social Business*; Springer: Berlin/Heidelberg.
- Impact Invest Lab (2018). Social bonds: the social bond market: towards a new asset class?. Erişim Adresi: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/Public-research-resources/II-LAB2019-02Social-Bonds-130219.pdf>
- International Capital Markets Association (2018). Green & social bond market update. Erişim Adresi: 2018-02-06 BMCG Green and Social Bond Market update (europa.eu)
- International Capital Markets Association (2021), Green bond principles. Erişim Adresi: <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/>
- Jackson, E.T. (2013) Evaluating social impact bonds: questions, challenges, innovations, and possibilities in measuring outcomes in impact investing. *Community Development*, 44(5), 608-616. doi: 10.1080/15575330.2013.854258
- Jolliffe, D. ve Hedderman, C. (2014). *Peterborough social impact bond: final report on cohort 1 analysis*. Report prepared for the Ministry of Justice, University of Leicester.
- Jones, J. F. (2010). Social finance: commerce and community in developing countries. *International Journal of Social Economics*, 37(6), 415-428. doi: 10.1108/03068291011042300
- Joy, M. ve Shields, J. (2013). Social impact bonds: the next phase of third sector marketization?. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 4(2), 39-55. doi: 10.22230/cjnser.2013v4n2a148
- Jun, M., Kaminker, C., Kidney, S. ve Pfaff, N., “Green bonds: country experiences, barriers and options”, G20 green finance study group report. Erişim Adresi: https://www.oecd.org/environment/cc/Green_Bonds_Country_Experiences_Barriers_and_Options.pdf
- Kandır, S. Y. ve Yakar, S. (2017). Yeşil tahvil piyasaları: Türkiye’de yeşil tahvil piyasasının geliştirilebilmesi için öneriler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(2), 159-175.
- Kim, W. C. ve Mauborgne, R. (2004). *Blue ocean strategy*. Harvard Business School Press Boston, Massachusetts.
- Liebman, J. B. (2011). Social impact bonds: a promising new financing model to accelerate social innovation and improve government performance. *Center for American Progress*. Erişim Adresi: [social_impact_bonds.pdf](https://www.americanprogress.org/social_impact_bonds.pdf) (americanprogress.org)
- Lehner, O. M. ve Nicholls, A. (2014). Social finance and crowdfunding for social enterprises: a public-private case study providing legitimacy and leverage. *Venture Capital*, 16(3), 271-286. doi: 10.1080/13691066.2014.925305
- Kaeufer, K. (2010) *Banking as a Vehicle for socio-economic development and change: case studies of socially responsible and green banks*. Cambridge, MA: Presencing Institute.
- Kayıkçı, P., Armağan, K. ve Dal, N. E. (2019). Sürdürülebilir pazarlama: kavramsal bir çalışma. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 77-93.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik turizmin sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi (e-dergi)*. 2(2), 93-114.
- Kocabaşoğlu, Ö. (2021). Dünya ve Türkiyede yeşil tahvil uygulaması. Erişim Adresi: <https://www.erdem-erdem.av.tr/bilgi-bankasi/dunya-ve-turkiyede-yesil-tahvil-uygulamasi>
- Korslund, D. (2013). Real banking for the real economy: comparing sustainable bank performance with the largest banks in the world. Zeist: Global Alliance for Banking on Values.
-

-
- Kuduz, N. (2011). Yeşil pazarlama faaliyetlerinin tüketicilerin satın alma davranışlarına etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kumar, S. (2022). Sürdürülebilirlik arayışı (sürdürülebilirlik primi): sürdürülebilir tahvillerin gözden geçirilmesi. *Muhasebe ve Finansal Araştırmalar Akademisi Dergisi*, 26(3), 1-18.
- Maclaren, V. W. (1999). Urban sustainability reporting. *Journal of American Planning Association*, 66(2), 184-202. doi:10.1080/01944369608975684
- Maino, A.G. ve Felow, A. (2022). Financing the energy transition: the role, opportunities and challenges of green bonds (The Oxford Institute for Energy Studies, OIES paper ET07). Erişim Adresi: <https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/02/Financing-the-Energy-Transition-The-Role-Opportunities-and-Challenges-of-Green-Bonds-ET07.pdf>
- Martin, M. (2013). Impact economy. status of the social impact investing market: a primer. Erişim Adresi: https://www.impacteconomy.com/papers/IE_PRIMER_JUNE2013_EN (accessed on 10 November 2020).
- Mathew, S. ve Sivaprasad, S. (2022). Sustainable bonds. Erişim Adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4180848
- McDermott, D. (2021). What are social bonds? How they work, what's available and who invests in them. Erişim Adresi: What are social bonds? How they work, what's available and who invests in them (inews.co.uk)
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. ve Behrens III, W. W. (1972). The limits to growth: a report for the club of rome's project on the predicament of mankind. Universe Books, New York. Erişim Adresi: The Limits to growth; a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind : Meadows, Donella H : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive
- Meehan, W. F., Kilmer, D. ve O'Flanagan, M. (2004). Investing in society. *Stanford Social Innovation Review*, 1, 34-43. Erişim Adresi: https://ssir.org/articles/entry/investing_in_society#
- Menteşe, B. (2021). Yeşil tahvilin gelişimi ve Türkiye'deki uygulamaları. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 94-116.
- Memorandum, A. (2020). Social bonds in response to the COVID-19 crisis: a guide for issuers. Erişim Adresi: social-bonds-in-response-to-the-covid-19-crisis (clearlygottlieb.com)
- Monitor Institute (2009). Investing for social and environmental impact. Cambridge, MA: Monitor Institute.
- Moore, M. L., Westley, F. R. ve Nicholls, A. (2012). The social finance and social innovation nexus. *Journal of Social Entrepreneurship*, 3(2), 115-132. doi: 10.1080/19420676.2012.725824
- Mulgan, G., Reeder, N., Aylott, M., ve Bo'sher, L. (2011). Social impact investment: the challenge and opportunity of social impact bonds. Erişim Adresi: <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/Social-Impact-Investment-The-opportunity-and-challenge-of-Social-Impact-Bonds-March-2011.pdf>
- Munasinghe, M. (2009). *Sustainable development in practice: sustainomics methodology and applications*, New York: Cambridge University Press.
- Muscoe, M. (1995). A sustainable community profile. *Places*, 9(3), 30-37. Erişim Adresi: <https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/chestnut-hill-a-sustainable-community-profile.pdf>
- Nazari Chamaki, F., Jenkins, G. P. ve Hashemi, M. (2018). Social impact bonds: implementation, evaluation, and monitoring. *International Journal of Public Administration*. doi: 10.1080/01900692.2018.1433206
- Nicola D. J. (2013). Environmental impact bonds. Case I3 Working Paper# 1 (Durham, NC: Duke University).
- Nicholls, A. ve Pharoah, C. (2007). *The landscape of social investment: a holistic topology of opportunities and challenges*. Oxford: Skoll Centre for Social Entrepreneurship.
- Nicholls, A. (2010a). The legitimacy of social entrepreneurship: reflexive isomorphism in a pre-paradigmatic field. *Entrep. Theory Pract.* 34, 611-633. doi.org/10.1111/j.1540-6520.2010.00397.x
-

-
- Nicholls, A. (2010b). The institutionalization of Social investment: the interplay of investment logics and investor rationalities. *J. Soc. Entrep.* 1, 70–100. doi: 10.1080/19420671003701257
- Nicholls, A. ve Tomkinson, E. (2013), The Peterborough pilot social impact bond, University of Oxford Erişim Adresi: <https://emmatomkinson.files.wordpress.com/2013/06/casestudy-the-peterborough-pilot-social-impact-bond-oct-2013.pdf>
- Oçak, Z. (2020). *Sürdürülebilirlik iletişimi: sürdürülebilirliğin ekonomi politiği ve markalar*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Odaro, E. D., Mignano, K. ve Peeters, S. (2020). Social bonds illustrative use-of-proceeds case studies: coronavirus, international finance corporation. Erişim Adresi: SOCIAL BONDS (icmagroup.org)
- Odaro, D. (2021). What you need to know about IFC's green bonds. Erişim Adresi: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/12/08/what-you-need-to-know-about-ifc-s-green-bonds>
- Olson, J. ve Phillips, A. (2013), Rikers island: the first social impact bond in the United States. *Community Development Investment Review*, 9(1), 97-101.
- One, A. (2022). What are social bonds? understand here!. Erişim adresi: What are Social Bonds? Understand Here! | Angel One by Angel Broking
- Özbakır, M. ve Nurtanış Velioğlu, M. (2010). Pazarlamaya sürdürülebilirlik çerçevesinden bakış ve bir örnek olay analizi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 71-101.
- Özkaraca, N. ve Halaç, H. H. (2022). Tarihi çevrede sürdürülebilirlik konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Kent Akademisi*, 15(1), 203-222. doi.org/10.35674/kent.988202
- Para Analiz (2022). BM: Pandemi etkisiyle sürdürülebilir tahvil ihracı ikiye katlandı. Erişim Adresi: <https://www.paraanaliz.com/2022/dunya-ekonomisi/bm-pandemi-etkisiyle-surdurulebilir-tahvil-ihraci-ikiye-katlandi-g-30981/>
- Peeters, S., Schmitt, M. ve Volk, A. (2020). Social Bonds Can Help Mitigate the Economic and Social Effects of the COVID-19 Crisis. Erişim Adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34853/Social-Bonds-Can-Help-Mitigate-the-Economic-and-Social-Effects-of-the-COVID-19-Crisis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Radwan, M. ve Biancone, P. P. (2019). Social finance and financing social enterprises: an islamic finance prospective. *European Journal of Islamic Finance*. doi: 10.13135/2421-2172/3176
- Ratiu, D. E. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: discourses and practices. *City, Culture and Society*, 4, 125-135. doi: 10.1016/j.ccs.2013.04.002
- Rhyne, E. (2009). *Microfinance for bankers and investors*. New York: McGraw Hill.
- Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye’de İllerin sürdürülebilir kalkınma göstergelerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), 1-28. doi: 10.17130/ijmeh.20173126261
- Rizzi, F., Pellegrini, C., ve Battaglia, M. (2017). The structuring of social finance: emerging approaches for supporting environmentally and socially impactful projects. *Journal of Cleaner Production*, 805-817. doi: 10.1016/j.jclepro.2017.09.167
- Rosenman, E. (2017). The geographies of social finance: poverty regulation through the ‘invisible heart’ of markets. *Progress in Human Geography*, 43(3), 1-22. doi: 10.1177/0309132517739142
- Schinckus, C. (2015a). The Valuation of social impact bonds: an introductory perspective with The Peterborough SIB. *Research in International Business and Finance*, 1-13. doi: 10.1016/j.ribaf.2015.04.001
- Schinckus, C. (2015b). Financial innovation as a potential force for a positive social change: the challenging future of social impact bonds. *Research in International Business and Finance*, 727-736. doi: 10.1016/j.ribaf.2015.11.004
-

-
- Schoenmaker, D. (2017). *Investing for the common good: a sustainable finance framework*. Bruegel Essay And Lecture Series
- Secinaro, S., Calandra, D., Petricean, D. ve Chmet, F. (2021). Social finance and banking research as a driver for sustainable development: a bibliometric analysis. *Sustainability*, 13(1), 330. doi: 10.3390/su13010330
- Segal, T. (2022). Green bond. Erişim Adresi: <https://www.investopedia.com/terms/g/green-bond.asp>
- Social Finance (2022). Peterborough. Erişim Adresi: <https://www.socialfinance.org.uk/peterborough-social-impact-bond>
- Social Finance (2022). Social impact bonds: investing in positive social outcomes. Erişim Adresi: <https://socialfinance.org/social-impact-bonds/>
- Şimşek, O ve Tunalı, H. (2022). Yeşil Finansman uygulamalarının sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü: Türkiye projeksiyonu. *Journal of Economics and Financial Researches*, 4(1), 16-45.
- Tabletalk (2016). Public plowing works: CUPE 500 uses hotline, expert evidence to tackle contracting out. *CUPE's Bargaining Resource*, 1-4.
- Taraktas, A. (2015). Yerel yönetimlerin sosyal projelerinde yenilikçi bir finansman aracı olarak sosyal etkili tahviller. *Türkiye İçin Öneriler. Maliye Dergisi*, 168, 31-48.
- Topkaraoğlu, N. M. (2021). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı halk kütüphanelerinin faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(1), 99-115. doi: 10.24146/tk.836304
- Torre, M. L., Trotta, A., Chiappini, H. ve Rizzello, A. (2019). Business models for sustainable finance: the case study of social impact bonds. *Sustainability*, 11(7), 1887. doi: 10.3390/su11071887
- Turguttopbaş, N. (2020). Sürdürülebilirlik, yeşil finans ve ilk türk yeşil tahvil ihracı. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 267-283. doi: 10.14784/marufacd.688425
- Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (2021). Gösterge. Erişim Adresi: https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/Gosterge_Yaz_2021.pdf
- Uplifers (2021). Sürdürülebilirlik nedir: sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilirliğin geleceği. Erişim Adresi: <https://www.uplifers.com/surdurulebilirlik-nedir-surdurulebilir-yasam-ve-surdurulebilirliğin-geleceği/>
- United Nations. (1982). World charter for nature, the general assembly. Erişim Adresi: <https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/chestnut-hill-a-sustainable-community-profile.pdf>
- Urmanaviciene, A. ve Arachchi, U. S. (2020). The effective methods and practices for accelerating social entrepreneurship through corporate social responsibility. *Eur. J. Soc. Impact Circ. Econ.* 1, 27-47. doi: 10.13135/2704-9906/5085
- Ünlü, D. E. (2016). Türkiye'nin ilk yeşil tahvili TSKB' den. Erişim Adresi: <https://www.dunya.com/surdurulebilir-dunya/turkiye039nin-ilk-yesil-tahvili-tskbden-haberi-316877>
- Warner, M. E. (2013). Private finance for public goods: social impact bonds. *Journal of Economic Policy Reform*, 16(4), 303-319. doi: 10.1080/17487870.2013.835727
- Weber, O. (2011). Mission and profitability of social banks. Erişim Adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1957637
- Weber, O. ve Remer, S. (2011). *Social banking: introduction*. (Ed. Olaf Weber and Sven Remer). Social banks and the future of sustainable finance. London: Routledge.
- Weber, O., Remer, S. Weber, O. ve Duan, Y. (2012). *Social finance and banking* (Ed. H. Kent Baker and John R. Nofsinger). JohnWiley & Sons.
- Weber, O. (2014). Social banking: concept, definitions and practice. *Global Social Policy*, 14(2), 265-267. doi: 10.1177/1468018114539864
-

-
- Wikipedia (2022). Sosyal finans - socialist alternative future (Czech Republic). Erişim Adresi: https://tr2tr.wiki/wiki/Social_finance?ysclid=lar5s3sz7e234543095
- Yapıkredi (2022). Sürdürülebilir ekonomide yeşil tahvil. Erişim Adresi: <https://www.yapikredi.com.tr/blog/surdurulebilirlik/finansal-okuryazarlik/detay/surdurulebilir-ekonomide-yesil-tahvil>
- Yazar, K. H. (2006). Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama yöntem önerisi (Yayımlanmamış Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma: bir yazın taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.
- Yıldırım, Z. ve Akkaya, M. A. (2020). Kütüphaneler ve sürdürülebilirlik ilişkisi: genel bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 18-46.
- Zhou, X ve Cui, Y. (2019). Green bonds, corporate performance, and corporate social responsibility. *Sustainability*. 11(23), 6881. doi.org/10.3390/su11236881

SUMMARY

Introduction

For Turkey and the rest of the globe, it is crucial to ensure and promote sustainability. "Meeting the demands of the today without jeopardizing the capacity of future generations to fulfill their own needs" is the definition of sustainability. Another definition of sustainability is that current generations' quality of life and future generations' quality of life are intertwined and that current generations have obligations to future generations. One of the key pillars of sustainability, "social finance," may be defined as a method of money management that considers both social engagement and financial advantages. Cooperatives, social businesses, charities, and other non-profit organizations are a few examples of institutions where the social finance approach is dominant. This idea also encompasses microfinance, social impact bonds, community investment, social enterprise loans, and investing in ethical and environmentally friendly companies. On the other hand, the fact that social finance is a multi-billion dollar strategy that offers financial, social, and environmental returns, that it offers increasing opportunities for research, development, and application, as well as the fact that social finance or social investments are viewed as grants or donations, creates an utterly false expectation. Socially effective bonds, which terminologically incorporate the idea of bond, should not be regarded as bonds in the true sense. For example, while these bonds integrate the funding, assessment, and planning of social programs with the intention of outsourcing to third parties, they also aim to generate profit for private investors. Socially effective bonds are employed everywhere from England to the USA, from Australia to Canada, despite their vast geographic use. Numerous initiatives developed via these programs have been used to address challenges with homelessness, jail rehabilitation, and early childhood education-care. It should be stressed, nonetheless, that a rigorous application, evaluation, and monitoring are essential to a SIB's (Social Impact Bond) effectiveness. The focus on sustainability and social finance is growing, there is more focus on these concerns now than in the past, and there is widespread usage of both conceptual and practical features, all of which have influenced the choice of the research topic.

Purpose

The primary motivation and objective of the research is to conceptually examine social impact bonds in the context of sustainability and social finance and to thoroughly assess the existing situation, particularly with regard to social impact bonds, in order to provide an information source for future decisions.

Findings

Following the tests, it was discovered that the idea of social finance, which has several application areas, has gained popularity recently. In particular, the jump in the COVID-19 process, notably in 2021, has attracted notice. This is in addition to the finding that the issuance of social impact bonds has been increasing steadily since 2013. This circumstance might be seen as assisting in the eradication of the requirements of the pandemic period, the issues encountered in the sphere of supply, and the consequences of large-scale economic issues. Social impact bonds were not a prominent topic of discussion before to the COVID-19 pandemic, but as financial demands escalated at the time, so increased interest in them. However, it was seen that this growth was replaced by more steady market activity that was at the same level.

Conclusions

Based on the fact that the social finance method would progressively find its place in the market, it would not be far-fetched to assume that there will be an increase in specialized financial products like social impact bonds within the purview of the research. These instruments, which manifest in many areas around the globe, are predicted to have market-wide and market-depth implications for Turkey. It might be recommended for future research that case studies and setting up regional simulations of global examples may be useful, as well as empirical studies on social impact bonds or within the context of the wider viewpoint of social finance.

Sürdürülebilirlik Raporlarında Döngüsel Ekonomi: Borsa İstanbul'da Bir Araştırma

Nevzat GÜNGÖR¹

Özet

Döngüsel ekonomi, atıkların oluşmasını en aza indiren malzemelerin ve kaynakların kullanım ömrü sonunda ürün döngüsüne geri dönmesini sağlayan, bu şekilde ürünlerin değerini uzun süre boyunca korumayı hedefleyen bir sistemdir. Türkiye'de ve Dünya'da döngüsel ekonomiye yönelik ilgi artarken, ilgili kavramın işletmeler tarafından ne kadar benimsendiğini araştıran çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada literatürde yer alan bu boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak için, işletmelerin döngüsel ekonomi kavramını sürdürülebilirlik gündemlerine nasıl dahil ettiklerini belirlemek amacıyla Borsa İstanbul'da listelenen işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarının sistematik bir incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada (i) işletmelerin döngüsel ekonomiye açıklama düzeyleri, (ii) döngüsel ekonomi ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki ve (iii) sunulan döngüsel ekonomi uygulamaları belirlenmiştir. Bu kapsamda yapılan analizlerin sonuçları, döngüsel ekonominin işletmeler tarafından sürdürülebilirlik gündemine entegre edilmeye başlandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Raporları, Döngüsel Ekonomi, Geri Dönüşüm, Geri Kazanım, Yeniden Kullanım

Circular Economy in Sustainability Reports: An Investigation in Borsa Istanbul

Abstract

Circular economy is a system that minimizes the generation of waste and ensures that materials and resources are returned to the product cycle at the end of their life cycle, thus aiming to preserve the value of products for a long time. While interest in the "Circular Economy" is increasing in our country and in the world, studies investigating the extent to which the concept is adopted by businesses are quite limited. In this study, in order to contribute to filling this gap in the literature, a systematic review of the sustainability reports of enterprises listed on Borsa Istanbul was conducted to determine how enterprises incorporate the circular economy concept into their sustainability agenda. The study reveals (i) the level of disclosure of circular economy, (ii) the relationship between circular economy and sustainability, and (iii) the circular economy practices presented. The results of the analysis show that circular economy has started to be integrated into the sustainability agenda by companies.

Keywords: Sustainability Reports, Circular Economy, Recycling, Recovery, Reuse

1. GİRİŞ

Son iki yüzyılda meydana gelen, halen devam etmekte olan finansal ve teknolojik gelişmeler birçok çevresel, sosyal ve ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir (Kaya, 2006; Kavut, 2010). Günümüzde işletmelerin bu sorunların üstesinden gelmeleri sürdürülebilirlikleri açısından oldukça önemlidir (Şeker ve Atasel, 2021). Doğal kaynakların kontrolsüzce harcanması, kirlilik, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunların çözülmesi için işletmelerin faaliyetlerini sürdürürken çevrelere verdikleri zararı en düşük seviyeye

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 31.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.1.2023

¹ Dr., İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul /Türkiye, nevzat.gungor@istanbul.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-9883-1985>

Atf (Citation): Güngör, N. (2023). Sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomi: Borsa İstanbul'da bir araştırma. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 36-47.

indirmeleri veya çevreye zarar vermeden faaliyet göstermeleri gerekmektedir (Gençoğlu ve Aytaç, 2016). Sürdürülebilirlik, günümüz toplumunun ve gelecek nesillerin yararına olacak şekilde ekonomik performans, sosyal kapsayıcılık ve çevresel korumanın dengeli bir şekilde bütünleştirilmesini gerekli görmektedir. Bu bağlamda işletmeler sürdürülebilirliklerini devam ettirebilmek için kurumsal yönetim ilkelerini hayata geçirmeli, çevre dostu teknolojiler kullanmalı, çevreyi koruma bilincini bir kurum kültürü haline getirmeli, müşterilerine sağlıklı ürün ve hizmetler sağlamalı ve enerji verimliliği veya enerji tasarrufu sağlayacak alt yapıyı kurmalıdır (Şeker ve Şengür 2022). Bu amaçla son yıllarda işletmelerin, ülkelerin ve gezegenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri-SKH” belirlenmiş ve döngüsel ekonomi gibi birçok alternatif yaklaşım geliştirilmiştir. Sürdürülebilirliğin belirlediği bu amaçlara ulaşmasında bir basamak olarak görülen döngüsel ekonomi yaklaşımı, son on yılda ortaya çıkmıştır giderek önemini arttırmıştır (Blomsma ve Brennan, 2017). Bu yaklaşım malzeme ve enerji akışlarını kasıtlı olarak daraltarak, yavaşlatarak ve/veya kapatarak daha etkin ve verimli bir ekonomik sisteme ulaşmayı öngörmektedir (Bocken ve diğerleri, 2016).

Döngüsel ekonomi, mevcut doğrusal ekonominin aksine, doğal kaynakların azaltılması ve yeniden dolaşıma sokulması yoluyla ekonomik büyümenin yeni kaynak kullanımından kurtarıldığı sürdürülebilir bir ekonomik sistem olarak görülmektedir (Corona ve diğerleri, 2019). Bu bağlamda döngüsel ekonomi, mevcut sisteme malzeme döngüsü ve yenilenebilir enerji akışı gibi yeni yaklaşımları getirerek toplumsal üretim-tüketim sistemlerinin doğrusal malzeme ve enerji akışlarını minimize etmeyi amaçlayan bir sürdürülebilir kalkınma girişimi olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda üreticiler, tüketiciler ve diğer paydaşların sürdürülebilir kalkınmaya yönelik iş birliğine yeni bir bakış açısı da getirmektedir (Korhonen ve diğerleri, 2018). Özet olarak döngüsel ekonominin ürünlerin ve hizmetlerin imalatı, dağıtım ve tüketimi süreçlerinde kullanılan kaynakları azaltan, yeniden kullanıma imkân tanıyan, geri dönüştüren ve geri kazanan bir sistem olduğu ifade edilebilir.

Döngüsel ekonomi kavramı kaynakların tükenmesi, doğal çevrenin korunması ihtiyacı ve sürdürülebilir iş gelişiminin teşvik edilmesi nedenleri ile ortaya çıkmıştır. Temel olarak temiz üretimi, yenilenebilir enerjiyi, toksik atık ve kimyasalların ortadan kaldırılmasını, artan üretici ve tüketici sorumluluklarını kapsamına almaktadır. Geleneksel olarak ürünlerin üretildiği, kullanıldığı ve daha sonra önemli bir değer kaybıyla ortadan kaldırıldığı doğrusal ekonomik yaklaşımının yerini alacak bir model olarak son yıllarda giderek daha fazla desteklenmektedir (Ghisellini ve diğerleri, 2016).

Döngüsel ekonomi daha sürdürülebilir toplumsal ve sektörel kalkınma için yeni bir konsept sunmaktadır. Döngüsel ekonomi aynı zamanda daha yüksek bölgesel rekabet gücüne ve ekonomik büyüme ile refahın eşit dağılımına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Gedik, 2020). Döngüsel ekonominin uygulanması ile birlikte ürünler, geri dönüştürülebilmekte, biyolojik olarak parçalanabilmekte ve/veya sıfır atık/emisyon içerecek şekilde yeniden kullanılabilir. Döngüsel ekonominin başarılı bir şekilde uygulanması ise sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu da içermektedir. Buna göre, kaynak kullanımını azalttığı için ekonomik boyutu; geri dönüşüm ve geri kazanım faaliyetleri ile çevresel boyutu; toplumu bilinçlendirdiği ve yeni iş fırsatları sunduğu içinde sosyal boyutu doğrudan ilgilendiren bir konudur (Korhonen, 2018).

Artan karbon ayak izi ve su kıtlığı gibi çevresel sorunlara karşı mücadelede noktasında döngüsel ekonomi oldukça önemlidir. Ayrıca bu yaklaşımın faaliyetleri halk sağlığı ve çevre bilincinin geliştirilmesi gibi sosyal konularını da kapsamaktadır. Tüm bunlarla birlikte döngüsel ekonominin, işletmeler açısından, rekabet ve itibar avantajı sağlaması, sürdürülebilir tedarik zincirleri yoluyla maliyetleri düşürmesi ve girdi fiyatlarını azaltması gibi ekonomik katkıları da bulunmaktadır.

Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik yaklaşımı, kalıcı büyüme yaratma, gelir elde etme ve geçim için çalışma kapasitesine sahip bir ekonomik sistemi garanti ederek uzun vadeli faydalar üretmenin temelini oluşturmaktadır ve teknoloji, ulaşım, ambalaj, plastikler, petrol, kimya, tekstil, inşaat ve binalar, gıda ve içecek başta olmak üzere tüm sektörleri doğrudan etkilemektedir (Veral, 2021). Özellikle bahsi geçen sektörler döngüsel ekonomi modelini kendi iş modellerinin bir parçası haline getirmekte ve kaynakların azaltımı, ürünlerin geri dönüşümü, geri kazanımı ve yeniden kullanımı için gerekli altyapıyı kurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı bahsi geçen sektörlerin döngüsel ekonomi uygulamaları konusundaki seviyesinin belirlenmesi ve döngüsel ekonomi uygulamalarını ne ölçüde hayata geçirdiklerinin tespit edilmesidir. Bu amaçla konuya ilişkin literatür incelemesinin ardından Borsa İstanbul'da listelenen ve döngüsel ekonominin etkilediği sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilirlik raporları doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiş, bulgular yorumlanmış ve sonuç bölümüyle çalışma tamamlanmıştır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik konularını ele alan çalışmalar Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirliğe İlişkin Literatür İncelemesi

Yazarlar	Çalışmanın Konusu	Sonuçlar
Andrews, 2015	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin açıklanması	Çalışma sonucunda yapılan değerlendirmede, döngüsel ekonomi modelinin uygulanmasının çalışanların sürdürülebilirlik eğitimini kolaylaştırdığı aktarılmıştır.
Murray ve diğerleri, 2017	Döngüsel ekonominin iş dünyasındaki ve politikadaki işlevlerinin tartışılması	Çalışmada yazarlar döngüsel ekonomi sürecine, sürdürülebilir iş modellerine katkıda bulunabilecek süreçlerin yeniden tasarlanmasına ve malzemelerin döngüsel hale getirilmesine vurgu yapmaktadır.
Araujo Galvão ve diğerleri, 2018	Döngüsel ekonominin uygulanmasına ilişkin engellerin bibliyometrik analiz yardımıyla tespit edilmesi	Çalışma sonucunda tespit edilen başlıca engeller şunlardır: teknolojik engeller, politika ve düzenlemelerle ilgili engeller, ekonomik engeller, yönetsel engeller, sosyal engeller.
Korhonen ve diğerleri, 2018	Döngüsel ekonomi kavramının tanımlanması ve çevresel sürdürülebilirlik bakış açısı ile değerlendirilmesi	Yazarlar çalışmada, döngüsel ekonominin sürdürülebilirliğe katkıda bulunabilmesi için çözülmesi gereken sorunları tanımlamışlardır.
Önder, 2018	Döngüsel ekonomi kavramının sürdürülebilir kalkınma bağlamında tanımlanması	Yazar çalışmada doğrusal ekonomi ve döngüsel ekonomi karşılaştırması yapmış ve döngüsel ekonomi kavramını sürdürülebilir kalkınma bağlamında tanıtmıştır.
Stewart ve Niero, 2018	Sürdürülebilirlik raporlarının döngüsel ekonomi bağlamında incelenmesi	Çalışma sonuçları döngüsel ekonominin sürdürülebilirlik raporlarına entegre edilmeye başlandığını göstermektedir.
Busu ve Trica, 2019	Döngüsel ekonomi modelinin sürdürülebilirliğinin Avrupa Birliği'nin (AB) ekonomik büyümesi üzerindeki etkisinin panel veri yöntemiyle analiz edilmesi	Analiz sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile döngüsel ekonomi modeli arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
Corona ve diğerleri, 2019	Ürün ve hizmetler için sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi ölçütlerinin literatür incelemesi yoluyla haritalandırılması	Çalışma sonucunda yapılan değerlendirmede çalışmaların döngüsel ekonomi kavramını kapsamlı olarak ele almadıkları aktarılmıştır.
Kiss ve diğerleri, 2019	Kısa tedarik zincirinin döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlikteki rolünün literatür incelemesi ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak belirlenmesi	Çalışma sonucunda, kısa tedarik zincirleri ile döngüsellik ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin en çok çevresel yük (nakliye, üretim yöntemi, emisyon), sağlık, gıda kalitesi, tüketici davranışları, üretici-tüketici ilişkileri ve yerel ekonomi konularını kapsadığı aktarılmıştır.
Marrucci ve diğerleri, 2019	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir üretim ve tüketim araçları arasındaki ilişkinin tespiti	Çalışmanın sonuçları döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir üretim ve tüketim araçları entegrasyonunun geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.
Pieroni ve diğerleri, 2019	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik için iş modeli inovasyonu yaklaşımlarının incelenmesi	Çalışmada gerçekleştirilen literatür incelemesinin sonuçları iş modeli inovasyonu kapsamında yorumlanmıştır.
Rodriguez-Anton ve diğerleri, 2019	Döngüsel ekonomi ile SKH'ler arasındaki ilişkinin belirlenmesi	Çalışma sonucunda 2, 3, 5 ve 16 numaralı sürdürülebilir kalkınma hedefi ile döngüsel ekonomi arasında güçlü ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.
Schroeder ve diğerleri, 2019	Döngüsel ekonomi uygulamalarının SKH'lerin uygulanmasıyla ne ölçüde ilgili olduğunun literatür incelemesi yoluyla tespit edilmesi	Çalışma sonuçları, döngüsel ekonomi uygulamalarının SKH hedefine ulaşılmasına doğrudan katkıda bulunabileceğini göstermektedir.
Suárez-Eiroa ve diğerleri, 2019)	Döngüsel ekonomi bağlamında sürdürülebilir kalkınmanın operasyonel ilkelerinin belirlenmesi	Araştırma sonuç bölümünde 7 operasyonel ilke belirlenmiş ve bu ilkeler açıklanmıştır.
Yılmaz, 2019	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma literatürünün bibliyometrik analizi	Çalışma sonucunda döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma alanında yayınların yapıldığı ülkelerde diğer dünya ülkelerine göre farkındalığın yüksek olduğu aktarılmıştır.
Açıkalın, 2020	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir pazarlama arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi	Çalışma sonucunda döngüsel ekonomi modelinin popüler bir iş modeli çerçevesine dönüşmesi için sürdürülebilir pazarlama unsurlarından yararlanılması gerektiği tespit edilmiştir.

Tablo 1 (devamı). Döngüsel Ekonomi ve Sürdürülebilirliğe İlişkin Literatür İncelemesi

Dey ve diğerleri, 2020	Birleşik Krallık'ta faaliyet gösteren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) döngüsel ekonomi modelini uygulaması sürecindeki zorlukların ve fırsatların tespit edilmesi	Anket, odak grup ve vaka çalışması kullanılarak hazırlanan çalışmanın sonuçları KOBİ'lerin döngüsel ekonomiye ilişkin sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik stratejiler ve kaynaklar yaratmaya çalıştıklarını ortaya koymuştur.
Gazzola ve diğerleri, 2020	Moda ile ilgili Z kuşağının sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi konularına ilişkin algılarının ölçülmesi	Anket sonuçları tüketici davranışları açısından bakıldığında, Z kuşağının sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi konularına önem verdiğini ortaya koymuştur.
Hao ve diğerleri, 2020	Çin'de döngüsel ekonomi modelini uygulama istekliliğini etkileyen faktörlerin anket yöntemiyle belirlenmesi	Ampirik sonuçlar, Çin'de yaşayan insanların döngüsel ekonomiye katılma istekliliği üzerinde; çevre için fedakarlık yapma isteği, ekonomik fayda beklentisi ve toplum tarafından saygı görme unsurlarının önemli etkileri olduğunu göstermektedir.
Kılıç ve Ay Türkmen, 2020	Döngüsel ekonomi modelinin sürdürülebilir kalkınma bağlamında tanımlanması	Çalışmada; döngüsel ekonomi modeli döngüsel ekonominin temel ilkeleri, döngüsel ekonominin yapısı, döngüsel ekonomiye geçiş stratejileri ve bu amaçta karşılaşılan engeller hakkında genel bir bilgi verilmiştir.
Kristensen ve Mosgaard, 2020	Döngüsel ekonominin mikro düzeydeki göstergeleri ile sürdürülebilirlik arasında ilişkinin literatür incelenmesi yoluyla analiz edilmesi	Çalışmada, döngüsel ekonominin göstergeleri mikro düzeyde incelenmiştir. Ayrıca sürdürülebilirliğin üç boyutu ile incelenen göstergeler arasındaki uyum analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, göstergelerin çoğunun ekonomik boyuta odaklandığı tespit edilmiştir.
Agrawal ve diğerleri, 2021	Dijitalleşme bağlamında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir iş performansı ilişkisinin değerlendirilmesi	Çalışma, dijitalleşmenin sürdürülebilir döngüsel ürünlerin geliştirilmesinde büyük bir yardımcı olabileceğini ortaya koymuştur.
Balbay ve diğerleri, 2021	Döngüsel ekonomi kavramının açıklanması ve Türkiye'deki durumun irdelenmesi	Çalışma sonucunda Türkiye'de döngüsel ekonomiye gereken önemin verilmesi ve önlemlerin alınıp uygulamaya konulması vurgulanmıştır.
Bertassini ve diğerleri, 2021	Sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi ile örgüt kültürü arasındaki ilişkilerin belirlenmesi	Yazarlar çalışma sonucunda, iş dünyasında sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan döngüsel ekonomi odaklı bir kültüre geçişe rehberlik eden beş yapı taşından (zihniyetler, değerler, davranışlar, yetenekler ve yetkinlikler) oluşan teorik bir çerçeve geliştirmişlerdir.
de la Torre ve diğerleri, 2021	Yükseköğretim kurumlarında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir enerji kavramlarıyla ilgili ana eğilimlerin ve zorlukların belirlenmesi	Çalışma bulguları, döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir enerji kavramlarının mevcut eğitim müfredatlarına dahil edilmesi için çaba sarf edilmesine rağmen, müfredatların hala istenilen seviyede olmadığını göstermektedir.
Martinho, 2021	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkinin meta-analiz metoduyla analiz edilmesi	Elde edilen sonuçlar, bilimsel literatür tarafından halihazırda tanımlanmış ve vurgulanmış olan döngüsel ekonomi ilgili boyutların sürdürülebilirliği açıklamada başarısız olduğunu ortaya koymaktadır.
Nikolaou ve Tsagarakis, 2021	Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirliğin boyutları arasındaki ilişkinin açıklanması	Çalışmada sonuç bölümünde konu ile ilgili mevcut durum değerlendirilmiş ve geleceğe yönelik yönlendirmeler aktarılmıştır.
Sharma ve diğerleri, 2021	KOBİ'lerin doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçiş sürecinde karşılaşılabilecekleri olasılıkların, engellerin ve ön koşulların belirlenmesi	Çalışmada gerçekleştirilen anket sonucunda farkındalıkla ilgili sorunlar, geri dönüştürülebilirlik sorunları, finansal zorluklar ve zayıf yönetim vizyonu gibi bazı engeller tespit edilmiştir.
Velenturf ve Purnell, 2021	Sürdürülebilir döngüsel ekonomi için ilkelerin tespit edilmesi	Çalışmanın sonuç bölümünde yazarlar döngüsel ekonomi literatüründe yer alan değerler ve ilkelerdeki güçlü yönleri, eksiklikleri ve teorik kusurları değerlendirmektedir.
Veral, 2021	Döngüsel ekonominin engellerinin, stratejilerinin ve döngüsel iş modellerini incelenmesi	Çalışma sonucunda bütünsel politika tedbirlerinin ve gerekli yatırımların yanı sıra, ileri bir teknolojinin kullanılmasının ve köklü davranışsal değişikliklerin önemi vurgulanmıştır.
Hoffman ve diğerleri, 2022	Sürdürülebilirlik, iş modelleri ve döngüsel ekonomi arasındaki kesişimin ve ilişkinin tespiti	Çalışma sonucunda, döngüsel bir ekonomi yaratmanın ve uygulamanın ekonomi, çevre ve toplum üzerinde olumlu etkileri olacağı vurgulanmıştır.
Karamustafa ve diğerleri, 2022	Döngüsel ekonomi ve endüstri 4.0'ın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada üstleneceği rolün belirlenmesi	Yapılan analiz sonucunda, döngüsel ekonomi ve endüstri 4.0 kombinasyonunun, sürdürülebilir kalkınma amacı 7, 8, 9, 11, 12 ve 13 hedeflerine doğrudan fayda sağladığı belirlenmiştir.
Knäble ve diğerleri, 2022	Döngüsel ekonominin sürdürülebilirliğin üç boyutu üzerindeki etkisinin ülke düzeyinde analizinin gerçekleştirilmesi	Bulgular, döngüsel ekonominin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmada önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 1’de sunulan literatür incelemesinin ardından çalışmaları belirli ana başlıklar altında toplanmak mümkündür. Buna göre literatür;

- Döngüsel ekonomiyi tanımlayıcı ve açıklayıcı,
- Döngüsel ekonominin uygulanmasına yönelik,
- Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik ilişkisini teorik düzeyde değerlendiren,
- Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir iş modellerini açıklayıcı,
- Döngüsel ekonomi ve SKH’ler arasındaki ilişkilere odaklanan ve
- Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik raporlaması konularına odaklanan çalışmalardan oluşmaktadır.

İşletmelerin döngüsel ekonomiyi raporlama ve döngüsel ekonominin işletme faaliyetlerin uygulanma seviyelerini belirlemek için bu çalışmanın araştırma bölümünde sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomi açıklamalarına odaklanılmıştır. Dünya literatüründe döngüsel ekonominin raporlanma ve uygulanma düzeyine yönelik sadece bir çalışma mevcutken (Stewart ve Niero, 2018), Türkiye’de konuya ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile literatürdeki bu eksikliğin kapatılması amaçlanmaktadır.

3. ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın konusu ve amacı, örnekleme, yöntemi ve bulgularına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada literatür incelemesi kısmında bahsi geçen boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak için, işletmelerin döngüsel ekonomi kavramını sürdürülebilirlik gündemlerine nasıl dahil ettiklerini tespit etmek amacıyla Borsa İstanbul’da listelenen işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarının sistematik bir incelemesi gerçekleştirilecektir. Buna göre çalışmada aşağıda yer alan sorulara yanıt aranarak bir durum tespiti yapılması amaçlanmaktadır:

Araştırma Sorusu 1: İşletmeler sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomiye ilişkin kavramlara yönelik açıklama yapmakta mıdır?

Araştırma Sorusu 2: İşletmeler sürdürülebilirlik raporlarında döngüsel ekonomi ile sürdürülebilirliğin hangi boyutu arasında bir bağlantı kurmaktadır?

Araştırma Sorusu 3: İşletmeler sürdürülebilirlik raporlarında hangi döngüsel ekonomi uygulamalarını sunmaktadır?

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın örneklemini Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren ve döngüsel ekonominin birebir etki ettiği (Veral, 2021), 7 farklı sektörde listelenen ve 2021 yılında sürdürülebilirlik raporu yayımlayan 30 işletme oluşturmaktadır. İlgili sektörde ve işletmelere ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmanın Örnekleme

Endeks	İşletme Sayısı
Gıda İçecek	7
Kimya, Petrol, Plastik	7
Metal Ana Sanayi	5
Tekstil, Deri	5
Taş Toprağa Dayalı	4
Madencilik	1
Orman, Kağıt, Basım	1
Toplam	30

Tablo 2 incelendiğinde araştırmanın örnekleme en çok “Gıda, İçecek” ve “Kimya, Petrol, Plastik” sektörlerinden firmaların raporlarının dâhil edildiği; bu sektörleri sırasıyla “Metal Ana Sanayi”, “Tekstil, Deri” ve “Taş Toprağa Dayalı” sektörlerinin raporlarının takip ettiği görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın analiz yöntemi nitel analiz yöntemlerinden biri olan doküman analizidir. Doküman analizi, yazılı belgelerde yer alan bilgilerin titiz ve sistematik bir şekilde analizini gerçekleştirmek için başvurulan bir yöntemdir (Wach, 2013). Doküman analizinde diğer nitel analiz yöntemlerine benzer olarak konuya ilişkin genel bir yargıya varmak, bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek amacıyla verilerin sistematik olarak incelenmesi ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008). Bu doğrultuda birinci araştırma sorusunu yanıtlamak için hazırlanan doküman analizi kategorileri Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Döngüsel Ekonominin Temel Unsurları

Kategori	Tanım
Kaynak kullanımının azaltılması	Üretim süreçlerinde hammadde, su ve enerjinin verimli kullanılmasıdır.
Yeniden kullanım	Atıl duruma düşmüş ürünlerin benzer veya tamamen farklı ve yaratıcı bir şekilde yeniden kullanılmasıdır.
Geri dönüşüm	Yeniden değerlendirilmesi mümkün olan atıkların fiziksel ve kimyasal işlemlerden geçerek, enerji geri kazanımı hariç olmak üzere, ikincil hammaddeye dönüştürülmesi ve üretim sürecine yeniden dahil edilmesidir.
Geri kazanım	Atıkların fiziksel, kimyasal ve biyolojik işlemlerle başka bir ürüne veya enerjiye çevrilmesidir.

Kaynak: Stewart ve Niero, 2018

Buna göre raporlarda kaynak kullanımının azaltılması, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım unsurlarının varlığı incelenmiş ve analiz edilmiştir. İkinci araştırma sorusuna yanıt aranırken kaynak kullanımının azaltılması, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım kategorilerinin raporlarda çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarından hangisi ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Üçüncü araştırma sorusunu yanıtlamak için oluşturulan kategoriler ise Tablo 4'te sunulmuştur. Tablo 4'te yer alan öğelerin sürdürülebilirlik raporlarında yer alıp almadığı belirlenerek işletmelerin döngüsel ekonomi uygulamalarının düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır.

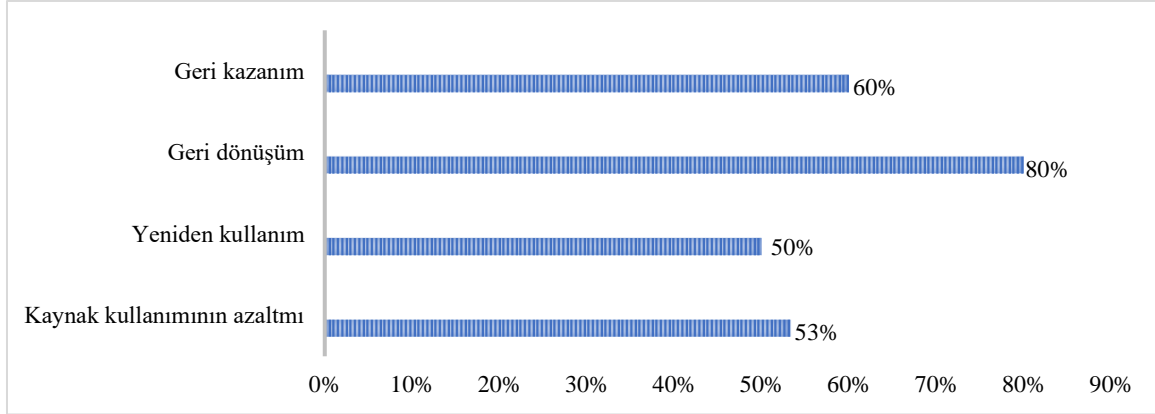
Tablo 4. Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

Kategori	Tanım
Geri dönüştürülmüş içerik (KK)	Ürünlerde geri dönüştürülmüş malzeme kullanımı
Yenilenebilir kaynak (KK)	Ürünlerde yenilenebilir kaynaklardan elde edilen malzeme kullanımı
Enerji verimliliği (F)	Enerji tasarrufu için önlemler alınması
Yenilenebilir Enerji (F)	Yenilenebilir kaynaklardan enerji kullanımı
Atıkların geri kazanımı (F)	Faaliyetler sonucu üretilen atıkların/yan ürünlerin yeniden kullanımı/geri dönüşümü için önlem alınması
Geri dönüşüm/geri kazanım altyapısının desteklenmesi (finansman, kampanya, araştırma) (F)	Geri dönüşüm sistemini destekleyecek önlemlerin alınması
Kapalı döngü geri dönüşüm tasarımları (DT)	Biyo-çözünürlük için tasarım, sağlıklı/akıllı süreçler/malzemeler ile tasarım
Kaynak tüketimini azaltmak için tasarımlar (DT)	Sağlıklı/akıllı süreçler/malzemeler ile tasarım; üretim adımlarının azaltılması için tasarım, hafifletme, minyatürleştirme için tasarım; verim kayıplarını/malzeme/kaynak/parça/paketlemeyi ortadan kaldırmak için tasarım; malzeme/kaynak kullanımını azaltmak için tasarım
Güvenilirlik ve dayanıklılık için tasarımlar (DT)	Talebe veya kullanılabilirliğe göre tasarım; ürünlerin/bileşenlerin uygun kullanım ömrünü tasarlama
Ürün ömrünü uzatmak için tasarım (DT)	Onarım/yenileme için tasarım; kolay tasarım bakım, yeniden kullanım ve onarım; yükseltilebilirlik ve esneklik için tasarım
Ürünlerin kaydılaştırılması için tasarımlar (DT)	Ürün-hizmet sistemleri için tasarım; takas, kiralama ve paylaşım için tasarım
Kaynak geri kazanımı için tasarımlar (DT)	Kullanım ömrü sonunda kolay temizlik, geri kazanılan malzemenin/kaynakların toplanması ve taşınması için tasarım; kademeli kullanım için tasarım, (yeniden) üretim ve demontaj için tasarım; ileri dönüşüm/geri dönüşüm için tasarım
Çevresel etkileri azaltmak için tasarımlar (DT)	Tüm değer zinciri için tasarım; yerel değer zincirleri için tasarım
Rejeneratif sistemler için tasarımlar (DT)	Biyo-taklit için tasarım; biyolojik ve teknik döngüler için tasarım
Döngüsel malzemeler (DİM)	Bir süreçten elde edilen atığın başka bir süreç için hammadde olarak kullanılabilirliği endüstriyel simbiyozu dayalı bir iş modeli
Kaynak değeri (DİM)	Yeni değer yaratma süreçlerinde kullanılmak amacıyla malzeme ve kaynakların kaynak değerinin geri kazanılmasına dayalı bir iş modeli
Ürün ömrünün uzatılması (DİM)	Bir ürünün çalışma ömrünü uzatmaya dayanan iş modelleri
Ürün değerinin artırılması (DİM)	Döngüsel kaynak verimliliğinin faydalarını özümsemek için ürün erişimi sunmaya ve ürün sahipliğini elinde tutmaya dayalı iş modelleri
Paylaşım platformları (DİM)	Ortak kullanımı/erişimi/sahipliği mümkün hale getirerek ürünlerin kullanım oranlarının artmasını sağlayan iş modelleri

Kaynak: Stewart ve Niero, 2018, Moreno ve diğerleri, 2016.

3.4. Bulgular

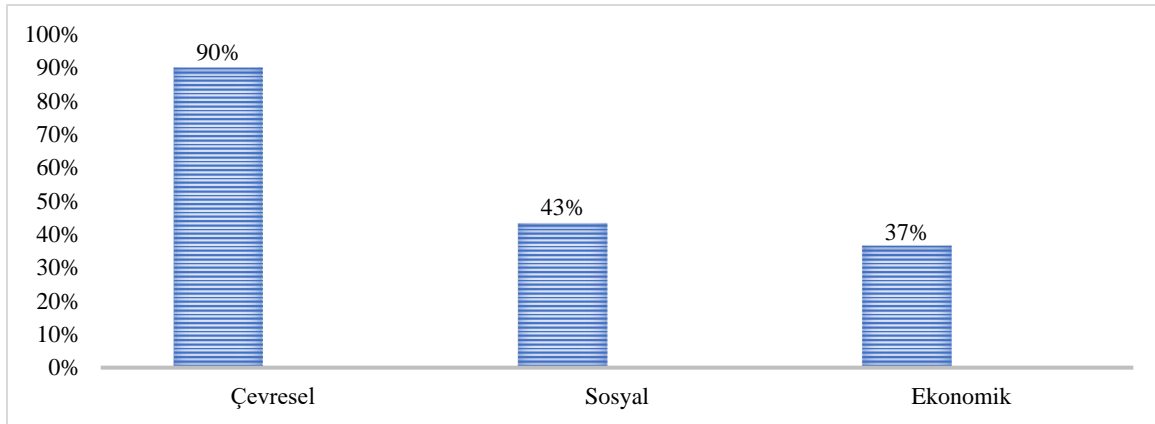
Araştırma kapsamına giren 30 işletmeye ait sürdürülebilirlik raporlarından 27 tanesinde dögüsel ekonomiye ilişkin veriler raporlanmıştır. Araştırma gerçekleştirilirken ilk olarak Araştırma Sorusu 1'e cevap vermek için dögüsel ekonominin temel unsurlarının sürdürülebilirlik raporlarında raporlanma seviyeleri irdelenmiştir. Analiz sonuçları Grafik 1'de yer almaktadır:

Grafik 1. Dögüsel Ekonominin Temel Unsurları

Grafik 1 incelendiğinde dögüsel ekonominin temel unsurlarından geri dönüşümün en çok raporlanan (%80) husus olduğu anlaşılmaktadır. Geri dönüşümü, %60 ile geri kazanım takip etmektedir. Kaynak kullanımının azaltımı (%53) ve yeniden kullanım (%50) ile raporların örnekleme yer alan şirketlerin yarısı tarafından raporlanmıştır.

Sürdürülebilirlik raporlarında dögüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik ilişkisinin ele alınış biçimi de analiz edilmiştir. Araştırma Sorusu 2'ye cevap arayan analizin sonuçları Grafik 2'de sunulmuştur:

Grafik 2. Dögüsel Ekonomi Sürdürülebilirlik İlişkisi

Grafik 2 incelendiğinde işletmelerin dögüsel ekonomiyi en çok sürdürülebilirliğin çevresel boyutu (%90) ile ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır. Çevresel boyutu sosyal boyut %43 ile ve ekonomik boyut %37 ile takip etmektedir.

Araştırmada son olarak Araştırma Sorusu 3'e cevap vermek için işletmelerin dögüsel ekonomi uygulamaları kaynak kullanımı (KK), faaliyetler (F), dögüsel tasarım (DT) ve dögüsel iş modeli (DİM) olmak üzere 4 ana başlıkta ve 19 alt kategoride incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Döngüsel Ekonomi Uygulamaları

Kategori	Raporlanma Sayısı	Raporlanma Yüzdesi
Geri dönüştürülmüş içerik (KK)	20	66,67
Yenilenebilir kaynak (KK)	6	20
Enerji verimliliği (F)	9	30
Yenilenebilir Enerji (F)	1	3,33
Atıkların geri kazanımı (F)	19	63,33
Geri dönüşüm/geri kazanım altyapısının desteklenmesi (finansman, kampanya, araştırma) (F)	10	33,33
Kapalı döngü geri dönüşüm tasarımları (DT)	7	23,33
Kaynak tüketimini azaltmak için tasarımlar (DT)	15	50
Güvenilirlik ve dayanıklılık için tasarımlar (DT)	4	13,33
Ürün ömrünü uzatmak için tasarım (DT)	9	30
Ürünlerin kaydileştirilmesi için tasarımlar (DT)	0	0
Kaynak geri kazanımı için tasarımlar (DT)	11	36,67
Çevresel etkileri azaltmak için tasarımlar (DT)	24	80
Rejeneratif sistemler için tasarımlar (DT)	0	0
Döngüsel malzemeler (DİM)	14	46,67
Kaynak değeri (DİM)	8	26,67
Ürün ömrünün uzatılması (DİM)	11	36,67
Ürün değerinin artırılması (DİM)	8	26,67
Paylaşım platformları (DİM)	2	6,67

Tablo 5 incelendiğinde döngüsel ekonomi ile ilgili faaliyetlerden en çok uygulanan ve raporlanan hususun, çevresel etkileri azaltmak için kurulan alt yapı tasarımları (%80) olduğu anlaşılmaktadır. Bu, şirketlerin faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya güçlü bir vurgu yaptıklarını göstermektedir. Bu hususu geri dönüştürülmüş malzemeler ve ürünler (%66,67) ile atıkların geri kazanımı (%63,33) unsurları takip etmektedir. Bu durum işletmelerin faaliyetlerinde aktif olarak geri dönüştürülmüş malzeme ve ürünler kullanılmaya başladığını ve atıkların geri kazanımı ile ilgili faaliyetlerin de uygulanmaya başladığını göstermektedir.

Bunlara ek olarak, yenilenebilir enerjiye ilişkin raporlama sadece bir işletme tarafından yapılırken; ürünlerin kaydileştirilmesi için kurulan altyapı ile rejeneratif sistemler için kurulan altyapı herhangi bir işletme tarafından raporlanmamıştır. Bu alanlar iyileştirilmesi gereken alanların başında gelmektedir.

Sonuç olarak, işletmelerin çoğunluğunun çevresel etkiyi azaltan, geri dönüştürülmüş malzeme ve ürünler kullanan ve atıkları geri kazanan faaliyetleri uygulamaya odaklandığı, yenilenebilir kaynak ve enerji gibi faaliyetlere ve ürünlerin kaydileştirilmesi veya rejeneratif sistemlere yönelik tasarımlara daha az önem verdiğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, döngüsel ekonomi modelinin Borsa İstanbul'da listelenen gıda içecek; kimya, petrol, plastik; metal ana sanayi; tekstil, deri; taş toprağa dayalı; madencilik ve orman, kağıt, basım sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarında nasıl raporlandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma akademik literatüre ve iş dünyası uygulamalarına katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Borsa İstanbul'da bahsi geçen sektörlerde faaliyet gösteren ve "döngüsel ekonomiye" atıfta bulunduğu tespit edilen 27 şirketin 2021 sürdürülebilirlik raporları, (i) döngüsel ekonomiyi açıklama düzeyleri, (ii) döngüsel ekonomi ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki ve (iii) gerçekleştirilen döngüsel ekonomi uygulamaları bağlamında analiz edilmiştir.

Analiz sonuçları üzerine bir genel değerlendirme yapıldığında ülkemiz işletmelerinin döngüsel ekonomiyi gündemlerine aldıklarını görülmektedir. Döngüsel ekonominin 4 temel unsurunun tamamının, çalışmadaki işletmelerin yarısı tarafından raporlanması ve gelecekte öncelikli konular arasına alınması önemli bir husustur. Ayrıca işletmelerin neredeyse tamamına yakını özellikle geri dönüşüm ve geri kazanım hususlarına raporlarında

yer vermiştir. Atık yönetimi ile doğrudan alakalı olan bu konuların raporlarda daha çok yer bulmasına paralel, raporlarda en çok sürdürülebilirliğin çevresel boyutu ile ilgili referanslara rastlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre döngüsel ekonomi uygulamalarının ve altyapılarının ise gelişime açık konular olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre çevresel etkileri azaltmak için tasarlanan altyapı sistemleri birçok işletme tarafından kurulmaya başlanmıştır. Dönüştürülmüş malzemeler ve ürünler ile atıkların geri kazanımı konularında da çalışmalar yapılmaktadır. Yukarıdaki paragraflarda bahsi geçen hususlar ile bu hususlar birleştirilince işletmelerin döngüsel ekonomiyi çevresel sürdürülebilirliğin bir bileşeni olarak algıladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerçekleştirilen uygulamalar da bu durumu doğrular niteliktedir. İşletmeler döngüsellüğün sosyal ve ekonomik boyutunu ise daha dar çerçeveden ele almaktadır. Yakın zamanda gündeme gelen bir konu için bu durum gayet doğaldır. Döngüsel ekonomi ile ilgili uygulamalar kısmında gelişmeye açık ve henüz işletmeler tarafından gerçekleştirilmeyen birçok konu bulunmaktadır. İşletmelerin raporlarında açıkladıkları, geleceğe yönelik hedeflerinde bu konuların yer alması ise umut vericidir.

Araştırma sonuçları, literatürde yer alan Stewart ve Niero'nun 2018 yılında gerçekleştirdiği ve Dünyadaki tekstil ve moda firmalarının sürdürülebilirlik raporlarını inceledikleri çalışma ile de uyum göstermektedir.

Bu çalışmanın en önemli kısıtı, Türkiye’de yayımlanan süreklilik raporlarının sayısının az olması ve inceleme döneminin tek yıllı sınırlandırılmış olmasıdır. Bu durum sonuçlar hakkında sektörel bir genelleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Sonraki çalışmalarda bu sorunun üstesinden gelebilmek için çalışma kapsamına alınacak raporların faaliyet dönemlerinin sayısı artırılabilir. Ayrıca çalışmanın örnekleme, tüm Borsa İstanbul’daki tüm işletmeleri ve/veya farklı ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Nevzat Güngör (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Nevzat Güngör (100%)

KAYNAKÇA

- Açikalın, N. (2020). Sürdürülebilir pazarlama bakış açısı ile döngüsel ekonomi incelemesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(3), 238–257.
- Agrawal, R., Wankhede, V. A., Kumar, A., Upadhyay, A., ve Garza-Reyes, J. A. (2021). Nexus of circular economy and sustainable business performance in the era of digitalization. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 71(3), 748–774. doi: 10.1108/IJPPM-12-2020-0676
- Andrews, D. (2015). The circular economy, design thinking and education for sustainability. *Local Economy*, 30(3), 305–315. doi: 10.1177/0269094215578226
- Araujo Galvão, G. D., de Nadae, J., Clemente, D. H., Chinen, G., ve de Carvalho, M. M. (2018). Circular economy: overview of barriers. *Procedia CIRP*, 73, 79–85. doi: 10.1016/j.procir.2018.04.011
- Balbay, Ş., Sarihan, A., ve Avşar, E. (2021). Dünyada ve Türkiye’de döngüsel ekonomi / endüstriyel sürdürülebilirlik yaklaşımı. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 27, 557–569. doi: 10.31590/ejosat.971172
- Bertassini, A. C., Ometto, A. R., Severengiz, S., ve Gerolamo, M. C. (2021). Circular economy and sustainability: The role of organizational behaviour in the transition journey. *Business Strategy and the Environment*, 30(7), 3160–3193. doi: 10.1002/bse.2796
- Blomsma, F., ve Brennan, G. (2017). The emergence of circular economy: a new framing around prolonging resource productivity. *Journal of Industrial Ecology*, 21(3), 603–614.

-
- Bocken N.M., De Pauw I., Bakker C. ve Van Der Grinten B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *J. Ind. Prod. Eng.*, 308–320.
- Busu, M., ve Trica, C. L. (2019). Sustainability of circular economy indicators and their impact on economic growth of the european union. *Sustainability*, 11(19), Article 19. doi: 10.3390/su11195481
- Corona, B., Shen, L., Reike, D., Rosales Carreón, J., ve Worrell, E. (2019). Towards sustainable development through the circular economy—A review and critical assessment on current circularity metrics. *Resources, Conservation and Recycling*, 151, 104498. doi: 10.1016/j.resconrec.2019.104498
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- de la Torre, R., Onggo, B. S., Corlu, C. G., Nogal, M., ve Juan, A. A. (2021). The role of simulation and serious games in teaching concepts on circular economy and sustainable energy. *Energies*, 14(4), 1–21. doi: 10.3390/en14041138
- Dey, P. K., Malesios, C., De, D., Budhwar, P., Chowdhury, S., ve Cheffi, W. (2020). Circular economy to enhance sustainability of small and medium-sized enterprises. *Business Strategy and the Environment*, 29(6), 2145–2169. doi: 10.1002/bse.2492
- Gazzola, P., Pavione, E., Pezzetti, R., ve Grechi, D. (2020). Trends in the fashion industry. The perception of sustainability and circular economy: A gender/generation quantitative approach. *Sustainability*, 12(7), 2809. doi: 10.3390/su12072809
- Ghisellini, P., Cialani, C., ve Ulgiati, S. (2016). A review on circular economy: the expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner Production*, 114, 11–32.
- Gedik, Y. (2020). Döngüsel ekonomiyi anlamak: Teorik bir çerçeve. *Turkish Business Journal*, 1(2), 110–137.
- Gençoğlu, Ü. G. ve Aytaç, A. (2016). Kurumsal sürdürülebilirlik açısından entegre raporlamanın önemi ve b1st uygulamaları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), 51–66.
- Hao, Y., Wang, Y., Wu, Q., Sun, S., Wang, W., ve Cui, M. (2020). What affects residents' participation in the circular economy for sustainable development? Evidence from China. *Sustainable Development*, 28(5), 1251–1268. doi: 10.1002/sd.2074
- Hoffman, M., Schenck, C. J., ve Herbst, F. (2022). Exploring the intersection where business models, a circular economy and sustainability meet in the waste economy: a scoping review. *Sustainability*, 14(6), 3687. doi: 10.3390/su14063687
- Karamustafa, E. Y., Arsan, B., ve Beşoğul, K. (2022). Döngüsel ekonomi ve endüstri 4.0'ın sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye etkisi: Sistematik literatür taraması. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 294 –323. doi: 10.54838/bilgisosyal.1113937
- Kavut, L. (2010). Kurumsal yönetim, kurumsal sosyal sorumluluk ve çevresel raporlama: İMKB 100 şirketlerinin çevresel açıklamalarının incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 21(66), 9–43
- Kaya, U. (2006). *İşletme – doğal çevre ilişkilerinin mali tablolar aracılığıyla raporlanması ve denetlenmesi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No. 201.
- Kiliç, F., ve Ay Türkmen, M. (2020). Sürdürülebilir kalkınma anlayışına yönelik döngüsel ekonomi modeli. 3. *Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. doi: 10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.11.1452
- Kiss, K., Ruskai, C., ve Takács-György, K. (2019). Examination of short supply chains based on circular economy and sustainability aspects. *Resources*, 8(4), 161. doi: 10.3390/resources8040161
- Knäble, D., de Quevedo Puente, E., Pérez-Cornejo, C., ve Baumgärtler, T. (2022). The impact of the circular economy on sustainable development: A European panel data approach. *Sustainable Production and Consumption*, 34, 233–243. doi: 10.1016/j.spc.2022.09.016
- Korhonen, J., Honkasalo, A., ve Seppälä, J. (2018). Circular Economy: The Concept and its Limitations. *Ecological Economics*, 143, 37–46. doi: 10.1016/j.ecolecon.2017.06.041
-

-
- Kristensen, H. S., ve Mosgaard, M. A. (2020). A review of micro level indicators for a circular economy – moving away from the three dimensions of sustainability? *Journal of Cleaner Production*, 243, 118531. doi: 10.1016/j.jclepro.2019.118531
- Marrucci, L., Daddi, T., ve Iraldo, F. (2019). The integration of circular economy with sustainable consumption and production tools: Systematic review and future research agenda. *Journal of Cleaner Production*, 240, 118268. doi: 10.1016/j.jclepro.2019.118268
- Martinho, V. J. P. D. (2021). Insights into circular economy indicators: Emphasizing dimensions of sustainability. *Environmental and Sustainability Indicators*, 10, 100119. doi: 10.1016/j.indic.2021.100119
- Murray, A., Skene, K., ve Haynes, K. (2017). The circular economy: an interdisciplinary exploration of the concept and application in a global context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369–380. doi: 10.1007/s10551-015-2693-2
- Nikolaou, I. E., ve Tsagarakis, K. P. (2021). An introduction to circular economy and sustainability: Some existing lessons and future directions. *Sustainable Production and Consumption*, 28, 600–609. doi: 10.1016/j.spc.2021.06.017
- Önder, H. (2018). Sürdürülebilir kalkınma anlayışında yeni bir kavram: Döngüsel ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 196–204.
- Pironi, M. P. P., McAloone, T. C., ve Pigosso, D. C. A. (2019). Business model innovation for circular economy and sustainability: A review of approaches. *Journal of Cleaner Production*, 215, 198–216. doi: 10.1016/j.jclepro.2019.01.036
- Rodriguez-Anton, J. M., Rubio-Andrada, L., Celemin-Pedroche, M. S., ve Alonso-Almeida, M. D. M. (2019). Analysis of the relations between circular economy and sustainable development goals. *International Journal of Sustainable Development ve World Ecology*, 26(8), 708–720. doi: 10.1080/13504509.2019.1666754
- Schroeder, P., Anggraeni, K., ve Weber, U. (2019). The relevance of circular economy practices to the sustainable development goals. *Journal of Industrial Ecology*, 23(1), 77–95. doi: 10.1111/jiec.12732
- Sharma, N. K., Govindan, K., Lai, K. K., Chen, W. K., ve Kumar, V. (2021). The transition from linear economy to circular economy for sustainability among SMEs: A study on prospects, impediments, and prerequisites. *Business Strategy and the Environment*, 30(4), 1803–1822. doi: 10.1002/bse.2717
- Stewart, R., ve Niero, M. (2018). Circular economy in corporate sustainability strategies: A review of corporate sustainability reports in the fast-moving consumer goods sector. *Business Strategy and the Environment*, 27(7), 1005–1022. doi: 10.1002/bse.2048
- Suárez-Eiroa, B., Fernández, E., Méndez-Martínez, G., ve Soto-Oñate, D. (2019). Operational principles of circular economy for sustainable development: Linking theory and practice. *Journal of Cleaner Production*, 214, 952–961. doi: 10.1016/j.jclepro.2018.12.271
- Şeker, Y., ve Atasel, O. Y. (2021). Firmaların çevresel sürdürülebilirlik değerleri ve kurumsal yönetim derecelendirme notu: BİST kurumsal yönetim endeksi'nde bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 722–761.
- Şeker, Y. ve Şengür, E. (2022). Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) performansı: Uluslararası bir araştırma. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 15 (2), 349-387. DOI: 10.29067/muvu.1066216
- Wach, E., ve Ward, R. (2013). *Learning about qualitative document analysis*.
- Velenturf, A. P. M., ve Purnell, P. (2021). Principles for a sustainable circular economy. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 1437–1457. doi: 10.1016/j.spc.2021.02.018
- Veral, E. S. (2021). Döngüsel ekonomi: Engeller, stratejiler ve iş modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 8(1), 7–18.
- Yılmaz, V. (2019). Sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonominin bibliyometriği. *Enderun*, 3(2), 60–72.
-

SUMMARY

Introduction

The circular economy, in contrast to the current linear economy, is seen as a sustainable economic system in which economic growth is freed from new resource use through the reduction and re-circulation of natural resources. The circular economy and the sustainability approach are the basis for generating long-term benefits by guaranteeing an economic system that can create lasting growth, generate income and work for subsistence, directly affecting all sectors, including technology, transport, packaging, plastics, oil, chemistry textiles, construction and buildings, food and beverages.

Research Problem

To determine the level of circular economy reporting and implementation of circular economy in business operations, the research part of this study will focus on circular economy disclosures in sustainability reports. While there are studies on the level of reporting and implementation of circular economy in many sectors, especially in the textile and fashion sector in many countries in the literature, no study on the subject has been carried out in Turkey. This study aims to fill this gap in the literature.

Purpose

The main subject of this research is the circular economy. The study aims to determine the way the circular economy is addressed, reported, and implemented in the sustainability reports of the companies in Borsa İstanbul.

Research Questions:

The research questions are as follows:

Research Question 1: Do companies disclose the concepts of circular economy in their sustainability reports?

Research Question 2: In their sustainability reports, which dimension of sustainability is linked to the circular economy?

Research Question 3: Which circular economy practices do companies mention in their sustainability reports?

Method

The analysis method of the study is document analysis, which is one of the qualitative analysis methods. Similar to other qualitative analysis methods, document analysis requires systematic examination and interpretation of data to make a general judgment on the subject, to create an understanding, and to develop empirical knowledge.

Findings

When the findings are analyzed, it is understood that recycling, one of the main elements of the circular economy, is the most reported issue (80%). Recycling is followed by recovery with 60%. Reduction of resource use (53%) and reuse (50%) are reported by half of the companies in the sample. The results of the analysis also show that companies most often associate the circular economy with the environmental dimension of sustainability (90%). The environmental dimension is followed by the social dimension at 43% and the economic dimension at 37%. Finally, it is understood that the most implemented and reported circular economy-related activities are infrastructure designs to reduce environmental impacts (80%). This is followed by recycled materials and products (66.67%) and waste recovery (63.33%). In addition, infrastructure for the dematerialization of products and infrastructure for regenerative systems are not reported by any company.

Results and Conclusions

When a general evaluation is made of the results of the analysis, it is seen that the companies in Turkey have put circular economy into their agenda. It is important that half of the companies report all 4 basic elements of the circular economy and prioritized them in the future. According to the research results, it is understood that circular economy practices are open to improvement. Accordingly, infrastructure systems designed to reduce environmental impacts have started to be established by many companies.

Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Gelir Çeşitlendirme Derecelerinin Herfindahl-Hirschman (HHI) Endeksi ile Ölçülmesi: 2012-2021 Dönemi

Gülçe YAZGAN¹

Özet

En önemli gelir kaynakları faiz gelirleri olan mevduat bankaları; teknolojik gelişmeler, artan rekabet ortamı, daralan kar marjları vb. nedenlerle geleneksel bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra farklı ürün ve hizmetler sunarak gelir kaynaklarını artırmaya çalışmaktadır. Ürün çeşitliliğindeki bu artış, ücret ve komisyon gelirleri diğer bir deyişle faiz dışı gelirlerin artmasına sebep olmuştur. Çalışmanın amacı, Türk Bankacılık sektöründeki mevduat bankalarının gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecelerini ölçerek, faaliyet gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığını belirlemektir. Çalışmanın kapsamını, Türk Bankacılık sektöründe aktif büyüklük bakımından ilk 10 sırada yer alan mevduat bankalarının 2012-2021 yılları arasındaki verileri oluşturmaktadır. Herfindahl-Hirschman (HHI) yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda bankaların gelir kaynaklarını çeşitlendirdiği görülürken; trend analizi sonucunda bankaların faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri içinde artış göstermekte olduğu, ancak faiz gelirlerinin daha yüksek oranlarda artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Faiz Geliri, Faiz Dışı Gelir, Çeşitlendirme, Herfindahl Hirschman Endeksi, Trend Analizi

Measuring the Income Diversification Degrees of Deposit Banks in Turkey with the Herfindahl-Hirschman (HHI) Index: 2012-2021 Period

Abstract

Deposit banks, the most important income sources of which are interest income; technological developments, increasing competitive environment, shrinking profit margins etc. for these reasons, it tries to increase its income sources by offering different products and services in addition to its traditional banking activities. This increase in product diversity has led to an increase in fee and commission income, in other words non-interest income. The aim of the study is to determine whether the operating income is dependent on a single source by measuring the degree of diversification of income sources of deposit banks in the Turkish banking sector. The scope of the study consists of the data of the deposit banks, which are in the top 10 in terms of asset size in the Turkish banking sector, between the years 2012-2021. As a result of the analysis using the Herfindahl-Hirschman (HHI) method, it is seen that banks diversify their income sources; as a result of the Trend Analysis, it has been determined that the non-interest income shares of the banks are increasing within the operating income of the banks, but the interest incomes are increasing at higher rates.

Keywords: Interest Income, Non-Interest Income, Diversification, Herfindahl-Hirschman Index, Trend Analysis

1. GİRİŞ

Bankaların temel fonksiyonu, finansal aracılık olarak ifade edilmektedir. Fon fazlası olanlar ile fon eksikliği olanlar arasında finansal aracılık yapan bankaların bu fonksiyonu, basit bir aracılıktan öte, ekonomide atıl olarak bulunan küçük miktardaki tasarrufları bir araya getirerek daha büyük fonları oluşturması ve kaynak aktarımı yoluyla sermayenin daha karlı ve verimli alanlarda kullanmasına imkan tanıyan bir nitelik taşımaktadır. Finansal sistemin temelini oluşturan bankalar, söz konusu fonksiyonları dolayısıyla bir bütün olarak ülke ekonomisini etkilemektedir. Türkiye'de finansal sistemin büyük bölümünü oluşturan bankacılık sektöründe, 2000'li yıllardan

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 19.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.1.2023

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı, gulce.yazgan@hbv.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0001-5863-1997>

Atf (Citation): Yazgan, G. (2023). Türkiye'deki mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme derecelerinin Herfindahl-Hirschman (HHI) endeksi ile ölçülmesi: 2012-2021 dönemi. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 48-60.

İtibaren özellikle küreselleşme ile beraber, teknolojik gelişmeler, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşme eğilimi ve kar marjlarındaki azalmayla artan rekabet ortamında bankalar, karlılıklarını koruyabilmek ve artırabilmek adına müşteri odaklı yeni hizmet anlayışı geliştirmeye başlamışlardır. Bu kapsamda kredi ve mevduat dışında yeni ürün ve hizmetler yoluyla gelir kaynaklarını artırma yoluna gidilmiştir. Türk bankacılık sektöründe, mevduat ve kredi odaklı geleneksel bankacılık faaliyetlerinden, gelir kaynaklarının çeşitlendirildiği geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerine doğru bir dönüşüm sürecine geçilmiştir. Faiz dışı gelirlere yönelerek gelir çeşitlendirmesi yapan bankaların, faaliyet gelirleri içindeki faiz dışı gelirlerinin payı da artma eğilimi göstermeye başlamıştır. Çalışmada, mevduat bankalarının gelir kaynaklarında önemli hale gelen faiz dışı gelirlerin; faaliyet gelirleri içindeki payı ve yıllar içindeki gelişimi ile bankaların gelir çeşitlendirme derecelerini tespit etmeye yönelik analizler gerçekleştirilerek bankacılık sektörünün gelir yapısının belirlenebilmesi amaçlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bankalar, tasarruf sahipleri ile sermaye ihtiyacı olanlar arasında ekonomideki tasarrufları yerinden paylaşarak kaynak aktarımını yerine getirirken, bu faaliyetleri sonucunda gelir elde etmektedir. Bankaların faaliyet gelirlerinin temel kaynağını faiz gelirleri oluşturmaktadır. Bunlar, bankaların esas faaliyetleri olan faize dayalı hizmetler neticesinde elde edilen gelirler olup; temel olarak kredilerden alınan faizlerden oluşmaktadır. Bankaların faaliyet gelirlerinin diğer bölümünü ise faiz dışı gelirler oluşturmaktadır. Faiz dışı gelirler, temel olarak bankaların gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda ücret, komisyon vb. doğuran hizmetlerden elde edilen gelirlerinden oluşmaktadır. Faiz gelirleri; kredilerden alınan faizler, zorunlu karşılıklardan alınan faizler, bankalardan alınan faizler, para piyasalarından alınan faizler ve menkul değerlerden alınan faizlerden oluşmaktadır. Faiz dışı gelirler ise; ücret ve komisyonlar, sermaye piyasası, türev finansal işlemler, kambiyo işlemleri, temettü gelirleri ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Faiz dışı gelirler, genellikle faiz geliri yaratan faaliyetler sırasında ortaya çıkmaktadır. Ancak, faiz dışı gelir elde edilirken de temel ve öncelikli amaç, faiz geliri elde edilmesidir. Faiz gelirlerine kıyasla heterojen bir yapıya sahip olan faiz dışı gelirler; sermaye piyasası işlemleri, kambiyo işlemleri, türev finansal işlemler vb. birçok farklı alandaki piyasa fiyatındaki değişimlere bağlı olarak elden edilen, dalgalanmanın yüksek ve getirisinin de değişken olduğu gelir kaynaklarıdır (Babuşçu, Hazar ve İskender 2017: 84). Türk Bankacılık sektöründe, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet gösteren mevduat bankalarının en önemli kaynaklarını faiz gelirleri oluşturmuş olup, özellikle yüksek enflasyonun hakim olduğu 1980-2000 yılları arasında mevduat bankaları, kaynaklarının büyük bir bölümünün faiz gelirlerinden elde etmiş ve yeni kaynak arayışı ihtiyacı duymamışlardır. 2000'li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler, enflasyonun ve faiz oranlarının düşmeye başlaması ve kar marjlarının azalmasıyla bankalar, gelirlerini koruyabilmek için müşteri odaklı yeni ürün ve hizmetler geliştirmeye ve mevcutta sunmuş oldukları bankacılık hizmetlerinden masraf ve hizmet bedeli almaya başlamışlardır (Atik 2019: 272). Bu durum bankalar için alternatif bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Söz konusu gelir kaynağı, bankaların faiz dışı gelirleri olup, faaliyetleri sonucunda elde ettikleri ücret ve komisyon gelirlerinden oluşmaktadır. Bu dönemden itibaren, bankaların faiz gelirleri dışındaki gelir kalemlerine yönelmesi ile sektör, geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerine doğru bir dönüşüm içine girmiştir. Alınan hizmet ve masraf bedelleri önemli bir rekabet aracı haline gelmiş olup, bankalar karlılıklarını artırabilmek adına yatırım, ticaret, sigortacılık ve finansal piyasalarda aracılık vb. farklı işlemleri içeren geniş ürün çeşitliliğine gitmişlerdir. Bu doğrultuda, bankaların faiz dışı gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı artış göstermiştir. Bankaların faiz gelirlerine kıyasla daha az maliyet ile sağlamış oldukları bu kaynağa ağırlık verilmesi ile bankalar gelirleri, çeşitlenmeye ve tek bir kaynağa bağlı olan yapısından çıkmaya başlamıştır (Kara, Babuşçu ve Hazar 2021: 63).

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Finansal sistemin temelini oluşturan bankalar, üstlenmiş oldukları fonksiyonları nedeniyle ülke ekonomisini bir bütün olarak etkileme özelliğine sahiptir. Bu kapsamda, bankaların ürün çeşitlendirmesi yaparak temel faaliyet alanları dışındaki farklı hizmetlere yönelmelerinin ve bu yolla elde ettikleri faiz dışı gelirlerinin incelenmesi hem araştırmacılar hem de bankacılık sektörü için önem taşımaktadır. Literatürde genel olarak; faiz dışı gelirler ile banka performansı arasındaki ilişki, çeşitlendirmenin önemli bir unsuru olarak faiz dışı gelirler, faiz dışı gelirler

ile finansal performans göstergelerinden aktif ve özkaynak karlılığı arasındaki ilişki, yıllar itibarıyla bankaların faiz dışı gelir paylarının gelişimi ele alınmıştır. De Young ve Roland'ın (2000) çalışmalarında bankaların konvansiyonel bankacılıktan faiz dışı ve komisyon getirici ürünlere geçiş ile banka gelirlerinin oynaklığı arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. ABD'deki 472 ticari bankanın 1988-1995 yılları arasındaki verilerine panel veri analizi uygulanmıştır. Çalışma sonuçları faiz dışı gelirlerinin payının artmasının, banka kazançlarındaki oynaklığı artırdığını ortaya koymuştur. Stroh (2002) 1984-2001 yılları arasındaki 14.000 bankanın gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi ile oluşturulmuş gelir portföyü ve riske göre düzeltilmiş getiri arasındaki ilişkileri inceleyerek faiz dışı gelir getirici faaliyetlere doğru eğilimin getirilerdeki dalgalanmayı azalttığının yanlış olduğu sonucuna ulaşmıştır. De Young ve Rice (2004), ticari bankalarda faiz dışı gelirlerin diğer banka gruplarına göre daha fazla artmasına neden olan düzenleme, teknolojik gelişim gibi nedenlerini ve faiz dışı fazladaki potansiyel artışın banka performansına etkisini araştırmışlardır. 1989-2001 dönemi için 4.712 banka ile yapılan çalışmada, faiz dışı gelirlerdeki artışın ROE'yi artırdığı, hissedarlara daha yüksek kar oranı sağladığı ancak ROE'deki oynaklığı da artırdığını tespit etmiştir. Strioh ve Rumble (2006), 1997-2022 yılları arasındaki 1800 adet Amerikan Finansal Holding Bankasının faiz dışı gelirlere ağırlık vermesinin, banka performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırmanın bulguları, çeşitlendirmenin karlılığı artırdığı ancak birim risk başına karı azalttığı ve avantajlarına rağmen faiz dışı gelirlere yönelmenin maliyetleri artıracaklarını göstermektedir. Mercieca, Schaeck ve Wolfe'nin (2007) 755 adet Avrupa Bankasının 1997-2003 yılları arasındaki gelir çeşitlendirmesini inceledikleri çalışmaların bulguları faiz dışı gelir ile karlılık arasında negatif ilişkinin varlığını ortaya koyarak çeşitlendirmenin ve geleneksel aracılık teorisinin küçük ölçekli bankalar için geçerli olmadığını göstermektedir. Göçmen (2007), bilanço dışı işlemlerin Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankalar açısından nasıl bir gelişme gösterdiğini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, bilanço dışı işlemlerin aktifler içindeki payının artış gösterdiğini, buna karşın bankaların net karlarında aynı seviyede artış olmadığını, bu durumun net faiz marjlarındaki daralmadan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Chiorazzo, Milani ve Salvini (2008), İtalyan Bankacılık sistemindeki bankaların gelir kaynaklarındaki çeşitlilik düzeyi ile risk-getiri dengesini araştırmışlardır. 1993-2003 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu çalışma ile, faiz dışı gelir faaliyetlerine yönelik değişimin banka performansına olumlu yansımalarını ve banka büyüklükleri arttıkça çeşitlendirmeden elde edilen kazanımların bir sınırı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Atik (2013), 2003-2012 yılları arasında bankaların faiz dışı gelirlerinin, karlarını dengeli bir şekilde oluşmasını sağlayıp sağlamadığını panel veri analizi kullanarak araştırdığı çalışmada Türk Bankacılık sistemindeki mevduat bankalarının çeşitlendirme oranının yüksek çıktığı, ücret ve komisyon gelirleri ile ticari kar/zarar kalemlerinin banka iflas riskini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Gürbüz, Yanık ve Aytürk (2013), 2005-2021 yılları arasındaki dönem için gelir çeşitlendirmesi ve riske göre düzeltilmiş banka performansı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, genelleştirilmiş momentler metodu ile banka büyüklüğü ile risk ayarlı getiri arasına pozitif ilişki olduğu, çeşitlendirme artışının getiride de artışa yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Ahamed (2017), Hindistan bankalarında faiz dışı gelirlerin karlılığı artırıp artırmadığını araştırdığı çalışmada, yüksek düzeyde faiz dışı gelir payına sahip olmanın yüksek düzeyde karlılık sağladığını; gelir çeşitlendirmesinin, daha yüksek varlık kalitesine sahip bankalara nispeten düşük varlık kalitesine sahip bankalara daha fazla katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Kara, Babuşçu ve Hazar (2021), Türkiye'de faaliyet gösteren 7 büyük ölçekli mevduat bankası verileri ile faiz dışı gelirlerin banka performansına etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, faiz dışı gelirlerin aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerine olumlu; net faiz marjı üzerinde ise olumsuz yönde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kayran ve Kıyılar (2021), 2010-2018 yılları arasında Türkiye'deki 21 mevduat bankasının gelir çeşitlendirme derecesinin performansları üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında, gelir çeşitlendirme ölçütü olarak HHI Endeksi kullanılmış, bankaların faiz gelirinden faiz dışı gelire yönelmesinin özkaynak ve aktif karlılığını artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

4. ARAŞTIRMA

Bu başlık altında araştırmayla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Konusu

Finansal sistemin ekonomiyi bir bütün olarak etkileme gücüne sahip en önemli kurumlardan biri olan bankaların finansal performanslarının incelenmesi ve sebeplerinin araştırılması araştırmacıların her zaman ilgisini çeken bir

konudur. Faiz gelirleri, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet gösteren Türk Bankacılık sektöründeki mevduat bankalarının en önemli gelir kaynaklarını oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren ise gelir çeşitlendirmesi yoluyla faiz dışı gelir kazanımına yönelen bankaların geleneksel olmayan gelir kaynaklarındaki artış göstermeye başlamıştır. Bu kapsamda bankaların gelir yapılarının ne yönde şekillendiği, gelir çeşitlendirme derecelerinin tespit edilerek gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığının belirlenmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmanın Veri Seti

Çalışmanın kapsamını, Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve 31.12.2021 tarihi itibarıyla aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan bankaların 2012-2021 yılları arasındaki ait finansal verileri oluşturmaktadır. İlgili sıralamada yer alan Türk EximBank, mevduat bankası olmaması nedeniyle değerlendirme kapsamından çıkarılarak, bir sonraki sırada yer alan Türk Ekonomi Bankası, çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 1. 31.12.2021 İtibarıyla Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması (Milyon TL)

	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynak	Ödenmiş Sermaye	Net Dön. Kar/Zararı
T.C. Ziraat Bankası	1.370.890	778.404	948.687	97.100	13.100	6.291
Türkiye Vakıflar Bankası	1.007.214	592.010	590.943	51.953	3.906	4.175
Türkiye İş Bankası	926.569	514.209	595.628	86.839	4.500	13.468
Türkiye Halk Bankası	901.217	539.588	625.904	43.500	2.474	1.508
Türkiye Garanti Bankası	757.802	424.855	513.240	78.903	4.200	13.073
Yapı ve Kredi Bankası	736.770	406.267	401.095	63.484	8.477	10.490
Akbank	708.911	353.372	413.261	75.955	5.200	12.126
QNB Finansbank	371.369	212.744	226.923	22.144	3.350	3.928
Denizbank	308.719	189.321	186.841	28.857	5.969	3.547
Türk Ekonomi Bankası	194.057	107.823	131.839	13.618	2.204	1.913

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr>

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, bankaların gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecesini ölçmek için Herfindahl-Hirschman Endeksi (HHI) kullanılmıştır. Albert O. Hirschman ve Orris C. Herfindahl isimli iki ekonomistin birbirinden bağımsız ve habersiz olarak farklı tarihlerde hazırladıkları doktora tezlerinde geliştirdikleri Herfindahl-Hirschman Endeksi, bir istatistiksel yoğunlaşma endeksidir ve genel olarak, rekabet endüstrisindeki yoğunlaşma analizinde firmaların pazar paylarını hesaba katan bir endeks olarak kullanılmaktadır. Finans literatüründe de hem bankacılık sektörünün rekabet yapısının (tekel, oligopol) belirlenmesinde hem de bankalarda gelir çeşitlendirmesinin bir göstergesi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Rhoades 1993: 188). Bankalarda gelir çeşitlendirme derecesini ölçmek için öncelikle toplam faaliyet gelirlerinin iki temel bileşeni olan net faiz geliri ve faiz dışı gelirler kullanılmaktadır. Net Faiz Geliri, toplam faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkı ifade etmektedir. Faiz dışı gelirler ise, net ücret komisyon giderleri, ticari kar/zarar, temettü gelirleri ve diğer faiz dışı gelirlerin toplamından oluşmaktadır. Çeşitlendirme derecesini ölçmek üzere kullanılan HHI endeksinin varsayımları aşağıdaki gibidir (Chiorazzo, Milani ve Salvini 2008: 192):

- 1) Net Faiz Geliri ≥ 0
- 2) Faiz Dışı Gelir ≥ 0
- 3) $0 \leq (\text{Faiz Dışı Gelir/Toplam Faaliyet Geliri}) \leq 1$
- 4) $(\text{Net Faiz Geliri/Toplam Faaliyet Geliri}) + (\text{Faiz Dışı Gelir/Toplam Faaliyet Geliri}) = 1$
- 5) $0,50 \leq \text{HHI} \leq 1$

Gelir çeşitlendirmesini gösteren HHI endeksinin hesaplanması ise aşağıdaki gibidir (Mercieca 2007: 1981):

$$\text{HHI} = \left(\frac{\text{Net Faiz Geliri}}{\text{Toplam Faaliyet Geliri}} \right)^2 + \left(\frac{\text{Faiz Dışı Gelir}}{\text{Toplam Faaliyet Geliri}} \right)^2 \quad (1)$$

HHI Endeksi 0,50 ile 1 arasında değer almaktadır.

- Endeks Değeri = 0,50 (Tam çeşitlendirmeyi göstermektedir.)
- Endeks Değeri = 1 (Gelirlerin tamamının tek bir kaynaktan elde edildiğini göstermektedir.)

Bankalar açısından gelir çeşitlendirmesi temel olarak, faaliyet gelirleri içerisinde faiz gelirlerinin yanı sıra faiz dışı gelirlerin ne kadar pay aldığı ifade etmektedir. Bankaların gelir çeşitliliğinin ölçülmesinde kullanılan HHI endeksi; Stiroh ve Rumble (2006) tarafından gözden geçirilerek, DIV (diversity, çeşitlendirme) oranı olarak adlandırılmış olup, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Stiroh ve Rumble 2006: 2141):

$$DIV = 1 - (SH_{NET}^2 + SH_{NON}^2) \quad (2)$$

$$SH_{NET} = \left(\frac{NET}{NET+NON} \right) \quad : \text{Faiz gelirlerinin, faaliyet geliri içindeki oranı}$$

$$SH_{NON} = \left(\frac{NON}{NET+NON} \right) \quad : \text{Faiz dışı gelirlerin, faaliyet geliri içindeki oranı}$$

DIV oranı, 0 ile 0,50 arasında değer almaktadır.

- DIV oranının 0,50 olması, banka gelirleri içinde tam bir ürün çeşitlendirme yapısının olduğunu göstermektedir. Faiz gelirleri ile faiz dışı gelirlerin eşit paya sahip olduğunu ifade etmektedir.
- DIV oranının 0 olması ise, gelirlerin tek bir kaynaktan geldiğini göstermektedir.

İlgili hesaplamalar sonucunda, faiz geliri ve faiz dışı gelirlerin sıfırdan büyük olma koşulu gereğince, bu gelir kaynaklarından herhangi biri negatif değer alırsa endeks 1'den büyük olacaktır. Bu durumda ilk seçenek, negatif değer alan dönemin analiz kapsamından çıkarılmasıdır. İkinci seçenek ise yöntemin varsayımlarını revize ederek endeksin yeniden hesaplanmasıdır. Çalışmada, bankalar için Stiroh ve Rumble (2006) tarafından geliştirilmiş güncel çeşitlendirme endeksi olan DIV oranı kullanılmıştır. Bununla birlikte, gelir kaynaklarının negatif olduğu dönemlere ilişkin sonuçlar, revize edilen yaklaşım kapsamında yeniden hesaplanarak, analize dahil edilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, bankaların gelir kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimini ortaya koyabilmek amacıyla Trend (Eğilim) Yüzdeleri Analizi yapılmıştır. Trend Analizi, finansal tablolarda yer alan kalemlerin yıllar içindeki artış-azalış eğilimini gösteren bir analizdir. Bu kapsamda, faaliyetler ve ekonomik dönem bakımından normal kabul edilebilecek bir yıl baz yıl olarak seçilerek, ilgili yılın bütün verileri 100 olarak kabul edilmekte ve eğilim yüzdesi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Çabuk ve diğerleri 2013: 48):

$$Eğilim \ Yüzdesi = \frac{İlgili \ Yılda \ ki \ Hesap \ Tutarı}{Baz \ Yılda \ ki \ Hesap \ Tutarı} \times 100 \quad (3)$$

Eğilim yüzdesindeki 100'ün altındaki rakamlar, baz yıla göre azalışı gösterirken; 100'ün üzerindeki rakamlar ise, baz yıla göre artışı göstermektedir. Çalışmada baz yıl olarak 2012 yılı seçilmiş olup, hesaplamalar 2012 yılı verileri esas alınarak yapılmıştır.

4.4. Bulgular

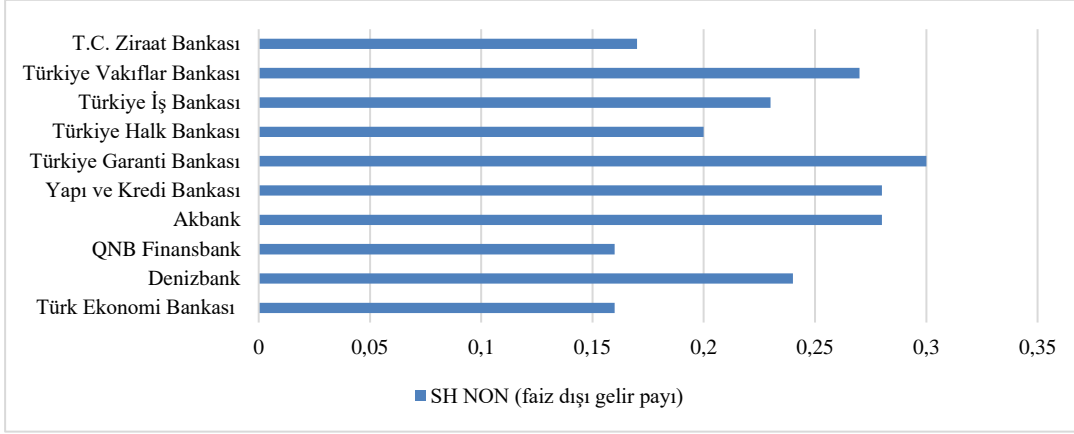
Türkiye'de faaliyet gösteren en yüksek aktif büyüklüğüne sahip ilk 10 mevduat bankasının, faiz geliri ve faiz dışı gelir arasındaki çeşitlendirme derecesi ölçülmüştür. Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren en yüksek aktif büyüklüğüne sahip 10 mevduat bankasının Herfindahl-Hirschman (HHI) Yönetimi ile hesaplanan 2012-2021 yılları arasına ait özet istatistik bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'deki Mevduat Bankaları Özet İstatistik

	Ortalama	Minimum	Maksimum
SH _{NET}	0,77	0,70	0,84
SH _{NON}	0,23	0,16	0,30
DIV (çeşitlendirme)	0,33	0,19	0,43

Tablo 2 incelendiğinde, ilgili yıllar arasında, bankaların faiz geliri paylarının (SH_{NET}) ortalamasının 0,77; faiz dışı gelir paylarının (SH_{NON}) ortalamasının 0,23 ve gelir kaynaklarının çeşitlendirme derecesinin (DIV) ise 0,33 olarak

hesaplandığı görülmektedir. DIV endeksinin alabileceği en yüksek değerin 0,50 olabileceği göz önünde bulundurulduğunda 0,33 olan DIV değeri bankaların gelir kaynaklarını çeşitlendirdiğini ve tek bir kaynağa bağlı olmadıklarını göstermektedir. Bankaların ilgili yıllar arasındaki toplam gelirleri içindeki faiz geliri ve faiz dışı gelir oranları, çeşitlendirme dereceleri ile banka bazlı detaylı bilgiler, analiz sonuçlarında yer almaktadır. Bankaların faaliyetleri kapsamındaki gelirlerinin içindeki faiz dışı gelir oranlarının (SH_{NON}) 2012-2021 yılları arasındaki seyri Grafik 1'deki gibidir:

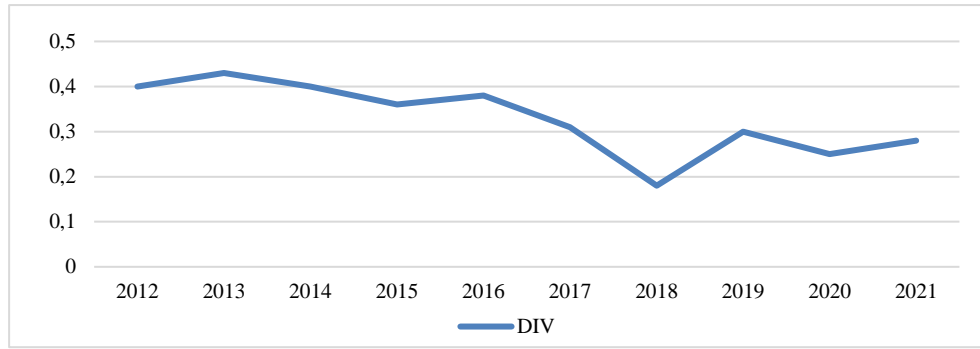
Grafik 1. Mevduat Bankalarının Faiz Dışı Gelir Payları (SH_{NON})

Grafik 1'e göre; en yüksek ortalamaya sahip banka 0,30 SH_{NON} değeri ile Türkiye Garanti Bankası'dır. İkinci ve üçüncü sırada ise 0,28 SH_{NON} değerleri ile Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank yer almaktadır. İncelenen dönem itibarıyla, toplam gelir içerisinde faiz dışı gelir payının en yüksek olduğu bankalar, özel sermayeli bankalar olmuştur. Bankalar arasında en düşük ortalamaya sahip banka ise 0,16 SH_{NON} değeri ile QNB Finansbank olmuştur.

Tablo 3. Çeşitlendirme (DIV) Değerlerine İlişkin Özet İstatistik

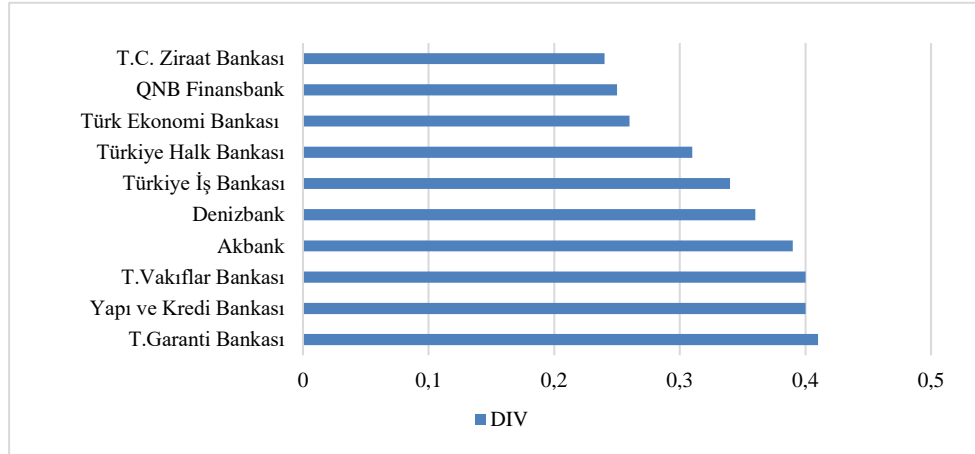
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
T.C.Ziraat Bankası	0,25	0,49	0,31	0,32	0,30	0,25	0,17	0,10	0,08	0,04
T.Vakıflar Bankası	0,38	0,38	0,44	0,40	0,38	0,39	0,33	0,41	0,39	0,40
Türkiye İş Bankası	0,47	0,45	0,44	0,38	0,39	0,32	0,14	0,18	0,26	0,29
T. Halk Bankası	0,41	0,41	0,38	0,38	0,37	0,39	0,17	0,29	0,07	0,14
T.Garanti Bankası	0,44	0,46	0,43	0,38	0,39	0,32	0,26	0,44	0,45	0,48
Yapı ve Kredi Bank	0,44	0,46	0,43	0,39	0,42	0,39	0,19	0,37	0,41	0,41
Akbank	0,44	0,44	0,41	0,41	0,45	0,37	0,21	0,35	0,30	0,47
QNB Finansbank	0,39	0,39	0,43	0,29	0,31	0,17	0,12	0,25	0,02	0,04
Denizbank	0,41	0,38	0,34	0,31	0,35	0,30	0,16	0,45	0,39	0,39
Türk Ekonomi Bank.	0,35	0,41	0,35	0,32	0,38	0,23	0,11	0,17	0,11	0,10

Tablo 3'e göre; 2021 yılı itibarıyla çeşitlendirme (DIV) değeri, 2012 yılına göre daha yüksek değer olarak artış gösteren 3 mevduat bankası bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye Vakıflar Bankası, T. Garanti Bankası ve Akbank'tır. Söz konusu dönemde çeşitlendirme (DIV) değeri en çok düşen banka ise QNB Finansbank olmuştur. İlgili bankanın 2012 yılında 0,39 olan DIV değeri, 2021 yılında 0,04'e gerilemiştir. Bir başka deyişle, bankanın faiz dışı gelire doğru çeşitlendirmesi yüksek iken, 2021 yılı itibarıyla gelirleri neredeyse tek kaynağa bağlı bir hal almıştır. Çeşitlendirme değeri en çok azalan diğer bankalar ise sırasıyla T. Halk Bankası, Türk Ekonomi Bankası ve T.C.Ziraat Bankası'dır. Bu bankalar arasında T.C.Ziraat Bankası, DIV değerinin 0'a yaklaşması nedeniyle banka gelirlerinin tamamına yakınının faiz gelirlerinden oluştuğu, çeşitlendirmenin ortadan kalkmak üzere olduğu gelir yapısı ile dikkat çekmektedir. Gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere yönelik çeşitlendirme düzeyi 2012-2021 yılları arasında istikrarlı bir seyir izleyen banka ise T.Vakıflar Bankası olmuştur. Tablo 3'e göre; ilgili dönemde söz konusu bankanın DIV değerinin 0,33'ün altına hiç düşmediği görülmektedir.

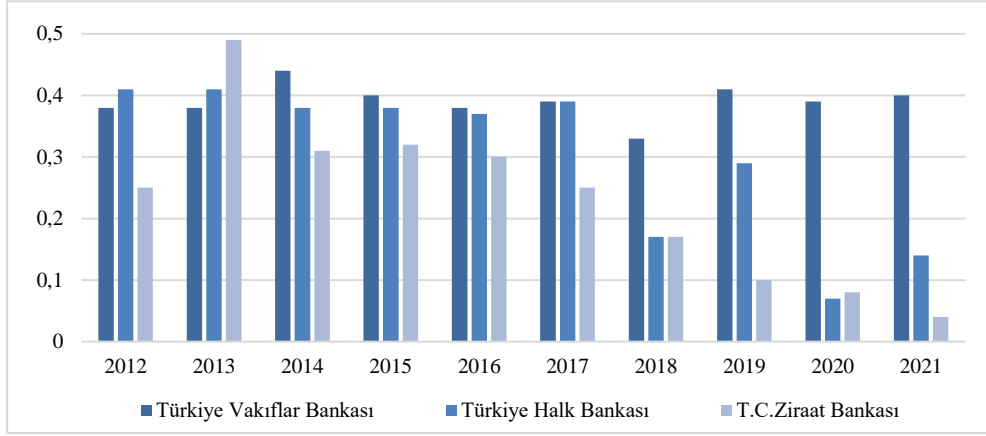
Grafik 2. Mevduat Bankalarının Yıllar İtibarıyla Gelir Çeşitlendirme Derecesi

Grafik 2 incelendiğinde bankaların DIV değerinin ortalamasının 0,33 olduğu görülmektedir. Bu değer bankaların faiz dışı gelire doğru bir çeşitlendirme yaptıklarının göstergesidir. 2017 yılına kadar ortalama 0,40 ile istikrarlı seyir izleyen DIV değeri, 2018 yılında 0,19 ile en düşük değerini almıştır. 2019 yılında 0,31 değere yükselen DIV değeri, bu yıldan itibaren yatay bir seyir izlemektedir. Bankalar kapsamında ise en düşük DIV değerine T.C. Ziraat Bankası sahip iken, en yüksek değeri Türkiye Garanti Bankası almıştır. İlgili dönemde 0,24 ile 0,41 arasında değişen DIV değerinin banka bazlı dağılımı Grafik 3'deki gibidir:

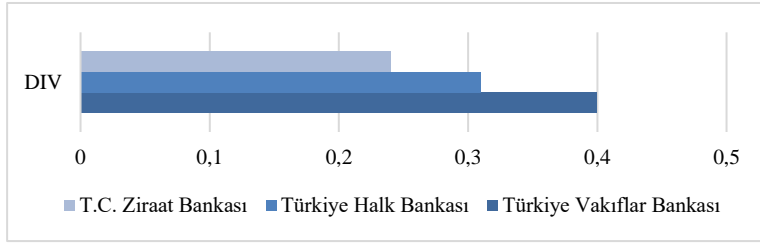
Grafik 3. Banka Bazlı Gelir Çeşitlendirme Derecesi

Grafik 3 incelendiğinde; 2012-2021 yılları arasında 0,33 olarak hesaplanan ortalama DIV değerinin altında kalan 4 mevduat bankası olduğu görülmektedir. Bunlar; T.C. Ziraat Bankası, QNB Finansbank, Türk Ekonomi Bankası ve Türkiye Halk Bankası'dır. Türkiye'de faaliyet gösteren kamu sermayeli bankalar; T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Halk Bankası'dır. Grafik 4'e göre, 2012-2021 dönemi içinde en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip kamu bankası ortalama 0,40 DIV değeri ile Türkiye Vakıflar Bankası olmuştur. Söz konusu bankanın çeşitlendirme derecesi, on yıllık süreçte istikrarlı bir seyir izlemiş olup, DIV değeri 0,33 ile 0,45 bandında seyretmiştir. Çeşitlendirme derecesinde ikinci sırada yer alan kamu bankası ise ortalama 0,31 DIV değeri ile Türkiye Halk Bankası'dır. Söz konusu banka, 2012-2017 yılları arasında 0,38-0,41 bandında dengeli bir seyir izlerken, 2018 yılında ciddi düşüş göstermiştir. 2019 yılında tekrar 0,30 bandına gelen DIV değeri, 2020 yılında ise 2012-2021 dönemi içinde bankanın en düşük oranı olan 0,07'ye gerilemiş olup, 2021 yılında çeşitlendirme derecesi yükseliş eğilimine girmiştir. Kamu bankaları arasında en düşük çeşitlendirme derecesine sahip banka ise T.C. Ziraat Bankası olmuştur. İlgili dönemde 0,24 DIV değeri ortalamasına sahip banka, en yüksek değere 2013 yılında 0,49 ile ulaşmıştır. 2013 yılı haricinde ortalama 0,20 bandında kalan bankanın DIV Değeri, 2015 yılından beri düşüş eğilimi göstermektedir.

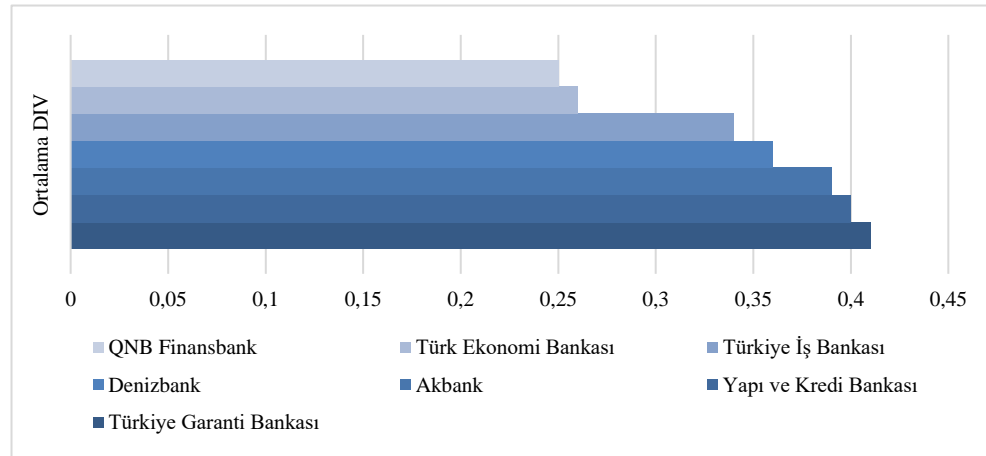
Grafik 4. Yıllar İtibarıyla Kamu Bankaları Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

Yıllar itibarıyla bankalar arasında birbirine yakın seyreden DIV değerleri, 2018 yılı itibarıyla farklılık göstermeye ve ayrılmaya başlamıştır. 2018 yılında Türkiye Vakıflar Bankası, diğer iki bankanın yaklaşık 2 katı oranında çeşitlendirme değerine sahip iken, ilgili farklılaşma 2021 yılında Türkiye Halk Bankası'nın 3 katı, T.C. Ziraat Bankası'nın ise 8 katı değere ulaşmıştır. Bu durum Türkiye Vakıflar Bankası'nın gelir kaynaklarının çeşitlendirmesine istikrarlı bir şekilde devam ettiğini, diğer kamu bankalarından daha fazla faiz dışı gelir elde ettiğini göstermektedir.

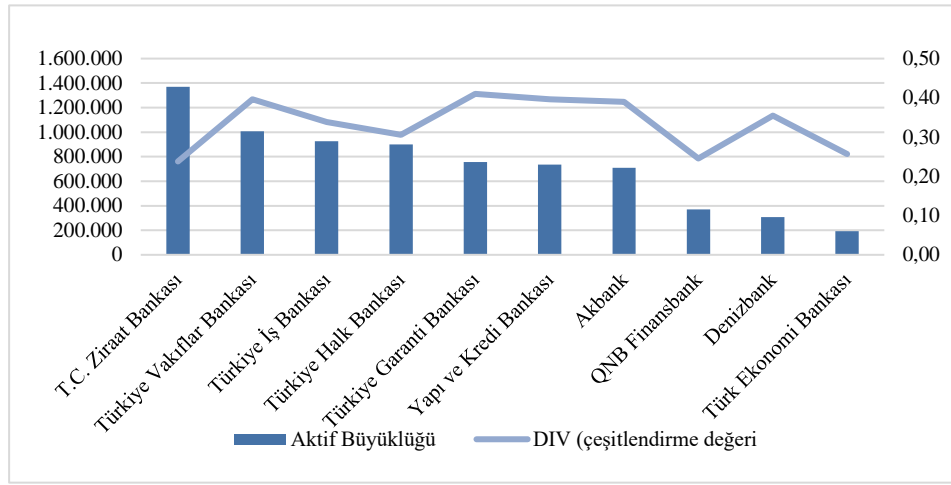
Grafik 5. Kamu Bankaları Ortalama Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

Kamu bankalarının ortalama DIV Değerleri incelendiğinde, en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip banka Türkiye Vakıflar Bankası'dır. Grafik 5'te yer aldığı üzere, üç bankanın DIV değerlerinin ortalaması 0,31 olup, kamu bankalarının içinde DIV ortalamasının altında kalan banka T.C. Ziraat Bankası olmuştur. Bu kapsamda, diğer kamu bankaları ile karşılaştırıldığında, ilgili bankanın gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere daha az yöneldiği ve daha az gelir çeşitlendirmesi yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 6. Özel Bankalar Ortalama Çeşitlendirme (DIV) Değerleri

Özel sermayeli bankaların ortalama DIV değerleri incelendiğinde, en yüksek çeşitlendirme derecesine sahip banka 0,41 değer ile Türkiye Garanti Bankası'dır. Çeşitlendirme derecesinin hesaplandığı Herfindahl-Hirschman (HHI) yöntemine göre, endeksin alabileceği en yüksek değer olan 0,50; banka gelirleri içinde tam bir ürün çeşitlendirme yapıldığını ifade etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Garanti Bankası'nın faiz dışı gelirlere ağırlık verdiği ve tam çeşitlendirmeye oldukça yaklaşmış olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Grafik 6'da yer aldığı üzere, yedi bankanın DIV değerlerinin ortalaması 0,34 olup, ortalamanın altında kalan sadece 2 banka bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye Ekonomi Bankası ve QNB Finansbank'tır. Çalışma kapsamındaki 10 mevduat bankasının 2012-2021 dönemi DIV değeri ortalaması 0,33'tür. Kamu bankaları ile özel bankaların çeşitlendirme değeri ortalamaları birbirine yakın olmakla beraber; 0,31 değer ile kamu bankaları ortalamasının altında kalırken, geleneksel bankacılık anlayışı doğrultusunda faiz gelirlerinin ağırlıklı payının önemini halen koruduğu görülmektedir. Özel sermayeli bankalar ise 0,34 değer ile ortalamanın üzerinde yer almakta olup, gelir çeşitlendirmesinin odak noktasında faiz dışı gelirlerin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Grafik 7. Banka Bazlı Aktif Büyüklük ve Çeşitlendirme (DIV) Dereceleri

Aktif büyüklüğü bakımından ilk sırada yer alan T.C. Ziraat Bankası, çalışmaya konu dönemde DIV değeri en düşük bankadır. Bununla birlikte, 0,24 çeşitlendirme değeri ile bankalar ortalamasının da altında yer almaktadır. Aktif büyüklüğünde ikinci sırada yer alan Türkiye Vakıflar Bankası, DIV değeri bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. İlk iki sırada yer alan kamu bankalarından farklı olarak, aktif büyüklüğünde Türkiye İş Bankası üçüncü sırada olup, DIV değeri bakımından ise beşinci sıradadır. DIV değeri en yüksek olan Türkiye Garanti Bankası, aktif büyüklüğünde beşinci sırada yer almaktadır. Bu kapsamda, mevduat bankalarının gelir çeşitlendirme düzeyleri ile aktif büyüklüklerinin sıralaması karşılaştırıldığında, DIV değeri en yüksek üç banka içerisinde, aktif büyüklük sıralamasında ilk üçte yer alan sadece bir banka mevcuttur. Grafik 7'de görüldüğü üzere, bankaların aktif büyüklüğü ile DIV değerleri arasında herhangi bir doğrusal bir ilişki bulunmamaktadır. Bankaların gelir kaynaklarının yönetimi, gelirlerini çeşitlendirme dereceleri, faiz dışı gelirlere yönelme durumları, aktif büyüklüklerinden bağımsız olarak değiştiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Çalışmaya konu bankaların 2012-2021 yılları arasındaki verileri ile gelir kalemlerinin yıllar itibarıyla gelişimini ortaya koyabilmek amacıyla yapılan Trend Analize ilişkin tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Trend (Eğilim Yüzdeleri) Analizi

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Faiz Dışı Gelir	100	154,6	119,9	115,4	149,9	138,9	87,5	197,3	234,9	384,6
Faiz Geliri	100	113,7	126,6	149,4	179,9	220,8	284,3	319,5	424,8	520,9
Faaliyet Geliri	100	125,9	124,6	139,2	170,9	196,2	225,3	282,8	367,8	480,1

Baz yıl olarak 2012 yılı seçilmiş olup, hesaplamalar 2012 yılı verileri esas alınarak yapılmıştır. Tablo 4'de yer alan faiz gelirleri ile faiz dışı gelirler karşılaştırıldığında; faiz gelirlerinin yükseliş trendinin devam ettiği buna karşın faiz dışı gelirlerin yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında, faiz dışı gelirlerin önceki yıllara göre aşağı yönlü bir kırılma yaptığı, 2016 yılında yükseldiği görülmektedir. 2017 ve 2018 yıllarında tekrardan düşme eğilimine giren faiz dışı gelirler, 2019 yılından itibaren ise yukarı yönlü ivme kazanmıştır. Faiz gelirleri, 10 yıllık dönemde istikrarlı bir şekilde yükselme trendi göstermektedir. 2017 yılından itibaren faiz gelirlerinin yükseliş oranı ciddi artış yaşamış olup, 2012 yılında 100 kabul edilen değer 2017 yılında 220, 2019 yılında 319, 2020 yılında 424 ve son olarak 2021 yılında ise 520 değerine kadar yükselmiştir. 2019 yılı itibarıyla hem faiz gelirleri hem de faiz dışı gelirler yukarı yönlü ivme kaydederken; faiz gelirindeki artış trendi, faiz dışı gelirdeki artıştan daha fazla olmuştur. Faiz gelirlerindeki bu denli yüksek artışlar, bankaların toplam faaliyet gelirlerini de yüksek artışlar yönünde etkilemiştir. Faaliyet gelirleri, 2018 yılındaki 225 değerinden 2021 yılındaki 480 değerine ulaşmıştır. Tablo 4'e göre, faiz gelirleri istikrarlı olarak artarken, faiz dışı gelirlerin yıllar itibarıyla sürekli dalgalanma yaşadığı ve faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri içinde arttığı, ancak faiz gelirlerinin, faiz dışı gelirlerden daha yüksek oranlarda artmakta olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Klasik anlamda bankacılık, fon toplama ve fon kullandırma fonksiyonlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda bankalar; sağlamış oldukları mevduat ve kullandırdıkları krediler arasındaki dengeyi karlı bir şekilde yönetmeye çalışmaktadır. Çünkü bankaların performanslarının en önemli göstergelerinden birini karlılık oluşturmaktadır. Bankalar karlılıklarını artırabilmek için gelirlerini olabildiğince artırabilmeyi, buna karşılık giderlerini de azaltabilmeyi hedeflemektedir. Faaliyet kaynaklarını oluşturan faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerin yönetimi bu noktada önemli olmaktadır.

Türkiye'de finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sektörü, 2000'li yıllara kadar mevduat ve kredi kapsamındaki geleneksel bankacılık anlayışı ile faaliyet göstermiştir ve mevduat bankalarının en önemli kaynaklarını faiz gelirleri oluşturmuştur. Bu dönemden itibaren ise kredi ve mevduat faizlerindeki düşüş ile faiz gelirlerindeki aşağı yönlü ivme, bankaları yeni ürün ve hizmet sunmaya yöneltmiştir. Faiz oranlarındaki düşüş trendinin yanı sıra; küreselleşme, teknolojik gelişmeler, kar marjlarındaki düşüş, buna bağlı olarak artan rekabet ortamı ve müşteri odaklı stratejiler kapsamında, değişen müşteri taleplerine cevap verilebilmesi amacıyla bankaları, yeni ürün ve hizmetler geliştirerek gelir çeşitlendirmesi yoluyla faiz dışı gelir kazanımına yöneltmiştir. Bankaların gelir yapısı içinde önemli hale faiz dışı gelirler, geleneksel olmayan gelir kaynaklarındaki artışla beraber banka gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olmamalarını sağlamıştır.

Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve 2021 yıl sonu itibarıyla aktif büyüklük sıralamasında ilk 10'da yer alan bankaların 2012-2021 dönemine ait finansal verileri ile Herfindahl-Hirschman (HHI) Yönetimi kullanılarak yapılan çalışmada, bankaların gelir çeşitlendirme dereceleri belirlenmiştir. Analiz sonucunda, 0,33 DIV değeri ortalaması ile mevduat bankalarının gelirlerinde çeşitlendirme yaptığı ve faiz dışı gelire doğru yöneldiği görülmektedir. Bu bulgu; literatürde Atik (2019), Kayran ve Kıyılar (2021) çalışmalarının bulguları ile benzerlik göstermektedir. Çalışmadan elde edilen bir diğer bulguya göre, gelir çeşitlendirme değerinin yıllar itibarıyla gelişimi 2018 yılı haricinde istikrarlı iken, 2019 yılından itibaren yatay bir seyir izlemektedir. Kamu ve özel sermayeli bankalar karşılaştırmasında ise birbirine yakın değerler elde edilmiş olmakla beraber; kamu bankalarının DIV değeri ortalamasının altında kalarak, faiz gelirlerine verdikleri ağırlık önemini korurken, özel bankaların ortalamasının üzerinde yer alarak faiz dışı gelirler yoluyla daha fazla gelir çeşitlendirmesine yöneldiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bankaların sermaye yapısı farklılıklarına göre elde edilen bu sonuçlar, Atik (2019) çalışmasının bulguları ile benzerdir. Bankaların gelir çeşitlendirme düzeyleri ile aktif büyüklüklerinin sıralamasına bakıldığında, aralarında herhangi bir doğrusal bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Bankaların gelir kaynaklarının yönetimi, gelirlerini çeşitlendirme dereceleri, faiz dışı gelirlere yönelme durumları, aktif büyüklüklerinden bağımsız olarak değiştiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

Faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerin, mevduat bankalarının yıllar itibarıyla gelir kaynakları içindeki payını belirlemek üzere yapılan Trend Analizi sonucuna göre ise, faiz dışı gelir paylarının, bankaların faaliyet gelirleri

çinde arttığı, ancak faiz gelirlerinin, faiz dışı gelirlerden daha yüksek oranlarda artış göstermekte olduğu tespit edilmiştir. İlgili tespit, Özdemir (2015) çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Finansal sistemin en önemli kurumlardan biri olan mevduat bankalarının gelirlerinin tek bir kaynağa bağlı olup olmadığı, çeşitlendirme yapıp yapmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, bankalarda faiz dışı gelir kalemlerinden hangilerinin daha etkili olduğunun belirlenmesine yönelik faiz dışı gelir çeşitlendirme derecesinin ölçümü, bankaların borsada işlem görmesinin gelir kaynakları içinde faiz dışı gelirlere yönelmede etkisinin olup olmadığı vb. konularına gelecek araştırmalarda yer verilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Gülçe Yazgan (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Gülçe Yazgan (100%)

KAYNAKÇA

- Ahamed, M.M. (2017). Asset quality, non-interest income and bank profitability: evidence from Indian banks. *Economic Modelling*, 63, 1-14. doi: 10.1016/j.econmod.2017.01.016
- Atik, M. (2013). Bankacılık sektöründe faiz dışı gelirlerin banka geliri ve riski üzerindeki etkisinin ölçülmesi: ABD ve Türkiye'deki lider bankalar üzerine bir uygulama (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atik, M. (2019). Türk bankacılık sektöründeki faiz dışı gelirlerin banka gelirleri ve riski üzerindeki etkisinin ölçülmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 271-292. doi: 10.25095/mufad.510681
- Babuşçu, Ş., Hazar, A. ve İskender A. (2017). Bankacılığa giriş. Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Chiorazzo, V., Milani, C., ve Salvini, F. (2008). Income diversification and bank performance: evidence from Italian banks. *Journal Of Financial Services Research*, 33(3), 181-203. doi: 10.1007/s10693-008-0029-4
- Çabuk, A., Başar, B., Sevim, Ş., Karagül, A. A., Sayılır, Ö., ve Erol, C. (2013). Mali analiz. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik Kara, A., Babuşçu, Ş. ve Hazar, A. (2021). Türkiye'deki büyük ölçekli mevduat bankalarında faiz dışı gelirlerin banka performansına etkisi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 62-72. doi: 10.47899/ijss.20213106
- Göçmen, G. (2015). Türkiye'de bankacılık sektörünün bilanço dışı faaliyetlerindeki gelişmeler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 297-317. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4759/65387>
- Gürbüz, A. O., Yanık, S. ve Aytürk, Y. (2013). Income diversification and bank performance: evidence from Turkish banking sector, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 7(1) Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bddkdergisi/issue/57353/812636>
- Kayran, O. ve Kıyılar, M. (2021). Türkiye'deki mevduat bankalarına yönelik bir araştırma: bankalarda gelir çeşitlendirmesinin performans üzerine etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 419-439. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus/issue/62554/875235>
- Mercieca, S., Schaeck, K. ve Wolfe, S. (2007). Small european banks: benefits from diversification? *Journal Of Banking and Finance*, 31(7), 1975-1998. doi: 10.1016/j.jbankfin.2007.01.004

-
- Özdemir, O. (2015). Bankaların ücret ve komisyon gelirlerinin muhasebeleştirilmesi ve finansal göstergelere etkisi. *Muhasebe Finansman Dergisi*, 67, 55-70. doi: 10.25095/mufad.396575
- Rhoades, S. (1993). The Herfindahl-Hirschman Index. *Federal Reserve Bulletin*. Erişim Adresi: <https://www.federalreserve.gov/publications/bulletin.htm>
- Stiroh, K. J. (2004). Diversification in banking: is noninterest income the answer? *Journal Of Money, Credit and Banking*, 36(5), 853-882. doi: 10.1353/mcb.2004.0076
- Stiroh, K. J. (2006). A portfolio view of banking with interest and noninterest activities. *Journal Of Money, Credit and Banking*, 38(5), 1351-1361. doi: 10.1353/mcb.2006.0075
- Stiroh, K. J. ve Rumble, A. (2006). The dark side of diversification: the case of us financial holding companies. *Journal Of Banking and Finance*, 30, 2131-2161. doi: 10.1016/j.jbankfin.2005.04.030
- Türkiye Bankalar Birliği, Kamuya Açıklanan Finansal Tablolar: Konsolide Olmayan Solo Banka (2012-2021). Erişim Adresi: <https://www.tbb.org.tr/tr>
- Williams, B. ve Rajaguru, G. (2012). The chicken or the egg? the trade-off between bank fee income and net interest margins. *Australian Journal Of Management*, 38(1), 99-123. doi: 10.1177/0312896212440268

SUMMARY

Introduction

Deposit banks are one of the most important institutions of the financial system that have the power to affect the economy as a whole. The most important income sources of banks, which enable the utilization of idle funds in the economy through resource transfer within the financial system, are interest income. Today, banks; technological developments, increasing competitive environment, shrinking profit margins etc. For these reasons, it tries to increase its income sources by offering new products and services in addition to its traditional banking activities focused on credit and deposits. The incomes obtained in this context constitute the non-interest income of the banks. In the study, the income structure of the banking sector has been tried to be determined through the development of the share of non-interest incomes of deposit banks in the Turkish banking sector in their operating income over the years and the degree of diversification of income sources.

Methodology and Findings

In the study, the Herfindahl-Hirschman Index (HHI) was used to measure the degree of diversification of income sources of deposit banks and Trend Analysis was carried out to reveal the development of income sources over the years. As a result of the analyzes made; the average of the banks' interest income share is 0.77, the average of their non-interest income share is 0.23 and the degree of diversification of income sources (DIV) is 0.33. This shows that banks diversify their income sources and are not dependent on a single source. When the diversification values are analyzed by years, it is observed that it followed a stable course until 2017, got the lowest value in 2018, and followed a horizontal course since 2019. T.C. Ziraat Bank has the lowest degree of diversification. Türkiye Garanti Bank, on the other hand, has the highest degree of diversification. There are 4 deposit banks below the DIV value. These; T.C. Ziraat Bank, QNB Finansbank, Türk Ekonomi Bankası and Türkiye Halk Bankası. The public bank with the highest degree of diversification between 2012 and 2021 is Türkiye Vakıflar Bankası. Türkiye Garanti Bank, on the other hand, is the private bank with the highest degree of diversification. Although the DIV values of these banks are close to each other; public banks are below the average. Private banks are above the average. Ranking first in terms of asset size, T.C. Ziraat Bank is the bank with the lowest DIV value. With the highest DIV value, Türkiye Garanti Bank ranks fifth in asset size. However, among the three banks with the highest DIV, there is only one bank in the top three in asset size. There is no linear relationship between banks' asset size and DIV value. In other words, it is observed that banks' tendency to increase their non-interest income varies independently of their asset size. In the Trend Analysis where 2012 was chosen as the base year; It is observed that the rising trend of interest incomes continues. Non-interest incomes follow a fluctuating course over the years. It was concluded that the share of non-interest income within operating incomes increased, but interest income increased more than non-interest income.

Conclusions

Deposit banks, the most important income sources of which are interest income, are trying to increase their income sources by offering different products and services. With the increase in non-interest income trends of deposit banks, it has become a remarkable issue to investigate how their incomes are shaped today and whether their incomes depend on a single source. As a result of the analyzes made in this study, it was concluded that deposit banks in the Turkish banking sector tended towards non-interest incomes, diversified their income sources, and did not depend on a single source. It is observed that the values of public and private banks are close to each other. In addition, it is seen that there is no linear relationship between income diversification levels of banks and asset sizes. According to the results of the study, the share of non-interest income increased within the operating income of the banks, but the interest income increased at a higher rate than the non-interest income. In this study, the diversification between interest income and non-interest income is discussed, but the measurement of the degree of non-interest income diversification to determine which non-interest income items are more effective in banks, whether the trading of banks in the stock market has an effect on directing non-interest income among income sources, etc. may be the subject of research for future studies.

Uzaktan Eğitim ile Alınan Muhasebe Dersine Yönelik Bir Araştırma: KTÜ İİBF Örneği

Oğuz Yusuf ATASEL¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, COVID-19 döneminde uzaktan muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, muhasebe dersine ve uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'ndeki Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almış 62 öğrenci oluşturmaktadır. Anket formda "Teknik Destek ve Ders Takibi", "Ders Memnuniyeti", "Özyeterlilik", "Uzaktan Eğitime Bakış Açısı" ve "Uzaktan Eğitimin Olumlu-Olumsuz Yönleri" kapsamında alt ölçeklerde öğrencilere sorular yöneltilmiştir. Araştırma kapsamında toplam sekiz ana hipotez geliştirilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde ise Bağımsız Örneklem T Testi ile ANOVA Testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda cinsiyet ile "Ders Memnuniyeti", "Özyeterlilik", "Uzaktan Eğitime Bakış Açısı" ve "Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri" boyutlarında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe dersini ilk defa alan öğrenciler ile tekrar alan öğrenciler arasında tüm boyutlar bakımından anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Meslek Lisesi mezunu öğrenciler ile Anadolu Lisesi mezunu öğrenciler arasında "Teknik Destek ve Ders Takibi" bakımından verilen cevapların ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyi ile tüm boyutlar ("Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri" hariç) arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan Eğitim, Muhasebe Eğitimi, COVID-19

A Research on Accounting Course Taken with Distance Education: KTU FEAS Example

Abstract

The purpose of this research is to determine and evaluate the attitudes of students who received distance accounting education during the COVID-19 period toward the accounting course and distance education. The survey technique was used as a data collection tool in the research. The research sample consists of 62 students who completed the Accounting-2 course via distance education at Karadeniz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration. The students answered questions in the questionnaire form about "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive and Negative Aspects of Distance Education". Eight major hypotheses have been developed within the scope of the research. The hypotheses have been tested using the Independent Sample T Test and the ANOVA Test. The study found a significant relationship between gender and the dimensions of "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive Aspects of Distance Education". In all dimensions, there has been no significant difference between students who took the accounting course for the first time and students who took it again. There are significant differences in the averages of the answers given in terms of "Technical Support and Course Follow-up" between students who graduated from Vocational High School and those who graduated from Anatolian High School. In overall, it has been discovered that there is a significant difference between the level of satisfaction with the distance education system and all dimensions (except for the "Negative Aspects of Distance Education").

Keywords: Distance Education, Accounting Education, COVID-19

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 31.12.2022 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.1.2023

¹Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İİSBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, oguzataseel@hotmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-1654-9850>

Bu çalışma için etik onay, T.C. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 18.11.2022 tarih ve 2022-11/2.12 sayılı olarak alınmıştır.

Atf (Citation): Atasel, O. Y. (2023). Uzaktan eğitim ile alınan muhasebe dersine yönelik bir araştırma: KTÜ İİBF örneği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi* 3(1), 61-87.

1. GİRİŞ

COVID-19 salgını tüm dünya sağlığını etkilemekle birlikte küresel ekonominin düşüşe geçmesine ve birçok sektörün olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Şeker ve Atasel, 2022: 54). COVID-19 sürecinde şüphesiz en çok etkilenen sektörlerin başında eğitim gelmekte olup söz konusu süreçte kurumların ve bireylerin iş yapış biçimlerinde zorunlu olarak değişiklikler yaşanmıştır (Yelgen, 2021: 136-137). Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020 tarihinde bu salgını pandemi olarak ilan etmiş ve ülkeler kendi sınırları içerisinde hayatı kısıtlayıcı çeşitli önlemler almışlardır (Şeker ve Atasel, 2022: 54). Türkiye’de pandeminin ilan edildiği tarihte ilk vaka tespit edilmiş ve eğitim-öğretim faaliyetleri 16 Mart 2020 tarihinde üç haftalık zorunlu bir ara verilmesiyle sonuçlanmıştır (Öztürk Yöndemli ve Saygın Yücel, 2022: 2415). COVID-19 pandemisinin hızla yayılmasından dolayı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de özel ve kamuya bağlı eğitim kurumları kapatılmak zorunda kalmıştır (Akgün, 2020: 209; Güner, 2022: 154). Türkiye’de üniversitelerdeki 2019-2020 bahar dönemindeki eğitim-öğretim faaliyetleri için 23 Mart 2020 tarihinde Yükseköğretim Kurumu (YÖK) söz konusu faaliyetlerin devamlılığı için üniversitelerde yüz yüze eğitimin yerine uzaktan eğitime geçilmesine yönelik karar almıştır (Serçemeli ve Kurnaz, 2020: 41). Nitekim üniversiteler söz konusu dönemdeki eğitim-öğretim faaliyetlerini uzaktan eğitim aracılığıyla tamamlamışlardır (Karakaya, 2020: 587; Karcıoğlu, Kılıçarslan ve Çelik, 2022: 2).

Uzaktan eğitim öğrenen, öğreten ve öğrenme kaynakları arasındaki sınırlılıkları ortadan kaldırarak bilgi teknolojilerinin etkin olarak uygulayıcı bir yaklaşımla kullanılan ve birçok disiplini içerisinde barındıran bir alandır. Dünyada uzaktan eğitiminin dönemleri genel olarak üçe ayrılmakta olup birinci dönem “Yazışma”, ikinci dönem “Görsel-İşitsel Araçlar” ve üçüncü dönem “Bilişim Tabanlı” olarak adlandırılmaktadır. Esas itibarıyla uzaktan eğitimde bu dönemlerin belirlenmesinde bilgi ve iletişim teknolojileri etkili olduğu belirtilmelidir. Türkiye’de ise uzaktan eğitimin dönemlerini dörde ayırmak mümkündür. Birinci dönem “Tartışma ve Öneriler: Kavramsal (1923-1955)” olarak adlandırılmakta ve Türkiye’de bu dönemde uzaktan eğitim kavramsal olarak tartışılmıştır. İkinci dönem “Yazışma: Mektup Aracılığıyla (1956-1975)” olarak adlandırılmış ve ilk kez bu dönemde uzaktan eğitim ile ilgili uygulamalar hayata geçirilmiştir. Üçüncü dönem “Görsel-İşitsel Araçlar: Radyo-Televizyon (1976-1995)” olarak adlandırılmış ve ikinci döneme kıyasla sınırlı da olsa uzaktan eğitimin uygulanabilirliğinde ilerleme sağlanmıştır. Aynı zamanda üçüncü dönemde içerisinde yer alan diğer önemli bir durum ise Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi’nin kurulması olmuş ve söz konusu fakültenin kurulmasıyla da uzaktan eğitim yükseköğretime geçmesi sağlanmıştır. Son olarak dördüncü dönem “Bilişim Tabanlı: İnternet-Web (1996-Günümüz)” olarak adlandırılmış olup bu dönemde özellikle 2000 yılından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte uzaktan eğitim ile sunulan eğitim fırsatları artmış ve uzaktan eğitimdeki öğrenci sayısında da ciddi oranda artış meydana gelerek uzaktan eğitim Türkiye’de eğitimin önemli bir parçası haline gelmiştir (Bozkurt, 2017: 86-88). Görüldüğü üzere uzaktan eğitim alanındaki dönemlerin belirlenmesinde bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler her zaman ön planda olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmelerin uzaktan eğitime entegrasyonu ise genel olarak beş nesil bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarıyla olmuştur. Birinci nesil bilgi ve iletişim teknolojileri aracı mektup olmuş, mektubun kullanıldığı uzaktan eğitimde tek taraflı bir eğitim sağlanmıştır. İkinci nesil bilgi ve iletişim teknolojileri aracı ise radyo-televizyon gibi çoklu medya araçları olmuş ve söz konusu araçlarla sağlanan uzaktan eğitim yine tek taraflı olmuştur. Üçüncü nesilde telekonferans gibi bilgi ve iletişim araçları kullanılmış olup söz konusu araçlar yardımıyla verilen uzaktan eğitimde ise eğitmen ile eğitilen arasında karşılıklı bir etkileşim sağlanmıştır. Dördüncü nesil ise bilgisayar temelli ve web tabanlı bilgi ve iletişim araçları ile verilen uzaktan eğitimde etkileşimli öğrenme yöntemine geçildiği söylenebilir. Son olarak beşinci nesilde ise bir önceki nesille göre uzaktan eğitimde daha gelişmiş bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılmakta olup söz konusu nesilde eş zamanlı öğrenme gerçekleşmekte, kaynaklara erişim daha ucuz olmakta ve etkinlik yüksek olabilmektedir (Şeker, 2021: 350-351). Muhasebe eğitimi açısından konuya bakıldığında da literatürdeki çalışmalarda, bilgisayar destekli eğitimin verilmesiyle öğrenmenin daha kolaylaşabileceği, öğrencilerin muhasebe konularına ilgisinin çekilerek, derse karşı motivasyonlarının artırılacağı ve bunların sonucunda öğrencilerin akademik başarısına yansıtılabileceği belirtilmektedir (Daştan, 2008, 101; Çankaya ve Dinç, 2009, 27-28). Bu yönüyle bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde-öğrenimde çeşitliliği, esnekliği ve etkinliği sağlamada önemli araç olduğu söylenebilir (Atasel ve Şeker, 2017, 397). Nitekim COVID-19 pandemi sürecinin olumsuz etkilerinden dolayı eğitim-öğretimin uzaktan

eğitim aracılığıyla devam ettirilmesi bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Gerekan ve Atasel, 2021: 521).

Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın amacı, COVID-19 sürecinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, muhasebe dersine ve uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'ndeki öğrencilere anket uygulanmış olup ankette demografik bilgilere, uzaktan eğitimin teknik durumuna, muhasebe dersinin uzaktan eğitimle yürütülmesine, uzaktan eğitimin olumlu-olumsuz yönlerine ve son olarak ders memnuniyeti ile özyeterliliğe yönelik sorulara yer verilmiştir. Ayrıca anket uygulanan öğrencilerin uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitimi karşılaştırabilmesi adına daha önceden geleneksel yüz yüze eğitim ile muhasebe dersi almasına dikkat edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında literatür araştırmasına, araştırma, bulgular ve sonuçta yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bu başlık altında literatürde başta muhasebe eğitiminde uzaktan eğitimin kullanımına yönelik çalışmalar olmak üzere COVID-19 sürecinde de uzaktan muhasebe eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar özet olarak aşağıda sunulmuştur.

Akgün (2020), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Yönetimi Bölümü'ndeki 74 öğrencinin uzaktan eğitim ile ilgili görüşlerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda kız öğrencilerin birçoğu uzaktan muhasebe eğitiminin kendilerine maliyet avantajı sunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu kız öğrenciler aynı zamanda uzaktan eğitimin kendilerine önemli fayda sağladığını belirtmişlerdir. Erkek öğrenciler ise standart bir eğitim programının uygulanması noktasında katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Son olarak kız ve erkek öğrenciler örgün muhasebe eğitiminin uzaktan muhasebe eğitimine göre gelecekte de daha fazla katkısı olabileceğini belirtmiştir.

Afşar ve Büyükdoğan (2020), Konya'daki bir üniversitenin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi'ndeki 432 öğrencinin COVID-19 sürecinde uzaktan eğitimle ilgili öz yeterliliklerini ve uzaktan eğitim sistemine olan bakış açılarını belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin yarısının uzaktan öğretim yöntemini benimsediği, öğrencilerin uzaktan eğitim uygulamalarını verimli ve kolay bulmalarına karşın teknik sorunlar yaşadığını belirlemiştir. Son olarak öğrencilerin uzaktan eğitim sistemi ile zamanı daha etkin kullandığını ve internet üzerinden araştırma yapabilme kabiliyetlerini geliştirdiğini ortaya koymuşlardır.

Karakuş ve Yanpar Yelken (2020), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda uzaktan eğitim alan 607 öğrencinin sosyal bulunuşluk düzeyleri ile işlemsel uzaklıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin sosyal bulunuşlukları ve işlemsel uzaklıkları öğrenim gördükleri bölüm ve teknolojik yeterlilik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmasına karşın öğrencilerin cinsiyete, öğrenim türüne, uzaktan eğitim deneyimine, çalışma durumuna ve üniversite öncesi yaşadığı yere göre bir farklılık tespit edilememiştir.

Seçemeli ve Kurnaz (2020), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü'ndeki 254 öğrencinin COVID-19 pandemi döneminde, uzaktan eğitimle muhasebe dersine yönelik, öğrencilerin uzaktan eğitim sistemine bakış açıları, uzaktan eğitim sistemiyle ilgili öz yeterlikleri ve uzaktan eğitimle yürütülen muhasebe derslerine ilişkin görüşleri tespit etmeye çalışılmışlardır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin uzaktan eğitim sistemini benimsediklerini, uzaktan eğitim sistemi ile ilgili öz yeterlilik sorunu yaşamadıklarını belirlemiştir. Muhasebe dersinin uzaktan eğitim ile anlatılmasının olumlu yönlerinin sırasıyla; başta zaman tasarrufu sağlaması olduğu, video kayıtlarının tekrar izlenebilmesi ve esnek eğitim olanakları sunmasıdır. İlgili sistemin olumsuz yönlerinin ise; internete erişim, eğitmenle iletişim ve sosyal olarak soyutlanma hissinin olduğu belirtmişlerdir. Sonuç geleneksel yöntemler ile uzaktan eğitim yöntemlerinin birlikte kullanılması gerektiğini önermişlerdir.

Yılmaz İnce, Kabul ve Diler (2020), Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde uzaktan eğitim alan 1 011 öğrencinin COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitime ilişkin düşüncelerini ve görüşlerini belirlemeye

çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda, katılımcıların bilgisayar ve internete sahip olma imkânlarının uzaktan eğitime bakış açılarını etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Avcı ve Yıldız (2021), Teknoloji Kabul Modeli çerçevesinde uzaktan eğitim sisteminin kullanımına yönelik 1 259 öğrenciye yönelik memnuniyet ve davranışsal niyetlerini tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, memnuniyetin davranışsal niyet üzerinde; algılanan fayda ve performans beklentisinin memnuniyet ve davranışsal niyet üzerinde anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Ezin (2021), COVID-19 salgının döneminde Adıyaman Üniversitesinde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler MYO İşletme ve Kooperatif Programlarında muhasebe dersi alan 406 öğrenciye yönelik anket uygulaması ile birlikte, uzaktan eğitim sisteminin yaratmış olduğu yeni eğitim şeklinin güçlü yönleri, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditlerini tespit etmeye çalışmıştır. Öğrencilerin cinsiyet, program türü, yaşadıkları yer, dersteki başarı düzeyleri, eğitime katılım sağladıkları teknoloji türüne göre güçlü, zayıf, fırsat ve tehdit boyutlarında yer alan ifadelere katılımlarında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Güngör Karyağdı ve Yolci (2021), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi MYO'nun ve Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO'nun Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümlerindeki 83 öğrencinin COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim sistemine ve muhasebe derslerinin uzaktan eğitim sistemiyle yürütülmesine ilişkin bakış açıları incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin muhasebe eğitiminde yüz yüze eğitimi tercih ettikleri ve ilgili derslerin uzaktan eğitimle almalarına ilişkin olumsuz düşüncelerinin var olduğunu tespit etmişlerdir.

Şeker (2021), Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde muhasebe dersi alan 428 öğrencinin COVID-19 pandemisindeki uzaktan eğitim sistemi ve muhasebe dersleriyle ilgili görüşlerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin uzaktan eğitim sisteminden genel olarak memnun olmasına rağmen öğrencilerden yarısından çoğu örgün eğitimi tercih ettiğini belirlemiştir. Ayrıca öğrenciler uzaktan eğitimin örgün eğitime nazaran bir takım avantaj (derslere istediği yerden ulaşabilmesi, zaman tasarrufu sağlaması vb.) sağladığını ifade ettiği, muhasebe derslerinin genel olarak 21-40 dakika arasında olması öğrenciler tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir.

Tuğay (2021), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde muhasebe dersi alan 936 öğrencinin COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim sistemi ile ilgili görüş ve değerlendirmeleri belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, muhasebe derslerindeki memnuniyet düzeyi ile bölümler arasında anlamlı bir farklılık olduğunu belirlemiş ve uzaktan eğitim sistemi ile ilgili genel memnuniyet düzeyinin, muhasebe dersleri ile ilgili memnuniyet düzeyi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Yelgen (2021), Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde muhasebe dersi alan 192 öğrencinin COVID-19 pandemi sürecinde dijital dönüşüm ve uzaktan eğitim ile ilgili görüşlerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin uzaktan eğitim sisteminin esneklik tanınmasından dolayı sevdiğini, fakat uzaktan eğitimde eğitmen ve öğrenciler arasındaki karşılıklı etkileşimin sınırlı olmasından dolayı yüz yüze eğitimi tercih ettiklerini belirlemiştir.

Aslan Çetin, Öztürk ve Akarsu (2022), Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde muhasebe dersi alan 129 öğrencinin uzaktan eğitime ve uzaktan muhasebe eğitime karşı görüşleri belirlemeye çalışmalarıdır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin uzaktan eğitim ile muhasebe derslerini takip etmenin en büyük zorluğunun "internetle ulaşamama" olduğunu, ders süresinin 25 dakika ve üzeri olması gerektiğini, uzaktan eğitim ile anlatılan muhasebe derslerinin çeşitli materyallerle desteklenmesi gerektiğini, pandemiden sonra ise yüz yüze eğitimi tercih ettiklerini tespit etmişlerdir.

Atabay (2022), Balıkesir Üniversitesi bünyesinde bulunan Fakülte/Yüksekokul/Meslek Yüksekokullarında muhasebe dersi alan 393 öğrencinin COVID-19 pandemi sürecinde bireysel yenilikçilik, öz yeterlilik ve öz motivasyonlarının memnuniyetleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, bireysel yenilikçilik boyutlarından değişime direnç ve değişime açıklığın, öz yeterliliğin ve öz motivasyonun uzaktan eğitim memnuniyetinin önemli yordayıcısı oldukları ortaya konmuştur.

Bülbül, Ayanoğlu ve Yanık (2022), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde İşletme Bölümünde muhasebe dersi alan 215 öğrencinin uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitime ilişkin karşılaştırmalı olarak öğrenme ve ders verimliliği değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin sayısal ağırlıklı derslerin süresinin 40 dakika olması gerektiğini, uzaktan eğitimin ile alınan derslerin verimsiz ve faydasız olduğunu, COVID-19 pandemisinden sonra muhasebe derslerinin yüz yüze eğitim ile almak istediklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin uzaktan eğitimde yaşanan alt yapı sorunlarının varlığını ve çevrimiçi sınavların ölçme ve değerlendirmede adaletsizliğe neden olduğunu ifade ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Güner (2022), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde muhasebe dersi alan 161 öğrencinin COVID-19 pandemi döneminde uzaktan muhasebe öğretimine yönelik algılarını, tercihlerini ve beklentilerini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda yüz yüze öğretim yöntemiyle muhasebe dersi almış olan öğrencilerin uzaktan öğretime yönelik algılarının yüz yüze yönteme hiç katılmamış öğrencilere göre daha olumsuz olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca sadece uzaktan öğretim yöntemiyle ders almış öğrencilerin çoğunlukla yüz yüze öğretim yöntemini tercih ettiklerini saptamıştır.

Karcıoğlu, Kılıçarslan ve Çelik (2022), Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi "İşletme" ve "Bankacılık ve Finans" Bölümleri ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi "İşletme" Bölümü'ndeki toplam 151 öğrencinin COVID-19 pandemi döneminde uzaktan eğitim kapsamında muhasebe derslerine yönelik bakış açıları ve bu bakış açılarının demografik özelliklere göre farklılıklarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin uzaktan eğitimle yürütülen muhasebe derslerine karşı olmadıklarını buna rağmen geleneksel eğitime de ihtiyaçlarının olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca uzaktan eğitimin dezavantajlarının öğrencinin akademik performansına göre farklılaştığını ortaya koymuşlardır.

Yukarıdaki literatüre ek olarak muhasebe dersini anlatan öğretim üyelerine yönelik uzaktan eğitime karşı görüşlerinin incelendiği birçok çalışma (Ayyıldız Ülker, Günlük ve Erbey, 2006; Güngör Karyağdı, 2020; Kurnaz ve Serçemeli, 2020; Saban vd., 2022), yine muhasebe derslerinin uzaktan eğitim ile anlatılmasına yönelik öğrencilerin bakış açılarının incelendiği çalışmalar (Kelek ve Topal, 2020; Lazim, İsmail ve Tazilah, 2021) da vardır. Bu çalışma kapsamında COVID-19 sürecinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, muhasebe dersine ve uzaktan eğitime yönelik görüşleri belirlenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda öğrencilerin uzaktan eğitimin teknik durumuna, muhasebe dersinin uzaktan eğitimle yürütülmesine, uzaktan eğitimin olumlu-olumsuz yönlerine ve son olarak ders memnuniyeti ile özyeterliliğe yönelik anket sorularıyla çalışmanın kapsamı genişletilmiştir. Son olarak başta demografik özellikler olmak üzere muhasebe mesleğini seçim durumu, uzaktan eğitime yönelik memnuniyet düzeyleri arasındaki farklılık olup olmadığı da araştırılmıştır. Çalışmanın atfedilen yönleriyle literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

3. ARAŞTIRMA

Bu başlık altında sırasıyla araştırmanın konusuna, amacına, örnekleme, kısıtlarına ve yöntemine yer verilmiştir. Ayrıca bu başlıkta araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezler, araştırma sonucunda elde edilen verilerin güvenilirlik testi sonucu ve araştırmadan elde edilen bulgular sunulmuştur. Bu çalışma için etik onay, T.C. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 18.11.2022 tarih ve 2022-11/2.12 sayılı olarak alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın amacı, COVID-19 sürecinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, uzaktan eğitim sistemine ve söz konusu sistem üzerinden almış olduğu muhasebe dersine yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Bunun sonucunda ise araştırma kapsamında öğrencilerin muhasebe derslerine yönelik tespit edilen görüşleri doğrultusunda birtakım önerilerin sunulması, uzaktan eğitim sisteminin gelişimine yönelik yapılması gerekenler hususunda ileri dönük eylemlerin planlanmasına katkı sağlanması beklenmektedir. Nitekim Yardımcıoğlu, Şitak ve Yörük (2021: 160) tarafından belirtildiği üzere muhasebe eğitime yönelik birçok farklı çalışmanın yapılması ileriye yönelik önerilerin geliştirilmesi bakımından oldukça önemli olduğu, öyle ki küresel çapta yaşanan COVID-19 pandemisi gibi durumlarda eğitimin sürdürülebilmesi bakımından bu konuda yürütülen

araştırmaların ve araştırmalardan elde edilen sonuçların literatüre kazandırılmasının öneminin büyük olduğu ifade edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Örneklemi ve Yöntemi

Bu araştırmanın örneklemi, 2021-2022 Bahar Dönemindeki Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü'nde Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almış 62 öğrenci oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere araştırmada kasti (kararsal) örnekleme benimsendiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmakta olup birinci bölüm demografik ve uzaktan eğitim ile ilgili genel bilgilere yönelik toplam 25 sorudan oluşmaktadır. Anketin ikinci bölümü ise 4 kısma ayrılmakta olup ilk kısımda "Uzaktan Eğitimin Teknik Durumu ve Ders Takibi" ile ilgili toplam 11 ifadeye, ikinci kısımda "Derslerden Memnuniyet ve Özyeterlilik" ile ilgili toplam 13 (4'ü Derslerden Memnuniyet; 9'u Özyeterlilik) ifadeye, üçüncü kısımda öğrencilerin "Muhasebe Eğitiminin Uzaktan Eğitimle Yürütülmesine İlişkin Bakış Açısı" ile ilgili 11 ifadeye ve son olarak dördüncü kısımda ise "Uzaktan Eğitimin Olumlu-Olumsuz Yönleri" ile ilgili toplam 19 (9'u Olumlu; 10'u Olumsuz) ifadeye yer verilmiştir. Anketin birinci bölümünde kategorik ölçekli ve öğrencilerin birden fazla cevap verebileceği sorular yöneltilmiştir. İkinci bölümün tüm kısımlarında ise 5'li likert ölçeği kullanılmış olup likert ölçeğinde yer alan "1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde belirtilmiştir. Anket formunda yer alan ifadelerin belirlenmesinde ise literatürdeki çalışmalardan (Akgün, 2020; Serçemeli ve Kurnaz, 2020; Yılmaz, İnce ve Kabul, 2020; Şeker, 2021) yararlanılmıştır. Anket aracılığıyla toplanan verilerin analizi için IBM SPSS 22 istatistik paket programı kullanılmış ve araştırmanın güvenilirliği için Alfa Katsayısına da (Cronbach Alfa) bakılmıştır. Farklılıkların tespit edilebilmesi için ise Bağımsız Örneklem T testi ve ANOVA testinden yararlanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 kabul edilmiştir.

Araştırma kapsamında ve literatürdeki çalışmalar doğrultusunda geliştirilen hipotezler aşağıda sunulmuştur.

- H₀: Cinsiyet ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. (Tüm Boyutlar; 1-Teknik Durum ve Ders Takibi, 2-Dersten Memnuniyet, 3-Özyeterlilik, 4-Uzaktan Eğitime Bakış Açısı, 5-Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri, 6- Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri ifade etmektedir.)
- H₀: Derse alma durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: COVID-19 pandemisinden sonra da Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almak istenmesi/istenmemesi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: Yaşanılan yer ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: Mezun olunan lise türü ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: Lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğinin seçilme durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: Normal şartlarda Muhasebe-2 dersi için farklı yöntemlerin seçilmesi durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- H₀: Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Araştırmada toplam 8 hipotez geliştirilmekle birlikte her hipotez için 6 alt hipotezinde kurulmuştur. Böylece araştırma kapsamında toplam 48 hipotez sınanmıştır.

3.3. Araştırmanın Tanımlayıcı İstatistikleri

Bu başlık altında araştırmanın tanımlayıcı istatistikleri; öğrenciler hakkında tanımlayıcı bilgiler (cinsiyet, yaşadığı yer, mezun olduğu lise, not ortalaması vb.), öğrencilerin uzaktan eğitim ile almış oldukları Muhasebe-2 dersi hakkındaki genel görüşlerine yer verilmiştir. Ayrıca yine bu başlık altında uzaktan eğitim ile ilgili çoktan seçmeli soruların öğrenciler tarafından değerlendirilmesi ve öğrencilerin COVID-19 süresince almış oldukları uzaktan eğitim hakkındaki genel görüşleri bakımından ayrı ayrı sunulmuştur. Tablo 1’de öğrenciler hakkında tanımlayıcı bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Öğrenciler Hakkında Tanımlayıcı Bilgiler

Bilgiler	Gruplar	Sayı	Yüzde (%)
“Cinsiyet”	“Kadın”	29	46,8
	“Erkek”	33	53,2
	Toplam	62	100,0
“Yaşanılan Yer”	“Köy”	4	6,5
	“Kasaba”	0	-
	“İlçe”	18	29,0
	“İl”	10	16,1
	“Büyükşehir”	30	48,4
	Toplam	62	100,0
“Mezun Olduğunuz Lise”	“Düz Lise”	0	-
	“Meslek Lisesi”	35	56,5
	“Anadolu Lisesi”	10	16,1
	“Fen Lisesi”	8	12,9
	“Diğer Liseler”	9	14,5
	Toplam	62	100,0
“Not Ortalamanız”	“2.00 den az”	12	19,4
	“2.00-2.50 arası”	23	37,1
	“2.51-3.00 arası”	21	33,9
	“3.01-3.50 arası”	5	8,1
	“3.51 ve üzeri”	1	1,6
	Toplam	62	100,0
“Muhasebe-2 dersini alma durumunuz”	“İlk defa alıyorum”	42	67,7
	“Kaldım tekrar alıyorum”	20	32,3
	Toplam	62	100,0
“Mezun olduğunuzda muhasebe mesleğini seçme durumunuz nedir?”	“İstiyorum”	11	17,7
	“Kararsızım”	23	37,1
	“İstemiyorum”	28	45,2
	Toplam	62	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerden 29’u kız ve 33’ü erkektir. Ayrıca öğrencilerin yaklaşık yarısı büyükşehirlerde yaşadığı, %56,5’inin meslek lisesinden mezun olduğu, öğrencilerinin çoğunun (%71’nin) not ortalamasının 2,00-3,00 arasında olduğu, Muhasebe-2 dersini ilk defa alan öğrenci sayısının tekrar dersi alan öğrencilerden fazla olduğu ve son olarak lisans eğitiminden sonra öğrencilerin muhasebe mesleğini seçmede kararsız (%37,1’i) olduğu ya da istemediği (%45,2’si) söylenebilir.

Tablo 2’de öğrencilerin uzaktan eğitim ile almış oldukları Muhasebe-2 dersi hakkındaki genel görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Uzaktan Eğitim ile Almış Oldukları Muhasebe-2 Dersi Hakkındaki Genel Görüşleri

Bilgiler	Gruplar	Sayı	Yüzde (%)
“Muhasebe-2 Dersini çevrim içi (online)/uzaktan eğitim ile hangi sıklıkla takip ediyorsunuz?”	“%81-%100”	20	32,3
	“%61-%80”	10	16,1
	“%41-%60”	10	16,1
	“%21-%40”	22	35,5
	“%20 ve aşağısı”	0	-
	Toplam	62	100,0
“Uzaktan eğitimde verilen bu dersin süresinin ne kadar olmasını tercih edersiniz?”	“21 – 30 dakika arası”	10	16,1
	“31 – 40 dakika arası”	6	9,7
	“41 – 50 dakika arası”	16	25,8
	“51 – 60 dakika arası”	15	24,2
	“61 – 70 dakika arası”	11	17,7
	“70 dakika üzeri”	4	6,5
	Toplam	62	100,0
“Uzaktan eğitimde bu ders için çevrim dışı/eş zamansız ders video kayıtları kullanılması durumunda bunun süresinin ne kadar olmasını tercih edersiniz?”	“11 – 20 dakika arası”	5	8,1
	“21 – 30 dakika arası”	10	16,1
	“31 – 40 dakika arası”	9	14,5
	“41 – 50 dakika arası”	12	19,4
	“51 – 60 dakika arası”	19	30,6
	“60 dakika ve üzeri”	7	11,3
	Toplam	62	100,0
“Normal şartlar altında bu dersin yürütülmesinde hangi yöntemi tercih edersiniz?”	“Çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimi”	18	29,0
	“Sınıfta yüz yüze eğitim yöntemi”	19	30,6
	“Karma-(uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim)”	25	40,3
	Toplam	62	100,0
“Genel olarak uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyinizi belirtiniz?”	“Çok Düşük”	8	12,9
	“Düşük”	4	6,5
	“Orta”	32	51,6
	“Yüksek”	11	17,7
	“Çok Yüksek”	7	11,3
	Toplam	62	100,0
“Bağlı değerlendirme (çan) sistemi bulunan üniversitelerde sınavların online yapılmasını uygun buluyor musunuz?”	“Hiç uygun bulmuyorum”	15	24,2
	“Uygun bulmuyorum”	14	22,6
	“Kararsızım”	16	25,8
	“Uygun buluyorum”	9	14,5
	“Kesinlikle uygun buluyorum”	8	12,9
	Toplam	62	100,0
“Sizce çevrim içi/ uzaktan eğitim yönteminde sınavlar yüz yüze mi olmalı?”	“Evet”	29	46,8
	“Hayır”	33	53,2
	Toplam	62	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim sistemi ile takip eden 40 kişi %41-%100 aralığında takip etmektedir. Uzaktan eğitiminde Muhasebe-2 dersinin süresi ile ilgili öğrencilere sorulan soruda öğrencilerin yaklaşık yarı dersin 41 ile 60 dakika arasında olması gerektiğini belirtmiş, keza Muhasebe-2 dersi için çevrim dışı ders video kayıtlarının da 41 ile 60 dakika arasında olması öğrenciler (%50’si) tarafından tercih edilmiştir. Normal şartlar altında Muhasebe-2 dersinin hangi yöntem aracılığıyla sunulması hususunda ise öğrencilerin birbirlerine yakın cevap vermekle birlikte karma yöntemin tercih edenlerin sayısının yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin uzaktan eğitiminden memnuniyet düzeylerine bakıldığında öğrencilerinin çoğu söz konusu sistemden orta ve daha düşük düzeyde memnun olduklarını beyan etmişlerdir. Bağlı sistemde öğrencilerin sınavlara online katılımı hususunda ise öğrencilerin 29’u (%46,8’i) sınavların online olmasının uygun olmadığı görüşündedir. Söz konusu görüşe sahip öğrenciler aynı zamanda uzaktan eğitimde sınavların yüz yüze yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Tablo 3’te uzaktan eğitim ile ilgili çoktan seçmeli soruların öğrenciler tarafından değerlendirilmesi hakkındaki bilgiler sunulmuştur.

Tablo 3. Uzaktan Eğitim ile İlgili Çoktan Seçmeli Soruların Öğrenciler Tarafından Değerlendirilmesi

Bilgiler	Gruplar	Sayı	Yüzde (%)
“Çevrimiçi (online)/uzaktan eğitime katılmak için kullandığımız araç hangisidir? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)”	“Kendi bilgisayarım”	54	74
	“Kendi akıllı telefonum”	18	24
	“Kendi tabletim”	0	-
	“Bir başkasının bilgisayarı”	2	2
	“Bir başkasının akıllı telefonu”	0	-
	“Bir başkasının tableti”	0	-
	Toplam	74	100
“Dersleri çevrim içi/ uzaktan eğitimle takip etmenin sakıncaları ne olabilir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)”	“İnternet bağlantısı sorunu”	27	31
	“Teknik problemler”	16	19
	“Bireyselleşme”	7	8
	“Sosyal ortamlardan uzak kalma”	18	21
	“Anlaşılmayan konuları sormama”	18	21
	Toplam	86	100
“Bu dersi uzaktan eğitim sistemiyle takip etmek istiyorsanız sebebi nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)”	“Uzaktan eğitimle daha iyi anlıyorum.”	12	14
	“Örgün eğitimde bu ders daha sıkıcıdır.”	11	12
	“Örgün eğitimde bu derse konsantre olamıyorum.”	14	16
	“Farklı bir ilde bir işte çalışıyorum.”	3	4
	“Ailemin yanında olmak zorundayım.”	8	9
	“Bu dersi uzaktan eğitimdeki kayıtlardan tekrar izleyerek konuları daha iyi öğreniyorum.”	39	45
	Toplam	86	100
“Uzaktan eğitimde bu dersin aşağıdaki yöntemlerden hangileriyle desteklenmesini istersiniz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)”	“Ders Kitabı”	8	9
	“PDF, Word, Powerpoint Sunumu”	33	36
	“Çevrimdışı video kayıtları”	20	22
	“Dersin Öğretim elemanının ders notları”	30	33
	Toplam	91	100
“Bu derste çevrim içi/ uzaktan eğitimle ilgili genel izleniminiz nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)”	“İlgi çekici”	40	48
	“Sıkıcı”	18	21
	“Gereksiz”	8	10
	“Eğlenceli”	18	21
	Toplam	84	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere öğrencilerin hemen hemen hepsi uzaktan eğitim ile verilen Muhasebe-2 dersini ya kendi bilgisayarından ya da kendi telefonundan takip etmektedir. Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitimle takip etme sorunu için öğrenciler genel olarak “internet bağlantı sorunu” işaretlemişlerdir.

Uzaktan eğitiminde verilen Muhasebe-2 dersinin tekrar öğrenciler tarafından izlenebilmesi öğrencilerin uzaktan eğitimle bu dersi takip etmelerini istemelerine neden olmaktadır. Ankete katılan öğrenciler uzaktan eğitimde Muhasebe-2 dersinin ders kitaplarından ziyade daha çok “PDF, Word, Powerpoint Sunumu” ve “Dersin Öğretim elemanının ders notları” ile desteklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Son olarak öğrenciler uzaktan eğitime karşı izlenimlerinin “ilgi çekici” olduğu ifade etmişlerdir. Tablo 4’te öğrencilerin COVID-19 süresince almış oldukları uzaktan eğitim hakkındaki genel görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin COVID-19 Süresince Almış Oldukları Uzaktan Eğitim Hakkındaki Genel Görüşleri

Bilgiler	Gruplar	Sayı	Yüzde (%)
“Bu dersi COVID-19 pandemisi sonrasında uzaktan eğitim sistemiyle almak ister misiniz?”	“Evet”	36	58,1
	“Hayır”	26	41,9
	Toplam	62	100,0
“COVID-19 pandemi dönemi bittikten sonra bu ders için yüz yüze telafi programlarının yapılması gerektiğini düşünüyor musunuz?”	“Evet”	22	35,5
	“Hayır”	40	64,5
	Toplam	62	100,0
“Bu süreç (COVID-19) aile içi ilişkilerinizi nasıl etkiledi?”	“Çok olumsuz etkilendi”	5	8,1
	“Olumsuz etkilendi”	14	22,6
	“Değiştirmede”	35	56,5
	“Olumlu etkilendi”	7	11,3
	“Çok olumlu etkilendi”	1	1,6
Toplam	62	100,0	
“Bu süreçte (COVID-19) herkesin evde olması akademik başarınızı nasıl etkiledi?”	“Çok olumsuz etkilendi”	15	24,2
	“Olumsuz etkilendi”	22	35,5
	“Değiştirmede”	16	25,8
	“Olumlu etkilendi”	9	14,5
	“Çok olumlu etkilendi”	0	0,0
Toplam	62	100,0	
“Bu süreçte (COVID-19) verimli ders çalışabiliyor musunuz?”	“Hiç verimli çalışmıyorum”	9	14,5
	“Verimli çalışmıyorum”	17	27,4
	“Kararsızım”	17	27,4
	“Verimli çalışabiliyorum”	18	29,0
	“Çok verimli çalışabiliyorum”	1	1,6
Toplam	62	100,0	

Tablo 4’te görüldüğü üzere ankete katılan öğrencilerin yarısından çoğu COVID-19 pandemisinden sonrasında da Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almayı tercih ettiği, öyle ki öğrencilerin büyük çoğunluğu (%64,5’i) COVID-19 pandemisinden sonra söz konusu dersinin yüz-yüze telafisinin yapılmasını istememişlerdir. COVID-19 süreci, öğrencilerin yaklaşık %30’nun aile içi ilişkilerini olumsuz etkilediği ve aile bireylerin evde oluşundan dolayı öğrencilerin %59’unun akademik başarısının olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Pandemi sürecinde öğrencilerin yaklaşık %42’si verimli ders çalışmadığını ifade etmişlerdir.

Ankette kullanılan alt ölçekler dâhilinde ifadelerin normal dağılımı için dikkate alınan çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış olup ilgili değerlerin -2,52 ile 2,45 arasında olduğu tespit edilmiştir. Normal dağılım için referans aralığının -3 ile +3 arasında olduğu belirtilmekte olup bu araştırma kapsamında da çarpıklık ve basıklık değerleri referans aralığı içerisinde olduğundan verilerin normal dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo 5’te ankette yer alan alt ölçeklere ait Alfa Katsayısıyla (Cronbach Alfa) ölçülen güvenilirlik sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Ölçek Adı	Alt Ölçek Adı	Madde Sayısı	Alfa Katsayısı
“Uzaktan Eğitim Sistemi ve Uzaktan Muhasebe-2 Dersi”	Tüm Ölçek	24	0,940
	“Teknik Durum ve Ders Takibi”	11	0,910
	“Dersten Memnuniyet”	4	0,711
	“Öz Yeterlik”	9	0,912
“Muhasebe Eğitiminin Çevrim İçi / Uzaktan Eğitimle Yürütülmesine İlişkin Bakış Açısı ile Uzaktan Eğitimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri”	Tüm Ölçek	30	0,915
	“Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”	11	0,894
	“Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri”	9	0,948
	“Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri”	10	0,875

Tablo 5’te görüldüğü üzere iki ana ölçeğin ve tüm alt ölçeğin (“Dersten Memnuniyet” alt ölçeği hariç) Alfa Katsayısı (α), $0,80 \leq \alpha < 1,00$ arasında değer aldığı için ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğu, sadece “Dersten Memnuniyet” alt ölçeğinin alfa katsayısının $0,60 \leq \alpha < 0,80$ aralığında değer aldığı için söz konusu alt ölçeğin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir (Kalaycı, 2014: 405).

3.4. Ankete Katılan Öğrencilerin COVID-19 Sürecinde Uzaktan Eğitime ve Muhasebe Dersine Yönelik Görüşleri ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında öğrencilerin ankette yer alan alt ölçekler boyutundaki ifadelerle vermiş oldukları cevaplar değerlendirilmiştir. Her değerlendirme alt ölçekler boyutunda yapılmıştır.

“Teknik Durum ve Ders Takibi” ile öğrencilere toplam 11 ifade yönetilmiştir. Söz konusu alt ölçekte yer alan “Uzaktan eğitim sisteminde bu dersi ‘canlı (online) olarak’ düzenli bir biçimde takip ederim. (TDDT1)” ifadesine öğrencilerin %58,1’i katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitim sisteminde bu derse ‘canlı (online) olarak’ hızlı ve kolay erişim sağlayabiliyorum. (TDDT2)” ifadesine öğrenciler %74,2’lik bir oranla katıldıklarını belirtmiş, “Katılmadığım ‘canlı derslere’ daha sonra kayıtlardan tekrar erişebiliyorum. (TDDT3)” ifadesine neredeyse tüm öğrenciler (%95,1’i) katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitim sistemindeki bu dersle ilgili video kayıtlarını düzenli olarak izliyorum.(TDDT4)” ifadesine öğrencilerin %71’i katıldıklarını beyan etmiş, “Uzaktan eğitim sistemindeki bu dersle ilgili video kayıtlarına hızlı ve kolay erişebiliyorum. (TDDT5)” ifadesine öğrencilerin %88,8’i katıldıklarını belirtmiş, “KTÜ Aves sistemindeki ‘bu ders materyallerini’ düzenli olarak takip ediyorum. (TDDT6)” ifadesinde ise öğrencilerin %30,6’si kararsız kalmış, “KTÜ Aves sistemindeki ‘bu ders materyallerine’ hızlı ve kolay erişebiliyorum. (TDDT7)” ifadesine ise öğrencilerin katılımı (%59,7’lik oran ile) daha fazla olmuş, “Uzaktan eğitimdeki canlı dersin ‘ses’ kalitesi beni tatmin ediyor. (TDDT8)” ifadesine öğrenciler %59,6’sı katıldıklarını beyan etmiş, “Uzaktan eğitimdeki canlı dersin ‘video’ kalitesi beni tatmin ediyor. (TDDT9)” ifadesine katıldıklarını belirten öğrencilerin oranı %66,2 olmuş, “Uzaktan eğitimde yaşanan aksaklıkların çözümü için verilen teknik destekten memnunum. (TDDT10)” ifadesine öğrencilerin yarısı katıldıklarını belirtmekle birlikte %32,3’ü kararsız kalmışlardır, son olarak “Uzaktan eğitim modülünün çalışması ve kullanımının anlaşılabilirliğinden memnunum. (TDDT11)” ifadesine öğrencilerin %66,1’i katıldıklarını belirtmişlerdir. Tablo 6’da “Teknik Durum ve Ders Takibi” alt ölçeğindeki ifadelerle yönelik frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 6. “Teknik Durum ve Ders Takibi” ile İlgili İfadelerle Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri

İfadeler	Sayı/Yüzde	1	2	3	4	5	Toplam
TDDT1	Sayı	5	15	6	21	15	62
	Yüzde (%)	8,1%	24,2%	9,7%	33,9%	24,2%	100,0%
TDDT2	Sayı	6	1	9	25	21	62
	Yüzde (%)	9,7%	1,6%	14,5%	40,3%	33,9%	100,0%
TDDT3	Sayı	1	0	2	18	41	62
	Yüzde (%)	1,6%	0,0%	3,2%	29,0%	66,1%	100,0%
TDDT4	Sayı	7	4	7	24	20	62
	Yüzde (%)	11,3%	6,5%	11,3%	38,7%	32,3%	100,0%
TDDT5	Sayı	3	0	4	20	35	62
	Yüzde (%)	4,8%	0,0%	6,5%	32,3%	56,5%	100,0%
TDDT6	Sayı	8	5	19	12	18	62
	Yüzde (%)	12,9%	8,1%	30,6%	19,4%	29,0%	100,0%
TDDT7	Sayı	3	7	15	12	25	62
	Yüzde (%)	4,8%	11,3%	24,2%	19,4%	40,3%	100,0%
TDDT8	Sayı	5	6	14	26	11	62
	Yüzde (%)	8,1%	9,7%	22,6%	41,9%	17,7%	100,0%
TDDT9	Sayı	6	4	11	28	13	62
	Yüzde (%)	9,7%	6,5%	17,7%	45,2%	21,0%	100,0%
TDDT10	Sayı	5	6	20	24	7	62
	Yüzde (%)	8,1%	9,7%	32,3%	38,7%	11,3%	100,0%
TDDT11	Sayı	3	6	12	31	10	62
	Yüzde (%)	4,8%	9,7%	19,4%	50,0%	16,1%	100,0%

“Not: 1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.”

Tablo 6’da görüldüğü üzere “Teknik Durum ve Ders Takibi” ile ilgili ifadelerle genel olarak öğrencilerin katıldıkları görülmektedir.

Ankette yer alan “Dersten Memnuniyet” alt ölçeğine yönelik toplam 4, “Öz Yeterlik” alt ölçeğinde ise toplam 9 ifadeye yer verilmiştir. “Dersten Memnuniyet” alt ölçeğindeki “Bu dersin sorumlusunun online ‘canlı ders’ anlatımından memnunum. (DMI)” ilk ifadesine öğrencilerin %8,1’i kararsız olmakla birlikte geriye kalan %91,9’u

katıldıklarını beyan etmiş, “*Bu dersin sorumlusunun KTÜ Aves sisteminde paylaştığı ders materyallerinden memnunum. (DM2)*” ifadesine öğrencilerin yarısından çoğu (%69,4’ü) katıldıklarını belirtmiş, “*Bu dersin online ‘canlı ders programı’ ve ‘ders saatinden’ memnunum. (DM3)*” ifadesine öğrencilerin %69,4’ü katıldıklarını beyan etmiş, son olarak “*Bu dersin online ‘canlı ders süresinden’ memnunum.*” ifadesine ise öğrencilerin %69,3’ü katıldıklarını bildirmişlerdir. “*Öz Yeterlik*” alt ölçeğindeki “*İnternet bağlantı hızımdan ve derslere erişim durumumdan memnunum. (OZY1)*” ilk ifadesine öğrencilerin %62,9’u katıldıklarını beyan etmiş, “*Uzaktan (online) eğitimi, yüz yüze eğitime göre daha verimli buluyorum. (OZY2)*” ifadesine ise öğrencilerin %37,1’i katılmamış %30,6’sı kararsız kalmıştır, “*Uzaktan (online) eğitim esnasında kendime ait (dış etkenlere kapalı) uygun bir ortam bulabilirim. (OZY3)*” ifadesine öğrencilerin %64,5’i katıldıklarını belirtmiş, “*Uzaktan (online) eğitim sayesinde zamandan tasarruf edip diğer ilgi alanlarıma vakit ayırabilirim. (OZY4)*” ifadesine %67,7’si katıldıklarını beyan etmiş, “*Aile üyelerim veya akrabalarım uzaktan (online) eğitim sisteminin olumlu olduğunu düşünüyor. (OZY5)*” ifadesine öğrencilerin %32,2’si katılmamış ve %24,2’si kararsız kalmıştır, “*Uzaktan öğrenme sürecinde ödevlerimi hazırlama ve ders materyallerini kullanmada sorun yaşamam. (OZY6)*” ifadesine öğrencilerin %30,6’sı kararsız kalmakla birlikte %53,2’si katıldıklarını belirtmiş, “*Üniversitemde kullanılan uzaktan öğrenme yazılımlarını nasıl kullanacağım konusunda gerekli bilgi ve beceriye sahibim. (OZY7)*” ifadesine %75,8’lik çoğunlukla öğrenciler katıldıklarını beyan etmiş, “*Uzaktan öğrenme sürecinde alanımla ilgili internet kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanmaya başladım. (OZY8)*” ifadesine öğrencilerin %67,7’si katıldıklarını belirtmiş, son olarak “*Uzaktan öğrenme süreci bireysel gelişimime katkı sağladı. (OZY9)*” ifadesine öğrenciler %37,1’i kararsız kalmış ve %33,6’si katıldıklarını beyan etmişlerdir. Tablo 7’de “*Dersten Memnuniyet*” ile “*Öz Yeterlik*” alt ölçeklerindeki ifadelerle yönelik frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 7. “Dersten Memnuniyet” ile “Öz Yeterlik” Kapsamında Yer Verilen İfadelere Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri

İfadeler	Sayı/Yüzde	1	2	3	4	5	Toplam
DM1	Sayı	0	0	5	28	29	62
	Yüzde (%)	0,0%	0,0%	8,1%	45,2%	46,8%	100,0%
DM2	Sayı	3	2	14	23	20	62
	Yüzde (%)	4,8%	3,2%	22,6%	37,1%	32,3%	100,0%
DM3	Sayı	1	1	17	22	21	62
	Yüzde (%)	1,6%	1,6%	27,4%	35,5%	33,9%	100,0%
DM4	Sayı	1	10	8	25	18	62
	Yüzde (%)	1,6%	16,1%	12,9%	40,3%	29,0%	100,0%
OZY1	Sayı	7	8	8	26	13	62
	Yüzde (%)	11,3%	12,9%	12,9%	41,9%	21,0%	100,0%
OZY2	Sayı	17	6	19	7	13	62
	Yüzde (%)	27,4%	9,7%	30,6%	11,3%	21,0%	100,0%
OZY3	Sayı	3	8	11	22	18	62
	Yüzde (%)	4,8%	12,9%	17,7%	35,5%	29,0%	100,0%
OZY4	Sayı	4	5	11	19	23	62
	Yüzde (%)	6,5%	8,1%	17,7%	30,6%	37,1%	100,0%
OZY5	Sayı	10	10	15	11	16	62
	Yüzde (%)	16,1%	16,1%	24,2%	17,7%	25,8%	100,0%
OZY6	Sayı	4	6	19	16	17	62
	Yüzde (%)	6,5%	9,7%	30,6%	25,8%	27,4%	100,0%
OZY7	Sayı	2	3	10	30	17	62
	Yüzde (%)	3,2%	4,8%	16,1%	48,4%	27,4%	100,0%
OZY8	Sayı	2	6	12	23	19	62
	Yüzde (%)	3,2%	9,7%	19,4%	37,1%	30,6%	100,0%
OZY9	Sayı	6	6	23	12	15	62
	Yüzde (%)	9,7%	9,7%	37,1%	19,4%	24,2%	100,0%

“Not: 1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.”

Tablo 7’de görüldüğü üzere öğrenciler “Öz Yeterlik” ile ilgili ifadelerle karşı “Dersten Memnuniyet” ile ilgili ifadelerle daha fazla katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Ankette yer alan “*Uzaktan Eğitime Bakış Açısı*” alt ölçeğinde öğrencilere toplam 11 ifade yöneltilmiştir. Söz konusu ölçekte yer alan “*Bu dersin öğretiminde uzaktan eğitim ders motivasyonumu artırır. (UZEYBA1)*” ilk

ifadeye öğrencilerin %29'u kararsız kalmakla birlikte %49'u bu ifadeye katıldıklarını belirtmiş, “*Bu dersin öğretiminde uzaktan eğitim araştırmacı ruhumu geliştirir. (UZEYBA2)*” ifadesine öğrencilerin %25,8'si kararsız kalmış ve %51,6'sı katıldıklarını beyan etmiş, “*Bu dersin öğretiminde uzaktan eğitim eğitici ile iletişimimizi zorlaştırmaktadır. (UZEYBA3)*” ifadesine öğrencilerin yarısından çoğu (%51,6'sı) katıldıklarını bildirmiş, “*Bu dersin video kayıtlarını her an tekraren izleyebilme imkânı öğrenmemde faydalı olmaktadır. (UZEYBA4)*” ifadesine öğrencilerin büyük çoğunluğu (%80,6'sı) katıldıklarını belirtmiş, “*Uzaktan eğitim bu dersin geleneksel yöntemlere göre daha anlaşılır kılmaktadır. (UZEYBA5)*” ifadesine öğrencilerin %29'u kararsız kalmakla birlikte %43,5'i katıldıklarını beyan etmiş, “*Uzaktan eğitim ile dersti takip etmek geleneksel yöntemlere göre daha kolaydır. (UZEYBA6)*” ifadesine öğrencilerin %56,5'i katıldıklarını belirtmiş, “*Uzaktan eğitim bu dersin akılda kalıcı olmasına katkı sağlamaktadır. (UZEYBA7)*” ifadesine ise öğrencilerin %25,8'i kararsız kalmış ve %50'si katıldıklarını bildirmiş, “*Bu dersin uzaktan eğitim yoluyla verilmesi bana ek iş yükü getirmektedir. (UZEYBA8)*” ifadesine öğrencilerin %59,7'si katılmadıklarını belirtmiş, “*Uzaktan eğitim sayesinde bu derste anlatılanları daha iyi anlıyorum. (UZEYBA9)*” ifadesinde öğrencilerin %35,5'i kararsız kalırken, %45,2'si katıldıklarını bildirmişler, “*Uzaktan eğitim zamanımı daha verimli kullanmamı sağlamaktadır. (UZEYBA10)*” ifadesine öğrencilerin büyük çoğunluğu (%74,2'si) katıldıklarını beyan etmiş, son olarak “*Uzaktan eğitim yoluyla verilen bu derste, yüz yüze göre daha iyi not alabileceğime inanıyorum. (UZEYBA11)*” ifadesine ise öğrencilerin %29'u kararsız kalırken %51,6'sı katıldıklarını belirtmişlerdir. Tablo 8'de “*Uzaktan Eğitime Bakış Açısı*” alt ölçeğindeki ifadelerle yönelik frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 8. “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ile İlgili İfadelere Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri

İfadeler	Sayı/Yüzde	1	2	3	4	5	Toplam
UZEYBA1	Sayı	6	7	18	13	18	62
	Yüzde (%)	9,7%	11,3%	29,0%	21,0%	29,0%	100,0%
UZEYBA2	Sayı	6	8	16	18	14	62
	Yüzde (%)	9,7%	12,9%	25,8%	29,0%	22,6%	100,0%
UZEYBA3	Sayı	7	10	13	15	17	62
	Yüzde (%)	11,3%	16,1%	21,0%	24,2%	27,4%	100,0%
UZEYBA4	Sayı	2	0	10	18	32	62
	Yüzde (%)	3,2%	0,0%	16,1%	29,0%	51,6%	100,0%
UZEYBA5	Sayı	9	8	18	10	17	62
	Yüzde (%)	14,5%	12,9%	29,0%	16,1%	27,4%	100,0%
UZEYBA6	Sayı	3	8	16	14	21	62
	Yüzde (%)	4,8%	12,9%	25,8%	22,6%	33,9%	100,0%
UZEYBA7	Sayı	6	9	16	14	17	62
	Yüzde (%)	9,7%	14,5%	25,8%	22,6%	27,4%	100,0%
UZEYBA8	Sayı	17	20	15	4	6	62
	Yüzde (%)	27,4%	32,3%	24,2%	6,5%	9,7%	100,0%
UZEYBA9	Sayı	5	7	22	13	15	62
	Yüzde (%)	8,1%	11,3%	35,5%	21,0%	24,2%	100,0%
UZEYBA10	Sayı	5	5	6	22	24	62
	Yüzde (%)	8,1%	8,1%	9,7%	35,5%	38,7%	100,0%
UZEYBA11	Sayı	8	4	18	8	24	62
	Yüzde (%)	12,9%	6,5%	29,0%	12,9%	38,7%	100,0%

“Not: 1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.”

Tablo 8'de görüldüğü üzere “*Uzaktan Eğitime Bakış Açısı*” ile ilgili ifadelerde öğrencilerin daha çok kararsız kaldıkları tespit edilmiştir.

Ankette yer alan “*Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri*” alt ölçeğinde toplam 9 ifadeye yer verilmiştir. Söz konusu ölçekteki “*Ders videoları sistemde çevrimdışı bulunduğu için dolayı, canlı derste anlamadığımız konuları videoyu tekrar izleyerek anlama şansımız olmaktadır. (UZEOL1)*” ilk ifadeye öğrencilerin büyük çoğunluğu (%83,9'u) katıldıklarını beyan etmiş, “*Uzaktan eğitim ile istediğimiz yerde ve istediğimiz zamanda derslere erişebilmekteyiz. Bu nedenle hastalık, özel-ailevi sebepler vb. durumlardan kaynaklanan devamsızlık sıkıntımız ortadan kalkmış oluyor. (UZEOL2)*” ifadesine de öğrencilerin %96,2'si katıldıklarını bildirmiş, “*Normal şartlarda sınıf ortamında öğrenmeye çalıştığımız bu ders, uzaktan eğitim yoluyla da öğretilir. (UZEOL3)*” ifadesinde ise öğrencilerin %22,6'sı kararsız kalmakla birlikte %61,3'ü katıldıklarını belirtmiş, “*Uzaktan eğitim*

öğrencilerin hem evde verimli zaman geçirmelerini hem de konulardan geri kalmamalarını sağlar. (UZEOL4)” ifadesine öğrencilerin %80,6’sı katıldıklarını beyan etmiş, “Uzaktan eğitim bu ders için ders materyali eksikliğini gidererek ekstra kaynak aramamıza gerek kalmadan konuyu öğrenme fırsatı sunar. (UZEOL5)” ifadesine öğrencilerin %72,6’sı katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitim fırsat eşitsizliğini azaltır. (UZEOL6)” ifadesinde ise öğrencilerin %27,4’ü kararsız kalmış ve %53,2’si katıldıklarını beyan etmiş, “Uzaktan eğitim bireysel öğrenmeyi sağlayarak araştırma bilincinin gelişmesine katkı sağlar. (UZEOL7)” ifadesine öğrencilerin %66,1’i katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitim öğrenciye maliyet (ulaşım, fotokopi masrafları vb.) avantajı sunar. (UZEOL8)” ifadesine yine öğrencilerin %66,1’i katıldıklarını beyan etmiş, son olarak “Uzaktan eğitim yüz yüze eğitime kıyasla daha çevrecidir. (UZEOL9)” ifadesine öğrencilerin %30,7’si katılmamış, %19,4’ü kararsız kalmış ve %50’si katıldıklarını belirtmişlerdir. Tablo 9’da “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” alt ölçeğindeki ifadelere yönelik frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 9. “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” ile İlgili İfadelere Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri

İfadeler	Sayı/Yüzde	1	2	3	4	5	Toplam
UZEOL1	Sayı	2	3	5	15	37	62
	Yüzde (%)	3,2%	4,8%	8,1%	24,2%	59,7%	100,0%
UZEOL2	Sayı	3	0	0	20	39	62
	Yüzde (%)	4,8%	0,0%	0,0%	32,3%	62,9%	100,0%
UZEOL3	Sayı	7	3	14	12	26	62
	Yüzde (%)	11,3%	4,8%	22,6%	19,4%	41,9%	100,0%
UZEOL4	Sayı	6	2	4	25	25	62
	Yüzde (%)	9,7%	3,2%	6,5%	40,3%	40,3%	100,0%
UZEOL5	Sayı	4	2	11	20	25	62
	Yüzde (%)	6,5%	3,2%	17,7%	32,3%	40,3%	100,0%
UZEOL6	Sayı	7	5	17	14	19	62
	Yüzde (%)	11,3%	8,1%	27,4%	22,6%	30,6%	100,0%
UZEOL7	Sayı	4	3	14	19	22	62
	Yüzde (%)	6,5%	4,8%	22,6%	30,6%	35,5%	100,0%
UZEOL8	Sayı	5	4	12	16	25	62
	Yüzde (%)	8,1%	6,5%	19,4%	25,8%	40,3%	100,0%
UZEOL9	Sayı	7	12	12	7	24	62
	Yüzde (%)	11,3%	19,4%	19,4%	11,3%	38,7%	100,0%

“Not: 1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.”

Tablo 9’da görüldüğü üzere “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” ile ilgili ifadelere genel olarak öğrencilerin katıldıkları görülmektedir.

Ankette yer alan “Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri” alt ölçeğinde toplam 10 ifadeye yer verilmiştir. Söz konusu ölçekteki “Bu ders kapsamındaki konuların yüz yüze eğitime kıyasla daha iyi anlaşılamayacağını düşünüyorum. (UZEOLZ1)” ilk ifadeye öğrencileri %27,4’ü kararsız kalmakla birlikte %48,8’i katıldıklarını bildirmiş, “Uzaktan eğitimde sosyal çevrenin eksik olması dersten kopmama neden olmaktadır. (UZEOLZ2)” ifadesine öğrencilerin yarısı katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitimde internet kesintisi yaşanması ve internet hızının yavaş olması derse ait videonun bazen donmasına neden olduğundan dersi dinleme motivasyonum azalmaktadır. (UZEOLZ3)” ifadesine öğrencilerin %53,2’si katıldıklarını bildirmiş, “Uzaktan eğitim bu dersin anlaşılmasını güçleştirdiğinden verimlilik düzeyi düşmektedir. (UZEOLZ4)” ifadesine ise öğrencilerin %33,9’u katılmadıklarını ve yine %33,9’unun kararsız olduğu belirlenmiş, “Uzaktan eğitimde kendi kendine öğrenme alışkanlığı olmayan öğrenciler açısından uyum problemine yol açmaktadır. (UZEOLZ5)” ifadesine öğrencilerin %56,4’ü katıldıklarını bildirmiş, “Bu ders yüz yüze işlenirken anlaşılmayan yerlerin sorulması ve anında cevap alınması anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Videoyu tekrar izlese de aynı etkiyi vermemekte ve böylece öğrenme süreci güçleşmektedir. (UZEOLZ6)” ifadesine öğrencilerin yarısından çoğu (%55,5’i) katıldıklarını belirtmiş, “Uzaktan eğitim anlatılan konuyu tartışma ve uygulama noktasında yetersiz kaldığından, bu noktadaki eksiklik staj ve ek kurslar ile giderilmelidir. (UZEOLZ7)” ifadesine öğrencilerin %53,2’si katıldıklarını bildirmiş, “Yüz yüze eğitimde verilen ders daha disiplinli olduğundan derse dikkatimizi vermemizi sağlayacaktır. (UZEOLZ8)” ifadesine öğrencilerin %54,8’i katıldıklarını beyan etmiş, “Bu dersin yüz yüze eğitiminde arkadaşlarımız bir soru sorduğunda tartışıp karışımızdakinin de fikirlerini öğrenmiş oluruz ya da yanımızdakinin anlamadığı yer olduğunda anlatıp

anlaşılabilir olmasını sağlayabiliriz. Uzaktan eğitimde bu imkanlarımız yoktur. (UZEOLZ9)” ifadesine öğrencilerin %61,3’ü katıldıklarını belirtmiş, son olarak “Uzaktan eğitim arkadaşlarımızla ortak çalışma yapmamızı ve öğrencilerin kendi aralarında sosyalleşmesini engellemektedir. (UZEOLZ10)” ifadesine öğrencilerin yarısının katıldığı tespit edilmiştir. Tablo 10’da “Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri” alt ölçeğindeki ifadelerle yönelik frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 10. “Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri” ile İlgili İfadelere Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri

İfadeler	Sayı/Yüzde	1	2	3	4	5	Toplam
UZEOLZ1	Sayı	5	11	17	12	17	62
	Yüzde (%)	8,1%	17,7%	27,4%	19,4%	27,4%	100,0%
UZEOLZ2	Sayı	9	9	13	13	18	62
	Yüzde (%)	14,5%	14,5%	21,0%	21,0%	29,0%	100,0%
UZEOLZ3	Sayı	4	13	12	10	23	62
	Yüzde (%)	6,5%	21,0%	19,4%	16,1%	37,1%	100,0%
UZEOLZ4	Sayı	8	13	21	8	12	62
	Yüzde (%)	12,9%	21,0%	33,9%	12,9%	19,4%	100,0%
UZEOLZ5	Sayı	6	9	12	18	17	62
	Yüzde (%)	9,7%	14,5%	19,4%	29,0%	27,4%	100,0%
UZEOLZ6	Sayı	8	8	11	20	15	62
	Yüzde (%)	12,9%	12,9%	17,7%	32,3%	24,2%	100,0%
UZEOLZ7	Sayı	6	6	17	19	14	62
	Yüzde (%)	9,7%	9,7%	27,4%	30,6%	22,6%	100,0%
UZEOLZ8	Sayı	8	3	17	17	17	62
	Yüzde (%)	12,9%	4,8%	27,4%	27,4%	27,4%	100,0%
UZEOLZ9	Sayı	8	7	9	23	15	62
	Yüzde (%)	12,9%	11,3%	14,5%	37,1%	24,2%	100,0%
UZEOLZ10	Sayı	10	9	12	16	15	62
	Yüzde (%)	16,1%	14,5%	19,4%	25,8%	24,2%	100,0%

“Not: 1= Kesinlikle Katılmıyorum 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ifade edilmektedir.”

Tablo 10’da görüldüğü üzere öğrencilerin en fazla katılmadıkları ifade UZEOLZ4 olmuş, bu durum ise uzaktan eğitimde verimliliğin sağlanabileceğini göstermektedir.

3.5. Araştırma Kapsamında Test Edilen Hipotezlere Yönelik Elde Edilen Bulgular

Bu başlık altında araştırma kapsamında kurulan hipotezler test edilmiştir. Hipotezlerin test edilebilmesi için ANOVA ve Bağımsız Örneklem T Testi kullanılmıştır. ANOVA analizlerinde varyansların homojenlik durumuna da bakılmıştır. Homejenlik durumu dikkate alınarak yapılan analiz sonuçlarında farklar olması durumunda bu farkın kaynağını tespit edebilmek için Tukey ya da Games-Howell testleri kullanılmıştır. Aşağıda sırasıyla hipotezler ve hipotezlerin test sonuçlarına yer verilmiştir.

➤ H_0 : Cinsiyet ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilmiş olup Bağımsız Örneklem T Testi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	N	Ortalama	Levene		Bağımsız Örneklem T Testi	
				F	p	t	p (2-tailed)
TDDT	Kadın	29	3,5768	0,032	0,859	-1,601	0,115
	Erkek	33	3,9118				
DM	Kadın	29	3,8190	0,584	0,448	-2,129	0,037
	Erkek	33	4,1818				
OZY	Kadın	29	3,1648	3,167	0,080	-3,121	0,003
	Erkek	33	3,8653				
UZEBA	Kadın	29	3,1348	3,575	0,063	-3,063	0,003
	Erkek	33	3,7769				
UZEOL	Kadın	29	3,5134	9,421	0,053	-3,059	0,003
	Erkek	33	4,2593				
UZEOLZ	Kadın	29	3,5586	0,847	0,361	1,268	0,210
	Erkek	33	3,2667				

Tablo 11’de görüldüğü üzere toplam ölçekler düzeyinde Levene testi sonucunda varyansların homojen ($p>0,05$) dağıldığı tespit edilmiştir. Kadın ve erkek öğrenciler arasında farkın anlamlı olup olmadığına alt ölçekler düzeyinde Bağımsız Örneklem T Testi ile bakılmış olup ilgili testin sonucuna göre kadınlar ile erkekler arasında “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ve “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” bakımından anlamlı ($p<0,05$) farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla DM, OZY UZEBA ve UZEOL ölçekleri bakımından “ H_0 : Cinsiyet ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmesine karşın TDDT ile UZEOL açısından ilgili hipotez reddedilememiştir. Sonuç olarak erkeklerin DM, OZY UZEBA ve UZEOL ölçeğindeki ifadelerle vermiş olduğu cevapların ortalaması kadınlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

➤ H_0 : Dersi alma durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilmiş olup Bağımsız Örneklem T Testi sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Muhasebe 2 Dersini Alma Durumuna Göre Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Ölçekler	“Bu dersi alma durumunuz”	N	Mean	Levene		Bağımsız Örneklem T Testi	
				F	P	t	p (2-tailed)
TDDT	İlk defa alıyorum	42	3,6385	0,873	0,354	-1,619	0,111
	Kaldım tekrar alıyorum	20	4,0000				
DM	İlk defa alıyorum	42	4,0119	0,220	0,641	-0,003	0,997
	Kaldım tekrar alıyorum	20	4,0125				
OZY	İlk defa alıyorum	42	3,4153	0,003	0,957	-1,495	0,140
	Kaldım tekrar alıyorum	20	3,7944				
UZEBA	İlk defa alıyorum	42	3,3788	0,830	0,366	-1,276	0,207
	Kaldım tekrar alıyorum	20	3,6818				
UZEOL	İlk defa alıyorum	42	3,8069	0,560	0,457	-1,160	0,251
	Kaldım tekrar alıyorum	20	4,1278				
UZEOLZ	İlk defa alıyorum	42	3,4095	7,155	0,060	0,078	0,938
	Kaldım tekrar alıyorum	20	3,3900				

Tablo 12’de görüldüğü üzere Bağımsız T Testi sonuçlarına göre Muhasebe-2 dersini ilk defa alan öğrenciler ile tekrar alan öğrenciler arasında TDDT, DM, OZY, UZEBA, UZEOL ve UZEOLZ bakımından anlamlı ($p>0,05$ olduğu için) bir farklılık ortaya konulamamıştır. Bundan dolayı “ H_0 : Dersi alma durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilememiştir.

➤ H_0 : COVID-19 pandemisinden sonrada Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almak istenmesi/istenmemesi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilmiş olup Bağımsız Örneklem T Testi sonuçları Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. COVID-19 Pandemisinden Sonrasında Muhasebe-2 Dersini Uzaktan Eğitim ile Almak İstenmesi/İstenmemesi Durumuna Göre Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

Ölçekler	“Muhasebe-2 dersini COVID-19 pandemisi sonrasında uzaktan eğitim sistemiyle almak ister misiniz?”	N	Mean	Levene		Bağımsız Örneklem T Testi	
				F	p	t	p (2-tailed)
TDDT	Evet	36	3,9343	0,001	0,980	2,046	0,045
	Hayır	26	3,5070				
DM	Evet	36	4,1736	0,431	0,514	2,244	0,029
	Hayır	26	3,7885				
OZY	Evet	36	3,9691	0,001	0,975	5,008	0,000
	Hayır	26	2,9402				
UZEBA	Evet	36	3,8636	2,819	0,098	4,750	0,000
	Hayır	26	2,9406				
UZEOL	Evet	36	4,4691	3,306	0,074	6,606	0,000
	Hayır	26	3,1368				
UZEOLZ	Evet	36	3,2278	0,975	0,327	-1,822	0,073
	Hayır	26	3,6462				

Tablo 13’te görüldüğü üzere toplam ölçekler düzeyinde Levene testi sonucunda varyansların homojen ($p>0,05$) dağıldığı belirlenmiştir. COVID-19 pandemisinden sonrasında Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almak

isteyen öğrenciler ile almak istemeyen öğrenciler arasında farkın anlamlı olup olmadığına alt ölçekler düzeyinde Bağımsız Örneklem T Testi ile bakılmış olup ilgili testin sonucuna göre UZEOLZ ölçeği hariç diğer tüm ölçekler boyutunda anlamlı ($p < 0,05$) farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla TDDT, DM, OZY, UZEBA ve UZEOL ölçekleri bakımından “ H_0 : COVID-19 pandemisinden sonrada Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almak istenmesi/istenmemesi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmiş, UZEOLZ ölçeği bakımından ise reddedilememiştir.

➤ H_0 : Yaşanılan yer ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilebilmesi için ilk olarak tüm ölçekler boyutunda varyansların homojen dağıldığının Levene testi ile ortaya konulması gerekmektedir. İlgili testin sonuçları Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14. Levene Test Sonuçları

Boyutlar	Levene	p
TDDT	1,887	0,142
DM	2,482	0,070
OZY	1,305	0,281
UZEBA	1,610	0,197
UZEOL	1,823	0,153
UZEOLZ	2,500	0,068

Tablo 14’te görüldüğü tüm ölçekler boyutunda ($p > 0,05$ olduğu için) verilerin homojen dağıldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda ANOVA analizinin anlamlı çıkması durumunda varyanslar homojen olduğundan Tukey testi yapılarak farkın kaynakları ortaya konulması gerekmektedir. Bu doğrultuda ANOVA analiz sonuçları Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. Yaşanılan Yere Göre ANOVA Analiz Sonuçları

Boyutlar		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
TDDT	Gruplar Arası	7,938	3	2,646	4,470	0,007*
	Grup İçi	34,336	58	0,592		
	Toplam	42,274	61			
DM	Gruplar Arası	2,965	3	0,988	2,208	0,097
	Grup İçi	25,963	58	0,448		
	Toplam	28,928	61			
OZY	Gruplar Arası	7,557	3	2,519	3,131	0,032*
	Grup İçi	46,670	58	0,805		
	Toplam	54,227	61			
UZEBA	Gruplar Arası	7,494	3	2,498	3,661	0,017*
	Grup İçi	39,575	58	0,682		
	Toplam	47,069	61			
UZEOL	Gruplar Arası	11,425	3	3,808	4,229	0,009*
	Grup İçi	52,226	58	0,900		
	Toplam	63,650	61			
UZEOLZ	Gruplar Arası	6,031	3	2,010	2,627	0,059
	Grup İçi	44,388	58	0,765		
	Toplam	50,419	61			

* $p < 0,05$

Tablo 15’te görüldüğü üzere TDDT, OZY, UZEBA ve UZEOL boyutlarında “ H_0 : Yaşanılan yer ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilirken, DM ve UZEOLZ boyutlarında ilgili hipotez reddedilememiştir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin yaşadığı yere göre TDDT, OZY, UZEBA ve UZEOL ölçekleri kapsamında vermiş oldukları cevaplar arasında bir farklılığın olduğu söylenebilir. İlgili farkın kaynağının ortaya konulabilmesi için post hoc (Tukey) testi yapılmış olup sonuçlar Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Yaşanılan Yere Göre Farklar

Boyut	(I) Yaşanılan Yer	(J) Yaşanılan Yer	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
TDDT	Büyükşehir	İlçe	-0,60808*	0,22940	0,049
		İl	-0,87576*	0,28095	0,015
OZY	Büyükşehir	İlçe	-0,80370*	0,26744	0,020
UZEBA	Büyükşehir	İlçe	-0,80606*	0,24628	0,009
UZEOL	Büyükşehir	İlçe	-0,98148*	0,28291	0,005

Tablo 16'da görüldüğü üzere TDDT boyutunda büyükşehirde yaşayan öğrencilerle il ve ilçede yaşayan öğrenciler arasında TDDT ortalamalarında anlamlı farklılık vardır. Başka bir ifadeyle büyükşehirde yaşayanların TDDT ölçeğindeki ifadelerine vermiş oldukları cevapların ortalaması ile il ve ilçede yaşayan öğrencilerin söz konusu ölçekteki sorulara vermiş olduğu cevapların ortalamasından daha düşük olduğu ve farkında anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer sonuçlar ise OZY, UZEBA ve UZEOL boyutlarında büyükşehirde yaşayan öğrencilerle ilçede yaşayan öğrenciler arasında OZY, UZEBA ve UZEOL ortalamalarında anlamlı farklılıkların belirlenmesidir.

➤ H_0 : Mezun olunan lise türü ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilebilmesi için ilk olarak tüm ölçekler boyutunda varyansların homojen dağılıp/dağılmadığının Levene testi ile ortaya konulması gerekmektedir. İlgili testin sonuçları Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17. Levene Test Sonuçları

Boyut	Levene	df1	df2	p
TDDT	6,866	3	58	0,000
DM	4,325	3	58	0,008
OZY	4,530	3	58	0,006
UZEBA	2,723	3	58	0,052
UZEOL	3,650	3	58	0,018
UZEOLZ	3,780	3	58	0,015

Tablo 17'de görüldüğü üzere UZEBA boyutu hariç tüm boyutlarda $p < 0,05$ olduğu için grupların varyansları homojen olmadığı ve varyanslar arasında fark olduğu tespit edilmiştir. ANOVA analizinin anlamlı çıkabilmesi için varyansların homojen olmadığı durumlarda farkın kaynaklarını tespit edebilmek için Games-Howell testinin, UZEBA boyutunda ise grupların varyansları homojen dağıldığından ve varyanslar arasında fark ($p > 0,05$ olduğu için) ortaya konulmadığından ilgili boyut için ise Tukey testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ANOVA analiz sonuçları Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18. Mezun Olunan Lise Türüne Göre ANOVA Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
TDDT	Gruplar Arası	6,335	3	2,112	3,408	0,023*
	Grup İçi	35,939	58	0,620		
	Toplam	42,274	61			
DM	Gruplar Arası	,486	3	0,162	0,331	0,803
	Grup İçi	28,442	58	0,490		
	Toplam	28,928	61			
OZY	Gruplar Arası	,800	3	0,267	0,290	0,833
	Grup İçi	53,427	58	0,921		
	Toplam	54,227	61			
UZEBA	Gruplar Arası	1,420	3	0,473	0,602	0,617
	Grup İçi	45,649	58	0,787		
	Toplam	47,069	61			
UZEOL	Gruplar Arası	,184	3	0,061	0,056	0,982
	Grup İçi	63,466	58	1,094		
	Toplam	63,650	61			
UZEOLZ	Gruplar Arası	1,855	3	0,618	0,738	0,533
	Grup İçi	48,565	58	0,837		
	Toplam	50,419	61			

Tablo 18’de görüldüğü üzere sadece TDDT boyutunda $p < 0,05$ olup bu nedenle söz konusu boyutta “ H_0 : Mezun olunan lise türü ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmiştir. Diğer boyutlarda ise ilgili hipotez reddedilememiştir. Sonuç olarak mezun olunan lise türüne göre TDDT ölçeğinde verilen cevapların ortalaması arasında anlamlı bir farklılık ortaya konmuştur. Söz konusu farklılığın kaynağının belirlenebilmesi için ise Games-Howell testi yapılmış olup sonuçlar Tablo 19’da sunulmuştur.

Tablo 19. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Farklar

Boyut	(I) Mezun olunan lise	(J) Mezun olunan lise	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
TDDT	Meslek Lisesi	Anadolu Lisesi	0,88442*	0,28226	0,014

Tablo 19’da görüldüğü üzere Meslek Lisesi mezunu öğrenciler ile Anadolu Lisesi mezunu öğrenciler arasında TDDT ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak Meslek Lisesinden mezun öğrencilerin TDDT boyutundaki cevaplarının ortalaması Anadolu Lisesi mezunu öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

➤ H_0 : Lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğinin seçilme durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilebilmesi için ilk olarak tüm ölçekler boyutunda varyansların homojen dağılıp/dağılmadığının Levene testi ile ortaya konulması gerekmektedir. İlgili testin sonuçları Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20. Levene Test Sonuçları

Boyut	Levene	df1	df2	p
TDDT	3,814	2	59	0,028
DM	0,289	2	59	0,750
OZY	0,651	2	59	0,525
UZEBA	1,818	2	59	0,171
UZEOL	1,608	2	59	0,209
UZEOLZ	1,339	2	59	0,270

Tablo 20’de görüldüğü üzere TDDT boyutu hariç tüm boyutlarda $p > 0,05$ olduğu için grupların varyansları homojen olduğu ve varyanslar arasında fark olmadığı tespit edilmiştir. ANOVA analizinin anlamlı çıkabilmesi için varyansların homojen olduğu durumlarda farkın kaynaklarını tespit edebilmek için Tukey testinin, TDDT boyutunda ise grupların varyansları homojen dağılmadığı ve varyanslar arasında fark ($p < 0,05$ olduğu için) ortaya konulduğundan ilgili boyut için ise Games-Howell testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ANOVA analiz sonuçları Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Lisans Eğitiminden Sonra Muhasebe Mesleğini Seçme Durumuna Göre ANOVA Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
TDDT	Gruplar Arası	8,555	2	4,277	7,484	0,001*
	Grup İçi	33,720	59	0,572		
	Toplam	42,274	61			
DM	Gruplar Arası	7,817	2	3,908	10,922	0,000*
	Grup İçi	21,112	59	0,358		
	Toplam	28,928	61			
OZY	Gruplar Arası	14,632	2	7,316	10,902	0,000*
	Grup İçi	39,595	59	0,671		
	Toplam	54,227	61			
UZEBA	Gruplar Arası	10,768	2	5,384	8,750	0,000*
	Grup İçi	36,301	59	0,615		
	Toplam	47,069	61			
UZEOL	Gruplar Arası	17,303	2	8,651	11,013	0,000*
	Grup İçi	46,347	59	0,786		
	Toplam	63,650	61			
UZEOLZ	Gruplar Arası	6,739	2	3,370	4,552	0,015*
	Grup İçi	43,680	59	0,740		
	Toplam	50,419	61			

Tablo 21’de görüldüğü üzere tüm boyutlarda $p < 0,05$ olup bu nedenle tüm boyutlarda “ H_0 : Lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğinin seçilme durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmiştir. Başka bir ifadeyle lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğinin seçilme durumu göre TDDT, DM, OZY, UZEBA, UZEOL ve UZEOLZ ölçeğinde öğrencilerin verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu farkların kaynağını belirlemek için ise post hoc (Tukey ve Games-Howell) testi yapılması gerekmektedir. İlgili testler yapılmış olup sonuçları Tablo 22’de sunulmuştur.

Tablo 22. Lisans Eğitiminden Sonra Muhasebe Mesleğini Seçme Durumuna Göre Farklar

Boyut	(I) “Mezun olduğunuzda muhasebe mesleğini seçme durumunuz”	(J) “Mezun olduğunuzda muhasebe mesleğini seçme durumunuz”	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
TDDT	İstemiyorum	İstiyorum	-0,92562*	0,22414	0,001
		Kararsızım	-0,61265*	0,21681	0,019
DM	İstemiyorum	İstiyorum	-0,80682*	0,21286	0,001
		Kararsızım	-0,65761*	0,16834	0,001
OZY	İstemiyorum	İstiyorum	-1,10317*	0,29151	0,001
		Kararsızım	-0,90028*	0,23053	0,001
UZEBA	İstemiyorum	İstiyorum	-1,01712*	0,27912	0,002
		Kararsızım	-0,71062*	0,22074	0,006
UZEOL	İstemiyorum	İstiyorum	-1,25469*	0,31539	0,001
		Kararsızım	-0,93409*	0,24942	0,001
UZEOLZ	İstemiyorum	İstiyorum	0,90000*	0,30618	0,013
UZEOLZ	Kararsızım	İstiyorum	0,80000*	0,31542	0,036

Tablo 22’de görüldüğü üzere lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğini seçmek istemeyen öğrencilerin TDDT, DM, OZY, UZEBA ve UZEOL ölçeğindeki cevaplarının ortalaması ile isteyen ve kararsız olan öğrencilere göre daha düşük olduğu ve aradaki farkın anlamlı olduğu ortaya konmuştur.

➤ H_0 : Normal şartlarda Muhasebe-2 dersi için farklı yöntemlerin seçilmesi durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilebilmesi için ilk olarak tüm ölçekler boyutunda varyansların homojen dağılıp/dağılmadığının Levene testi ile ortaya konulması gerekmektedir. İlgili testin sonuçları Tablo 23’te sunulmuştur.

Tablo 23. Levene Test Sonuçları

Boyut	Levene	df1	df2	p
TDDT	0,911	2	59	0,408
DM	0,489	2	59	0,616
OZY	0,499	2	59	0,609
UZEBA	4,057	2	59	0,022
UZEOL	6,372	2	59	0,003
UZEOLZ	4,615	2	59	0,014

UZEBA, UZEOL ve UZEOLZ boyutlarında $p < 0,05$ olduğu için grupların varyansları homojen olmadığı ve varyanslar arasında fark olduğu, TDDT, DM ve OZY boyutlarında ise grupların varyansları homojen dağıldığı ve varyanslar arasında fark ($p > 0,05$ olduğu için) olduğu tespit edilmiştir.

ANOVA analizinin anlamlı çıkabilmesi için varyansların homojen olmadığı durumlarda farkın kaynaklarını tespit edebilmek için Games-Howell testi, varyansların homojen olduğu durumlarda farkın kaynaklarını tespit edebilmek için Tukey testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ANOVA analiz sonuçları Tablo 24’te sunulmuştur.

Tablo 24. Normal Şartlarda Muhasebe-2 Dersi için Farklı Yöntemlerin Seçilmesi Durumu Göre ANOVA Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
TDDT	Gruplar Arası	2,956	2	1,478	2,218	0,118
	Grup İçi	39,318	59	0,666		
	Toplam	42,274	61			
DM	Gruplar Arası	0,000	2	0,000	0,000	1,000
	Grup İçi	28,928	59	0,490		
	Toplam	28,928	61			
OZY	Gruplar Arası	10,675	2	5,338	7,231	0,002*
	Grup İçi	43,552	59	0,738		
	Toplam	54,227	61			
UZEBA	Gruplar Arası	8,606	2	4,303	6,601	0,003*
	Grup İçi	38,463	59	0,652		
	Toplam	47,069	61			
UZEOL	Gruplar Arası	18,916	2	9,458	12,475	0,000*
	Grup İçi	44,734	59	0,758		
	Toplam	63,650	61			
UZEOLZ	Gruplar Arası	0,573	2	0,286	0,339	0,714
	Grup İçi	49,846	59	0,845		
	Toplam	50,419	61			

Tablo 24’te görüldüğü üzere OZY, UZEBA ve UZEOL boyutlarında $p < 0,05$ olduğundan söz konusu boyutlarda “ H_0 : Normal şartlarda Muhasebe-2 dersi için farklı yöntemlerin seçilmesi durumu ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmiştir. TDDT, DM ve UZEOLZ boyutlarında ise ilgili hipotez reddedilememiştir. Normal şartlarda Muhasebe-2 dersi için farklı yöntemlerin seçilmesi durumuna göre OZY, UZEBA ve UZEOL ölçeğinde öğrencilerin vermiş oldukları cevapların ortalamaları arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. Bu farkın kaynağının tespit edilebilmesi için ise homojen dağılıma göre Games-Howell testi ile Tukey testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ilgili testler yapılmış olup sonuçlar Tablo 25’te sunulmuştur.

Tablo 25. Normal Şartlarda Muhasebe-2 Dersi için Farklı Yöntemlerin Seçilmesi Durumu Göre Farklar

Boyut	(I) “Normal şartlar altında bu dersin yürütülmesinde hangi yöntemi tercih edersiniz”	(J) “Normal şartlar altında bu dersin yürütülmesinde hangi yöntemi tercih edersiniz”	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
OZY	Çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimi	Sınıfta yüz yüze eğitim	1,06530*	0,25915	0,001
		Karma-(uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim)	0,65852*	0,24977	0,031
UZEBA	Çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimi	Sınıfta yüz yüze eğitim	0,96491*	0,26557	0,002
		Sınıfta yüz yüze eğitim yöntemi	1,40611*	0,28640	0,000
UZEOL	Çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimi	Sınıfta yüz yüze eğitim	0,92938*	0,26917	0,003
		Karma-(uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim)			

Tablo 25’te görüldüğü üzere OZY ve UZEOL boyutlarında çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimini seçen öğrencilerin cevapların ortalaması, sınıfta yüz yüze eğitim yöntemi ve karma-(uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim) yöntemi seçen öğrencilerin cevaplarının ortalamasına göre daha yüksek olduğu ve cevapların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Keza UZEBA boyutunda da çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimini seçen öğrencilerin cevapların ortalaması, sınıfta yüz yüze eğitim yöntemi seçen öğrencilerin cevaplarının ortalamasına göre daha yüksek olduğu ve cevapların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir.

➤ H_0 : Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Hipotezi test edilebilmesi için ilk olarak tüm ölçekler boyutunda varyansların homojen dağılıp/dağılmadığının Levene testi ile ortaya konulması gerekmektedir. İlgili testin sonuçları Tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26. Levene Test Sonuçları

Boyut	Levene	df1	df2	p
TDDT	7,409	4	57	0,000
DM	2,144	4	57	0,087
OZY	3,412	4	57	0,014
UZEBA	6,624	4	57	0,000
UZEOL	9,306	4	57	0,000
UZEOLZ	11,177	4	57	0,000

Tablo 26’da görüldüğü üzere DM boyutu hariç tüm boyutlarda $p < 0,05$ olduğu için grupların varyansları homojen olmadığı ve varyanslar arasında fark olduğu tespit edilmiştir. ANOVA analizinin anlamlı çıkabilmesi için varyansların homojen olmadığı durumlarda farkın kaynaklarını tespit edebilmek için Games-Howell testinin, DM boyutunda ise grupların varyansları homojen dağıldığından ve varyanslar arasında fark ($p > 0,05$ olduğu için) ortaya konulmadığından ilgili boyut için ise Tukey testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ANOVA analiz sonuçları Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27. Genel Olarak Uzaktan Eğitim Sisteminden Memnuniyet Düzeyine Göre ANOVA Analiz Sonuçları

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
TDDT	Gruplar Arası	14,346	4	3,586	7,319	0,000*
	Grup İçi	27,929	57	0,490		
	Toplam	42,274	61			
DM	Gruplar Arası	5,270	4	1,318	3,175	0,020*
	Grup İçi	23,658	57	0,415		
	Toplam	28,928	61			
OZY	Gruplar Arası	19,958	4	4,990	8,299	0,000*
	Grup İçi	34,269	57	0,601		
	Toplam	54,227	61			
UZEBA	Gruplar Arası	17,106	4	4,276	8,135	0,000*
	Grup İçi	29,964	57	0,526		
	Toplam	47,069	61			
UZEOL	Gruplar Arası	21,346	4	5,336	7,190	0,000*
	Grup İçi	42,305	57	0,742		
	Toplam	63,650	61			
UZEOLZ	Gruplar Arası	2,690	4	0,672	0,803	0,528
	Grup İçi	47,729	57	0,837		
	Toplam	50,419	61			

Tablo 27’de görüldüğü üzere UZEOLZ boyutu hariç tüm boyutlarda $p < 0,05$ olduğundan TDDT, DM, OZY, UZEBA ve UZEOL boyutlarında “ H_0 : Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyi ile tüm boyutlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur.” hipotezi reddedilmiştir.

UZEOLZ boyutunda ise ilgili hipotez reddedilememiştir. Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyine göre TDDT, DM, OZY, UZEBA ve UZEOL ölçeğinde öğrencilerin vermiş oldukları cevapların ortalamaları arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. Bu farkın kaynağının tespit edilebilmesi için ise homojen dağılım göre Games-Howell testi ile Tukey testi yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ilgili testler yapılmış olup sonuçlar Tablo 28’de sunulmuştur.

Tablo 28. Genel Olarak Uzaktan Eğitim Sisteminden Memnuniyet Düzeyine Göre Farklar

Boyut	(I) Genel olarak uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyinizi belirtiniz	(J) Genel olarak uzaktan eğitimden memnuniyet düzeyinizi belirtiniz	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	p
TDDT	Çok Yüksek	Çok Düşük	1,94481*	0,46577	0,023
		Orta	0,99310*	0,12011	0,000
		Yüksek	0,86423*	0,19893	0,007
DM	Çok Yüksek	Orta	0,91741*	0,26882	0,010
OY	Yüksek	Orta	0,80650*	0,23676	0,022
OY	Çok Yüksek	Çok Düşük	1,90278*	0,48437	0,025
		Düşük	1,47222*	0,33140	0,042
		Orta	1,50347*	0,19145	0,000
BA	Çok Yüksek	Çok Düşük	2,07468*	0,53311	0,027
		Orta	1,22524*	0,17505	0,000
		Yüksek	1,15112*	0,20915	0,000
OLUM	Çok Yüksek	Çok Düşük	2,15278*	0,56964	0,039
		Orta	1,17361*	0,13386	0,000
		Yüksek	0,58586*	0,15064	0,020

Tablo 28’de görüldüğü üzere genel olarak TDDT, DM, OZY UZEBA ve UZEOL boyutlarında uzaktan eğitimde memnuniyeti çok yüksek olan öğrencilerin cevapların ortalaması, çok düşük, düşük, orta ya da yüksek seçen öğrencilerin cevaplarının ortalamasına göre daha yüksek olduğu ve cevapların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Dünya sağlığını derinden etkileyen COVID-19 pandemisi, başta sağlık sektörü olmak üzere birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. Şüphesiz COVID-19 sürecinde en fazla olumsuz etkilenen sektörlerden birisi de eğitim sektörü olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü’nün 11 Mart 2020 tarihinde COVID-19 pandemi olarak ilan etmesi ise ülkeleri zorunlu olarak birtakım tedbirler alamaya sevk etmiştir. Türkiye’de COVID-19’un pandemi olarak ilan edildiği söz konusu tarihte ilk vakada kayıtlara geçmiştir. 16 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de eğitim-öğretim faaliyetlerine üç haftalık zorunlu bir ara verilmiştir. COVID-19 pandemisinin hızla yayılmasından dolayı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de özel ve kamuya bağlı eğitim kurumları kapatılmak zorunda kalmıştır. 23 Mart 2020 tarihinde YÖK Türkiye’deki üniversitelerin 2019-2020 bahar döneminde eğitim-öğretim faaliyetlerini yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitime göre yürütülmesi hususunda karar almıştır. Nitekim üniversiteler söz konusu dönemdeki eğitim-öğretim faaliyetlerini uzaktan eğitim aracılığıyla tamamlamışlardır.

Bu çalışmada COVID-19 döneminde uzaktan muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, muhasebe dersine ve uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada yöntem olarak anket kullanılmış olup anket formunda “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ve “Uzaktan Eğitimin Olumlu-Olumsuz Yönleri” kapsamında alt ölçeklerde öğrencilere sorular yöneltilmiştir. Araştırmanın örneklemini, Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü’ndeki Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almış 62 öğrencidir. Toplanan veriler ise SPSS 22 paket programı aracılığıyla tanımlayıcı istatistikleri ortaya konulmuş ve araştırma kapsamında toplam 8 ana hipotez ve bu ana hipotez altında yer alan 48 alt hipotez test edilmiştir. Hipotezlerin sınanması için Bağımsız Örneklem T Testi ile ANOVA analizinden yararlanılmıştır.

Çalışmanın sonucunda kadınlar ile erkekler arasında “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ve “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” bakımından anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe-2 dersini ilk defa alan öğrenciler ile tekrar alan öğrenciler arasında “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu-Olumsuz Yönleri” bakımından anlamlı bir farklılık ortaya konulamamıştır. COVID-19 pandeminden sonra Muhasebe-2 dersini uzaktan eğitim ile almak isteyen öğrenciler ile almak istemeyen öğrenciler arasında “Uzaktan Eğitimin Olumsuz Yönleri” ölçeği hariç diğer tüm ölçekler boyutunda anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir. “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri”

boyutlarında yaşananlara göre anlamlı farklılıklar ortaya konmuştur. Meslek Lisesi mezunu öğrenciler ile Anadolu Lisesi mezunu öğrenciler arasında “Teknik Destek ve Ders Takibi” boyutundaki cevapların ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Lisans eğitiminden sonra muhasebe mesleğini seçmek istemeyen öğrencilerin “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” ölçeklerindeki cevapların ortalaması ile isteyen ve kararsız olan öğrencilere göre daha düşük olduğu ve aradaki farkın anlamlı olduğu ortaya konmuştur. “Özyeterlilik” ve “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” boyutlarında çevrimiçi (online)/ uzaktan eğitim yönetimini seçen öğrencilerin cevaplarının ortalaması, sınıfta yüz yüze eğitim yöntemi ve karma-(uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim) yöntemi seçen öğrencilerin cevaplarının ortalamasına göre daha yüksek olduğu ve cevapların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak uzaktan eğitim sisteminden memnuniyet düzeyine göre “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” ölçeklerinde öğrencilerin vermiş oldukları cevapların ortalamaları arasında bir fark olduğu belirlenmiştir. “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu Yönleri” boyutlarında uzaktan eğitimde memnuniyeti çok yüksek olan öğrencilerin cevapların ortalaması, çok düşük, düşük, orta ya da yüksek seçen öğrencilerin cevaplarının ortalamasına göre daha yüksek olduğu ve cevapların ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları literatürdeki çalışmaların (Afşar ve Büyükdoğan, 2020; Seçemeli ve Kurnaz, 2020; Ezin, 2021; Şeker, 2021; Yelgen, 2021, Aslan Çetin ve diğerleri, 2022) bulgularıyla kısmen uyumluluk gösterdiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak bu çalışma kapsamında öğrencilerin uzaktan eğitim ile almış oldukları Muhasebe-2 dersine yönelik hem dersi hem de uzaktan eğitim modelini değerlendirilme imkânı olmuştur. Buradan hareketle öğrencilerin anketteki alt ölçek boyutlarında; “Teknik Destek ve Ders Takibi”, “Ders Memnuniyeti”, “Özyeterlilik”, “Uzaktan Eğitimin Olumlu-Olumsuz Yönleri” ile ilgili ifadelerle genellikle katıldıkları, ancak “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ile ilgili ifadelerde kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki yapılacak çalışmalarda öğrencilerin “Uzaktan Eğitime Bakış Açısı” ile ilgili derinlemesine bir analiz yapılması önerilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu çalışma için etik onay, T.C. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 18.11.2022 tarih ve 2022-11/2.12 sayılı olarak alınmıştır.

Yazar Katkısı: Oğuz Yusuf Atasel (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: The approval of the T.C. Trabzon University Social and Humanities Research and Publication Ethical Committee no 2022-11/2.12 dated 18.11.2022 was obtained for this study.

Author Contributions: Oğuz Yusuf Atasel (100%)

KAYNAKÇA

- Afşar, B. ve Büyükdoğan, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 161-182.
- Akgün, A. İ. (2020). COVID-19 sürecinde acil durum uzaktan eğitimi yoluyla verilen muhasebe eğitimine yönelik öğrenci görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 208-236. doi:
- Aslan Çetin, F. A., Öztürk, S. ve Akarsu, O. N. (2022). Pandemi sürecinde öğrencilerin “uzaktan eğitim” ve “uzaktan muhasebe eğitimi” ne yönelik bakış açıları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 498-510.
- Atabay, İ. (2022). Uzaktan eğitim yoluyla muhasebe eğitiminde bireysel yenilikçilik, öz yeterlilik ve öz motivasyonun memnuniyete etkisi. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 123–132. doi: 10.32951/mufider.1105373.

- Atasel, O., Y. ve Şeker, Y. (2017). Uluslararası eğitim standartları ve uygulama açıklamaları kapsamında Türkiye’de muhasebe meslek sınavları ve eğitimlerinde bilgi teknolojilerine yeterli önem veriliyor mu?. (Ed. B. Ayhan, M. Ay, S. Avşaroğlu & Ş. Akpınar), *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları 2017* içinde. Çizgi Kitabevi Konya, 397-407.
- Avcı İ. & Yıldız E. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimi kullanan öğrencilerin memnuniyet ve davranışlarının teknoloji kabul modeli çerçevesinde incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(3), 814-830.
- Ayyıldız Ülker S., Günlük, M., ve Erbey, S. N. (2006). Muhasebe öğretim elemanlarının uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (32), 1-14.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.
- Bülbül, S., Ayanoğlu, Y. ve Yanık, S. S. (2022). COVID-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitim ve muhasebe eğitimine ilişkin öğrenci algılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (25. Yıl Özel Sayısı), 444-458.
- Çankaya, F., ve Dinç, E. (2009). Powerpoint ve klasik usulde muhasebe eğitimi alan öğrenciler arasındaki farklılıkların tespiti: Karadeniz Teknik Üniversitesinde bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 27-52.
- Daştan, A. (2008). *Bilgi ve eğitim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin muhasebe eğitimine etkisi: Türkiye değerlendirmesi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:209.
- Ezin, Y. (2021). COVID 19 sürecinde üniversitelerde uzaktan muhasebe eğitiminin swot analiz tekniği ile değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (92), 73-90. doi: 10.25095/mufad.937725.
- Gerekan, B. ve Atasel, O., Y. (2021). Muhasebe eğitiminde kavram haritası ve uzaktan eğitim modelinin akademik başarı üzerine etkisi. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 520-535. doi: 10.17218/hititsbd.985612
- Güner, M. (2022). Pandemi döneminde muhasebe derslerinin uzaktan öğretim yöntemiyle yürütülmesine yönelik öğrenci algıları üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24 (COVID-19 Özel Sayısı), ÖS150-ÖS173. doi: 10.31460/mbdd.1039380.
- Güngör Karyağdı, N. (2020). COVID-19 salgın döneminde muhasebe ve finans grubu dersleri veren akademisyenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı sorunların incelenmesi: BEU örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 1253-1275.
- Güngör Karyağdı, N. ve Yolci, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde muhasebe derslerinin uzaktan eğitimle verilmesine yönelik bir çalışma: Ağrı İbrahim Çeçen ve Bitlis Eren Üniversitesinde bir araştırma. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 237-257.
- Kalaycı, Ş. (Ed.). (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karakaya, G. (2020). Covid-19 salgını sonrası muhasebe derslerinin uzaktan eğitim kapsamında verilmesi üzerine değerlendirmeler: Finansal muhasebe Örneği. S. Öz, D. Celayir ve F. S. Onursal (Ed.ler), *Pandemi sonrası yeni dünya düzeninde teknoloji yönetimi ve insani dijitalizasyon* (içinde ss. 586- 600). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Karakuş, İ. ve Yanpar Yelken, T. (2020). Uzaktan eğitim alan üniversite öğrencilerinin sosyal bulunuşluk ile işlemsel uzaklıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 28(1), 171-185. doi:10.24106/kefdergi.3506.
- Karcıoğlu, R., Kılıçarslan, Ş., ve Çelik, K. (2022). COVID-19 pandemi döneminde lisans öğrencilerinin uzaktan eğitim kapsamında muhasebe derslerine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 1-22.
- Kelek, B. S. ve Topal, B. G. (2020). Pandemi sürecinde üniversitelerde uzaktan eğitim uygulamaları: İstanbul ve doğu anadolu bölgesi analizi, S. Öz, D. Celayir ve F. S. Onursal (Ed.ler), *Pandemi sonrası yeni dünya düzeninde teknoloji yönetimi ve insani dijitalizasyon* (içinde ss. 601-637). İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Kurnaz, E. ve Serçemeli, M. (2020). COVID-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(3), 262-288.

-
- Lazim, C.S.L., Ismail, N.D.B., ve Tazilah, M.D.A. (2021). Application of technology acceptance model (TAM) towards online learning during Covid-19 pandemic: Accounting students perspective. *International Journal of Business, Economics and Law*, 24(1), 13-20.
- Öztürk Yöndemli, S., ve Saygın Yücel, T. (2022). Uzaktan eğitimde öğrencilere sunulan olanakların, uzaktan muhasebe eğitiminde zorluk ve fayda algılamasına etkisi. *Alanya Akademik Bakış*, 6(2), 2413-2437. doi: 10.29023/alanyaakademik.1061880.
- Saban, M., Vargün, H., Özcan, M., ve Günlük, M. (2022). Muhasebe akademisyenlerinin dijital okuryazarlık ve uzaktan eğitim memnuniyet düzeylerinin uzaktan eğitimin etkinliği üzerinde etkisi. Alagöz, A. (Ed.), *Dijital çağda muhasebe eğitiminden beklentiler* (içinde ss.55-64), Nobel, Ankara.
- Serçemeli, M., ve Kurnaz, E. (2020). COVID-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Şeker, Y. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim sistemi ve uzaktan muhasebe öğretimine ilişkin öğrencilerin görüşleri üzerine bir araştırma. Karabulut Ş. (Ed.) *Muhasebe Konularında Bilimsel Yaklaşım ve Araştırmalar* (içinde ss. 345-375), Gazi Kitabevi, Ankara.
- Şeker, Y., ve Atasel, O. Y. (2022). COVID-19 pandemisinin BIST Ulaştırma Endeksi'ndeki şirketler üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 52-74. doi: 10.53306/klujfeas.1062837.
- Tuğay, O. (2021). Üniversite öğrencilerinin COVID-19 sürecinde uzaktan eğitimle almış oldukları muhasebe dersleri ile ilgili bakış açıları üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(2), 380-396. doi: 10.31460/mbdd.801495.
- Yardımcıoğlu, M., Şıtak, B. ve Yörük, A. (2021). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe eğitimine karşı tutumlarının COVID-19 pandemi döneminde incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(4), 155-180.
- Yelgen, E. (2021). Muhasebe eğitiminde zorluklar: COVID-19 ve dijitalleşme. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 5(3), 134-155. doi: 10.29329/ijiasos.2021.370.2.
- Yılmaz İnce, E., Kabul, A., ve Diler, İ. (2020). Distance education in higher education in the COVID-19 pandemic process: A case of Isparta Applied Sciences University. *International Journal of Technology in Education and Science (IJTES)*, 4(4), 343-351.

SUMMARY

The aim of this study is to determine and evaluate the opinions of the students who received accounting education during the COVID-19 process, towards the accounting course and distance education. For this purpose, a survey has been applied to the students of Karadeniz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration. The survey questions cover demographic information, the technical situation of distance education, the conduct of the accounting course with distance education, the positive and negative aspects of distance education, and finally, course satisfaction and self-efficacy. Furthermore, to compare distance education and face-to-face education, the surveyed students had previously taken traditional face-to-face education and accounting courses. The following sections of the study include literature research, research, findings, and results.

The survey method has been used in the study, and students have been asked questions in the survey form about "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive and Negative Aspects of Distance Education". The research sample consists of 62 students who completed the Accounting-2 course via distance education at Karadeniz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration. The descriptive statistics of the collected data have been revealed using the SPSS 22 package program, and within the scope of the research, a total of 8 main hypotheses and 48 sub-hypotheses under this main hypothesis have been tested. The hypotheses have been tested using the Independent Sample T Test and ANOVA analysis.

According to the findings of the study, there are significant differences between men and women in terms of "Course Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive Aspects of Distance Education". There has been a significant difference in terms of "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive and Negative Aspects of Distance Education" between students who took the Accounting-2 course for the first time and students who took it again. After the COVID-19 pandemic, it was determined that there has been significant differences in all other scales except the "Negative Aspects of Distance Education" scale between the students who want to take the Accounting-2 course with distance education and those who did not. Significant differences have been found in the dimensions of "Technical Support and Course Follow-up", "Self-efficacy", "Perspective on Distance Education", "Positive Aspects of Distance Education" according to the place of residence. There have been significant differences in the average answers in the dimension of "Technical Support and Course Follow-up" between students who graduated from Vocational High School and those who graduated from Anatolian High School. The average of the answers on the scales of "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive Aspects of Distance Education" of students who do not want to pursue a profession after completing their undergraduate education is lower than the average of the answers of students who are undecided and willing and the difference has been found to be significant. In the dimensions of "Self-efficacy" and "Positive Aspects of Distance Education", the average of the answers of the students who chose the online/distance education administration has been higher than the average of the answers of the students who chose the face-to-face education method in the classroom and the mixed method (distance education and face-to-face education). In overall, it has been determined that there is a difference between the averages of the answers given by the students in the scales of "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-Efficacy", "Perspective on Distance Education", and "Positive Aspects of Distance Education". The average of the answers of the students with very high satisfaction in distance education in the dimensions of "Technical Support and Course Follow-up", "Lesson Satisfaction", "Self-efficacy", "Perspective on Distance Education", "Positive Aspects of Distance Education" is very low, low, medium or high. It can be stated that the findings of this study are partially compatible with the findings of studies in the literature (Afşar and Büyükdöğän, 2020; Seçemeli and Kurnaz, 2020; Ezin, 2021; Şeker, 2021; Yelgen, 2021, Aslan Çetin et al., 2022).

7352 Sayılı Kanun Kapsamında Yabancı Para Mevduatların Türk Lirasına Çevrim Uygulamaları ve TFRS Finansal Tablolarına Etkileri

Olca AKÇİN¹

Özet

Türkiye’de 2021 yılının son çeyreğinde döviz kurlarında önemli düzeyde dalgalanmalar gerçekleşmiş olup Türk Lirası’nda (TL) diğer yabancı para birimlerine göre yüksek değer kayıpları yaşanmıştır. TL’de yaşanan değer kaybının ülke ekonomisine olumsuz etkilerinin azaltılması ve kişilerin TL üzerinden varlıklarını değerlendirmesinin teşviki amacıyla ülke yönetimi bazı tedbirleri yürürlüğe koymuştur. Bu kapsamda 29 Ocak 2022 tarih ve 31734 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7352 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7352 sayılı Kanun) ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’na (KVK) geçici 14’üncü madde eklenmiştir. İlgili madde uyarınca kurumların finansal durum tablolarında yer alan yabancı para ve altın cinsinden mevduatlarını TL’ye çevirmeleri halinde elde edecekleri kazançlara ilişkin bir takım vergi istisnaları getirilmiştir. Bu çalışmada ilgili düzenlemenin Türkiye Finansal Raporlama Standartları’na (TFRS) göre finansal tablo hazırlayan işletmelerin finansal tablolarına etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: TFRS, Finansal Raporlama, Döviz, Vergi İstisnası

Conversion Practices for Foreign Currency Deposits into Turkish Lira Under Law No 7352 and Their Effects on TFRS Financial Statements

Abstract

During the last quarter of 2021, there were significant fluctuations in exchange rates in Turkey, and the Turkish Lira (TL) experienced high depreciation compared to other foreign currencies. In order to reduce the negative effects of the depreciation in TL on the country's economy and to encourage individuals to evaluate their assets in TL, the country administration has put some measures into effect. In this context, with the Law numbered 7352 Amending the Tax Procedure Law and the Corporate Tax Law (Law numbered 7352), published in the Official Gazette dated 29 January 2022 and numbered 31734, temporary article 14 was added to the Corporate Tax Law No. 5520. In accordance with the relevant article, certain tax exemptions have been introduced for the gains obtained in case the institutions convert their foreign currency and gold deposits in their balance sheets into Turkish Lira. In this study, the effects of the relevant regulation on the financial statements of companies preparing financial statements in accordance with Turkish Financial Reporting Standards were examined.

Keywords: TFRS, Financial Reporting, Foreign Exchange, Tax Exemption

1. GİRİŞ

Türkiye’de 2021 yılının son çeyreğinde döviz kurlarında önemli düzeyde dalgalanmalar gerçekleşmiş olup TL’de diğer yabancı para birimlerine göre yüksek değer kayıpları yaşanmıştır. 2020 yılı sonunda 7,3405 olan ABD Doları alış kuru Eylül 2021 itibarıyla 8,8433 TL olarak gerçekleşmişken 2021 yılı sonunda bu tutar 12,9775 TL’ye yükselmiştir. TL’de yaşanan değer kaybının ülke ekonomisine olumsuz etkilerinin azaltılması ve kişilerin TL üzerinden varlıklarını değerlendirmesinin teşviki amacıyla ülke yönetimi bazı tedbirleri yürürlüğe koymuştur. Bu kapsamda 29 Ocak 2022 tarih ve 31734 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7352 sayılı Kanun ile 5520 sayılı KVK’ya geçici 14’üncü madde eklenmiştir (7352 sayılı Kanun, 2022, md. 2). İlgili madde uyarınca kurumların

İnceleme Makalesi / Review Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted: 17.1.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 30.1.2023

¹ Dr., İstanbul/Türkiye, olca.akcin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9075-8285http://orcid.org/0000-0001-9883-1985

Atıf (Citation): Akçin, O. (2023). 7352 sayılı kanun kapsamında yabancı para mevduatların Türk Lirasına çevrim uygulamaları ve TFRS finansal tablolarına etkileri. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 88-106.

finansal durum tablolarında yer alan yabancı para cinsinden mevduatlarını TL'ye çevirmeleri halinde oluşacak kazançlarına ilişkin vergi istisnaları getirilmiştir. 7352 sayılı Kanun'a göre 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosu aktifinde bulunan;

- "Yabancı paraların TL'ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla TL cinsinden mevduat ve katılma ("KKM") hesaplarında değerlendirilmesi halinde yabancı paraların 2021 yılı sonu değerlemesi neticesinde ortaya çıkan kur farkı kazançlarından 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kısmı ile birlikte 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL'ye çevrilen hesaplardan kaynaklı kur farkı kazançları ve ilgili hesaplardan dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara ("Tek seferlik çevrim istisnası, TÇİ") (7352 sayılı Kanun, 2022, md. 2)",

- "Yabancı paraların 2022 yılı bitimine kadar TL'ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde oluşan kur farkı kazançlarının, geçici vergi dönemi sonu değerlemesiyle TL'ye çevrildiği tarihte oluşan kazançlar ile dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara ("Sürekli çevrim istisnası, SÇİ") (7352 sayılı Kanun, 2022, md. 2)",

- "Altın hesapları ile bu tarihten sonra açılacak işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesabı bakiyelerinin 2022 yılı bitimine kadar TL'ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde TL'ye çevrildiği tarihte oluşan kazançlar ile dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır ("Altın çevrim istisnası, AÇİ") (7352 sayılı Kanun, 2022, md. 2)".

7352 sayılı Kanun uygulamasına ilişkin esaslar 11 Şubat 2022 tarih ve 31747 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 19 seri numaralı Hazine ve Maliye Bakanlığı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No:1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ("19 numaralı Tebliğ") ile kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Bu çalışmanın amacı, ilgili düzenlemelerin TFRS'ye göre finansal tablo hazırlayan işletmelerin finansal tablo hazırlama sürecine olan etkilerinin incelenmesidir.

2. UYGULAMALARIN KAPSAMI, ZAMANLAMASI VE UYGULAMALAR İLE İLGİLİ UYULACAK GENEL ESASLAR

Bu bölümde 7352 sayılı Kanun uygulamalarının kapsamı, uygulamaların hangi dönemlerde gerçekleştirilebileceği ve uygulamaların genel esaslarına ilişkin detaylar sunulmuştur.

2.1. Uygulamaların Kapsamı

Uygulamalardan kurumlar vergisi mükellefleri ile kazançlarını finansal durum tablosu esasına göre tespit eden gelir vergisi mükellefleri yararlanabilmektedir. Mükelleflerin uygulamalardan yararlanabilmeleri için yabancı paralarını ve altın hesaplarını Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) mevzuatı ve 7352 sayılı Kanun uyarınca mevduat ve katılma hesaplarına çevirmeleri gerekmektedir. Aksi durumda uygulamalardan yararlanılamamaktadır. Ayrıca mükelleflerin ilgili uygulamalardan yararlanabilmeleri için çevrime tabi tutulacak yabancı paralar ve altın hesaplarının 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında bulunması zorunludur. Sadece işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesapları için böyle bir zorunluluk mevcut değildir. Bu tip hesaplardan 1 Ocak 2022 ve sonrası bir tarihte açılanların 2022 yılı sonuna kadar TL'ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde vergi istisnası söz konusu olabilmektedir.

19 numaralı Tebliğ'e göre özel hesap dönemlerine tabi olan kurumlar vergisi mükellefleri tabi oldukları özel hesap dönemlerinden bağımsız olarak 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında yer alan yabancı paraları ve altın hesapları ile 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla açılacak işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesapları da uygulamalardan yararlanabilmektedir.

2.2. Uygulamalara İlişkin Esaslar

Tek seferlik çevrim istisnası, sürekli çevrim istisnası ve altın çevrim istisnası uygulamalarına ilişkin detaylar aşağıdaki gibidir.

2.2.1. Tek Seferlik Çevrim İstisnası

19 numaralı Tebliğ'e göre, mükelleflerin 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosu aktifinde bulunan yabancı paralarını 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyannamenin verilme tarihi olan 17 Şubat 2022'ye kadar TL'ye çevirmeleri ve vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirmeleri durumunda aşağıdaki gelirlere kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır:

- "2021 yıl sonu değerlemesi neticesinde oluşan kur farkı gelirlerinin 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kısmı,
- Yabancı paraların TL'ye çevrildiği tarihte oluşan kur farkı gelirleri,
- Açılan KKM hesapları için geçici vergi ve kurumlar vergisine ilişkin yapılan değerlemelerden kaynaklanan gelirler,
- KKM hesaplarının vade sonlarında elde edilen, faiz, kâr payı ve diğer gelirler".

19 numaralı Tebliğ'e göre 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kur farkı gelirlerine ilişkin istisnanın uygulamasında çevrime tabi tutulan yabancı paraların birden fazla sayıda döviz tevdiat hesabında değerlendirilmiş olması halinde bu hesaplar gruplanarak dikkate alınacaktır. Örneğin kurumun 3 adet ABD Doları cinsinden, 2 adet Avro cinsinden hesabı bulunuyorsa bunlar 1 adet ABD Doları ve 1 adet Avro hesabı şeklinde konsolide edilerek dikkate alınacaktır. Ayrıca dönem içerisinde gerçekleşen döviz çıkışlarında tutarların ilgili hesaba giriş sırasının (FIFO) esas alınması gerekmektedir. Bu haliyle 31 Aralık 2021 tarihinde finansal durum tablosunda yer alan yabancı para tutarlar ilgili hesaplara en son giren tutarlar olarak kabul edilmektedir. Aynı yabancı para cinsinden döviz tevdiat hesapları istisna hesaplamasında gruplanacağı için bu hesaplar arasındaki virmanlar giriş çıkış işlemi olarak dikkate alınmayacaktır.

Öncelikli olarak her bir yabancı para cinsinden istisna kapsamına giren kur farkı kazancı hesaplanacak ve sonrasında bunlar konsolide edilerek istisnaya konu edilebilir toplam kur farkı kazancı belirlenecektir (BDO Yayıncılık A.Ş., 2022: 8). KKM hesaplarına dönüştürülen yabancı paraların 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosu değerleri 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosunda KKM hesaplarına dönüştürülebilir ABD Doları, Avro ve İngiliz Sterlini cinsinden yabancı paraların toplam TL değerlerine bölünerek TL mevduat ve katılma hesaplarına dönüştürülebilecek yabancı paraların toplam içerisindeki payı hesaplanacaktır. Hesaplanan bu oranın istisnaya konu edilebilir toplam kur farkı kazancı ile çarpılması neticesinde de istisnaya tabi olacak toplam kur farkı kazancı belirlenmiş olacaktır. Uygulamaya ilişkin örnekler² aşağıdaki gibidir:

Örnek 1: Alfa işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosunda yer alan bankalar hesabında 5 Haziran 2021 tarihinde edindiği 1.500.000 ABD Doları bulunmaktadır. Alfa işletmesi yabancı parasını 20 Ocak 2022 tarihinde KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında %16 faiz ile 6 ay vadeli TL mevduat hesabına dönüştürmüştür. Alfa işletmesinin ilgili yabancı parasının 2021 yılı 4'üncü geçici vergi değerlemesinden kaynaklı kur farkı kazancı aşağıdaki gibi hesaplanır:

Tablo 1. Alfa İşletmesinin Kurumlar Vergisinden İstisna Edilecek Kur Farkı Geliri Hesaplaması

Dönem	Orijinal Bakiye (a)	Döviz Alış Kuru (b)	TL Karşılık (a x b)
31 Aralık 2021	1.500.000	12,9775	19.466.250
Eksi: 30 Eylül 2021	(1.500.000)	8,8433	(13.264.950)
		Kur Farkı Geliri	6.201.300

Alfa işletmesinin 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait 6.201.300 TL tutarlı kur farkı kazancı ilgili hesabın 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL'ye dönüştürülmüş olmasından ötürü kurumlar vergisinden istisna edilecektir.

² Örneklerin hazırlanmasında 19 numaralı Tebliğ'den yararlanılmıştır.

Örnek 2: Beta işletmesi 17 Ocak 2022 tarihinde aktifinde bulunan 1.250.000 ABD Doları banka bakiyesini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında %14 faiz ile 6 ay vadeli TL mevduat hesabına dönüştürmüştür. Beta işletmesinin 2021 yılına ilişkin döviz tevdiat hareketleri aşağıdaki olup 24 Aralık 2021 ile 17 Ocak 2022 tarihleri arasında başka bir hareket gerçekleşmemiştir:

Tablo 2. Beta İşletmesi ABD Doları Mevduat Hareketleri

Alış Tarihi	ABD Doları Alış (Satış) Tutarı	İşlem Kuru	TL Karşılığı	Bakiye TL	Bakiye ABD Doları
30.09.2021	1.000.000	8,8433	8.843.300	8.843.300	1.000.000
15.10.2021	1.500.000	9,1446	13.716.900	22.560.200	2.500.000
23.11.2021	750.000	11,1712	8.378.400	30.938.600	3.250.000
24.12.2021	(2.000.000)	11,7278	(23.455.600)	7.483.000	1.250.000

Beta işletmesi 23 Kasım 2021 tarihi itibarıyla 3.250.000 ABD Doları olan dövizlerinin 2.000.000 ABD Dolarlık kısmını 24 Aralık 2021 tarihinde 11,7278 TL kuru üzerinden satmıştır. Beta işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde yer alan 1.250.000 ABD Dolarlık dövizlerine ilişkin dönem sonu kur farkı geliri $1.250.00 \times 12,9775 - 7.483.000 = 8.738.875$ TL olacaktır. Beta işletmesinin ilgili döviz tevdiat bakiyesini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında TL'ye dönüştürmüş olmasından ötürü 1 Ekim 2021 – 31 Aralık 2021 tarihleri arasında isabet eden kur farkı gelirlerine ilişkin istisnadan yararlanacaktır. Uygulama dahilinde dönem sonunda kurumlar vergisi istisnasına tabi olacak kur farkı geliri hesaplamasında 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemindeki 2.000.000 ABD Doları tutarlı satışın 1.000.000 ABD Doları tutarındaki parçasının 30 Eylül 2021 tarihli alıştan, 1.000.000 ABD Doları tutarındaki parçasının da 15 Ekim 2021 tarihli alıştan yapıldığı kabul edilecektir. Buna göre $500.000 \text{ ABD Doları} \times (12,9775 - 9,1446 = 3,8329) = 1.916.450$ TL ve $750.000 \text{ ABD Doları} \times (12,9775 - 11,1712 = 1,8063) = 1.354.725$ TL olmak üzere toplam 3.271.175 TL kur farkı gelirin kurumlara vergisi istisnası uygulanacaktır.

Örnek 3: Gama işletmesi 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosunda yer alan 900.000 ABD Doları ve 1.550.000 AVRO tutarlı banka bakiyelerini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında 10 Şubat 2022 tarihinde TL mevduat hesabına dönüştürmüştür. Gama işletmesinin ABD Doları hesabının hareketleri aşağıdaki şekildedir:

Tablo 3. Gama İşletmesi ABD Doları Mevduat Hareketleri

Alış Tarihi	ABD Doları Alış (Satış) Tutarı	İşlem Kuru	TL Karşılığı	Bakiye TL	Bakiye ABD Doları
30.09.2021	1.750.000	8,8433	15.475.775	15.475.775	1.750.000
14.10.2021	(100.000)	9,0222	(902.220)	14.573.555	1.650.000
19.11.2021	(1.250.000)	10,6963	(13.370.375)	1.203.180	400.000
15.12.2021	500.000	14,1745	7.087.250	8.290.430	900.000

Gama işletmesi 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 1.750.000 ABD Doları olan dövizlerinin 100.000 ABD Dolarlık kısmını 14 Ekim 2021 tarihinde 9,0222 TL kuru ve 1.250.000 ABD Dolarlık kısmını 19 Kasım 2021 tarihinde 10,6963 TL kuru üzerinden satmıştır. Gama işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde yer alan 900.000 ABD Dolarlık dövizlerine ilişkin dönem sonu kur farkı geliri $900.00 \times 12,9775 - 8.290.430 = 3.389.320$ TL olacaktır. Gama işletmesinin ilgili döviz tevdiat bakiyesini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında TL'ye dönüştürmüş olmasından ötürü 1 Ekim 2021 – 31 Aralık 2021 tarihleri arasında isabet eden kur farkı gelirlerine ilişkin istisnadan yararlanacaktır. Uygulama dahilinde dönem sonunda kurumlar vergisi istisnasına tabi olacak kur farkı geliri hesaplamasında 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemindeki 1.350.000 ABD Doları tutarlı satışın 30 Eylül 2021 tarihli 1.750.000 ABD Doları alıştan yapıldığı kabul edilecektir. Buna göre $400.000 \text{ ABD Doları} \times (12,9775 - 8,8433 = 4,1342) = 1.653.680$ TL ve $500.000 \text{ ABD Doları} \times (12,9775 - 14,1745 = (1,1970)) = (598.500)$ TL olmak üzere net 1.055.180 TL kur farkı gelirin kurumlara vergisi istisnası uygulanacaktır. Gama işletmesinin Avro hesabının hareketleri aşağıdaki şekildedir:

Tablo 4. Gama İşletmesi Avro Mevduat Hareketleri

Alış Tarihi	Avro Alış (Satış) Tutarı	İşlem Kuru	TL Karşılığı	Bakiye TL	Bakiye Avro
30.09.2021	2.250.000	10,3135	23.205.375	23.205.375	2.250.000
21.10.2021	(1.200.000)	10,8308	(12.996.960)	10.208.415	1.050.000
17.12.2021	1.000.000	17,1957	17.195.700	27.404.115	2.050.000
23.12.2021	(500.000)	14,0483	(7.024.150)	20.379.965	1.550.000

Gama işletmesi 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 2.250.000 Avro olan dövizlerinin 1.200.000 Avroluk kısmını 21 Ekim 2021 tarihinde 10,8308 TL kuru ve 500.000 Avroluk kısmını 23 Aralık 2021 tarihinde 14,0483 TL kuru üzerinden satmıştır. Gama işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde yer alan 1.550.000 Avroluk dövizlerine ilişkin dönem sonu kur farkı geliri $1.550.000 \times 14,6823 - 20.379.965 = 2.377.600$ TL olacaktır. Gama işletmesi ilgili döviz hesabı bakiyesini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında TL'ye dönüştürmüş olmasından ötürü 1 Ekim – 31 Aralık 2021 tarihleri arasında isabet eden kur farkı gelirlerine ilişkin istisnadan yararlanacaktır. Uygulama dahilinde dönem sonunda kurumlar vergisi istisnasına tabi olacak kur farkı geliri hesaplamasında 30 Eylül 2021 – 31 Aralık 2021 dönemindeki 1.700.000 Avro tutarlı satışın 30 Eylül 2021 tarihli 2.250.000 Avro alıştan yapıldığı kabul edilecektir. Buna göre $500.000 \text{ Avro} \times (14,6823 - 10,3135) = 2.402.840$ TL ve $1.000.000 \text{ Avro} \times (14,6823 - 17,1957) = (2.513.400)$ TL olmak üzere net (110.560) TL kur farkı gideri kurumlar vergisi istisnası hesaplamasına dahil edilecektir. Böylelikle Gama işletmesinin 900.000 ABD Doları ve 1.550.000 Avro döviz tevdiat hesaplarının tamamının KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında TL'ye dönüştürmüş olmasından ötürü 1 Ekim 2021 – 31 Aralık 2021 tarihleri arasında isabet eden kur farkı gelirlerine ilişkin istisna tutarı $1.055.180 + (110.560) = 944.620$ TL olacaktır.

Eğer Gama işletmesi 900.000 ABD Doları bakiyenin 500.000 ABD dolarlık kısmı ile 1.550.000 Avro bakiyenin 1.000.000 Avroluk kısmını TL'ye dönüştürmüş olsaydı kurumlar vergisinden istisna edilecek kur farkı hesaplaması aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\begin{aligned} \text{Dönüşüm oranı} &= \text{Dönüştürülen Yabancı Para Tutarı (TL)} / \text{Toplam Yabancı Para Bakiyesi (TL)}^{(*)} \\ &= [(6.488.750 \text{ TL} + 14.682.300 \text{ TL}) / (1.679.750 \text{ TL} + 22.757.565 \text{ TL})] \\ &= 21.171.050 \text{ TL} / 34.437.315 \text{ TL} = 0,61 \end{aligned}$$

() (500.000 ABD Doları + 1.000.000 Avro) / (900.000 Dolar + 1.550.000 Avro) 31 Aralık 2021 TL karşılıkları*

İstisna uygulanacak tutar = $944.620 \text{ TL} \times 0,61 = 580.725 \text{ TL}$ olacaktır. Geri kalan 363.895 TL'lik kısım ise vergilendirilecektir.

Alfa, Beta ve Gama işletmelerinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktiflerinde bulunan yabancı para banka bakiyelerini KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL'ye çevirmelerinden ötürü yabancı paraların dönem sonu değerlemesinden kaynaklanan kur farkı kazançlarının 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kısmına uygulanacak istisnaların hesaplanması yukarıdaki örneklerde açıklanmıştır. Uygulama kapsamında Alfa, Beta ve Gama işletmelerinin TL'ye çevirdikleri yabancı paraların çevrim tarihinde oluşan kur farkları da istisnaya tabidir. Aşağıdaki tabloda ilgili istisnaların nasıl hesaplanacağı gösterilmektedir:

Tablo 5. Çevrim Tarihinde Oluşan Kur Farkı İstisnaları

İşletme	Yabancı Para Cinsi	Yabancı Para Tutarı (a)	31.12.2021 Kur (b)	Dönüşüm Tarihi	Dönüşüm Kuru (c)	Kur Farkı ((c-b)*a)
Alfa İşl.		1.500.000	12,9775	20.01.2022	13,5792	902.550
Beta İşl.	ABD Doları	1.250.000	12,9775	17.01.2022	13,5986	776.375
Gama İşl.		900.000	12,9775	10.02.2022	13,6404	596.610
Gama İşl.	Avro	1.550.000	14,6823	10.02.2022	15,5814	1.393.605

19 numaralı Tebliğ'in "40.3.1.2. Türk Lirasına Dönüşüm Tarihinde Oluşan Kur Farklarına İlişkin İstisna" başlıklı bölümünde yer alan örnekte 14 Ocak 2022 tarihinde TL mevduata dönüşüm gerçekleştirilmiş ve bu döneme ilişkin

kur değişimi hesaplanırken 31 Aralık 2021 tarihinde geçerli ABD Doları alış kuru olan 12,9775 ile 14 Ocak 2022 tarihinde geçerli olan (Bir başka deyişle 13 Ocak 2022 saat 15:30'da ilan edilen kur) 13,5400 arasındaki fark esas alınmıştır. Ancak gerçekleşen kur değişimi tebliğdeki örnek için 12,9775 ile dönüşüm kuru arasındaki fark kadardır. Bu bağlamda yayınlanan 19 numaralı Tebliğ'de sehven bir hata yapılmış olduğu düşünülmektedir. Tablo 5'te yapılan hesaplamalarda yabancı paraların dönüşüm tarihi saat 11:00'da açıklanan kurlar kullanılmıştır (Yabancı paraların dönüşüm tarihinde saat 11:00'da açıklanan kurlar ile TL'ye dönüştürüldüğü varsayılmıştır).

2.2.2. Sürekli Çevrim İstisnası

Mükelleflerin 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosu aktifinde bulunan yabancı paralarını 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL'ye çevirmeleri ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde KKM hesaplarının vade bitiş tarihlerinden önce nihayetlenen geçici vergi dönemleri dahil olmak üzere dönem sonları itibarıyla tahakkuk eden faiz ve kâr payı gelirlerine kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır.

Örnek 1'deki Alfa işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde bulunan 1.500.000 ABD Doları tutarlı yabancı parasını 20 Ocak 2022 tarihinde dönüştürdüğü 6 ay vadeli ve %16 faizli KKM hesabının 2022 yılı 1'inci geçici vergi dönemi sonu değerlemesinden kaynaklanan faiz tahakkuku aşağıdaki gibidir:

Tablo 6. Alfa İşletmesi 1'inci Geçici Vergi Faiz Tahakkuk Hesaplaması

Yabancı Para Tutarı (a)	Dönüşüm Kur (b)	Dönüşüm TL Karşılık (c = a x b)	Faiz Oranı % (d)	Vade Başlangıç (e)	Geçici Vergi Dönem Sonu (f)	Faiz Tahakkuku ((f - e) * d * c / 36500)
1.500.000	13,5792	20.368.800	16	20.01.2022	31.03.2022	625.015

Alfa işletmesi 1'inci geçici vergi dönemi sonu itibarıyla hesaplanan 625.015 TL faiz tahakkuku nedeniyle KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamındaki istisnadan yararlanabilecektir. Alfa işletmesi benzer şekilde vadeden önce olan 2'nci geçici vergilendirme dönemi sonu itibarıyla hesaplanacak faiz nedeniyle de aynı istisnadan yararlanabilecektir.

Alfa işletmesi 6 ay vadeli ve %16 faizli TL mevduat hesabından vade sonunda 1.616.111 TL faiz geliri elde etmektedir. Vade tarihi olan 20 Temmuz 2022'de gerçekleşecek ABD Doları kuruna göre oluşacak durum aşağıdaki gibidir:

Tablo 7. Alfa İşletmesi Vade Sonu Ek Ödeme Senaryoları

Vade Sonu TL Anapara + Faiz (a)	Yabancı Para Tutarı (b)	Vade Sonu Kur (c)	Vade Sonu Çevrim (d = b x c)	Ek Ödeme (d > a ise (d - a), d < a ise 0)
21.984.911	1.500.000	15,5000	23.250.000	1.265.089
21.984.911	1.500.000	14,0000	21.000.000	-

TCMB'nin 21 Aralık 2021 tarih ve mükerrer 31696 Resmî Gazete'de yayımlanan Türk Lirası Mevduat ve Katılma Hesaplarına Dönüşümün Desteklenmesi Hakkında Tebliğ'inin 3'üncü maddesinde "Vade sonu, bir başka deyişle kapanış, kurunun TL mevduat veya katılma hesabının vadesinde saat 11:00'da TCMB tarafından ilan edilen döviz alış kuru" olduğu ifade edilmiştir. Vade sonu kurunun dönüşüm kurundan büyük olması halinde yukarıdaki hesaplamada örneklendirildiği şekliyle bankanın Alfa işletmesine faize ilave olarak kur farkı ödemesi yapması gerekmektedir. Bu durumda Alfa işletmesinin elde edeceği kur farkı geliri de istisna kapsamında olacaktır. Vade sonu kurunun dönüşüm kurundan küçük gerçekleşmesi halinde ise herhangi bir ek ödeme yapılmaz.

2.2.3. Altın Çevrim İstisnası

Mükelleflerin 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosu aktifinde bulunan altın hesapları ile bu tarihten sonra açılacak işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesabı bakiyelerinin 2022 yılı bitimine kadar TL'ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında

değerlendirilmesi halinde TL'ye çevrildiği tarihte oluşan kazançlar ile dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır.

Örnek 4: Delta işletmesi 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde bulunan 200 gramlık altın hesabını KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında 5 Şubat 2022 tarihinde %15 faiz ile 6 ay vadeli TL mevduat hesabına dönüştürmüştür. Delta işletmesinin 2021 yılına ilişkin altın hesabı hareketleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 8. Delta İşletmesi Altın Hesap Hareketleri

Aliş Tarihi	Altın Alish (Satış) Gramajı	Gram Altın Fiyatı	TL Karşılığı
21.08.2021	200	665,15	133.030

31 Aralık 2021 tarihinde gram altın fiyatınının 700 TL olması durumunda Delta işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihinde aktifinde yer alan 200 gram altına ilişkin dönem sonu değer artış kazancı $200 \times 700 - 133.030 = 6.970$ TL olacaktır. Delta işletmesi 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablosunda yer alan altın hesabını KVK'ya eklenen geçici 14'üncü madde kapsamında 2021 yılı 4'üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL'ye çevirmesinden ötürü altın hesabının dönem sonu değerlemesinden kaynaklanan bu kazancı istisna kapsamında olacaktır. Ayrıca hesabın vade bitiş tarihinden önce nihayetlenen geçici vergi dönemleri dahil olmak üzere dönem sonları itibarıyla tahakkuk eden gelirlerine de kurumlar vergisi istisnası uygulanacaktır.

3. TFRS 9 FİNANSAL ARAÇLAR STANDARDI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRME

Bu bölümde finansal araçların TFRS'ye göre değerlendirilmesinde yol gösterici ana standart olan TFRS 9 Finansal Araçlar Standardı ("TFRS 9") ve diğer standartlara ilişkin bilgiler sunulacaktır.

3.1. Standarda Genel Bakış

Finansal araçlara ilişkin olarak yayınlanmış olan standartlar ve konuları aşağıdaki tabloda açıklandığı şekliyledir:

Tablo 9. Finansal Araçlara İlişkin Yayınlanmış Standartlar

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum	TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar	TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme	TFRS 9 Finansal Araçlar
Finansal araçlarla ilgili bilgilerin sunumu konusunda hükümleri kapsamaktadır	Finansal araçlara ilişkin finansal tablo kullanıcılarına yapılması gereken açıklamaları kapsamaktadır	Finansal araçların finansal tablolara alınması ve finansal tablolardan çıkarılması konularında hükümleri kapsamaktadır	Finansal araçların sınıflandırılması, ölçümü, finansal tablo dışı bırakılması ve riskten korunma muhasebesinin uygulanışını kapsamaktadır

Finansal araçlara ilişkin ölçme, sınıflandırma ve değer düşüklüğü konularındaki eksikliklerinin giderilmesi amacıyla 2018 yılından itibaren uygulanması için TFRS 9 standardı TMS 39'un yerini almak üzere yayınlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde 7352 sayılı Kanun ile 5520 sayılı KVK'ya eklenen 14'üncü madde neticesinde yapılacak uygulamaların TFRS 9 uyarınca nasıl muhasebeleştirilmesi gerektiği incelenecektir.

3.2. Standart Uyarınca Finansal Varlıklar

Finansal araçlar TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum standardında "Bir işletmenin finansal varlığı ile diğer bir işletmenin finansal borcunda ya da özkaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan herhangi bir sözleşme" olarak tanımlanmaktadır (KGG, TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum, 2022, md. 11). Aynı standartta finansal varlıklar aşağıdaki varlıklardan herhangi biri olarak tanımlanmaktadır:

- "Nakit,
- Başka bir işletmenin özkaynağına dayalı finansal araç,
- Başka bir işletmeden nakit ya da başka bir finansal varlık almak için veya
- Potansiyel olarak işletmenin lehine olan koşullarda finansal varlık veya borçların başka bir işletme ile takas edilmesi için düzenlenen sözleşmeden doğan hak veya

- İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenecek ya da ödenebilecek olan ve İşletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını almak zorunda olduğu ya da olabileceği bir türev olmayan sözleşme veya İşletmenin belirli sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını, belirli bir nakdini ya da başka bir finansal varlığını takas etmesi dışındaki şekillerde ödenecek ya da ödenebilecek bir türev sözleşme”.

TFRS 9 uyarınca finansal varlıklar itfa edilmiş maliyeti üzerinden, gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak veya gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen olarak sınıflandırılmaktadır (KGK, TFRS 9 Finansal Araçlar, 2022, md. 4.1.1). Finansal varlıkların sınıflandırılmasında finansal varlıkların yönetimi için raporlayan işletmenin kullandığı iş modeli ve finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının özellikleri dikkate alınır. Standarda göre;

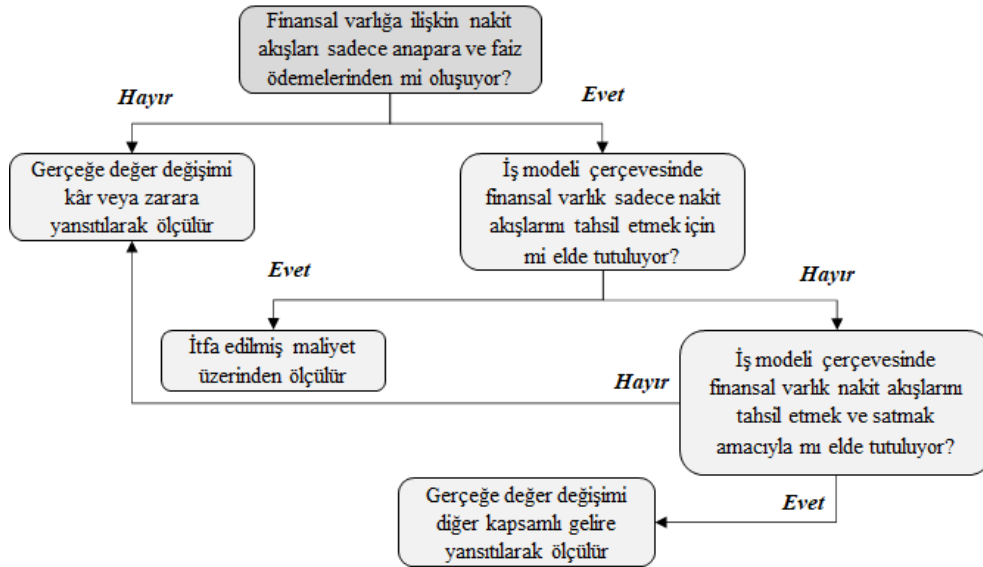
- “Finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması ve finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması halinde ilgili finansal varlık **itfa edilmiş maliyetinden** ölçülür (KGK, TFRS 9 Finansal Araçlar, 2022, md. 4.1.2)”,

- “Finansal varlığın, sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini ve finansal varlığın satılmasını amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulması ve finansal varlığa ilişkin sözleşme şartlarının, belirli tarihlerde sadece anapara ve anapara bakiyesinden kaynaklanan faiz ödemelerini içeren nakit akışlarına yol açması halinde ilgili finansal varlık **gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak** ölçülür (KGK, TFRS 9 Finansal Araçlar, 2022, md. 4.1.2A)”,

- “Bir finansal varlık itfa edilmiş maliyetinden veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülüyorsa **gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak** ölçülür (KGK, TFRS 9 Finansal Araçlar, 2022, md. 4.1.4)”.

Finansal varlıkların hangi sınıfta değerlendirileceğinin belirlenmesinde kullanılabilir bir karar ağacı aşağıda verilmiştir:

Şekil 1. Finansal Varlıkların Sınıflandırılması

3.3. 7352 Sayılı Kanun Uygulamasının TFRS 9 Açısından Değerlendirilmesi

En az üç ay vadeli olmaları ve vade sonunda alınacak nakit tutarının döviz kurlarında meydana gelecek değişikliklere bağlı olması nedeniyle, KKM hesaplarının TFRS finansal tablolarında nakit ve nakit benzeri olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. KGK'nın 1 Mart 2022 tarihinde yapmış olduğu “Döviz/Altın Dönüşümlü Kur/Fiyat Korunmalı TL Mevduat Hesaplarının Muhasebeleştirilmesi Hakkında Duyuru (“KGK Duyurusu”)”da KKM hesaplarının sözleşmeye dayalı nakit elde etme hakkı vermelerinden ötürü TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum

standardı uyarınca finansal varlık tanımını karşıladığı” belirtilmiştir (KGK, KGK Duyurusu, 2022: 1). Dolayısıyla KKM hesaplarının muhasebeleştirilmesinde TFRS 9’un esas alınması gerekmektedir.

KKM hesaplarının anapara ile birlikte faiz/kâr payı ihtiva eden nakit akışlarına sahip finansal varlıklar olmasının yanı sıra, ilgili nakit akışlarının döviz kurundaki veya altın fiyatlarındaki dalgalanmalara göre değişecek olmasından ötürü türev ürün niteliği taşımaktadırlar. KGK Duyurusu’nda da “KKM hesaplarının önceki bölümde aktarılmış olan finansal varlıklara ilişkin ölçüm sınıflarından hangisine tabi olacağının belirlenmesi sırasında TFRS 9’da açıklanan türev ürün unsuru ihtiva eden karma sözleşmelere ilişkin hükümlerin dikkate alınması gerektiği” belirtilmiştir (KGK, KGK Duyurusu, 2022: 3). TFRS 9 uyarınca “Karma sözleşmeler, içerisinde türev olmayan bir esas ürün ile beraber saklı türev ürün bileşeni bulunan finansal araçlardır. Saklı türev ürünler ise bir finansal aracın nakit akışlarının tamamını veya bir kısmını bir faiz oranı, finansal araç fiyatı, emtia fiyatı, döviz kuru, endeks ya da benzeri bir değişkene bağlı olarak değiştiren bileşenlerdir. Karma sözleşmedeki esas ürünün finansal varlık olması halinde sözleşmedeki saklı türev ürünler karma sözleşmeden ayrıştırılmadan bir bütün olarak finansal varlıklar için önceki bölümde aktarılan üç ölçüm sınıfından birine göre muhasebeleştirilmektedir”.

KKM hesaplarının gelecekteki nakit akışlarının döviz kurundaki veya altın fiyatlarındaki dalgalanmalara göre değişecek olmasından ötürü söz konusu nakit akışların sadece anapara ve faiz içermeyeceği söylenebilir. Bu nedenle KKM hesapları TFRS 9 uyarınca itfa edilmiş maliyetinden veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelir yansıtılarak ölçülemeyecektir. Önceki bölümde de aktarıldığı üzere TFRS 9 uyarınca bir finansal varlık itfa edilmiş maliyetinden veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelire yansıtılarak ölçülüyorsa gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülmektedir. Bu nedenle KKM hesapları TFRS 9 uyarınca gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülecektir. Dolayısıyla, KKM hesapları finansal durum tablosunda Finansal Yatırımlar sınıfında raporlanacak olup raporlama dönemlerindeki gerçeğe uygun değer değişimleri kâr veya zarar tablosunda yatırım faaliyetlerden gelirler (giderler) kaleminde muhasebeleştirilecektir.

4. TFRS ÖRNEK UYGULAMA

Bu bölümde 7352 sayılı Kanun uygulamasından yararlanan işletmelerin yasal defterleri ve TFRS finansal tablolarını hazırlayışına ilişkin uygulamalar sunulmuştur.

4.1. 31 Aralık 2021 Tarihli TFRS Finansal Tablolar

TMS 10 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar standardının 1’inci maddesi raporlayan işletmenin, raporlama döneminden sonra gerçekleşen olaylara ilişkin olarak finansal tablolarda düzeltme yapılması veya dipnotlarda açıklama yapılması gibi hususları belirlemektir (KGK, TMS 10 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar, 2022, md. 1). Raporlama döneminden sonraki olaylar, finansal durum tablosu tarihi ile finansal tabloların yayını için raporlayan işletme yönetimince onaylandığı tarih arasındaki dönemde gerçekleşen olaylardır. Bunlar raporlama döneminden sonra finansal tablolarda düzeltme yapılmasını gerektiren olaylar ve finansal tablolarda düzeltme yapılmasını gerektirmeyen olaylar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Raporlama döneminden sonra gerçekleşen olayın finansal tablolarda düzeltme yapılmasını gerektirecek bir olay olduğu tespit edilirse finansal tablolarda ilgili düzeltmeler yapılır. Eğer raporlama döneminden sonra gerçekleşen olayın finansal tablolarda düzeltme yapılmasını gerektirecek bir olay olmadığı tespit edilirse finansal tablolara ilişkin dipnotlarda standardın belirlediği kapsamda açıklamalar yapılır.

TMS 10’a göre “Finansal durum tablosu tarihinde geçerli vergi oranlarında dönem veya ertelenmiş vergi aktif ve pasiflerinde önemli bir değişikliğe neden olacak şekilde finansal durum tablosu tarihinden sonra değişiklik yapılması raporlama döneminden sonraki düzeltme gerektirmeyen bir olaydır (KGK, TMS 10 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar, 2022, md. 22/h)”. Bu nedenle KKM hesaplarından kaynaklanan kurumlar vergisi istisnası işletmelerin 31 Aralık 2021 tarihli TFRS finansal tablolarına yansıtılmayacak, işletmeler istisna uygulaması ile ilgili olarak finansal tablolara ilişkin dipnotlarda açıklama yapacaktır. Örnek dipnot açıklaması aşağıdaki gibidir:

NOT A – Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar

“29 Ocak 2022 tarih ve 31734 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7352 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’na geçici 14’üncü madde eklenmiştir. İlgili madde uyarınca 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında yer alan yabancı paralarını ve altın hesaplarını Türk Lirasına (“TL”) çeviren ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla TL cinsinden mevduat ve katılma hesaplarında değerlendiren mükelleflere, yabancı paraların 2021 yıl sonu değerlemesi neticesinde ortaya çıkan kur farkı kazançlarından 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kısmı ile birlikte vade sonunda elde edecekleri faiz ve kâr payları ile diğer kazançları için düzenlemede belirtilen esaslar kapsamında 2021 yılı hesap dönemine ilişkin olarak kurumlar vergisi istisnası getirilmiştir. Şirket’in bu kanun değişikliği ile yararlanacağı kurumlar vergisi istisnasının tahmini finansal tablo etkisi belirlenmemiştir (veya) Şirket bu kanun değişikliği ile yararlanılacak kurumlar vergisi istisna tutarını TL olarak tahmin etmektedir.”

4.2. 31 Mart 2022 Tarihli TFRS Finansal Tablolar

Önceki bölümde belirtildiği üzere KKM hesaplarına ilişkin olarak yararlanılan kurumlar vergisi istisnasına yönelik 31 Aralık 2021 tarihli TFRS finansal tablolarda herhangi bir düzeltme yapılmayacak olup istisna tutarı 2022 yılı TFRS finansal tablolarında raporlanacaktır.

Örnek 1’deki Alfa işletmesinin 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ilişkin 6.201.300 TL tutarlı kur farkı kazancı ilgili hesabın 2021 yılının 4’üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyannamenin verilme tarihi olan 17 Şubat 2022’ye kadar TL’ye dönüştürülmüş olmasından ötürü kurumlar vergisinden istisna edilecektir. İstisnanın vergi giderine etkisi $6.201.300 \times \%25 = 1.550.325$ TL’dir. Kurumlar vergisi istisnası öncesinde Alfa işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihli TFRS finansal tabloları için 20.000.000 TL kurumlar vergisi karşılığı hesaplandığı varsayılın. Yapılacak TFRS düzeltme kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Kâr veya Zarar Tablosu	Dönem vergi giderleri	20.000.000	
Finansal Durum Tablosu	Dönem kârı vergi karşılığı		20.000.000

TFRS Düzeltme: 2021 yılı vergi karşılığı

TFRS finansal tabloların yayınlanmasından sonra KKM’ye ilişkin kurumlar vergisi istisnası nedeniyle yasal finansal tablolarda aşağıdaki kayıt atılmış olacaktır:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Kâr veya Zarar Tablosu	Dönem vergi giderleri	18.449.675	
Finansal Durum Tablosu	Dönem kârı vergi karşılığı		18.449.675

2021 yılı yasal vergi karşılığı

Dolayısıyla 1 Ocak 2022 açılış yasal finansal durum tablosu ile TFRS finansal durum tablosu arasında geçmiş yıllar kârları (zararları) hesabında istisna tutarı kadar fark olacaktır. Bu farkın düzeltilmesi için 2022 yılı TFRS finansal tablolarında aşağıdaki düzeltme kaydı yapılması gerekmektedir:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Finansal Durum Tablosu	Geçmiş yıllar kârları (zararları)	1.550.325	
Kâr veya Zarar Tablosu	Dönem vergi giderleri		1.550.325

TFRS Düzeltme (1): 2021 KKM İstisna Düzeltmesi

Yukarıdaki düzeltme kaydından anlaşılacağı üzere Alfa işletmesinin KKM hesabına ilişkin 1.550.325 TL’lik kurumlar vergisi istisnası tutarı 2022 yılı finansal tablolarına yansıtılmıştır.

Önceki bölümde belirtildiği üzere KKM hesapları TFRS finansal tablolarda gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülecektir. TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü standardının 9’uncu maddesi gerçeğe uygun değeri, “Piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlamaktadır (KGK, TFRS 13 Gerçeğe Uygun

Değer Ölçümü, 2022, md. 9)”. TFRS 13’te gerçeğe uygun değer ölçümü için kullanılan girdiler üç seviyeden oluşan bir gerçeğe uygun değer hiyerarşisi ile ele alınmıştır. Bunlar;

- “**Seviye 1 girdileri:** Özdeş varlıkların veya borçların aktif piyasalardaki kotasyon fiyatları,
- **Seviye 2 girdileri:** Varlığa veya borca ilişkin doğrudan veya dolaylı şekilde gözlemlenebilir olan, Seviye 1 içerisindeki kotasyon fiyatları dışındaki girdiler,
- **Seviye 3 girdileri:** Varlığa veya borca ilişkin gözlemlenebilir olmayan girdilerdir (KGK, TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü, 2022, md. 72-90)”.

KKM hesaplarının TFRS finansal tablolarda raporlanacak olan gerçeğe uygun değerlerinin ölçümünün Seviye 2 girdileri ile yapılacağı düşünülmektedir. Örnek 1’deki Alfa işletmesinin 31 Mart 2022 tarihli TFRS finansal tablolarının hazırlanması sürecinin aktarılması suretiyle konu aşağıdaki gibi detaylandırılmıştır:

Alfa işletmesinin 31 Aralık 2021 tarihli yasal kayıtlara göre finansal tabloları ile TFRS finansal tabloları ve 31 Mart 2022 tarihli yasal kayıtlara göre finansal tabloları aşağıdaki gibidir³:

Tablo 10. Alfa İşletmesi 31.12.2021 ve 31.03.2022 Tarihli Finansal Tabloları

ALFA İŞLETMESİ FİNANSAL DURUM TABLOSU (TL)	31.12.2021		31.03.2022
	Yasal	TFRS	Yasal
Dönen Varlıklar	108.500.000	108.500.000	103.750.000
Duran Varlıklar	296.750.000	296.750.000	325.250.000
TOPLAM VARLIKLAR	405.250.000	405.250.000	429.000.000
Yükümlülükler	243.699.675	245.250.000	251.449.675
Dönem Kârı Vergi Yükümlülüğü	18.449.675	20.000.000	18.449.675
Diğer Yükümlülükler	225.250.000	225.250.000	233.000.000
Özkaynaklar	161.550.325	160.000.000	177.550.325
Sermaye ve Birikmiş Kârlar	100.000.000	100.000.000	161.550.325
Net Dönem Kârı veya Zararı	61.550.325	60.000.000	16.000.000
TOPLAM KAYNAKLAR	405.250.000	405.250.000	429.000.000

ALFA İŞLETMESİ KÂR VEYA ZARAR TABLOSU (TL)	01.01. - 31.12.2021		01.01.-31.03.2022
	Yasal	TFRS	Yasal
Satışlar	587.000.000	587.000.000	146.750.000
Satışların Maliyeti (-)	(447.000.000)	(447.000.000)	(111.750.000)
BRÜT KÂR	140.000.000	140.000.000	35.000.000
Genel Yönetim Giderleri (-)	(32.500.000)	(32.500.000)	(8.125.000)
Finansman Gelirleri/(Giderleri),net	(27.500.000)	(27.500.000)	(6.875.000)
VERGİ ÖNCESİ KÂR	80.000.000	80.000.000	20.000.000
Vergi Geliri/(Gideri),net	(18.449.675)	(20.000.000)	(4.000.000)
DÖNEM KÂRI	61.550.325	60.000.000	16.000.000

Önceki bölümde Alfa işletmesinin 1’inci geçici vergilendirme dönemi sonu olan 31 Mart 2022 tarihi itibarıyla 625.015 TL faiz tahakkuku hesapladığı belirtilmişti. Bu faiz tahakkuku yukarıdaki 31 Mart 2022 tarihli yasal finansal tablolara aşağıdaki kayıt ile dahil edilmiştir:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Finansal Durum Tablosu	Gelir tahakkukları – Dönen varlıklar	625.015	
Kâr veya Zarar Tablosu	Faiz gelirleri		625.015
KKM faiz tahakkuku			

³ Konunun sadeliği için KKM ile ilgili olanlar dışında herhangi bir TFRS düzeltme veya sınıflandırması bulunmadığı varsayılmıştır.

KKM hesaplarının vade sonundaki kurun dönüşüm kurundan büyük olması halinde bankanın Alfa işletmesine faize ilave olarak kur farkı ödemesi yapacağı önceki bölümde belirtilmiştir. Böyle bir durumda Alfa işletmesi ilave kur farkı ödemesini kâr veya zarar tablosunda muhasebeleştirecektir. Bu uygulama geçici vergi dönemlerinde de geçerlidir. Bir başka deyişle 31 Mart 2022 tarihi itibarıyla da gerçekleşen kur ile dönüşüm kurunun karşılaştırması ve gerekmesi halinde gelir tahakkuku yapılması gerekmektedir. Bu noktada yine vade sonu kurundaki uygulama takip edilmeli ve 31 Mart 2022 tarihi saat 11:00’da TCMB tarafından ilan edilen döviz alış kuru dikkate alınmalıdır. 31 Mart 2022 tarihi saat 11:00’da TCMB tarafından ilan edilen ABD Doları alış kurunun 14,6506 TL olduğu varsayılırsa:

Tablo 11. Alfa İşletmesi Kur Değişimi Kaynaklı Ek Ödeme Hesaplaması

Yabancı Para Tutarı (a)	31.03.2022 Kur (b)	31.03.2022 TL Karşılık (c = a*b)	Defter Değeri (d)	Faiz Tahakkuku (e)	Ek Ödeme Tahakkuku (c - d - e)
1.500.000	14,6506	21.975.900	20.368.800	625.015	982.085

Alfa işletmesinin yukarıdaki hesaplama uyarınca 982.085 TL tutarlı kur değişiminden kaynaklı Ek ödeme tahakkukunu finansal tablolarında muhasebeleştirmesi gerekmektedir. Alfa işletmesi ilgili tahakkuku 31 Mart 2022 tarihli yasal finansal tablolara aşağıdaki kayıt ile dahil etmiştir:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Finansal Durum Tablosu	Gelir tahakkukları – Dönen varlıklar	982.085	
Kâr veya Zarar Tablosu	Kur farkı gelirleri		982.085

KKM Ek ödeme tahakkuku

Yasal kayıtlara göre KKM hesabı nakit ve nakit benzerleri içerisinde raporlanmış durumdadır. TFRS finansal tablolarda finansal yatırımlara ilişkin sınıflandırma yapılması gerekmektedir. İlgili kayıt aşağıdaki gibi olacaktır:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Finansal Durum Tablosu	Finansal yatırımlar	20.368.800	
Finansal Durum Tablosu	Nakit ve nakit benzerleri		20.368.800

TFRS Düzeltme (2): Finansal Yatırım Sınıflandırması

Bu noktada Alfa işletmesinin 1.500.000 ABD dolarının TL’ye dönüştürülmesi ile açılan KKM hesabının 31 Mart 2022 tarihli gerçeğe uygun değerinin hesaplanması gerekmektedir.

Alfa işletmesinin 20 Ocak 2022 tarihinde açılan KKM hesabının vade tarihi 20 Temmuz 2022’dir. Gerçeğe uygun değer ölçümü için en önemli kriter vade kurunun belirlenmesidir. Ancak Alfa işletmesinin elindeki mevcut veriler ile bunun yapılamayacağı açıktır. KKM hesaplarının getiri yapısı nedeniyle Alım Opsiyonları (“Call Option”)’na benzediği düşünülmektedir.

Opsiyon sözleşmeleri opsiyon alıcısı ile opsiyon satıcısı arasında yapılan türev anlaşmalardır. Opsiyon sözleşmeleri opsiyon alıcısına, sözleşmede belirlenmiş bedel üzerinden opsiyona konu olan varlığı anlaşmada belirlenmiş süre içerisinde alma veya satma hakkı vermektedir. Opsiyon alıcısı bu hakkı edinmek için opsiyon satıcısına prim ödemesi yapmaktadır. Bu prime opsiyon fiyatı adı verilir. Paralel şekilde, opsiyon satıcısının da opsiyon alıcısının talebi durumunda sözleşmede belirlenmiş bedel üzerinden opsiyona konu olan varlığı anlaşmada belirlenmiş süre içerisinde satma veya alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Opsiyon sözleşmeleri Alım (Call Option) ve Satım (Put Option) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Karatepe, 2000: 73).

Tablo 12. Opsiyon Türleri

Alım (Call) Opsiyonu	Satım (Put) Opsiyonu
Opsiyonu alan tarafa belirli bir vade sürecinde, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte varlığı alma hakkı verir, ancak almayı zorunlu tutmaz, satan tarafı ise alıcının talebi halinde satmaya yükümlü kılar.	Opsiyonu alan tarafa belirli bir vade sürecinde, önceden belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte varlığı satma hakkı verir, ancak satmaya zorunlu tutmaz, satan tarafı ise alıcının talebi halinde almakla yükümlü kılar.
$Piyasa Fiyatı > Kullanım Fiyatı + Prim$ ise Kârda $Piyasa Fiyatı = Kullanım Fiyatı + Prim$ ise Başabaş $Piyasa Fiyatı < Kullanım Fiyatı + Prim$ ise Zararda	$Piyasa Fiyatı + Prim > Kullanım Fiyatı$ ise Kârda $Piyasa Fiyatı + Prim = Kullanım Fiyatı$ ise Başabaş $Piyasa Fiyatı + Prim < Kullanım Fiyatı$ ise Zararda

Kaynak: Karatepe, 2000: 73

Piyasada Amerikan ve Avrupa tipi olmak üzere başlıca iki opsiyon türü işlem görmektedir. Amerikan tipi opsiyonlar opsiyonu alan tarafa opsiyondan kaynaklı haklarını opsiyonun alım tarihi ile vade tarihi arasındaki herhangi bir anda kullanma şansını sağlamaktadır. Avrupa tipi opsiyonlar ise opsiyonu alan tarafa opsiyondan kaynaklı haklarını sadece vade tarihinde kullanma şansı vermektedir. İşletmelere önemli vergi avantajları sağlamasından ötürü KKM hesaplarının vade öncesinde kapatılması açılış amaçlarına ters düşmektedir. Bu bağlamda KKM hesaplarının vadeye kadar elde tutulmaları durumunda Avrupa tipi call opsiyonu ile beraber TL mevduat birleşimi şeklinde bileşik bir yapısının olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gerçeğe uygun değer ölçümünün bu iki bileşen için ayrı ayrı yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Alfa işletmesinin KKM hesabının gerçeğe uygun değer ölçümü ile yasal finansal tablolar için yapılan hesaplamalar farklılık göstermektedir. Dolayısıyla 31 Mart 2022 tarihli TFRS finansal tablolarda düzeltme yapılması gerekmektedir. Alfa işletmesinin ilgili hesaplamalar için dış uzman yardımı aldığı ve call opsiyon ile TL mevduatın 31 Mart 2022 tarihi itibarıyla gerçeğe uygun değerinin 22.000.000 TL olarak ölçüldüğü varsayılırsa düzeltme kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

Finansal Tablo	Hesap	Borç	Alacak
Finansal Durum Tablosu	Finansal yatırımlar	1.607.100	
Finansal Durum Tablosu	Gelir tahakkukları – Dönen varlıklar		1.607.100
Kâr veya Zarar Tablosu	Kur farkı gelirleri	982.085	
Kâr veya Zarar Tablosu	Faiz gelirleri	625.015	
Finansal Durum Tablosu	Finansal yatırımlar	24.100	
Kâr veya Zarar Tablosu	Yatırım faaliyetlerinden gelirler		1.631.200

TFRS Düzeltme (3): Finansal Yatırım Gerçeğe Uygun Değer Düzeltmesi

Yasal finansal durum tablosunda faiz tahakkuku ve dönem sonu kurundan kaynaklı ek ödeme tahakkuku gelir tahakkukları altında yer almaktadır. TFRS finansal tablolarda bu tutarlar KKM'nin gerçeğe uygun değerine dahil olmalarından ötürü finansal yatırımlara sınıflandırılmaktadır. Paralel şekilde dönem sonu kurundan kaynaklı ek ödeme tahakkuku yasal finansal tablolarda kur farkı gelirleri altında raporlanırken TFRS finansal tablolarda yatırım faaliyetlerinden gelirlere alınması gerekmektedir. Bu sınıflandırmalara ek olarak $1.631.200 - 982.085 - 625.015 = 24.100$ TL tutarlı gerçeğe uygun değer düzeltmesi yapılmıştır. Yukarıdaki kayıtların etkisiyle Alfa işletmesinin 31 Mart 2022 tarihli TFRS finansal tabloları aşağıdaki gibi olacaktır:

Tablo 13. Alfa İşletmesi 31.03.2022 Tarihli TFRS Finansal Tabloları

ALFA İŞLETMESİ FİNANSAL DURUM TABLOSU 31.03.2022 (TL)	Yasal Kayıtlar	Düzeltilmeler			TFRS
		(1)	(2)	(3)	
Finansal Yatırımlar	-		20.368.800	1.631.200	22.000.000
Diğer Dönen Varlıklar (Nakitler dahil)	103.750.000		(20.368.800)	(1.607.100)	81.774.100
Duran Varlıklar	325.250.000				325.250.000
TOPLAM VARLIKLAR	429.000.000	-		24.100	429.024.100
Yükümlülükler	251.449.675	-		-	251.449.675
Dönem Karı Vergi Yükümlülüğü	18.449.675				18.449.675
Diğer Yükümlülükler	233.000.000				233.000.000
Özkaynaklar	177.550.325	-		24.100	177.574.425
Sermaye ve Birikmiş Kârlar	161.550.325	(1.550.325)			160.000.000
Net Dönem Kârı veya Zararı	16.000.000	1.550.325		24.100	17.574.425
TOPLAM KAYNAKLAR	429.000.000	-		24.100	429.024.100
ALFA İŞLETMESİ KÂR VEYA ZARAR TABLOSU 01.01 - 31.03.2022 (TL)	Yasal Kayıtlar	Düzeltilmeler			TFRS
		(1)	(2)	(3)	
Satışlar	146.750.000				146.750.000
Satışların Maliyeti (-)	(111.750.000)				(111.750.000)
BRÜT KÂR	35.000.000	-		-	35.000.000
Genel Yönetim Giderleri (-)	(8.125.000)				(8.125.000)
Finansman Gelirleri/(Giderleri),net	(6.875.000)			(1.607.100)	(8.482.100)
Yatırım Faaliyetlerinden Gelirler/(Giderler),net	-			1.631.200	1.631.200
VERGİ ÖNCESİ KÂR	20.000.000	-		24.100	20.024.100
Vergi Geliri/(Gideri),net	(4.000.000)	1.550.325			(2.449.675)
DÖNEM KÂRI	16.000.000	1.550.325		24.100	17.574.425

Not: KKM hesaplarına ilişkin gelirlerin kurumlar vergisi istisnasına tabi olmasından ötürü herhangi bir ertelenmiş vergi hesaplaması yapılmamıştır.

5. SONUÇ

Türkiye’de 2021 yılının son çeyreğinde döviz kurlarında önemli düzeyde dalgalanmalar gerçekleşmiş olup TL’de diğer yabancı para birimlerine göre yüksek değer kayıpları yaşanmıştır. TL’de yaşanan değer kaybının ülke ekonomisine olumsuz etkilerinin azaltılması ve kişilerin TL üzerinden varlıklarını değerlendirmesinin teşviki amacıyla 29 Ocak 2022 tarih ve 31734 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7352 sayılı Kanun ile 5520 sayılı KVK’ya geçici 14’üncü madde eklenmiştir. İlgili madde uyarınca kurumların finansal durum tablolarında yer alan yabancı para cinsinden mevduatlarını TL’ye çevirmeleri halinde elde edilen kazançlara ilişkin bir takım vergi istisnaları getirilmiştir. 7352 sayılı Kanun uygulamasına ilişkin esaslar 11 Şubat 2022 tarih ve 31747 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 19 numaralı Tebliğ ile kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Bu çalışmada ilgili düzenlemeden faydalanmak isteyen mükelleflerin çevrim işlemlerini gerek yasal defterlerine hangi şekilde intikal ettirmeleri gerektiği ve gerekse de TFRS’ye uygun finansal tablolar hazırlanırken hangi işlemlerin yapılması gerektiği aktarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın reel sektör uygulayıcıları tarafından referans olarak alınabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada yabancı para cinsinden mevduatların TL’ye çevrimleri neticesinde hak kazanılacak kurumlar vergisi istisnaları üçe ayrılarak incelenmiştir:

- **TÇİ:** 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında yer alan yabancı paraların TL’ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde yabancı paraların 2021 yıl sonu değerlemesi neticesinde ortaya çıkan kur farkı kazançlarından 1 Ekim - 31 Aralık 2021 dönemine ait olan kısmı ile birlikte 2021 yılı 4’üncü geçici vergi dönemine ilişkin beyanname verilme süresi içerisinde TL’ye çevrilen hesaplardan kaynaklı kur farkı kazançları ve ilgili hesaplardan dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara ilişkin kurumlar vergisi istisnasıdır,

- **SÇİ:** 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında yer alan yabancı paraların 2022 yılı bitimine kadar TL’ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde oluşan kur farkı kazançlarının, geçici vergi dönemi sonu değerlemesiyle TL’ye çevrildiği tarih arasına ait olan kısmı ile dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara ilişkin kurumlar vergisi istisnasıdır,

- **AÇİ:** 31 Aralık 2021 tarihli finansal durum tablolarında yer alan altın hesapları ile bu tarihten sonra açılacak işlenmiş ve hurda altın karşılığı altın hesabı bakiyelerinin 2022 yılı bitimine kadar TL’ye çevrilmesi ve çevrim neticesinde oluşan TL cinsinden paranın vadesi üç aydan az olmamak koşuluyla KKM hesaplarında değerlendirilmesi halinde TL’ye çevrildiği tarihte oluşan kazançlar ile dönem sonu değerlemesinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere vade sonunda elde edilen faiz ve kâr payları ile diğer kazançlara ilişkin kurumlar vergisi istisnasıdır.

TÇİ, SÇİ ve AÇİ uygulamalarının yasal mevzuata göre hazırlanan finansal tablolara etkileri Bölüm 2.2’de detaylandırılmıştır. 19 numaralı Tebliğ’in “40.3.1.2. Türk Lirasına Dönüşüm Tarihinde Oluşan Kur Farklarına İlişkin İstisna” başlıklı bölümünde yer alan örnekte 14 Ocak 2022 tarihinde TL mevduata dönüşüm gerçekleştirilmiş ve bu döneme ilişkin kur değişimi hesaplanırken 31 Aralık 2021 tarihinde geçerli ABD Doları alış kuru olan 12,9775 ile 14 Ocak 2022 tarihinde geçerli olan (Bir başka deyişle 13 Ocak 2022 saat 15:30’da ilan edilen kur) 13,5400 arasındaki fark esas alınmıştır. Ancak gerçekleşen kur değişimi tebliğdeki örnek için 12,9775 ile dönüşüm kuru arasındaki fark kadar olması gerekmektedir. Bu bağlamda yayınlanan 19 numaralı Tebliğ’de sehven bir hata yapılmış olduğu düşünülmektedir.

KKM hesaplarının en az üç ay vadeli olmaları ve vade sonunda alınacak nakit tutarının döviz kurlarında meydana gelecek değişikliklere bağlı olması nedeniyle TFRS finansal tablolarda nakit ve nakit benzeri olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. KGK’nın 1 Mart 2022 tarihinde yapmış olduğu duyuruda KKM hesaplarının anapara ve faiz veya kâr payı içeren nakit akışlarına sahip finansal varlıklar olmasının yanı sıra, ilgili nakit akışlarının döviz kurundaki veya altın fiyatlarındaki dalgalanmalara göre değişecek olmasından dolayı türev ürün

niteliği taşımalarından ötürü finansal varlık ölçüm sınıflarından hangisine tabi olacağıın belirlenmesi sırasında TFRS 9’da yer alan türev ürün unsuru barındıran karma sözleşmelere ilişkin hükümlerin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. KKM hesaplarının gelecekteki nakit akışlarının döviz kurundaki veya altın fiyatlarındaki dalgalanmalara göre değişecek olmasından ötürü TFRS 9 uyarınca itfa edilmiş maliyetinden veya gerçeğe uygun değer değişimi diğer kapsamlı gelir yansıtılarak ölçülemeyecektir. Bu nedenle KKM hesapları TFRS 9 uyarınca gerçeğe uygun değer değişimi kâr veya zarara yansıtılarak ölçülecektir. Bir başka deyişle, KKM hesapları finansal durum tablosunda Finansal Yatırımlar sınıfında raporlanacak olup raporlama dönemlerindeki gerçeğe uygun değer değişimleri kâr veya zarar tablosunda yatırım faaliyetlerden gelirler (giderler) kaleminde muhasebeleştirilecektir. Bu noktada KKM hesaplarının raporlama tarihindeki gerçeğe uygun değer ölçümlerinin nasıl yapılması gerektiği sorusu öne çıkmaktadır.

Bilindiği üzere KKM hesap açılışlarında çevrime tabi tutulacak yabancı para cinsinden mevduat hesabın açıldığı zamandaki dönüşüm kuru ile TL’ye çevrilmekte ve vade sonunda gerçekleşen döviz kuru ile dönüşüm kuru karşılaştırılarak mükellefin elde edeceği getiri hesaplanmaktadır. Vadede gerçekleşen kur dönüşüm kurundan yüksek ise ve elde edilecek faiz geliri ile birlikte yabancı paranın vadedeki TL karşılığı ile elde edilen anapara ve faiz toplamı arasındaki fark pozitifse bu fark kamu otoritesince kompanse edilecektir. Farkın negatif olması durumunda mükellef anaparası ile birlikte sadece faiz geliri elde edecektir. Vadede gerçekleşen kurun dönüşüm kuruna eşit veya dönüşüm kurundan düşük gerçekleşmesi halinde de mükellef anaparası ile birlikte sadece faiz geliri elde edecektir. Raporlama tarihinin vade tarihinden önceki bir dönem olduğu hallerde vade tarihi kuru belirlenmiş olmadığından bir tahmin yapılması gerekmektedir. KKM hesapları işletmelere önemli vergi avantajları sağlamaktadır. Bu nedenle KKM hesaplarının vade öncesinde kapatılması açılış amaçlarına ters düşeceğinden işletmelerinin KKM hesaplarını vadelerine kadar kapatma olasılığının düşük olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda KKM hesaplarının Avrupa tipi call opsiyonu ile beraber TL mevduat birleşimi şeklinde bileşik bir yapısının olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gerçeğe uygun değer ölçümünün bu iki bileşen için ayrı ayrı yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışmada opsiyonların gerçeğe uygun değerlerinin ölçüm yöntemleri üzerinde durulmamıştır. Zira bu konu ayrı bir çalışmada incelenmesi gereken derinliğe sahiptir. Türkiye’de işletmelerin büyük bölümünde finans veya hazine departmanlarının kısıtlı ve işletmelerin bu tip türev sözleşmelere ilişkin olarak yetkinliklerinin düşük düzeyde olduğu göz önünde bulundurulduğunda gerçeğe uygun değer ölçümleri ile ilgili olarak alternatif çözümlerin gündeme alınması gerekebilecektir. Gerçeğe uygun değer ölçümü ile ilgili olarak KKM hesabının açıldığı banka veya farklı işletme dışı danışmanlardan destek alınması bu çözümler arasında sayılabilir.

KKM hesaplarına ilişkin bir başka husus finansal tablolara ilişkin dipnotlarda açıklanan yabancı para pozisyon tablolarına dahil edilip edilmemeleri gerektiğidir. KKM hesaplarının kurlardaki değişimden ötürü yabancı para bazında gelecekte gerçekleşebilecek kayıplardan koruma sağlamalarından ötürü yabancı para pozisyonlarına dahil edilmelerinin gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda KKM hesapları TFRS finansal tablolara ilişkin yabancı para pozisyonu dipnotunda kısa vadeli parasal finansal varlıklar arasında raporlanması uygundur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Yazar Katkısı: Olcay Akçin (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: This article does not contain any studies with human participants or animals performed by the authors.

Author Contributions: Olcay Akçin (100%)

KAYNAKÇA

- 19 seri numaralı Hazine ve Maliye Bakanlığı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No:1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ.
- 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu.
- 7352 sayılı Vergi Usul Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
- Denet Vergi Sirküleri 2022/024, BDO Yayıncılık A.Ş., Erişim Adresi: www.denet.com.tr
- Karatepe, Y. (2000). Türev Piyasaları. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2022). , döviz/altın dönüşümlü kur/fiyat korumalı tı mevduat hesaplarının muhasebeleştirilmesi hakkında duyuru, Erişim Adresi: www.kgk.gov.tr
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TFRS 9 Finansal Araçlar.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TFRS 13 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TMS 10 Raporlama Döneminden Sonraki Olaylar.
- Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2021). Türk Lirası mevduat ve katılma hesaplarına dönüşümün desteklenmesi hakkında tebliğ (Sayı: 2021/14).

SUMMARY

Introduction

By publishing the Law numbered 7352 Amending the Tax Procedure Law and the Corporate Tax Law, exchange rate volatility protected accounts have been taken into effect by Turkish government in order to reduce the negative effects of the depreciation in TL on the country's economy and to encourage individuals to evaluate their assets in TL. According to the Law numbered 7352;

- If the foreign currencies are converted into TL and the TL currency generated as a result of the conversion is invested in exchange rate volatility protected accounts, the portion of the exchange gains resulting from the 2021 year-end valuation of foreign currencies for the period from 1 October to 31 December 2021 and foreign exchange gains arising from accounts converted into TL within the reporting period for the 4th provisional tax period of 2021, interest and dividends and other gains at the end of maturity, including those arising from period-end valuation from related accounts,

- Foreign exchange gains arising from accounts converted to TL within the reporting period for the 4th provisional tax period of 2021, interest and dividends and other gains at the end of maturity, including those arising from period-end valuation from related accounts,

- Including the portion of the foreign exchange gains that arise in the event that foreign currencies are converted into TL until the end of 2022 and the TL currency generated as a result of the conversion is invested in exchange rate volatility protected accounts, the portion of the exchange rate gains between the end of the provisional tax period valuation and the date they are converted into TL, and those arising from the end of the period valuation, interest and dividends and other earnings at the end of maturity,

If the gold accounts and the gold account for wrought and scrap gold to be opened after this date are converted into TL until the end of 2022 and the currency generated as a result of the conversion is invested in exchange rate volatility protected accounts, the gains on the date they are converted into TL and those arising from the period-end valuation including interest and profit shares and other earnings at the end of maturity are subject to corporate tax exemption.

In this study, the effects of the relevant regulation on the financial statements of companies preparing financial statements in accordance with Turkish Financial Reporting Standards were examined.

Literature

Since exchange rate volatility protected accounts are financial instruments that have been put into effect recently, there is no academic study on the subject in the national literature. It is thought that this study, which has no examples in the literature, can fill the gap in the literature.

Method

This study consists of five sections. After the Introduction section, the scope and timing of related conversion practices and the principles to be followed are included in the second section. In the third section, accounting principles related to financial assets are explained within the scope of TFRS 9 Financial Instruments standard. In the fourth section, the effects of the conversion practises made in accordance with the Law No. 7352 on the TFRS financial statements are explained with numerical examples. Following the fourth section, whole content of the study are briefed and author's opinions are revealed in the final section.

Findings

According to TAS 10 Events after the Reporting Period standard, changes in tax rates or tax laws enacted or announced after the reporting period that have a significant effect on current and deferred tax assets and liabilities are considered to be non-adjusting events after the reporting period. For this reason, the companies will not recognize the corporate tax exemption arising from the exchange rate volatility protected accounts in the TFRS financial statements for the year ended 31 December 2021. The companies will give disclosure about the

exemption in the footnotes to the financial statements for the year ended 31 December 2021. Related tax exemption will be recognized in the TFRS financial statements of the year 2022.

Since exchange rate volatility protected accounts have a maturity of at least three months and the amount of cash to be received at the end of maturity depends on changes in foreign exchange rates, they should not be considered as cash and cash equivalents in TFRS financial statements. When determining which of the financial asset measurement classes exchange rate volatility protected accounts will be subject to, the provisions of TFRS 9 Financial Instruments standard regarding hybrid contracts with derivative product elements should be taken into account. Since the future cash flows of exchange rate volatility protected accounts will change according to fluctuations in the exchange rate or gold prices, it cannot be measured at amortized cost or fair value through other comprehensive income in accordance with TFRS 9. Therefore, exchange rate volatility protected accounts will be measured at fair value through profit or loss in accordance with TFRS 9.

Conclusion

Exchange rate volatility protected accounts provide significant tax advantages to companies. For this reason, it is thought that the probability of closing exchange rate volatility protected accounts until maturity is low, since closing exchange rate volatility protected accounts before maturity will contradict the opening objectives. In this context, it can be said that exchange rate volatility protected accounts have a composite structure in the form of a combination of European type call options and TL deposits. Therefore, it is considered that fair value measurement should be made separately for these two components. In this study, the fair value measurement methods of the options are not emphasized. Because this subject has a depth that needs to be examined in a separate study. The companies may get support from the banks where the exchange rate volatility protected accounts are opened or from different outsourced consultants regarding fair value measurement.

Another issue regarding exchange rate volatility protected accounts is whether they should be included in the foreign currency position statements disclosed in the footnotes to the financial statements. It is considered that exchange rate volatility protected accounts should be included in foreign currency positions, as they provide protection from future losses on a foreign currency basis due to changes in exchange rates. In this context, it is appropriate to report exchange rate volatility protected accounts among short-term monetary financial assets in the foreign currency position footnote of TFRS financial statements.

Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Görüşleri: Kırklareli Üniversitesi'nde Bir Uygulama

Saim DOĞAN¹

Özet

Bilgi teknolojilerinin her alanda etkilerinin görüldüğü global dünyada, muhasebe bilgi sisteminin de gerek eğitim boyutuyla gerekse sektörel olarak uygulama boyutuyla teknolojik yenilikleri takip etmesi kaçınılmaz olmuştur. Öğreticinin temel faktör olduğu geleneksel muhasebe öğretisi, günümüzde artık teknolojik donanım ve materyallerin kullanımı ile daha modern, cazip ve çağın gereklerine uygun düzeye ulaşmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bu derslerde mevcut teknoloji kullanım düzeyini belirlemek ve teknoloji kullanımına ilişkin öğrenci görüşlerini tespit etmektir. Çalışmanın evrenini Kırklareli Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören ve muhasebe derslerini almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak oluşturulan anket ile toplanmış olup bu anketlerden elde edilen veriler SPSS 20 programı ile analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinde en önemli olarak algılanan husus "Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesinin gerektiği" olarak görülmüştür. Ayrıca "Muhasebe derslerine" ve "Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanma" durumlarının öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olduğu görülmüştür ($p < 0,05$).

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Dersleri, Muhasebe Bilgi Sistemi, Bilgi Teknolojisi, Muhasebe Eğitimi, Eğitim Standartları

Opinions of Students on the Use of Technology in Accounting Classes: An Application at Kırklareli University

Abstract

In the global world, where the effects of information technologies are witnessed in all fields, it became inevitable for the accounting information system to keep up with technological innovations both in terms of education and in terms of sectorial application. The traditional accounting teaching, where the teacher is the main element, has now reached a more modern, attractive and contemporary level thanks to the use of technological equipment and materials. In this regard, the aim of the study is to identify the current level of use of technology in these classes by students studying accounting at undergraduate level and to investigate the opinions of students on the use of technology. The population of the study consists of students studying at Kırklareli University Faculty of Applied Sciences and attending accounting classes. The data used in the study were collected through a questionnaire developed by the researchers by reviewing the relevant literature, and the data obtained from said questionnaires were analysed through SPSS 20 software and the results were examined. When the opinions of the students on the use of technology in accounting classes are examined, it is seen that the issue, which is considered by the students to be the most crucial element, is: "The academic members lecturing accounting classes should follow the new

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Submitted:17.01.2023 Makale Kabul Tarihi / Accepted: 31.1.2023

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Yönelimi Bölümü, saimedogan@klu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-2638-9694>

Bu çalışma için etik onay, Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 28.04.2022 tarih ve E-35523585-302.99-47367 sayılı olarak alınmıştır.

Atıf (Citation): Doğan, S. (2023). Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri: Kırklareli Üniversitesi'nde bir uygulama. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3,1, 107-128.

technologies related to education". Additionally, it is observed that "Making use of technology while preparing for accounting classes" and "Making use of technology while preparing for exams related to accounting classes" are effective on students' attitudes towards the use of technology in accounting classes ($p < 0.05$).

Keywords: *Accounting Classes, Accounting Information System, Information Technology, Accounting Education, Education Standards*

1. GİRİŞ

Muhasebe, işletmedeki ticari işlemleri kendine özgü bir şekilde yansıtması sebebiyle "işletme dili" olarak da tanımlanmaktadır. Muhasebe eğitimi ise bu dile ilişkin kavramları öğrenmeyi, bilgileri bu dille açıklamayı ve üretilen bilgileri kullanma yeteneğini geliştirmeyi amaçlar (Akbulut, Pekkaya ve Aksakaloğlu, 2014: 76).

Yapısal olarak devamlı değişen ve yenilenen eğitim faaliyetleri ile hedeflenen çıktılar elde edilmeye çalışılır. İşletmelerin ihtiyaç duyduğu nitelikteki muhasebe elemanının yetiştirilmesi ise mesleki eğitime bağlıdır. Mesleki eğitim ile bireye yalnızca bilgi aktarımı değil aynı zamanda analiz ve yorum becerisi de kazandırılır. Bu nedenle muhasebe eğitiminin bireysel farklılıkları dikkate alan, değişen şartlara uyum gösteren ve öğrenmeyi öğreten bir yapıda olması gerekmektedir (Akgün ve Kıymaz Kıvraklar, 2021: 23).

Muhasebe eğitiminde kaliteyi, ders verme şekli ve araçları, mesleki eğitimin verildiği ders programları, derslerin içerikleri, öğretim elemanları ile öğrenciler belirlemektedir. Bir mesleki eğitim olan muhasebe eğitiminden beklenen, bireye mesleğin gerektirdiği bilgi ve beceriyi kazandırabilmesidir. Bu bilgi ve beceri, ders programları aracılığıyla öğrencilere kazandırılmakta ve mesleğe ilişkin bilimsel yeterlilik ise gerek ulusal gerekse de uluslararası standartlarla sağlanmaya çalışılmaktadır (Zaif ve Ayanoğlu, 2007: 117).

Geleneksel muhasebe öğretiminde öğretici, dört duvardan oluşan sınıf içerisinde, tek bir kaynak olan kitaba bağlı olarak yürüttüğü eğitimi, belirli gün ve saatlerde gerçekleştirmek zorundadır. İnternet ve bilgisayara dayalı bilgi teknolojilerinin eğitimde kullanılmasıyla, e-muhasebe ortamı gelişmeye başlamış ve geleneksel eğitim modelindeki yönetici, öğretici ve öğrenci kavram ve rollerinde önemli değişiklikler olmuştur (Sürmeli, 2007: 30)

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler öğrencilerin not tutma, ders dinleme, ödev yapma, başarıyı ölçme ve değerlendirme, kullanılan eğitim-öğretim araçları vb. gibi eğitim ve öğretim süreçlerinde de etkisini göstermiş, bu alanlarda da değişimler yaşanmıştır (Güneş, Yüksel ve Kaya, 2017: 368). Yaşanan bu değişimlerin etkisiyle artık günümüz muhasebe eğitimi elektronik ortamda, uygulamalı bir şekilde ve görsel malzeme destekli olarak verilmelidir. Öğrenci, interaktif ortamlarda bilgi teknolojileri kullanarak kayıt tutup, yorum ve analiz yapabilmelidir (Hacırüstemoğlu, 2009: 27).

2019 sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyayı etkisi altına alan Covid 19 pandemisi, başta sağlık olmak üzere diğer pek çok sektörü ve eğitim sektörünü fazlasıyla etkilemiştir. Bu süreçte eğitim sektöründe yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçilmesiyle eğitimde bilgi teknolojilerinin kullanımı daha fazla önem kazanmıştır.

Uzaktan eğitim sistemi, fiziki olarak farklı ortamlarda bulunan öğrenci ve öğreticinin sanal ortamda bir araya gelmesi ve çevrimiçi yöntemler aracılığıyla öğrenme süreçlerinin yerine getirilmesi esasına dayanmaktadır (Moore ve Kearsley, 2012: 110). Uzaktan eğitim sisteminde senkron (eş zamanlı) ve asenkron (farklı zamanlı) olmak üzere iki farklı eğitim yöntemi bulunmaktadır. Senkron eğitim, öğrenci ve öğreticinin dijital olarak aynı ortamda bulunması yöntemidir. Asenkron eğitim ise kaydedilen ders videolarının daha sonra tekrar izlenebildiği, öğrencilerin derse ait video, doküman vb. olanakları istedikleri zaman elde edebilecekleri yöntemdir (Güngör Karyağdı, 2020: 1257).

Teknolojik bilgi iş hayatında kazanılabileceği gibi daha öğrenciyken eğitimin her düzeyinde (orta öğretim dahil lisans ve lisansüstü eğitim) kazanıldığında çalışma hayatında bireyi bir sıfır önde başlatacaktır. Böylece, teknolojik eğitim dahil bütün eğitim türlerinin insanoğlu açısından önemini büyütür.

Nitelikli bir muhasebe eğitimi öğrencileri teorik bilgiyle birlikte problem çözme, takım halinde çalışma, zamanı etkin kullanma, iletişim gibi yetkinliklerle donatabilmelidir (Erol Fidan, 2012: 4282). Ayrıca eğitimin çağın

gereklerine uygun, teknolojik destekli olması da iyi bir muhasebe eğitimi için kaçınılmaz bir unsurdur. Nitekim; muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımı dersin anlaşılabilirliğini ve çekiciliğini arttırmasının da ötesinde, artık tek bir tuşla istenilen bilgilere erişimin sağlanabildiği günümüzün teknoloji ile bütünleşik çalışma hayatında, meslek mensubuna daha etkin ve verimli olması konusunda önemli katkılar sağlayacaktır.

Bununla birlikte özellikle sosyal bölümlerde yer alan ve uygulama yönü fazla olan muhasebe derslerinin uzaktan eğitim ile verilmesi birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Muhasebe dersleri tahtanın sıkça kullanıldığı, kritik konuların tekrarlanarak anlatıldığı, öğrenci sorularının derse yön verdiği, ölçme-değerlendirmede yüz yüze sınavın önem taşıdığı bir derstir (Bağdat, 2020: 25). Bu sebeplerle, ders anlatımında teknolojik donanım unsurlarının kullanım düzeyi önemli olup, bu unsurların yüz yüze eğitime destek olacak şekilde belirli oranda kullanılması eğitimin kalitesi açısından daha faydalı olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Kırklareli Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi (UBF)'de okuyan öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde teknolojik donanım unsurlarının kullanım düzeyini ve öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemek ve daha kaliteli bir muhasebe eğitimi için bilgi teknolojilerinin kullanım düzeyini, yeri ve önemini tespit etmektir. Bu amaçla, 2021-2022 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Kırklareli Üniversitesi UBF'de öğrenim gören ve muhasebe dersleri almış olan Uluslararası Ticaret ve Lojistik, Finans ve Bankacılık ile Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü öğrencilerine muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik anket uygulaması yapılmıştır. Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takiben ikinci bölümde muhasebe eğitiminde teknoloji kullanımı ve önemine değinildikten sonra üçüncü bölümde literatür taraması yapılmıştır. Dördüncü bölüm olan uygulama bölümünde; araştırmacının amacı ve önemi, araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmanın değişkenleri, araştırmanın soru ve hipotezleri, veri toplama yöntemi ve verilerin analizi anlatılmıştır. Beşinci bölümde araştırmanın bulguları verildikten sonra altıncı bölümde bu bulgular tartışılmış, yedinci bölüm olan sonuç ile çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmanın, Kırklareli Üniversitesinde konuya ilişkin yapılmış ilk çalışma olması sebebiyle alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. MUHASEBE EĞİTİMİNDE TEKNOLOJİ KULLANIMI

Muhasebe dinamik bir meslektir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde basit kil tabletlerinden kompleks muhasebe yazılımlarına, tek veri girişinden özel muhasebe standartlarının kullanımına kadar geçen süreç içerisinde ilkel ve tutarsız bir yapıdan günümüzün disiplinli muhasebe sistemine ulaşmıştır (Tekbaş, Yavuzaslan Söylemez ve Aktaş, 2019: 182).

Dijital verilerin depolanması, elde edilmesi, işlenmesi veya iletilmesi ile ilgili bir kavram olan bilgi ve iletişim teknolojileri; öğretmeyi, öğrenmeyi ve eğitimdeki bir dizi etkinliği çeşitli şekillerde destekleyen bilgi işlem, iletişim olanakları ve özellikleridir (Desai, 2010: 2). Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri alanında en yaygın olarak kullanılan araç bilgisayarlardır. Bunun yanı sıra cep telefonları, kişisel dijital yardımcılar, taşınabilir ortam oynatıcıları (mp3, iPod gibi), televizyonlar, video oyun konsolları ve benzeri diğer araçlar da bilgi ve iletişim ortamı sunan diğer teknolojiler arasında bulunmaktadır (Yılmaz, Töre Başat ve Özer 2020: 45).

Bilgisayarlar, internet, yazılım ve hatta kişisel dijital cihazlar işletmelerin çalışma şekillerini değiştirmiştir. Bilgi teknolojilerindeki bu gelişmelerle birlikte muhasebe sistemi de gelişmiştir. Muhasebe, işletme bilgisiyle ilgilendiği için bilgi teknolojilerindeki herhangi bir gelişme işletme üzerinde özellikle de muhasebe sistemi üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Bilgi teknolojilerinin muhasebeye olan etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Lim Francis Pol, 2013):

- Rekabet avantajı sağlar,
- Muhasebe maliyetlerini önemli ölçüde azaltır,
- Bilgisayar, tarayıcı, faks veya diğer yenilikçi ekipmanları kullanım avantajı sağlar,
- Muhasebe yazılım programları, denetim yazılım programları gibi yazılımları kullanım avantajı sağlar,
- Bilgi güvenliği sağlar,
- İnternet kullanımının geniş bilgi kaynaklarına ulaşımını sağlar,
- Bulut bilişim olanaklarından faydalanma olanağı sağlar,

-
- Verimliliği artırır,
 - Sistemin bilgi üretiminin hızlanmasını sağlar,
 - Muhasebe işi çok detaylı olduğu için kayıt ve raporlamada doğruluk oldukça önemlidir. Bilgi teknolojileri hesaplamalara yardımcı olur, manuel sistemdeki matematiksel hataları önler ve böylece doğruluk düzeyi artar.

Bilgi teknolojilerinin ilk uygulandığı alanlardan biri de muhasebedir. İşletmeler, muhasebe paket programları ve bilgi teknolojisi sistemlerini kullanarak işlemlerini bilgisayar üzerinden yapmaya başlamışlardır. Muhasebe paket programları sayesinde kasa, stok vb. işlemleri daha az hata ve daha hızlı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir (Bekçi, Titiz ve Ömürbek 2006: 167). Muhasebe paket programları sayesinde kayıt ve raporlama işlemlerini daha hızlı ve güvenli biçimde yerine getiren işletmelerin eleman ihtiyacı azalmakta, elde tutulan defterlerin yerini alan yazıcıdan alınan form ve listeler ile maliyetler azalmakta ve verimlilik artmaktadır (Eren, Salur ve İyibildiren 2020: 651).

Güntümüz iş dünyasında başarılı ve etkin bir muhasebe personeli olabilmek için muhasebe ve mevzuat bilgisinin yanında işletmenin tüm fonksiyonlarıyla birlikte bilgi teknolojileri konusunda da bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Çünkü bilgi teknolojileri sayesinde muhasebe verilerinden istenen bilgi en kısa sürede ve hatasız bir şekilde karar vericiye ulaştırılmakta, böylece işletme verimliliği de artmaktadır. Muhasebe eğitimi alan öğrencilere muhasebe ve bilgisayar bilgisinin yanında muhasebe paket programları bilgisinin de verilmesi iş hayatında başarı için önemli bir unsurdur (Ömürbek ve Bekçi, 2006: 77-78).

Globalleşen dünyada bilgi teknolojilerindeki gelişim işletmenin tüm fonksiyonlarında olduğu gibi muhasebe bilgi sistemi üzerinde de önemli değişikliklere (e-beyanname, e-defter, e-fatura, muhasebe paket programları kullanımı vb. gibi) neden olmuştur. Bu değişiklikler muhasebe bilgi üreticisinin teorik ve teknik bilgi ve becerisinin yanında *teknolojik donanımlı* olmasını da gerekli kılmaktadır.

Amerika'daki uygulamacılar, muhasebe eğitiminde yer alan kural ve tekniklerin çok hızlı bir şekilde artmasından dolayı bilginin öğrenilmeden, ezberlenme yoluna gidilmesinden rahatsızlık duymaktadırlar (Zaif ve Ayanoglu, 2007: 119).

Bilgi teknolojileri ile desteklenecek bir *eğitim programı* sayesinde öğrenme safhasında daha fazla zaman kazanılacak ve bu süre bilginin ezberlenmeden öğrenilmesinde yeterli olacaktır.

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) bünyesinde yar alan Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Kurulu (IAESB), muhasebe eğitiminde kaliteyi arttırabilmek ve mesleki gelişimin sürekliliğini sağlayabilmek için sekiz adet uluslararası muhasebe eğitim standardı (IAES) yayınlamıştır. Bu standartlar (Erol Fidan, 2020: 97-98):

1. Muhasebe Eğitimi Giriş Şartları Standardı
2. *Muhasebe Eğitim Programlarının İçeriği Standardı*
3. Mesleki Beceriler Standardı
4. Mesleki Değerler, Etik ve Tutumlar Standardı
5. Uygulama Deneyimi (Staj) Standardı
6. Mesleki Yeterlilik ve Yetkinliğin Değerlendirilmesi Standardı
7. Sürekli Mesleki Eğitim Standardı
8. Profesyonel Denetimciler İçin Gerekli Yeterlilik Şartları Standardı

Bu standartlardan ikincisi IAES 2-*Muhasebe Eğitim Programlarının İçeriği Standardı* muhasebe meslek mensubu adaylarının mesleki muhasebe eğitimi programları aracılığıyla edinmeleri gereken bilgi içeriğini kapsar (Kızılyalçın, 2020, 134).

Standartta aday meslek mensubunun kazanması gereken teknik yeterlilik alanları aşağıdaki gibidir (IAES 2, Par. 7, 2019):

- Finansal Muhasebe ve Raporlama,
- Yönetim Muhasebesi,
- Finans ve Finansal Yönetim,
- Vergilendirme,

- Denetim ve Güvence,
- Yönetişim, Risk Yönetimi ve İç Kontrol,
- İş Hukuku ve Düzenlemeler,
- *Bilgi Teknolojisi*,
- İşletme ve Örgütsel Çevre,
- Ekonomiler,
- İşletme Stratejisi ve Yönetim.

IAESB tarafından IAES 2'de 11 yeterlilik alanından biri olarak tanımlanan "*Bilgi Teknolojisi*"nin muhasebe eğitimindeki yeri ve önemi bir kez daha ortaya konmuştur. Nitekim bilgi teknolojileri eğitimi, bireyin mesleki eğitimini tamamlayan, bireyi iş hayatına hazır ve donanımlı hale getiren olmazsa olmaz bir yeterlilik alanıdır.

IAES 2'ye göre *bilgi teknolojisi* ögesi aşağıdaki unsurları kapsamalıdır (Kızılyalçın, 2020:136):

- Bilişim teknolojileri hakkında genel bilgi
- Bilişim teknolojileri kontrol bilgisi
- Bilişim teknolojileri kontrol yeterlilikleri
- Bilişim teknolojilerini kullanma yeterlilikleri ve
- Bilgi sistemleri tasarımcısı, uzmanı veya yöneticisi rollerine ilişkin yeterlilikler.

İçinde bulunduğumuz teknoloji dünyasında, öğretilen bilgilerin teknoloji ile desteklenerek öğrencilerin geleceğe yönelik donanımlı olmaları ve muhasebe eğitiminin kapsam ve amacının da bu yönde değişmesi gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Muhasebe öğrencilerinin teknik bilgi yanında bir danışman olabilmeleri için çok yönlü olarak donatılmaları önemli hale gelmiştir. Buna yönelik olarak öğretim elemanlarının iş ortamını tanıyarak, bu ortamın gerektirdiği bilgi ve beceriyi öğrenciye kazandırabilmesi gereklidir. Muhasebe Eğitimi Değişim Komisyonu (AECC), teknolojinin muhasebe programlarında yaratıcı bir yönde kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (Erol Fidan, Aslan ve Subaşı 2015: 92).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerini tespit etmeye yönelik yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde, bu çalışmalarla birlikte 2020-2021 döneminde Covid-19 pandemisi sebebiyle teknolojinin yoğunlukla kullanıldığı uzaktan muhasebe eğitimi konusunda yapılan literatür taramasına da yer verilmiştir.

Ahadiat (2010) yaptığı çalışmada, muhasebe eğitiminde en yaygın uygulama alanına sahip teknolojileri belirlemeye çalışmıştır. Çalışma sonucuna göre; muhasebe eğitiminde en yaygın olarak kullanılan teknoloji, bilgi teknolojisi olup, ses teknolojisi nadiren kullanılmaktadır. Kullanılan en popüler bilgi teknolojisi ve bilgisayar uygulamaları ise; e-mail, internet, kelime-işlem programları (word-processing), elektronik tablolar (spreadsheets), sunumlar ve veri analizleridir. Bilgisayar teknolojisi yanında video kullanımı da muhasebe eğitiminde diğer popüler bir uygulamadır. Diğer taraftan; fakülteler arasında teknoloji kullanımı açısından uyum olsa da birtakım farklılıklar görülmüştür. Örneğin; bazı muhasebe eğitimlerinde iş hukuku gibi derslerde teknoloji kullanımı diğer derslere kıyasla daha azdır. Her ne kadar fakülteler istediği teknolojiyi seçebilse de teknolojinin ders programına uygunluğu ve ilgililiği teknoloji seçimindeki en önemli kriterlerdir.

Holtzblatt ve Tschakeert (2011) tarafından dijital video kullanımının sağladığı faydaların açıklandığı çalışmada; çevrimiçi video klipler, öğrenci video projeleri ve çevrimiçi video ders kayıtlarının muhasebe eğitimi açısından büyük umut vaat ettiği belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca, muhasebe eğitiminin verildiği fakültelerde video teknolojisi kullanarak ne şekilde güncel kalınabileceği, gelecekte muhasebe araştırmalarının yapılabileceği alanlar ve muhasebe eğitimcilerinin video teknolojisi kullanımı konusunda harekete geçmelerine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Erol Fidan (2012), powerpoint ve klasik yöntemle ders alan muhasebe öğrencileri arasında algı ve yargı açısından farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Bilecik Üniversitesi İİBF bünyesinde yer alan İşletme, İktisat ve

Kamu Yönetimi bölümlerinde Envanter-Bilanço dersini alan öğrenciler üzerinde ankete dayalı bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda; klasik usulde ders alan öğrencilerin, powerpoint sunum yöntemi ile ders alan öğrencilere kıyasla muhasebeye karşı daha olumlu düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Büyükarıkan ve Büyükarıkan (2014) tarafından lisans seviyesinde muhasebe dersi alan öğrencilerin muhasebe dersi ve dersin işleniş şekline karşı tutumlarını analiz etmek amacıyla, Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Büyükkutlu Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda Muhasebe ve Finansal Yönetim bölümü öğrencilerine yönelik uygulanan anket çalışmasının sonucunda; öğrencilerin gerek dersin kendisine gerekse de modern yöntemlerle anlatılmasına karşı olumlu tutum içinde oldukları tespit edilmiştir.

Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015) muhasebe meslek mensubu aday öğrencilerinin lisans eğitimleri sırasında aldıkları muhasebe derslerinde bilgi teknolojilerinin kullanım düzeyini ve öğrencilerin bu konuya yönelik görüşlerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada, devlet üniversitelerinin işletme bölümü son sınıfında okuyan öğrencilerine yönelik bir anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda öğrenciler, muhasebe derslerinde muhasebe paket programı, bilgisayar, projeksiyon cihazı gibi teknolojik unsurların kullanılması gerektiğini ve en çok kullanılan teknolojik unsurların ise sunum programı ile sosyal ağların olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan, teknolojik araçlara sahiplik oranı yüksek olsa da muhasebe ders ve sınavlarına hazırlanırken bunlardan faydalanma oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler, teknoloji kullanımının muhasebe derslerine karşı ilgilerini arttırması ve anlamalarını kolaylaştırması konusunda ise kararsız kalmışlardır.

Pen ve Seow (2016), işletmelerde bilgi teknolojisi kullanımının yaygınlaşmasının, muhasebe faaliyetlerinin doğasını ve ekonomisini değiştirdiğini; özellikle son yıllarda ortaya çıkan bulut bilişim, genişletilebilir iş raporlama dili ve iş analitiğinin şirketlerin finansal raporlama ve karar alma şekillerini değiştirdiğini, bu değişimin ise ileri düzey bilgi teknolojisi becerisine sahip muhasebe uzmanında talep artışına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda; yazarlar tarafından yapılmış olan çalışmanın amacı, 2004-2014 yılları arasında yayınlanan seçilmiş makaleleri gözden geçirerek, sonuçlarını günümüz ve gelecekteki muhasebe müfredat revizyonlarında girdi olarak kullanmaktır.

Öztürk ve Kutlu (2017), muhasebe eğitimi alan üniversite öğrencilerinin muhasebe derslerinde teknolojik unsurların kullanılmasına yönelik görüşlerini tespit etmek amacıyla Kafkas Üniversitesi İİBF Fakültesi ve Meslek Yüksekokullarında öğrenim gören ve muhasebe dersi alan öğrencilere yönelik bir anket çalışması yürütmüşlerdir. Çalışmanın sonucunda öğrenciler, muhasebe derslerinde teknolojik unsurların özellikle de bilgisayar, projeksiyon cihazı, akıllı tahta gibi donanım araçları ile muhasebe tabanlı yazılım araçlarının kullanılması yönünde olumlu görüş belirtmişlerdir.

Güneş, Yüksel ve Kaya (2017), muhasebe dersi alan lisans öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Ahi Evran Üniversitesi İİBF İktisat ve İşletme bölümlerinde okuyan ve muhasebe dersi alan öğrencilere yönelik bir anket çalışması yürütmüşlerdir. Çalışma sonucuna göre öğrenciler, Bilgi ve İletişim Teknolojilerine yönelik genel olarak bölümler arasında değişmeyen olumlu bir tutuma sahip olmakla beraber diğer değişkenler olan cinsiyet, bilgisayara sahiplik, internete erişim ve internet kullanım süresi gibi diğer değişkenler açısından anlamlı düzeyde değişen bir tutum sergilemişlerdir.

Temelli (2018) tarafından yapılan bir diğer çalışmada, lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknolojiden faydalanma düzeyleri ve görüşlerini belirlemek amacıyla İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF'de okuyan ve çeşitli muhasebe derslerini alan son sınıf lisans öğrencilerine yönelik bir anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına yönelik olumlu bir tutum gösterdiği, teknoloji kullanımının öğrenci başarısı ve derse ilgisini arttırdığı tespit edilmiştir.

Kıllı ve Işık (2019) tarafından muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına yönelik öğrenci görüşlerinin tespit edilmesi amacıyla yapılmış olan başka bir çalışmada, Mustafa Kemal Üniversitesi ile Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde lisans ve önlisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilere anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin muhasebe derslerinde bilgi teknolojilerinin kullanılmasını genel olarak olumlu karşıladıkları; bununla beraber muhasebe derslerinde bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin görüşlerinde cinsiyet, yaş ve üniversite değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar görülmüştür.

Kurnaz ve Serçemeli (2020), Covid 19 pandemi sürecinde muhasebe eğitimi veren akademisyenlerin uzaktan eğitim sistemine ilişkin görüşlerini tespit edebilmek için Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde muhasebe eğitimi veren akademisyenlere yönelik anket uygulamışlardır. Çalışma sonucunda, akademisyenlerin sistemin kullanımı konusunda öz yeterlilikleri açısından bir problem yaşamadıklarını, ancak öğrenci ile etkileşimin noksan olması, teori ve pratiğin bir araya getirilememesi gibi olumsuz sebepler nedeniyle uzaktan eğitim sistemini çok fazla benimsemediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, pandemi döneminden sonra telafi derslerinin yapılmasının gerekliliğini belirtmişlerdir.

Bağdat (2020) tarafından pandemi döneminde muhasebe eğitiminde kullanılacak yeni yöntemlerin geliştirilebilmesi için altı üniversiteden seçilmiş on iki akademisyene yarı yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmıştır. Çalışma sonucunda; pandemi muhasebe eğitiminde kullanılan yöntemler ile derse devamlılığın düşük olduğu, ölçme-değerlendirme sonuçlarının güvenilir olmadığı, öğrenci ile iletişimin zorluğu gibi bulgular tespit edilmiştir.

Güngör Karyağdı (2020), pandemi döneminde muhasebe ve finans dersi akademisyenlerinin uzaktan eğitim sistemine ilişkin yaşadıkları sorunları tespit etmek amacıyla 11 akademisyene yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Çalışma sonucunda yüz yüze eğitimin uzaktan eğitime kıyasla daha verimli ve etkin olduğu tespit edilmiştir.

Süklüm (2021), pandemi döneminde muhasebe dersini uzaktan eğitim alan yöntemiyle alan öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini araştırmış ve çalışmanın sonucunda; öğrencilerin genel olarak uzaktan eğitim konusunda olumlu düşünceler de olumsuz görüşe sahip olanların da olduğu tespit edilmiştir.

Yürekli ve Tetik (2021), üniversite öğrencilerinin teknolojik ürünleri kullanılabilmesinin muhasebe ve finans derslerine olan etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre; öğrenciler çok fazla teknolojik üründen ziyade genelde benzer ürünler kullanmışlardır. Dolayısıyla; çalışmada ders müfredatlarına eklenecek olan farklı teknolojik ürünlerin kullanımına gerektiren dersler ile yüksek teknolojiler ile donatılmış laboratuvarların yaygınlaştırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Güngör Karyağdı ve Yolci (2021) tarafından pandemi sürecinde muhasebe derslerini uzaktan eğitim yoluyla alan öğrencilerin, uzaktan eğitim sistemine ilişkin bakış açılarının araştırıldığı çalışma sonucunda, öğrencilerin uzaktan eğitime karşı olumsuz bir tutum içerisinde oldukları ve yüz yüze eğitimi tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Tuğay (2021), üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde uzaktan eğitim sistemi ve uzaktan eğitim yoluyla alınan muhasebe derslerine ilişkin değerlendirmelerini araştırdığı çalışmasının sonucunda; öğrencilerin uzaktan eğitim sistemine ilişkin genel memnuniyet düzeyinin, muhasebe dersleri ile ilgili memnuniyet düzeyini pozitif ve anlamlı yönde etkilediğini tespit etmiştir.

Çetin, Öztürk ve Akarsu (2022), pandemi sürecinde muhasebe dersini uzaktan alan öğrencilerin uzaktan eğitim sistemine ilişkin görüşlerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda; öğrenciler uzaktan eğitim yöntemiyle ders işleme şeklini ilgi çekici olarak bulsalar da pandemiden sonra yüz yüze eğitime geçilmesini istediklerini belirtmişlerdir.

Bülbül, Ayanoğlu ve Yanık (2022), pandemi sürecinde uzaktan eğitim yöntemiyle muhasebe dersi alan öğrencilerin, uzaktan eğitim ve yüz yüze eğitim sistemine yönelik bakış açılarını araştırdıkları çalışmalarının sonucunda; öğrenciler, uzaktan eğitim ile yapılan derslerin verimli ve faydalı olmadığını ve pandemi sonrasında tüm muhasebe derslerinin yüz yüze yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinin araştırıldığı literatür taramasının sonucunda öğrenciler genelde muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına yönelik olumlu bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte; 2020-2021 pandemi sürecinde öğrenciler, muhasebe derslerinde uygulanan uzaktan eğitim yöntemini çok fazla benimsemediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla; yüz yüze yapılacak olan muhasebe derslerinin, farklı teknolojik ürünler ve yüksek teknoloji ile donatılmış laboratuvarlar ile desteklenmesi önerilmektedir.

4. ÖĞRENCİLERİN MUHASEBE DERSLERİNDE TEKNOLOJİ KULLANILMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ VE BİR UYGULAMA

Bu başlık altında araştırmaya dair bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışma için etik onay, Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 28.04.2022 tarih ve E-35523585-302.99-47367 sayılı olarak alınmıştır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri ve kullanılan teknolojik donanım unsurlarının yeterliliği konularındaki düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi ve ortaya çıkan önemli hususların vurgulanması çalışmanın önemini ifade etmektedir.

4.2. Araştırmanın Modeli

Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerini tespit etmek amacı ile yapılan bu araştırma tarama tipinde bir araştırmadır. Karasar'a göre (2012) tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.

4.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma 30 Mayıs-12 Haziran 2022 tarihleri arasında Kırklareli Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi'nde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini bu tarihler arasında Fakültede kayıtlı bulunan 473 öğrenci oluştururken, bu öğrencilerden basit rassal örnekleme ile seçilen 261 öğrenci ise araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

4.4. Araştırmanın Değişkenleri

- Demografik değişkenler ("cinsiyet", "yaş", "mezun olunan lise", "aile ile birlikte yaşanan yer")
- Eğitim ile ilgili değişkenler ("öğrenim türü", "sınıf", "muhasebe alanında çalışmak istenip istenmediği")
- Öğrencilerin teknoloji sahipliği ve kullanma özelliklerine ilişkin değişkenler ("bilgisayar sahipliği", "akıllı cep telefonu sahipliği", "bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünüp düşünmediği", "muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmadığı", "muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmadığı", "muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanılıp kullanmadığı", "muhasebe derslerinde kullanılan teknolojik ders materyallerinin neler olduğu", "muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik donanım araçlarının neler olduğu", "muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik yazılım araçlarının neler olduğu")
- Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşler

4.5. Araştırma Soru ve Hipotezleri

Araştırmaya ait araştırma soruları numaralı olarak aşağıda verilmiştir. Her bir araştırma sorusunun altına parantez içinde (eğer cevaplanması hipotez testi gerektiriyorsa) uygun hipotez çiftleri H_0 ve H_1 şeklinde ifade edilerek verilmiştir.

1) Öğrencilerin Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri ne düzeydedir?

(Bu araştırma sorusu uygun tanımlayıcı istatistikler kullanılarak bulgular kısmında cevaplanmıştır.)

2) Demografik değişkenlere göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılıklar var mıdır?

(Eğer değişken iki kategori içeriyorsa:

H_0 : Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H_1 : Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark vardır.

Eğer değişken üç veya daha fazla kategori içeriyorsa:

H_0 : Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H₁: En az bir değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri diğerlerinininkinden farklıdır.)

Eğitim ile ilgili değişkenlere göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılıklar var mıdır?

(Eğer değişken iki kategori içeriyorsa:

H₀: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H₁: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark vardır.

Eğer değişken üç veya daha fazla kategori içeriyorsa:

H₀: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H₁: En az bir değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri diğerlerinininkinden farklıdır.)

3) Teknoloji sahipliği ve kullanma özelliklerine ilişkin değişkenlere göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılıklar var mıdır?

(Eğer değişken iki kategori içeriyorsa:

H₀: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H₁: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark vardır.

Eğer değişken üç veya daha fazla kategori içeriyorsa:

H₀: Değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri arasında fark yoktur.

H₁: En az bir değişkene göre öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı (MTK) puan düzeyleri diğerlerinininkinden farklıdır.)

4.6. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada kullanılan anket 30 Mayıs-12 Haziran 2022 tarihleri arasında yüz yüze olacak şekilde öğrencilere uygulanmıştır. Anket, ilgili literatür taranarak hazırlanmış olup üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; öğrencilere “Cinsiyet”, “Yaş”, “Mezun olunan lise”, “Aile ile birlikte yaşanan yer”, “Öğrenim türü”, “Sınıf” ve “Muhasebe alanında çalışmak istenip istenmediği” konusunda sorular sorulmuştur.

İkinci bölümde ise; öğrencilere “Bilgisayar sahipliği”, “Akıllı cep telefonu sahipliği”, “Bir muhasebe paket programının yeterli seviyede kullanabileceğini düşünüp düşünmediği”, “Muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmadığı”, “Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmadığı”, “Muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanıp kullanmadığı”, “Muhasebe derslerinde kullanılan teknolojik ders materyallerinin neler olduğu”, “Muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik donanım araçlarının neler olduğu”, “Muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik yazılım araçlarının neler olduğu” konusunda sorular sorulmuştur. Bu bölümdeki soruların hazırlanmasında Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015) tarafından yapılan çalışmadan faydalanılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise; öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri hakkında sorular sorulmuştur. Bu bölümdeki sorular Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015)'nin çalışmalarından faydalanılarak hazırlanmıştır. Bu bölüm toplamda 15 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde için verilebilecek cevaplar “1=Kesinlikle Katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Fikrim yok”, “4=Katılıyorum” ve “5= Kesinlikle Katılıyorum” biçimde 5’li likert tipindedir. Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına (MTK) ilişkin tutum düzeylerini belirlemek için bu 15 maddenin ortalaması alınıp her bir öğrenciye ait MTK puanı oluşturulmuştur. Alınabilecek en yüksek MTK puanı 5, en düşük MTK puanı ise 1’dir. Alınan yüksek puanlar öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin olumlu görüşlerini göstermektedir.

4.7. Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizi için IBM SPSS 20 programı kullanılmıştır. Öğrencilerin "Demografik", "Eğitim ile ilgili" ve "Teknoloji sahipliği ve kullanma özelliklerine ilişkin" değişkenlere göre dağılımları frekans ve yüzde olarak verilmiştir. Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına (MTK) ilişkin tutum düzeylerine ait tanımlayıcı istatistikler (ortalama ve standart sapma değerleri) hesaplanıp tablo olarak verilmiştir. Bu araştırmada 15 maddeden oluşan ve öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarını ölçmek için kullanılan ölçme aracının (MTK) güvenilirliğine Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ile bakılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme aracının (MTK) Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,76$ olarak bulunmuştur. Özdamar (2013) Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısının 0,70 - 0,90 arasında olduğu durumların yüksek güvenilirlik düzeyinin göstergesi olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple 15 maddeden oluşan ölçme aracı(MTK) güvenilir bulunmuştur. Bununla birlikte bu çalışmada açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılarak yapı geçerliliği kontrol edilip ölçek geliştirme süreçleri uygulanmamıştır.

İki örneklemin ortalamasının kıyaslanmasında Bağımsız Örneklem t-test kullanılmıştır. Bu testin yapılabilmesi için gerekli olan normal dağılım şartının sağlanmadığı durumda ise bu testin parametrik olmayan karşılığı olan Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunun tespitinde "Shapiro-Wilk Normallik Testi"nden yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak ikiden fazla örneklemin ortalamasının kıyaslanmasında tek yönlü varyans analizinden yararlanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinin yapılabilmesi için gerekli olan varyans homojenliğinin sağlanmadığı durumda ise Welch Testi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizinin yapılabilmesi için gerekli olan normal dağılım şartı incelenmiş olan her durumda sağlandığı için bu analizin parametrik olmayan karşılığı olan Kruskal-Wallis Testi' nin kullanılmasına gerek kalmamıştır. Tüm hipotez testleri için anlam düzeyi olarak %5 alınmıştır.

5. BULGULAR

Ankete cevap veren öğrencilerin "cinsiyet", "yaş", "mezun olunan lise", "aile ile birlikte yaşanan yer", "öğrenim türü" ve "sınıf" özelliklerine ait frekans dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özelliklerine Göre Dağılımları

Özellik	Kategori	Frekans (n)*	Oran (%)**
Cinsiyet	Kadın	93	35,8
	Erkek	167	64,2
Yaş	18 yaş - 20 yaş arası	28	10,8
	20 yaş - 23 yaş arası	197	75,8
	24 yaşından fazla	35	13,5
Mezun Olduğunuz Lise	Düz lise	12	4,7
	Ticaret Lisesi	11	4,3
	Meslek Lisesi	41	16,0
	Anadolu Lisesi	120	46,9
	İmam Hatip Lisesi	20	7,8
	Anadolu Meslek Lisesi	24	9,4
	Diğer	28	10,9
Ailenizle Birlikte Yaşadığınız Yer	İl	141	54,4
	İlçe	98	37,8
	Kasaba	7	2,7
Öğrenim Türü	Köy	13	5,0
	Normal Öğretim	243	94,9
Sınıf	İkinci Öğretim	13	5,1
	1.sınıf	21	8,1
	2.sınıf	58	22,3
	3.sınıf	83	31,9
	4.sınıf	98	37,7

* Örnekleme 261 öğrenciye ulaşılmakla birlikte, her bir soru tüm öğrenciler tarafından cevaplanmamıştır. Bu sebeple bazı sorularda soruyu cevaplayan öğrenci sayısı toplamı 261'den daha az çıkmıştır. Aynı durum Tablo 2, 4 ve 5 içinde geçerlidir.

** Oranların yazımında (sadece onda birler hanesinde rakam olacak şekilde) yuvarlama yapıldığı için her bir soruya ait cevap dağılımlarının oranlar toplamı %100,0'den küçük sapmalar gösterebilir. Aynı durum Tablo 2,4 ve 5 içinde geçerlidir.

Ankete cevap veren öğrencilerin %35,8'i kadın ve %64,2'si erkektir. Ankete cevap veren öğrencilerin %10,8'i "18-20" yaş arası, %75,8'i "20-23" yaş arası ve %13,5'i 24 yaşından daha büyüktür. Ankete cevap veren öğrencilerin %4,7'si "Düz Lise", %4,3'ü "Ticaret Lisesi", %16'sı "Meslek Lisesi", %46,9'u "Anadolu Lisesi", %7,8'i "İmam

Hatip Lisesi", %9,4'ü "Anadolu Meslek Lisesi" mezunu ve %10,9'u ise diğer lise türlerinden birinden mezundur. Ankete cevap veren öğrenciler ailesi ile birlikte %54,4 oranında "İl"de, %37,8 oranında "İlçe"de, %2,7 oranında "Kasaba"da ve %5 oranında köyde yaşamaktadır. Ankete cevap veren öğrencilerin %94,9'u "Normal Öğretim" ve %5,1'i "İkinci Öğretim" öğrencisidir. Ankete cevap veren öğrencilerin %8,1'i 1. sınıf, %22,3'ü 2. sınıf, %31,9'u 3. sınıf ve %37,7'si 4. sınıf öğrencisidir. Ankete cevap veren öğrencilerin muhasebe ve teknoloji kullanımlarına göre frekans dağılımları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Muhasebe ve Teknoloji Kullanımlarına Göre Dağılımları

	Kategori	Frekans (n)*	Oran (%)**
Muhasebe Alanında Çalışmak İster misiniz?	Evet	79	35,1
	Hayır	146	64,9
Size Ait Bilgisayarınız Var mı?	Evet	204	78,2
	Hayır	57	21,8
Akıllı Cep Telefonunuz Var mı?	Evet	257	99,2
	Hayır	2	0,8
Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğinizi Düşünüyor musunuz?	Evet	75	28,8
	Hayır	185	71,2
Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalaniyor musunuz?	Evet	150	58,6
	Hayır	106	41,4
Muhasebe Dersleri ile İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalaniyor musunuz?	Evet	160	61,3
	Hayır	101	38,7
Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılıyor mu?	Evet	120	46,0
	Hayır	141	54,0

Ankete cevap veren öğrencilerin %35,1'i muhasebe alanında çalışmak istediğini ve %64,9'u ise bu alanda çalışmak istemediğini belirtmiştir. Ankete cevap veren öğrencilerin %78,2'si kendilerine ait bir bilgisayara sahip iken %21,8'i ise kendilerine ait bir bilgisayara sahip olmadıklarını belirtmiştir. Ankete cevap veren öğrencilerin %99,2'si akıllı cep telefonuna sahip iken %0,8'i akıllı cep telefonuna sahip olmadıklarını belirtmiştir. Ankete cevap veren öğrencilerin %28,8'i bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünmekte iken %71,2'si ise bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünmemektedir. Ankete cevap veren öğrencilerin %58,6'sı muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalandığını belirtmiş, %41,4'ü ise muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanmadığını belirtmiştir. Ankete cevap veren öğrencilerin %61,3'ü muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalandığını belirtmiş, %38,7'si ise muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanmadığını belirtmiştir. Ankete cevap veren öğrencilerin %46'sı muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanıldığını belirtmiş, %54'ü ise muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanılmadığını belirtmiştir.

Ankete cevap veren öğrencilerin muhasebe derslerinde kullanılan teknolojik materyallerle ilgili cevaplarının frekans dağılımları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Muhasebe Derslerinde Kullanılan Teknolojik Materyallerin Dağılımları

Teknolojik Materyal*	Kategori	Frekans (n)*	Oran (%)**
Sunum Programı Kullanma	Evet	99	87,6
	Hayır	14	12,4
Akıllı Tahta Kullanma	Evet	68	61,8
	Hayır	42	38,2
Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Sistemi (CPS) Kullanma	Evet	36	33,6
	Hayır	71	66,4
Akıllı Cep Telefonu Uygulamalarından Faydalanma	Evet	79	72,5
	Hayır	30	27,5
Ödevlerin ve Ders Notlarının Paylaşımında Elektronik Postadan Faydalanma	Evet	90	82,6
	Hayır	19	17,4
İnternet Sitelerinden Faydalanma	Evet	92	81,4
	Hayır	21	18,6
Ödevlerin ve Ders Notlarının Paylaşımında Sosyal Ağlardan (Facebook, Twitter...) Faydalanma	Evet	66	61,1
	Hayır	42	38,9
Paket Muhasebe Yazılım Programı Kullanma (ETA gibi)	Evet	45	41,7
	Hayır	63	58,3
Kendi Kişisel Web Sitesine Yönlendirme	Evet	38	36,2
	Hayır	67	63,8
Video Konferans, Video Kamera Uygulamaları Kullanma	Evet	70	64,8
	Hayır	38	35,2
İnternet Tabanlı Muhasebe Programı Kullanma (Luca gibi)	Evet	45,0	50,5
	Hayır	44,2	49,5

* Sadece "Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılıyor mu?" sorusuna "EVET" cevabı veren öğrenciler cevaplamıştır.

Öğrencilerin verdiği cevaplara göre; muhasebe derslerinde en çok kullanılan teknolojik materyallerin "Sunum Programı Kullanma (%87,6)" ve "İnternet Sitelerinden Faydalanma (%81,4)" olduğu görülmektedir.

Ankete cevap veren öğrencilerin muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik donanım araçları ile ilgili cevaplarının frekans dağılımları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Muhasebe Derslerinde Mutlaka Kullanılması Gerektiği Düşünülen Teknolojik Donanım Araçlarının Dağılımları

Teknolojik Donanım Araçları	Kategori	Frekans (n)*	Oran (%)**
Projeksiyon Cihazı	Evet	235	93,3
	Hayır	17	6,7
Taşınabilir Bilgisayar (Laptop, Tablet)	Evet	231	90,6
	Hayır	24	9,4
Akıllı Tahta	Evet	206	83,4
	Hayır	41	16,6
Sunum Kumandası	Evet	195	81,3
	Hayır	45	18,8
Lazer İşaret Kalemi	Evet	160	67,5
	Hayır	77	32,5
Mikrofon / Hoparlör	Evet	57,1	62,9
	Hayır	33,7	37,1
Elektronik Ölçme Ve Değerlendirme Sistemi (CPS)	Evet	144	61,8
	Hayır	89	38,2
Tepegöz	Evet	108	46,4
	Hayır	125	53,6
Cd, Dvd, Blu-ray	Evet	123	52,8
	Hayır	110	47,2
Diğer (Video Konferans Cihazı, Dokümantasyon Kamera)	Evet	146	62,1
	Hayır	89	37,9

Öğrencilerin verdiği cevaplara göre; muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik donanım araçlarının en başında "Projeksiyon Cihazı (%93,3)" ve "Taşınabilir Bilgisayar (Laptop, Tablet) (%90,6)"ın geldiği görülmektedir.

Ankete cevap veren öğrencilerin muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik yazılım araçları ile ilgili cevaplarının frekans dağılımları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Muhasebe Derslerinde Mutlaka Kullanılması Gerektiği Düşünülen Teknolojik Yazılım Araçlarının Dağılımları

Teknolojik Yazılım Araçları	Kategori	Frekans (n)*	Oran (%)**
İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları (Luca gibi)	Evet	195	77,1
	Hayır	58	22,9
Paket Muhasebe Yazılım Programları (Eta, Lks, Logo gibi)	Evet	176	71,3
	Hayır	71	28,7
Ofis Uygulamaları (Powerpoint, Excel, Word Vb.)	Evet	210	85,0
	Hayır	37	15,0
Kişisel Web Sitesi	Evet	137	57,3
	Hayır	102	42,7
E-Posta (E-Mail)	Evet	181	76,4
	Hayır	56	23,6
Sosyal Ağlar (Facebook, Twitter, LinkedIn gibi)	Evet	56,7	63,0
	Hayır	33,3	37,0
Sosyal Gruplar (E-Gruplar)	Evet	170	72,0
	Hayır	66	28,0
Diğer (Bulut Depolama Araçları, Netsis, Zenon gibi)	Evet	154	65,8
	Hayır	80	34,2

Öğrencilerin verdiği cevaplara göre; muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik yazılım araçlarının en başında "Ofis Uygulamaları (PowerPoint, Excel, Word vb.) (%85)", "İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları (LUCA gibi) (%77,1)" ve "E-Posta (e-mail) (%76,4)"nın geldiği görülmektedir.

Ankete cevap veren öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin maddelere verdikleri cevaplara ait bazı tanımlayıcı istatistikler (ortalama ve standart sapma) Tablo 6'da verilmiştir. Bu tabloya göre yorumlama yapılırken (a ±b) gösterimi (ortalama ± standart sapma) anlamında kullanılacaktır.

Tablo 6. Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımına İlişkin Görüşleri

	Ortalama*	Standart Sapma
Teknoloji Kullanımı Muhasebe Derslerini Anlamamı Kolaylaştırdı.	3,33	1,28
Teknoloji Kullanımı Muhasebe Derslerine İlgimi Arttırdı.	3,27	1,23
Teknoloji Kullanımı Muhasebe Derslerinde Başarımı Arttırdı.	3,41	1,18
Teknoloji Kullanımı Muhasebeyi Sevmemi Sağladı.	3,23	1,23
Muhasebe Yazılımları Ayrı Bir Ders Olarak Anlatılmalıdır (Örneğin Bilgisayarlı Muhasebe Dersinde).	3,60	1,29
Muhasebe Dersleri Veren Öğretim Üyelerinin Eğitimle İlgili Yeni Teknolojileri Takip Etmesi Gerekmemektedir.	3,79	1,28
Muhasebe Derslerinde Ders Konuları Sınıfta Anlatıldıktan Sonra Konu İle İlgili Ders Notları İnternet Ortamında Da (E-Mail, Web Sitesi, Web Grupları) Paylaşılmalıdır.	3,59	1,11
Muhasebe Dersleri İçin Teknoloji Donanımlı Özel Derslikler Kullanılmalıdır.	3,50	1,07
İnternetteki Muhasebe Sitelerinde Verilen Muhasebe Bilgileri Muhasebe Eğitimine Faydalıdır.	3,38	1,08
Muhasebe Derslerini Anlatan Öğretim Üyelerinin Mutlaka Kendi Web Sitesi Olmalıdır.	3,26	0,95
Öğrencilerle Ders İle İlgili İletişim Sağlamak İçin Facebook, Twitter Gibi Sosyal Ağların Kullanımı Etkilidir.	3,09	1,06
Teknolojik Araçların Derslerde Kullanımı Sadece Alıştırma Yaparken Öğrenme Sürecine Katkı Sağlar.	3,20	1,19
Muhasebe Derslerinde Klasik Anlatım Yerine Sunum Programları İle Anlatım Tercih Edilmelidir.	3,39	1,12
Temel Muhasebe Konularının Anlatımında Teknolojik Araç Kullanımı Fayda Sağlamaz.	2,82	1,20
Muhasebe Dersleri Uzaktan Eğitim Uygulamaları ile de Anlatılabilir.	3,30	1,37

* Alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan ise 1'dir. Alınan yüksek puanlar öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin olumlu görüşlerini göstermektedir.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerinde en yüksek ortalamaya sahip olan maddeler "Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir (3,79 ± 1,28)", "Muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde). (3,60 ± 1,29)" ve "Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır (3,59 ± 1,11)" şeklindedir.

Öğrencilerin bazı değişkelere göre MTK puan düzeylerinin karşılaştırılması Tablo 7' de verilmiştir. Bu tablodaki "Akıllı telefonunun varlığı" değişkeni dışındaki tüm değişkenler için puanların dağılımı normal dağılım şartını sağlamıştır. Normal dağılımın şartının sağlandığı tüm durumlar için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Normal dağılım şartının sağlanmadığı durumda bağımsız örneklem t-testi yerine kullanılabilecek parametrik olmayan testlerden biri olan Mann-Whitney U Testi kullanılmıştır.

Tablo 7. Öğrencilerin MTK Puan Düzeylerine İlişkin Bağımsız Örneklem T Testi /Mann-Whitney U Testi Sonuçları Tablosu

Değişken	Kategori	N	Ort.	Std. Sapma	t / U	sd	p																																																																																												
Cinsiyet	Kız	93	3,43	0,52	t=1,296	258	0,196																																																																																												
	Erkek	167	3,34	0,58				Öğrenim Türü	Normal Öğretim	243	3,37	0,58	t=-0,522	254	0,602	İkinci Öğretim	13	3,46	0,41	Muhasebe Alanında Çalışmayı İsteme	Evet	79	3,42	0,65	t=0,683	129,849	0,496	Hayır	146	3,36	0,50	Kişisel Bilgisayarın Varlığı	Evet	204	3,40	0,55	t=1,707	259	0,089	Hayır	57	3,26	0,63	Akıllı Telefonunun Varlığı	Evet	257	3,38	0,57	U=131		0,232	Hayır	2	2,97	0,33	Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082	Hayır	185	3,33	0,52	Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572
Öğrenim Türü	Normal Öğretim	243	3,37	0,58	t=-0,522	254	0,602																																																																																												
	İkinci Öğretim	13	3,46	0,41				Muhasebe Alanında Çalışmayı İsteme	Evet	79	3,42	0,65	t=0,683	129,849	0,496	Hayır	146	3,36	0,50	Kişisel Bilgisayarın Varlığı	Evet	204	3,40	0,55	t=1,707	259	0,089	Hayır	57	3,26	0,63	Akıllı Telefonunun Varlığı	Evet	257	3,38	0,57	U=131		0,232	Hayır	2	2,97	0,33	Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082	Hayır	185	3,33	0,52	Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50								
Muhasebe Alanında Çalışmayı İsteme	Evet	79	3,42	0,65	t=0,683	129,849	0,496																																																																																												
	Hayır	146	3,36	0,50				Kişisel Bilgisayarın Varlığı	Evet	204	3,40	0,55	t=1,707	259	0,089	Hayır	57	3,26	0,63	Akıllı Telefonunun Varlığı	Evet	257	3,38	0,57	U=131		0,232	Hayır	2	2,97	0,33	Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082	Hayır	185	3,33	0,52	Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																				
Kişisel Bilgisayarın Varlığı	Evet	204	3,40	0,55	t=1,707	259	0,089																																																																																												
	Hayır	57	3,26	0,63				Akıllı Telefonunun Varlığı	Evet	257	3,38	0,57	U=131		0,232	Hayır	2	2,97	0,33	Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082	Hayır	185	3,33	0,52	Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																																
Akıllı Telefonunun Varlığı	Evet	257	3,38	0,57	U=131		0,232																																																																																												
	Hayır	2	2,97	0,33				Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082	Hayır	185	3,33	0,52	Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																																												
Bir Muhasebe Paket Programını Yeterli Seviyede Kullanabileceğini Düşünme	Evet	75	3,47	0,66	t=1,747	258	0,082																																																																																												
	Hayır	185	3,33	0,52				Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*	Hayır	106	3,29	0,46	Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																																																								
Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	150	3,42	0,63	t=2,033	253,850	0,043*																																																																																												
	Hayır	106	3,29	0,46				Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*	Hayır	101	3,24	0,48	Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																																																																				
Muhasebe Dersleri İle İlgili Sınavlara Hazırlanırken Teknolojiden Faydalanma Durumu	Evet	160	3,45	0,60	t=3,153	243,857	0,002*																																																																																												
	Hayır	101	3,24	0,48				Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572	Hayır	141	3,35	0,50																																																																																
Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma Durumu	Evet	120	3,39	0,64	t=0,566	221,381	0,572																																																																																												
	Hayır	141	3,35	0,50																																																																																															

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Cinsiyet” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{258}=1,296$, $p=0,196$). Buna göre; cinsiyet öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Öğrenim Türü” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{254}=-0,522$, $p=0,602$). Buna göre; öğrenim türü (Normal Öğretim / İkinci Öğretim), öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Muhasebe alanında çalışmayı isteme” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{129,849}=0,683$, $p < 0,05$). Buna göre; muhasebe alanında çalışmayı isteyip/istememe durumları öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Kişisel bilgisayarın varlığı” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{259}=1,707$, $p=0,089$). Buna göre; kişisel bilgisayarlarının var olup olmaması öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Akıllı telefonun varlığı” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($U=131$, $p=0,232$). Buna göre; akıllı telefonlarının var olup olmaması öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünme” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{258}=1,747$, $p=0,082$). Buna göre; bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünüp düşünmemeleri öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanma durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{253,850}=2,033$, $p < 0,05$). Buna göre; muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanma durumu öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmuştur. Muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarının ($3,42 \pm 0,63$) diğer öğrencilere ($3,29 \pm 0,46$) göre çok daha olumlu olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanma durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{243,857}=3,153$, $p < 0,05$). Buna göre; muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanma durumu öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmuştur. Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarının ($3,45 \pm 0,60$) diğer öğrencilere ($3,24 \pm 0,48$) göre çok daha olumlu olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanılma durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($t_{221,381}=0,572$, $p < 0,05$). Buna göre; Muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanılma durumu öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin bazı değişkenlere göre MTK puan düzeylerinin karşılaştırılması Tablo 8’de verilmiştir. Tabloda geçen tüm değişkenler için puanların dağılımları normal dağılım şartını sağlamıştır. Bu yüzden tek yönlü varyans analizinin yapılması tercih edilmiştir. Bununla birlikte "Mezun olunan lise türü" ne göre puanlarının dağılımının tek yönlü varyans analizinin şartlarından biri olan varyans homojenliği şartını sağlamadığı görülmüştür. Bu yüzden bu değişken ile yapılacak analizde varyans homojenliği şartını gerektirmeyen Welch Testi kullanılmıştır.

Tablo 8. Öğrencilerin MTK Puan Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Kategori	n	Ort.	Std. Sapma	sd1	sd2	F	p
Yaş	18 yaş - 20 yaş arası	28	3,23	0,44	2	257	1,417	0,244
	20 yaş - 23 yaş arası	197	3,41	0,56				
	24 yaşından fazla	35	3,31	0,64				
	Toplam	260	3,37	0,56				
Aile İle Birlikte Yaşanılan Yer	İl	141	3,33	0,57	3	255	0,903	0,440
	İlçe	98	3,43	0,55				
	Kasaba	7	3,49	0,40				
	Köy	13	3,24	0,76				
	Toplam	259	3,37	0,57				
Sınıf Düzeyi	1.sınıf	21	3,17	0,45	3	256	1,023	0,383
	2.sınıf	58	3,40	0,53				
	3.sınıf	83	3,40	0,66				
	4.sınıf	98	3,37	0,52				
	Toplam	260	3,37	0,57				
Mezun Olunan Lise Türü	Düz lise	12	3,47	0,39	6	53,984	1,136 (Welch)	0,354
	Ticaret Lisesi	11	3,16	0,48				
	Meslek Lisesi	41	3,25	0,56				
	Anadolu Lisesi	120	3,44	0,57				
	İmam Hatip Lisesi	20	3,24	0,86				
	Anadolu Meslek Lisesi	24	3,36	0,51				
	Diğer	28	3,40	0,45				
Toplam	256	3,37	0,57					

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Yaş” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($F(2,257)=1,417$, $p=0,244$). Buna göre; yaş, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Aile ile birlikte yaşanılan yer” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($F(3,255)=0,903$, $p=0,440$). Buna göre; aile ile birlikte yaşanılan yer, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Sınıf Düzeyi” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($F(3,256)=1,023$, $p=0,383$). Buna göre; sınıf düzeyleri, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutum düzeylerinde “Mezun Olunan Lise Türü” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır (Welch’s $F[6,53,984]=1,136$, $p=0,354$). Buna göre; Mezun olunan lise türü, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır.

6. TARTIŞMA

Öğrencilerin Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri incelenmiş olup; öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri konusunda katılımın en fazla olduğu önerme 3,79 ortalama ile “Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir” önermesidir. Dolayısıyla öğrenciler muhasebe dersi veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesini oldukça önemli görmekteyler. Katılımın yüksek olduğu diğer önermeler ise 3,60 ortalama ile “Muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde)” önermesi ve 3,59 ortalama ile “Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır” önermesidir. Buna göre öğrenciler muhasebe yazılımlarının hem ayrı bir ders olarak anlatılması gerektiğinin hem de konular sınıfta anlatıldıktan sonra ders notlarının internet ortamında paylaşılması gerektiğini oldukça önemsemekteyler. Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamalarına göre en yüksek ortalamaya sahip olan seçenek 4,22 ortalama ile “Muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde)” seçeneğinde benzer sonuç bulmuşlardır. Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015)’nin yaptıkları çalışmada

öğrencilerin verdikleri cevaplara göre en düşük ortalama 2,47 ile “Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir” ifadesi olmuştur. “Öğrenciler muhasebe derslerinin uzaktan eğitim yolu ile verilebileceği düşüncesine katılmamaktadır” biçiminde bir sonuç bulmalarına rağmen bu çalışmada ise “Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir” maddesi 3,30 ortalama ile diğer maddelerden nispeten yüksek bulunmuştur. Bunun sebebi öğrencilerin uzaktan eğitime daha pozitif bakmaları olabilir. Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri konusunda katılımın en düşük olduğu önermeler ise sırasıyla 2,82 ortalama ile “Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz” önermesi bulunmuştur. Erol Fidan, Aslan ve Subaşı (2015)’nda öğrencilerin verdikleri cevaplara göre “Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz” ifadesine katılmadıkları görülmüş ve bu çalışmaya benzer sonuç bulmuşlardır. Bunlara ek olarak bu çalışmada düşük ortalamaya sahip maddeler arasında 3,09 ortalama ile “Öğrencilerle ders ile ilgili iletişim sağlamak için Facebook, Twitter gibi sosyal ağların kullanımı etkilidir” önermesidir. Buna benzer olarak Kılılı ve Işık (2019), “Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarısını olumlu etkiledi” biçimindeki önermelerini 2,99 ortalama ile öğrencilerin daha düşük katılım gösterdiği diğer önermeler arasında bulmuşlardır. Bu sonuçlara göre öğrenciler sosyal medyayı hem ders ile ilgili iletişimi hem de ders başarısına etkisi açısından önemli görmemişlerdir. Ayrıca bu çalışmada 3,20 ortalama ile “Teknolojik araçların derslerde kullanımı sadece alıştırmaya yaparken öğrenme sürecine katkı sağlar” önermesi de diğer maddelere nazaran daha düşük ortalama bulunmuştur. Kılılı ve Işık(2019) tarafından yapılan çalışmada “Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı derse karşı ilgimi artırdı” önermesi 3,07 ortalama ile öğrencilerin daha düşük katılım gösterdiği diğer önermeler olarak bulunmasına rağmen bu çalışmada aynı madde 3,27 ortalama ile nispeten daha olumlu görülmüştür.

Bu araştırmada “cinsiyet” öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Diğer bir deyişle; kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür. Temelli (2018) yaptığı çalışmada teknolojik ders materyali kullanma puanlarının öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Kılılı vd. (2019) de çalışmalarında, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinde cinsiyet anlamlı bulunmuş ve erkeklerde ortalama 3,56 iken kadınlar da ise ortalama 3,80 olarak bulunmuştur.

Bu araştırmada “yaş”, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Farklı yaşlardaki öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip olduğu görülmüştür. Buna karşın Öztürk ve Kutlu (2017) ise yaptıkları araştırmada öğrencilerin yaşları ile muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullanma durumları arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Benzer şekilde Kılılı ve Işık(2019) yaptıkları araştırmada Yükseköğretimde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitiminde kullanılmasına yönelik görüşlerinin büyük kısmının yaşları açısından farklılık gösterdiğini bulmuşlardır.

Bu araştırmada “mezun olunan lise türü”, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Diğer bir deyişle farklı lise türlerinden mezun olan öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Bu araştırmada “aile ile birlikte yaşanan yer”, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Yani, farklı yerleşim yerlerinden gelen öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Bu araştırmada “öğrenim türü (Normal Öğretim / İkinci Öğretim)”, öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Buna göre normal öğretim öğrencileri ile ikinci öğretim öğrencilerinin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumları yönünden benzer görüşte oldukları görülmüştür. Araştırmada bulunan bu sonuca benzer olarak Kılılı ve Işık(2019) da yaptıkları çalışmada öğrenim türü açısından bakıldığında Normal Öğretim ve İkinci Öğretim öğrencilerinin muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına ilişkin önermelere vermiş oldukları cevaplarda öğrenim türü açısından anlamlı bir farklılık tespit etmemişlerdir.

Bu araştırmada “sınıf düzeyleri” öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Bu sebeple bütün sınıf düzeylerindeki öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür. Bu sonuçtan farklı olarak Öztürk ve Kutlu (2017) ise çalışmalarında öğrencilerin sınıfları ile muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullanma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlar; öğrencilerin yaş ve sınıflarının küçüldükçe teknolojiye olan ilgi ve yatkınlıklarının artmakta olduğunu ve genç neslin daha fazla teknoloji kullanma eğiliminde olduğunu gözlemlemişlerdir.

Bu araştırmada, öğrencilerin “muhasebe alanında çalışmak isteyip istemedikleri” muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Muhasebe alanında çalışmak isteyen öğrenciler ile bu alanda çalışmak istemeyen öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür. Benzer şekilde Temelli (2018) de yaptığı çalışmada teknolojik ders materyali kullanma puanlarının öğrencilerin muhasebe alanında çalışmayı düşünme durumuna göre anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir.

Öğrencilerin “kendilerine ait bir bilgisayarlarının olup olmaması” muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Kişisel bir bilgisayara sahip olan öğrenciler ile kişisel bir bilgisayara sahip olmayan öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür. Buna rağmen Kılı ve Işık(2019) ise çalışmalarında “Muhasebe ders notlarının sosyal medyada paylaşımı ders başarımlarını olumlu etkiledi” ve “Muhasebe derslerinden sonra ders notları internet ortamında paylaşılmalıdır” önermelerine verilen cevaplar ile öğrencilerin kişisel bilgisayarları olup olmaması açısından anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Bu araştırmada öğrencilerin “akıllı cep telefonlarının olup olmaması” muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmamıştır. Buna göre; akıllı cep telefonuna sahip olan öğrenciler ile akıllı cep telefonuna sahip olmayan öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Bu araştırmada öğrencilerin “bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceklerini düşünmelerinin”, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olup olmadığı da incelenmiştir. Sonuç olarak öğrencilerin bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceklerini düşünmelerinin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olmadığı tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle; bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceklerini düşünen öğrenciler ile bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceklerini düşünmeyen öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür.

Bu araştırmada; öğrencilerin “muhasebe derslerine” hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmamaları muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili bulunmuştur. Ayrıntılara bakıldığında muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanan öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarının diğer öğrencilere göre çok daha olumlu olduğu görülmüştür. Muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullanımından fayda gören öğrenciler bu faydanın sürdürülebilirliğini sağlamak adına muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına sıcak bakmaktadırlar.

Bu araştırmada öğrencilerin “muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara” hazırlanırken teknolojiden faydalanıp faydalanmamalarının muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıntılara bakıldığında muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarının diğer öğrencilere göre çok daha olumlu olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada “muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanılmasının” öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olmadığı bulunmuştur. Muhasebe derslerinde teknolojik materyal kullanıldığında veya kullanılmadığında öğrencilerin, muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusunda benzer tutuma sahip oldukları görülmüştür.

7. SONUÇ

Çağın gereklerine uygun bir meslek mensubunun yetişmesi için kaliteli bir mesleki eğitim programından geçmesi gerekmektedir. Kaliteli bir mesleki eğitim ise bireyin yalnızca teorik ve teknik bilgi ile donatıldığı tek yönlü bir eğitim modeli değil bireyi çeşitli açılardan tamamlayan (duygusal, sanatsal, kültürel ve teknolojik gibi) çok yönlü bir eğitim modelidir.

Bilgi teknolojilerinin muhasebeye olan etkileri çok yönlü olup bunların neler olduğu çalışmada detaylıca anlatılmıştır. İçinde bulunduğumuz teknolojik dünyada, öğretilen bilgilerin teknoloji ile desteklenerek öğrencilerin geleceğe yönelik donanımlı olmaları ve muhasebe eğitiminin kapsam ve amacının bu doğrultuda olması beklenmektedir.

Muhasebe alanında Bilgi Teknolojileri, verinin daha hızlı ve hatasız bir şekilde muhasebe bilgi kullanıcılarına iletilmesinde böylece verimliliğin artırılmasında oldukça önemlidir. Teknolojinin muhasebe açısından taşıdığı önem sebebiyle bu araştırma, muhasebe eğitimi alan öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin görüşlerini tespit etmek amacı ile yapılmıştır.

Çalışma sonucunda; muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi, muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılması (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde), muhasebe derslerinde ders konularının sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notlarının internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılması öğrenciler tarafından önemli görülmüştür.

Bulunan diğer bir sonuç da, muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik yazılım araçlarının en başında "Ofis Uygulamaları (PowerPoint, Excel, Word vb.) (%85)", "İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları (LUCA gibi) (%77,1)" ve "E-Posta (e-mail) (%76,4)"nın geldiğidir. Ayrıca, çalışmanın sonucunda muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiği düşünülen teknolojik donanım araçlarının en başında "Projeksiyon Cihazı (%93,3)" ve "Taşınabilir Bilgisayar (Laptop, Tablet) (%90,6)"ın geldiği görülmüştür. Bunlara ek olarak çalışma sonucunda; "Muhasebe derslerine" ve "Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara" hazırlanırken teknolojiden faydalanma durumlarının öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımına ilişkin tutumlarında etkili olduğu görülmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu çalışma için etik onay, Kırklareli Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 28.04.2022 tarih ve E-35523585-302.99-47367 sayılı olarak alınmıştır.

Yazar Katkısı: Saime Doğan (%100)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: The authors received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

Ethical Approval: The approval of the Kırklareli University Publication Ethical Committee no E-35523585-302.99-47367 dated 28.04.2022 was obtained for this study.

Author Contributions: Saime Doğan (100%)

KAYNAKÇA

Ahadiat, N. (2008.) Technologies used in accounting education: A study of frequency of use among faculty. *Journal of education for business*, 83(3), 123-134. doi: 10.3200/Joeb.83.3.123-134

Akbulut, H., Pekkaya, M., ve Aksakaloğlu, H. (2014). Meslek mensuplarının bakış açısıyla ticaret meslek liselerindeki muhasebe eğitimi: Bursa ili üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 73-92. doi: 10.25095/mufad.396459

-
- Akgün, M., ve Kıymaz Kıvraklar, M. (2021). Muhasebe eğitiminde sistem düşüncesi ve sistem dinamiği yaklaşımının kullanımı: Finansal muhasebe dersleri için bir model önerisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (91), 17-34 .doi: 10.25095/mufad.905195
- Bağdat, A. (2020). Covid-19 pandemisinde muhasebe derslerinde uygulanan uzaktan eğitim yöntemlerinin incelenmesi ve bir model önerisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 2020 özel sayı, 20-34. doi: 10.17130/ijmeb.836890
- Bekçi, İ., Titiz, İ., ve Ömürbek, N. (2006). Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin bilgisayarlı muhasebe dersine bakış açılarına ilişkin bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (29), 166-175.
- Bülbül, S., Ayanoglu, Y., ve Yanık, S. S. (2022). COVID-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitim ve muhasebe eğitimine ilişkin öğrenci algılarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi 25. Yıl Özel Sayısı, 444-458. doi: 10.29249/selcuksbmyd.1140993
- Büyükarıkan, B., ve Büyükarıkan, U. (2014). Lisans düzeyinde muhasebe eğitimi alan öğrencilerin başarılarını etkileyen faktörlerin analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(5),65-79. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebed/issue/22327/239288>
- Desai, S. (2010). Role of information communication technologies in education. *Proceedings of the 4th National Conference; INDIACOM-2010*, 1-6.
- Eren, T., Salur, M. N., ve İyibildiren, M. (2020). Muhasebe eğitiminde bilgi teknolojisi kullanımı: Türkiye'deki üniversiteler üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(4), 648-668. <https://doi.org/10.31460/mbdd.735855>
- Erol Fidan, M. (2012). Üniversitelerde muhasebe dersini PowerPoint sunumu ve klasik yöntem ile alan öğrenciler arasındaki farklılıklar: Bilecik Üniversitesi örneği. *Journal of Yaşar University*, 25(7), 4281-4306.
- Erol Fidan, M., Aslan, Ü. ve Subaşı, Ş. (2015). Muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı ile ilgili öğrenci görüşleri. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(2), 34-61.
- Erol Fidan, M. (2020). Lisans eğitiminde bilgisayarlı muhasebe dersine öğrencilerin ilgisi ve üniversitelerde işletme bölümlerinde bilgisayarlı muhasebe dersinin durumu. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 19 (59), 95-120.
- Güneş, E., Yüksel, M., ve Kaya, P. (2017). Muhasebe eğitimi alan lisans öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1) , 367-382.
- Güngör Karyağdı, N. (2020). Covid-19 salgın döneminde muhasebe ve finans grubu dersleri veren akademisyenlerin uzaktan eğitimde yaşadığı sorunların incelenmesi: BEU örneği. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(4), 1253-1275. doi: 10.47994/usbad.832597
- Güngör Karyağdı, N., ve Yolci, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde muhasebe derslerinin uzaktan eğitimle verilmesine yönelik bir çalışma: Ağrı İbrahim Çeçen ve Bitlis Eren Üniversitesinde bir araştırma. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 237-257.
- Hacırüstemoğlu, R. (2009). Türkiye'de muhasebe eğitimi için on yıllık hedefler. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 11(3), 19-31.
- Holtzblatt, M., ve Tschakert, N. (2011). Expanding your accounting classroom with digital video technology. *Journal of Accounting Education*, 29(2), 100-121. doi: 10.1016/j.jaccedu.2011.10.003
- International Federation of Accountants (IFAC). Handbook of international education pronouncements. <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/Handbook-of-International-Education-Standards-2019.pdf>
-

-
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kıllı, M., ve Işık, Y. (2019). Muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanımına yönelik öğrenci görüşleri üzerine Hatay ve Osmaniye illerinde bir araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (17), 1495-152. doi: 10.26466/opus.527360
- Kızılyalçın, D. A. (2020). Türkiye’deki üniversitelerde bulunan işletme bölümleri ders programlarının uluslararası muhasebe eğitim standardı UMES-2 bağlamında incelenmesi ve uyumlaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (85) , 129-152. doi: 10.25095/mufad.673714
- Kurnaz, E., Tekbaş, İ., Bozdoğan, T., ve Çetin, Ö. O. (2020). Dijitalleşmeyle birlikte muhasebe eğitiminin muhasebe meslek mensupları açısından değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22 (Özel Sayı), ös81- ös96. doi: 10.31460/mbdd.642307
- Kurnaz, E., ve Serçemeli, M. (2020). Covid-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(3), 262-288. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/usbad/issue/55116/745914>
- Lim, F. P. (2013). Impact of information technology on accounting systems. *Asia-pacific Journal of Multimedia Services Convergent with Art, Humanities, and Sociology*, 3(2), 93-106 doi: 10.14257/ajmahs.2013.12.02
- Moore, M. G., ve Kearsley, I. G. (2012). *Distance education: a systems view of online learning*. Wadsworth Publishing.
- Ömürbek, V., ve Bekçi, İ. (2006). Bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitimi üzerindeki rolü: bilgisayarlı muhasebe dersi alan öğrenciler üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 18, 75-93.
- Özdamar, K. (2013). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi I*. Nisan Kitabevi.
- Öztürk, S., ve Kutlu, A. (2017). Muhasebe eğitiminde teknoloji kullanılmasına öğrencilerin bakışı: Kafkas Üniversitesi’nde bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(3), 781-799.
- Pan, G., ve Seow, P. (2016). Preparing accounting graduates for digital revolution: A critical review of information technology competencies and skills development. *Journal of Education For Business*, 91(3), 166–175. doi: 10.1080/08832323.2016.1145622.
- Süklüm, N. (2021). Muhasebe dersi alan öğrencilerin covid-19 pandemi dönemi uzaktan muhasebe eğitimi hakkındaki görüşleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(1), 76-90.
- Sürmeli, F. (2007). Muhasebe eğitiminde e-değişimi yakalamak. *Muhasebe Finansman Dergisi*, 33, 28-30.
- Tekbaş, İ., Yavuzaslan Söylemez, S., ve Aktaş, A. (2021). Teknolojik gelişmeler perspektifinde yeni bir yaklaşım: muhasebenin teknolojik evrimi, 39. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu*. Burdur.
- Temelli, F. (2018). İİBF öğrencilerinin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı ile ilgili görüşleri: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20 (Özel Sayı), ös701-ös720.
- Tuğay, O. (2021). Üniversite öğrencilerinin covid-19 sürecinde uzaktan eğitimle almış oldukları muhasebe dersleri ile ilgili bakış açıları üzerine bir araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(2), 380-396. doi: 10.31460/mbdd.801495
- Yılmaz, H., Töre Başat, H., ve Özer, E. (2020). Öğretim elemanlarının öğretim materyallerinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımlarına yönelik bir araştırma: Afyon MYÖ örneği. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(21), 43-59.
- Yürekli, E., ve Tetik, N. (2021). Üniversite öğrencilerinin teknolojik ürünler kullanabilmesinin muhasebe ve finansman derslerine etkisi: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Journal of Academic Value Studies*, 7(4), 438-442. doi: 10.29228/javs.52027
- Zaif, F., ve Ayanoğlu, Y. 2007. Muhasebe eğitiminde kalitenin artırılmasında ders programlarının önemi: Türkiye’de bir inceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 115-136.
-

SUMMARY

Introduction

In the globalizing world, the development of information technologies has caused significant changes in the accounting information system (such as e-declaration, e-ledger, e-invoice, use of accounting package programs, etc.) as well as in all functions of the business. These changes require the accounting information producer to be equipped with technology as well as the oretical and technical knowledge and skills.

Technological knowledge can be gained in business life, and when it is gained at every level of education (undergraduate and graduate education, including secondary education) while still a student, it will start the individual a zero ahead in business life. Thus, the importance of all types of education, including technological education, for human beings is great.

A qualified accounting education should equip students with competencies such as problem solving, working as a team, using time effectively, and communication together with the oretical knowledge In addition, it is an in evitable element for a good accounting education that the education is compatible with the requirements of the age and supported by technology. Thus; The use of information technologies in accounting education will not only increase the intelligibility and attractiveness of the course, but will also provide important contributions to the professional in terms of being more effective and productive in today's technology-integrated working life, where Access to the desired information can be achieved with a single click.

The aim of this study is to determine the level of use of technological hardware elements in the accounting courses of the students studying at Kırklareli University Faculty of Applied Sciences (UBF) and to determine the students' views on the use of technology in accounting courses. For this purpose, a questionnaire was applied to the a fore mentioned faculty students. It is thought that the study will contributeto the literature since it is the first study on the subject at Kırklareli University.

Research Questions

The researchs ought answers to the following questions:

- 1) What is the level of students' views on the use of technology in accounting courses?
- 2) Are there significant differences in students' views on the use of technology in accounting courses according to demographic variables?
- 3) Accordingto the variables related to education, are there significant differences in students' views on the use of technology in accounting lessons?
- 4) Accordingto the variables related to technology owner ship and use, are there significant differences in students' views on technology use in accounting courses?

Purpose

In the field of accounting, Information Technologies is very important in transmitting the data to the accounting information user in a faster and error-free manner, thus increasing the efficiency. Dueto the importance of technology in accounting, this research was conducted with the aim of determining the opinions of accounting students about the use of technology in accounting courses,

Method

This research, which was conducted with the aim of determining the opinions of the students who receive accounting education on the use of technology in accounting courses, is a survey type research.

Findings

35.8% of the respondents who answered the questionnaire were female and 64.2% were male.

10.8% of the respondents are between the ages of "18-20", 75.8% are between the ages of "20-23" and 13.5% are older than the age of 24. Of the respondents who answered the survey, 4.7% "Flat High School", 4.3% "Trade High School", 16% "Vocational High School", 46.9 % "Anatolian High School", 7.8% 'Imam Hatip High School', 9.4% of them graduated from "Anatolian Vocational High School" and 10.9 % of them graduated from one of the other types of high schools. Participants who answered the questionnaire live with their families in the "Province" (54.4 %), in the "District" with 37.8%, in the "Town" with 2.7% and in the village with 5%. 94.9% of the participants who answered the questionnaire are "Normal Education" and 5.1% "Secondary Education" students. 8.1% of the participants who answered the questionnaire are 1st grade, 22.3% are 2nd grade, 31.9% are 3rd grade and 37.7% are 4th grade students. 35.1% of the respondents who answered the questionnaire stated that they wanted to work in the field of accounting and 64.9% of them stated that they did not want to work in this field. While 78.2% of the participants who answered the questionnaire have a computer of their own, 21.8% stated that they do not have a computer of their own. While 99.2% of the participants who answered the questionnaire have a smart mobile phone, 0.8% stated that they do not have a smart mobile phone. While 28.8% of respondents think that they can use an accounting package program adequately, 71.2% do not think that they can use an accounting package program adequately. 58.6% of the participants who answered the questionnaire stated that they benefited from technology while preparing for accounting courses, and 41.4% stated that they did not benefit from technology while preparing for accounting courses. Of the respondents, 61.3% stated that they used technology while preparing for the exams related to accounting courses, and 38.7% stated that they did not benefit from technology while preparing for the exams related to accounting courses. 46% of the respondents who answered the questionnaire stated that technological materials are used in accounting courses, while 54% stated that technological materials are not used in accounting courses. According to the answers given by the participants; It is seen that the most used technological materials in accounting courses are "Using a Presentation Program (87.6%)" and "Using Internet Sites (81.4%)". According to the answers given by the participants; It is seen that "Projector Device (93.3%)" and "Portable Computer (Laptop, Tablet) (90.6%)" come first among the technological hard ware tools that are considered to be used in accounting courses. According to the answers given by the participants; "Office Applications (Power Point, Excel, Word etc.) (85%)", "Internet Based Accounting Software Programs (such as LUCA) (77.1%)" and "E- It is seen that the mail (e-mail) (76.4%) has arrived

Conclusions

In the results of working;

- Following the new Technologies related to education by the faculty members giving accounting courses
- Explaining accounting software as a separate course (For example, in computerized accounting course)
- It was considered important by the students to share the lecture notes on the subject on the internet (e-mail, website, web groups) after the course topics were explained in the classroom in accounting courses.

Another result is that "Office Applications (Powerpoint, Excel, Word etc.) (85%)", "Internet Based Accounting Software Programs (such as LUCA)" (77.1%) are the most important technological software tools that are thought to be used in accounting courses.)" and "E-Mail (e-mail) (76.4%)".

In addition, as a result of the study, it was seen that "Projection Device (93.3%)" and "Portable Computer (Laptop, Tablet) (90.6%)" came first among the technological hard ware tools that are thought to be used in accounting courses.

In addition to these, as a result of the study; It has been observed that the use of technology while preparing for "accounting courses" and "exams related to accounting courses" is effective on students' attitudes towards technology use in accounting courses.